

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Firavun'dan Mata Hari'ye

Entrikacılar ve Casuslar

Manfred Reitz

Çeviren: O. Can Ünver

_____ Tarih _____

phoenix

Firavundan Mata Hari'ye
ENTRİKACILAR ve CASUSLAR

Firavundan Mata Hari'ye Entrikacılar Ve Casuslar

Manfred Reitz

Spione, Theiss Verlag, 2006

Çeviren: O. Can Ünver

Kitap Editörü: Bülent Özçelik

Kapak ve Sayfa Düzeni: Leyla Çelik

Baskı

Desen Ofset A. Ş.

Birlik Mah. 448. Cad. 476. Sk. No: 2

Çankaya / ANKARA Tel: (312) 496 43 43

©Phoenix Yayınevi Tüm Hakları Saklıdır.

Ağustos 2009, Ankara

Phoenix Yayınevi - 208

ISBN No: 978-605-5738-21-1

Phoenix Yayınevi

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay-Ankara

Tel: 0 (312) 419 97 81 pbx

Faks: 0 (312) 419 16 11

e-posta: info@phoenixkitap.com

http: www.phoenixkitap.com

Dağıtım:

Siyasal Dağıtım

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay-Ankara

Tel: 0 (312) 419 97 81 pbx

Faks: 0 (312) 419 16 11

Yerebatan Cad. Salkım Söğüt Sok.

Keskinler İş Merkezi No: 8/505

Sultanahmet-Eminönü/İstanbul

Tel-Faks: (0212) 528 86 00

e-posta: info@siyasalkitap.com

http: www.siyasalkitap.com

Kütüphane Bilgi Notu:

Firavundan Mata Hari'ye Entrikacılar ve Casuslar, Manfred Reitz, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2009, 250 sayfa., 13,5x19,5 cm, ISBN 978-605-5738-21-1

Firavundan Mata Hari'ye
ENTRİKACILAR
ve
CASUSLAR

Manfred Reitz

Çeviren: O. Can Ünver

Manfred Reitz, (1944-.....) Biyoloji eğitimi gördü. Doğa bilimleri alanında birçok kitabı yayınlandı. Reitz, 70'lerden bu yana aynı zamanda tarihsel araştırmalar yapıyor. *Neue Zürcher Zeitung*, *Die Welt* ve *Die Zeit* gazetelerinde dünya tarihine ilişkin pek çok makalesi yayınlandı.

İçindekiler

Önsöz / 7

Kadeş Tuzağı

-Eski Mısır'da Casusluk / 11

Termofil'de İhanet

-Yunanlılar ve Persler / 25

İç ve Dışa Yönelik Gizli Operasyonlar

-Büyük İskender / 39

Roma Ezip Geçerken

-Anibal'in Casusları / 49

"İhaneti severim, fakat hainden nefret ederim"

-Roma İmparatorlarının Casusluk Servisleri / 63

Ekonomi ve Askeri Güç

-Casusluk Odağı Bizans / 81

Papa'nın Temsilcileri, Keşişler, Misyonerler

-Papaların İstihbaratı / 95

Yüz Yıl Savaşları

-Ortaçağ'da Casusluk / 111

Kurşun Hücre Korkusu

-Venedik Gizli Diplomasisi / 127

Pervasız İktidar Aileleri
-Rönesans'ın "Casusluk Sanatı" / 141

Çar'ın Kuryeleri
-Rusya'nın İlk Gizli Servisi / 157

Kral ve Parlamento
-İngiliz Gizli Servisi'nin Gelişmesi / 169

Gizli Entrikacılar
-Kardinal Richelieu'nün Dünyası / 183

Gizli Servislerin Düellosu
-Napolyon ve Secret Service / 197

İz Köpeklerinin Kralı
-Prusyalı Casuslar / 215

"Alçak Casus"
-Mata Hari ve Birinci Dünya Savaşı / 229

Son Söz / 245

Önsöz

Casusluk çok eski bir meslektir ve tıpkı bencillik gibi, galiba insanın doğasının da bir parçasıdır. Aşiretler, kabileler ve halklar geçmiş tüm zamanlarda komşularını gözlemek ve bu gözlemlerden fayda sağlamak için hafiyeler görevlendirmişlerdir. Aynı şekilde, aşiretler, kabileler ve halklar yine tüm zamanlarda çıkarlarının korunması için bu hafiyeleri engelleyen, sürgün eden ve yakalayıp ortadan kaldıran koruyucular kullanmışlardır.

Casusluk şüphesiz taş devri sırasında da yaygındı. İnsan gruplarının bir yerden bir yere göç ederken hayvanların kolaylıkla avlanacağı veya besin değeri yüksek birçok bitkinin yetiştiği yerlerin gizli tutulması çıkarları gereği idi. Çünkü tahminen rakip gruplar da o yerleri bulmak arzusundaydılar. Böylece farklı gruplar arasında güvensizlik oluştu ve bu da büyük olasılıkla ilk savaşların tetikleyicisi oldu.

Casusluk belki de dünyanın ikinci en eski mesleğidir ve her durumda dünyanın en eski mesleğini kendi amaçları doğrultusunda kullanmaya gayret etmiştir. Herkes, ister birey isterse de bir grup veya halk olsun, dün olduğu gibi günümüzde de çıkar edinme ve edinilen çıkarları koruma gayretindedir. Bu temel yaklaşım yüzyıllar hatta binyıllar boyunca hiçbir değişime uğramamış, sadece boyutları büyümüştür.

“Casusluk” konusuyla uğraşanlar ister istemez kendi insan bilgilerini de geliştirmekte ve zeki insanın her zaman toplumun hizmetinde olan sağlam görüşlü insan olmadığı gerçeğiyle karşılaşmaktadır.

Casusluk başkalarına göre bir bilgi avantajı yaratmaktadır. Fakat bu bilgileri elde eden casus başarısını açığa vuramaz. Anonim kalmak zorundadır, çünkü bu bilgi zenginliğinin nereden geldiğini kimsenin öğrenmemesi gerekmektedir. Edinilen fazla bilgiyi kullananlar politikacılar, generaller ve giderek artan ölçüde sanayicilerdir ve bundan dolayı bilge ve akıllı görünmektedirler. Ne var ki, kararları için son derece önemli olan bu bilgilerin casuslar tarafından edinildiğini açıkça beyan etmekten kaçınırlar. Antik zamanlardan kalan bir atasözüne göre, onlar ihaneti severler ama hainlerden nefret ederler.

Casusluk iki tarafı keskin bir bıçaktır: Savaşlara neden olabilir, fakat aynı zamanda savaşları önleyebilir de. Casusluk faaliyetleri o nedenle sadece savaş zamanında değil, barış zamanlarında da vardır.

Toplumların gelişmesi ile birlikte casusluk hem nicel hem de nitel bir gelişme göstermiştir. Eski hafiyeler gözlemleyip değerlendirme görevini yaparlardı. Genellikle pasif kalırlar, sessizce izleyecekleri yere sızarlardı, değerlendirmelerini yaptıktan sonra da yine geldikleri gibi sessizce savuşurlardı. Buna karşılık ajanlar daha gelişmiş beceriler sergilemek ve işleri bittikten sonra daha da faal olmak zorundaydılar. Önce dinleyip arkasından da düşüncelerin ortaya dökülüp öğrenilebilmesi için ajitasyon ve provokasyona girişmeleri gerekiyordu. Fakat aynen o eski hafiyelerde olduğu gibi modern ajanların da gerçekten ne öğrendikleri, asıl amaçlarının ne olduğu ve sonunda kendilerini görevlendirenlere ne bildirdikleri öğrenilmemelidir. Casusların eskiden olduğu gibi şimdi de çok yönlü olmaları beklenir ve faaliyet alanları başından beri çok kapsamlıdır. Bir yandan haber toplarken diğer yandan da hasım tarafların bilgi toplaması-

na karşı koymak zorundadırlar. Aynı zamanda karşı eylemlere girişmek ve casusluğa karşı koyma yoluyla hasmı şaşırtmalıdır. Gizli operasyonlarda casuslardan beklenenler çoktur: Sabotajlar yapar, yeraltındadır ve modern psikolojinin en yeni olanaklarıyla insani bakımdan en berbat yöntemleri kullanır.

Bu denli çok yönlülük bir işbölümü gerektirmektedir: Aktif veya pasif olarak bilgi veya haber toplayan casusun faaliyetleri ile casusluk sona ermemektedir. Bir kuryenin, casusun derlediği bu bilgileri değerlendirecek olana ulaştırması gerekmektedir. Değerlendirmeci de zorlukla elde edilen bilgiyi görevi verenin kullanacağı şekle dönüştürecektir. Görevi veren de bundan sonra o konuyla ilgili soru ve sorunları sanki kendiliğinden çözümlemiş gibi davranacaktır. Sabotajcılar ve suikastçiler ise kendilerini görevlendirenler için kirli işleri yerine getirmektedirler.

Casusun, meslektaşlarına karşı mesleki ahlak anlayışı çok gelişmiş değildir: İki taraflı çalışan ajan işi sırasında arkadaşına ihanet eder; hasım tarafa geçen, bu işi kaçtıktan sonra yapar, köstebek ise bunun için uygun zamanı ve zemini bekler.

Bu koşullar altında casusun kim olduğunu nasıl belirlemek gerekiyor? Kim başkalarının işine yarayacak bilgileri toplamak için kendi özgürlüğünü, hatta canını tehlikeye atmaktadır? Burada da insanın doğası bazı ipuçları vermekte: Para birçok insanı belki de normal olarak yapmaya niyetlenmeyecekleri işlere motive etmektedir. Nihayet ideolojiler de insanı, başkalarından daha iyi ve hayırlı bir amaç için yapılan casusluğun haklı olduğuna inandırabilir. Diğer bir dürtü de insan egosudur. Çok sayıda insan istediklerini yapabileceğine inanmakta ve casusluk faaliyetleri egoları okşamaktadır. Casuslar genellikle kendi zekâlarından ve becerilerinden o kadar emindirler ki, kesinlikle yakalanmayacaklarına inanmışlardır. Son olarak, şantaj da önemli bir rol oynamaktadır: İnsanlar casus olmaya zorlanabilirler. Özellikle iktidarın kritik noktalarında yer alan ve özel bilgilere sahip insanlar bu türden sinsi şantaja hedef olabilirler. Gerçi

bu bilgileri kimseyle paylaşmak istemeyeceklerdir. Fakat varlık endişesi daha güçlüdür ve bu endişe onları casusluğa itebilir. Casusluk, devletler veya diğer organize topluluklar kendilerini bireyin üstünde hissettikleri sürece daima mümkün olacaktır. Casus sonuçta bir araçtır ve yenisiyle değiştirilebilir.

Casusluk hakkındaki literatür genellikle Soğuk Savaş Dönemi veya İkinci Dünya Savaşı'nda geçen veya uydurulan olaylar hakkındadır. Fakat casusluk çok daha eskidir. Elinizdeki bu kitap antik dönemlere kadar gitmekte ve firavunlar döneminden Birinci Dünya Savaşı'na kadar olan dönemdeki casus operasyonlarını anlatmaktadır. Burada ortaya şu soru çıkmaktadır: İnsanlık geride bıraktığı binyıllarda insancıl duygularını geliştirebilmiş midir?

Casusluk gizli servisler tarafından yürütülür. İsminden de anlaşılacağı gibi bu servisler faaliyetlerini gizli yürütürler, belgeleri gizlidir. Siyasi bakımdan çalkantılı dönemlerde bu gizli belgeler imha edilir ve böylece de gelecek kuşaklara aktarılması mümkün olmaz. Bugün halen bazı eski dosyalara ulaşılammakta ve kamuoyuna bu konularda bilgi verilememektedir. Örneğin İngiliz Secret Intelligence Service, hâlâ 16. ve 17. yüzyıllara ait dokümanları gizli tutmaktadır. Hiç kuşkusuz tüm bu bilgiler açığa çıkmış olsa casusluk tarihi çok daha renkli olurdu. Casusluk olayları ne kadar geçmişte olmuşsa doküman sayısı da o ölçüde azalmakta ya da bazen sadece rivayetlerin değerlendirilmesiyle yetinilmektedir.

Kitabın hazırlanmasına katkıda bulunan çok sayıdaki mesai arkadaşına içtenlikle teşekkür ederim. Özellikle editörlerim Dr. Wolf-Heinrich Kulke ve Ursula Kohaupt ile kitabı yayınlayan Theiss Yayınevi'ne teşekkür ederim.

Kadeş Tuzağı

-Eski Mısır'da Casusluk

Mezopotamya'daki insanlardan farklı olarak eski Mısır halkları nadiren büyük askeri çatışmalara girmişlerdir. Nil vadisinin ve vahaların meskûn olduğu ülke, kabilelerin geçiş yolu üzerinde değildi, çünkü hemen yanı başındaki çöl doğal bir koruma duvarı oluşturmaktaydı. O nedenle daha çok, batıdan ve doğudan gelecek tehlikelere karşı sadece Nubya'ya sınır olan ve Nil vadisinin olduğu Yukarı Mısır'da düşmanları durduracak büyük kaleler inşa edilmişti. Doğu Nil Vadisinde Firavun I. Amenemhet uzun "Hükümdarın Duvarı"nı inşa ettirmiş ve böylece Asya'dan saldırabilecek göçebeleri daha iyi kontrol etmek ve önlemek istemişti.

Eski Mısırlılar savaşçı bir halk değildi. İnsanlar yerleşikti ve çok merkezîyetçi bir devlette başarılı çiftçi ve zanaatkârlar olarak yaşamaktaydılar. Sadece tarihlerinin ilk aşamasında, devletin birliğinin kanlı savaşlar sonucunda sağlanması ve Orta İm-

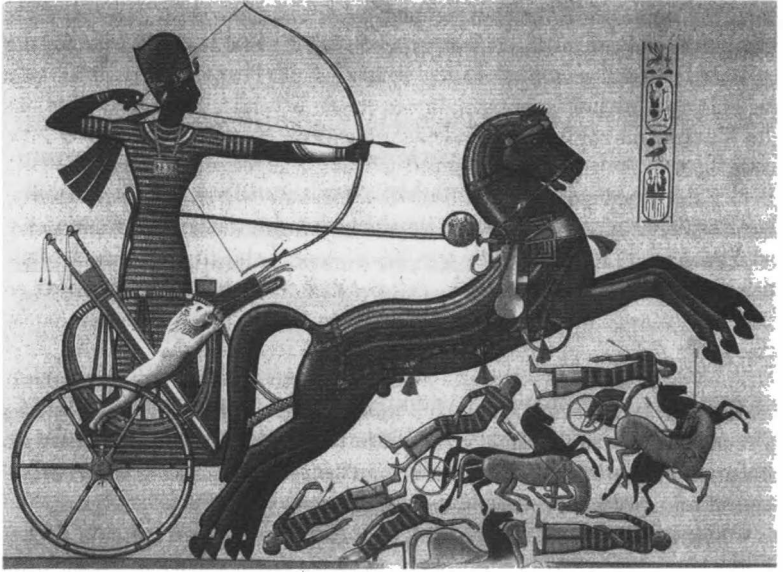
paratorluğun sona ermesi, özellikle de birkaç hanedanın hüküm sürdüğü o dönemlerde silahlı kuvvetleri olmuştu. Mısır o dönemde büyük güç haline gelmiş ve sınırlarını da genişletmişti. Ülkenin zenginliği ve toprağın verimliliği haliyle barış zamanlarında da komşuların iştahını arttırmış ve bunun sonucunda da devletin silahlı korunması gerekmişti.

Eski Mısırlılar örgütlenmede ustaydılar ve örgün bir bürokrasi firavunu sürekli olarak en son bilgi ve haberlerle donatıyordu. Her yerde yazıcılar vardı ve tüm gözlemlerini kâğıda geçirirlerdi. Geriye dosyalardan oluşan dağlar bırakıldılar. Bunlar bazen bugün bile keşfedilmekte, günlük yaşam ve önemli siyasi kararlar hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlamakta. Coğrafi konum iyi örgütlenmiş bir haber toplama sistemi kurulmasını gerekli kılıyordu: Firavunun hükümlerlik bölgesi Nil'in iki tarafında 1000 km'den uzun ince bir şeridi andırıyordu. Tüm önemli kararlar hükümdar tarafından alındığı için önceden de akılcıca belirlenmiş haberleşme yolları oluşturulmuştu. Ulaklar sürekli yollardaydılar ve başkente sorular, raporlar ve gözlemlerini taşımakta, orada alınacak kararları beklemekteydiler. Bu ulakların çok çabuk yorulmamaları için her birinin güzergâhı ayrıydı ve ellerinde bir rulo haline getirilmiş yazılı mesaj yollarının sonunda dinlenmiş başka bir ulağa teslim ederlerdi. Ulakların yolları önceden belirlenmişti ve koruma altındaydı. Bilinen polisin yanı sıra bir de gizli polis gücü kendini hissettiriyordu. Haberin çok hızlı ulaştırılması gerektiğinde de geceleri meşaleler gündüzleri de davullar aracılığıyla iletişim sağlanmaktaydı. Firavun örneğin tarım için son derece önemli olan Nil taşkınları hakkında erken bilgi sahibi olurdu ve halkına bu bilgiyi vererek "tanrısal" gücünü kanıtlardı. Ülkedeki bazı ayaklanmalar, firavun iyi işleyen bir haberleşme sistemine sahip olduğu için daha asiler toparlanamadan engellenmişti. Bu denetlemelere gereksinim vardı çünkü Mısır'ın bütün tarihi boyunca firavunlar ayrılıkçı siyasi güçlere karşı mücadele etmek zorunda kalmış-

lardı. Sonuçta eski imparatorluk yerel beylerin bağımsızlık talepleri karşısında yıkılıp dağıldı.

Önemli haberler kapalı gönderiliyordu ve bunların çözümü için de çeşitli şifreler kullanılmaktaydı. Bu şifrelerin arasında en sevileni akrostişi. Kendisi kural olarak okuma becerisi olmayan ulağa dışarıdan herhangi bir kişi okuduğunda sıradan gelecek bir metin verilirdi. Bu bir şiir veya bir öyküden alınmış bölümler olabilir. Fakat işin erbabı için bu metnin anlamı farklıydı. Gizli bir anahtar sayesinde belirlenmiş yazı işaretleri bulunur ve bir araya getirilir, böylece de asıl mesaj ortaya çıkardı. Kullanılan anahtarı sadece gönderici ve alıcı bilirdi. Ulak yakalanacak olup işkence ile konuşturulmak istenirse mesajın içeriğini bildirebilecek durumda olmuyordu. Ulakları firavun tarafından seçilmiş memurların yönetimindeki özel evlerde konuk ederlerdi. Bu sayede derin bir ketumiyet sağlanmış olmaktaydı.

Bir defasında Eski Babil'den benzer bir mesaj gelmişti. İlk bakışta her biri 11 satırdan oluşan 27 kıtalık bir şiirden ibaretti gelen metin. Her kıtanın ilk hecesi alınıp birleştirilip başka bir metin haline getirilince yepyeni bir mesaj ortaya çıkmıştı. Babil örneğinde mesajı getiren ulak şiirde gizlenmiş olan mesajla kendisini hükümdara bir elçi olarak takdim ediyordu. Elçinin gerçek kimliği ancak mesajın deşifre edilmesi ile anlaşılmıştı. Bu şiiri bir armağan sanan hükümdarın dışındakiler konunun kim olduğunu bilmedikleri için olası düşmanların onu öldürmeleri ve yerine kendi ajanlarını yerleştirmesi olasılığı da ortadan kalkmıştı. Böylesine bir eylem halinde hükümdar aslında elçinin güven mektubunun deşifre edilmesinden sonra yönelteceği ek sorularla sahte elçinin kimliğini anlayabilecekti. Saraydaki entrikacılar sunulan şiirin bir armağandan farklı bir şey olduğunu hiçbir zaman bilemediler.

Muzaffer firavun savaş arabası ile öldürülen düşmanlarının üstünden geçiyor.

Firavunun gizli servisi hem içe hem dışa karşı çalışıyordu. İçte isyanlar ve özellikle de yerel beylerin marifetleri zamanında fark edilmeliydi ve bunlara karşı koymak gerekiyordu. Çok sayıdaki konaklama yerinde veya kamuya açık yerlerde gözlemlerini not eden gizli ajanlar bulunur, müşterilerini konuşturup bilgi veren bazı fahişelere hoşgörü gösterilir, hatta destek verildi. Dışa karşı sadece askerler değil, gizli servis de düşmanları mümkün olduğunca erken zamanda tespit etmek durumundaydı. Nil kıyısındaki İmparatorluk bir sınır karakolları zincirine ve sürekli devriye gezen özel "çöl polisine" sahipti. Genellikle sınır boylarında askeri birlik garnizonları vardı. Sınırdan geçenlerin isimleri muntazaman kayda alınır ve eldeki verilerle karşılaştırılırdı. Komşu devletlerin çobanlarına zaman zaman hayvanlarını Mısır topraklarında otlatma izni verilirdi. Buna karşılık çobanlar sınır görevlilerine sınırı geçmeden önce gör-

düklerini eksiksiz rapor etmekle yükümlü kılınmışlardı. Ayrıca haberleri ve değerlendirilmeleri derhal firavunun sarayına iletilmek üzere komşu devletlere muntazaman hafiyeler gönderilirdi. Bir defasında bu kararlı tutum sayesinde Kuş Devletindeki Nubya'da Mısır'a karşı hazırlanan bir saldırı vaktinde tespit edilmiş ve İmparatorluğun düşmanları daha toparlanamadan Mısır birlikleri tehlikeyi önlemişlerdi. Daha sonra firavun Nil'in ilk daraldığı yere bir tablet yazdırmış ve kendisinin düşmanlara karşı ne denli yürekli davrandığını övüp gelecekteki düşmanlara da uyarıda bulunmuş, saldırganların liderlerinin birbiri ardına "kendi kanlarında boğulduğunu" belgelemişti.

Çok sayıda Mısırlı tüccar ve elçi yabancı ülkelere yaptıkları gezilerde aynı zamanda casusluk yaparlar ve buna karşılık firavun tarafından cömertçe ödüllendirilirlerdi. Firavun III. Amenofis ve halefi Eknaton'un hükümdarlık zamanlarında, diplomatik yazışmalardan bölümler kil tabletlere geçirilmişti. Bu belgelerden müthiş bir diplomatik beceri, entrika sanatı ve değişik biçimlerde yorumlanabilen haberlerin çift anlamlılığı görülmekteydi. Arkeologlar Firavun II. Amenofis'in arşivinde majestelerinin sınır birliklerine karşı saldırıda bulunmak için bir Ortadoğu ülkesinde düşmanların toplanmakta olduğuna ilişkin bir belge buldular. Gelişmiş ajan ağı ve komşu ülkelerin sınır bölgelerinde oturanlara verilen rüşvetlerle Mısır ordusu planlanan bu saldırıdan erken haberdar olmuştu. Komşu ülkelerin zafiyet göstermesi halinde ise bu defa Mısır ordusu onlara yönelik askeri operasyonlar planlamaktan geri kalmazdı.

Felaket Getiren Armağan

Firavun III. Tutmosis Yeni İmparatorluğun askeri bakımdan en başarılı hükümdarı olduğu için günümüzde tarihçiler tarafından Mısır'ın Napolyon'u olarak tanımlanmaktadır. Çıktığı on yedi seferle Mısır'ın sınırlarını Fırat'a kadar genişletmiş ve Suriye'deki küçük devletleri kendisine bağlamıştır. En büyük düş-

manı da aynen Mısır gibi büyük devlet politikası güden Küçük Asya'daki Mitanni İmparatorluğu'ydu. Bu imparatorluk Mısır'ın ordusu ve silahları ile boy ölçüşemeyen Filistin ve Suriye'deki küçük devletlere kıyasla Firavun için ciddi bir rakip konumundaydı. Kadeş, Suriye'de Orontes ırmağının kıyısında zengin bir şehir devletiydi. Bu devletin hükümdarı, Mitanni İmparatorluğu'nun etkisi ve desteğiyle Mısırlılara karşı isyana kalkıştı ve müttefikleriyle birlikte güneye doğru, bugünkü İsrail'in bulunduğu bölgeye birliklerini kaydırmaya başladı. III. Tutmosis son zamanlarda ajanlarının bildirdiği endişe verici haberlerden sonra buna karşı harekete geçmek zorundaydı ve kendi birliklerini hazır hale getirmeye başladı.

Savaş güncesinde firavun çok sayıdaki seferlerini ve muharebelerini anlatmıştı. Bizzat kendisi ordularının başına geçerek, birliklerini savaş arabalarının oluşturduğu uzun sıralarla, okçular, piyade erleri ve katır veya öküz arabalarına yüklenmiş ihtiyat malzemesi ile birlikte nasıl savaşa sürdüğünü bu güncelelerinde etraflıca anlatmıştı. Orduların beraberinde nehirleri aşmak için tekneler bile bulunuyordu. Seferin başarılı olabilmesi için büyük lojistik destek gerekiyordu. Çorak çöllerde ikmal olanaksızdı ve yedek malzemeyi birlikte taşımaktan başka da çare yoktu. Çok az sayıdaki su kuyusunun devamlı korunması gerekiyordu. Gizli yerlere yedek su saklanmıştı. Ayrıca yolların bulunması için ajanlara, geçici yol ve köprülerin inşası için de öncü birliklere ihtiyaç vardı. Donanmanın kapasitesi sınırlıydı ve sadece küçük birlikler için yeterliydi; bunlar genellikle hızlı bir biçimde sevki gereken elit birlikler olmaktaydı. Mısır bir kara devletiydi ve hiçbir zaman da bir deniz gücü olmadı.

Bu nedenle lojistik yardım genellikle Mısır'ın müttefiki olan ve güçlü donanmalarıyla Nil deltasında ticaret yapan Fenikelilerden alınırdı. Şehir devletleri tam da Doğu Akdeniz'de ticaret yollarının kesiştiği yerde bulunmaktaydı. Firavun Fenikelilere ayrıcalıklar vermişti ve onlar da firavunun Kıbrıs, Girit ve diğer

Akdeniz ülkeleriyle olan ticaret işlerini yürütmektedirler. Mısırlılara göre Fenikeliler deneyimli denizcilerdi ve bazen firavunun emrine çok iyi mürettebat sunarlardı. Akdeniz'deki deniz ticaretini ellerinde tuttukları gibi çok iyi de bilgi toplarlardı. Fenikeli denizciler özellikle Suriye ve Filistin limanlarında kulaklarını dört açarlar, Mısır ajanlarına destek verirler ve firavunun askeri seferlerinin planlamasına katkıda bulunurlardı.

Kadeş prensinin komutasında gelişen isyana karşı firavun III. Tutmosis 30 bin kişiden fazla bir orduyla yola çıktı. Ordu, Nil deltasından itibaren Sina yarımadası üzerinden günde 25 km yol katederek ilerledi. Gece olunca çadırılı ordugâh kurulu-yordu ve firavun sürekli subaylarıyla istişare ediyordu. On gün sonra muhkem bir lojistik üssünün inşa edildiği bugünkü Gazze kentinin olduğu bölgeye ulaşıldı. Sonra yola devam edildi ve Mısırlı ajanlar yolların güvenliği için devamlı bilgi toplamak-taydılar. Hasım orduların İncil'de Armagedon olarak geçen Megiddo kenti dolaylarında toplandığı bilinmekteydi. Bu kent yolların kesiştiği bir noktadaydı ve savaşta başarı kazanmak için mutlaka ele geçirilmesi gerekmekteydi.

Zaman kaybetmemek için III. Tutmosis birliklerinin doğru-dan Megiddo'ya hareket etmesini istedi. Firavunun bu kararı subaylarını dehşete düşürdü. Çünkü bu yol izlendiği takdirde birliklerin dar bir boğazdan geçmeleri gerekiyordu ve iki yan-daki tepelerden saldırı yapılması çok kolaydı. Özellikle savaş arabaları arka arkaya gidecekti ve böylece düşman için kolay bir av teşkil edeceklerdi. Bunun üzerine subaylar uzun zaman alan güvenli yolun izlenmesini önerdiler. Fakat firavun subaylarını teskin ederek ajanlarından boğazın iki yakasındaki tepelerde düşman askeri bulunmadığını öğrendiğini söyledi. Düşmanlar Mısırlıların bu tehlikeli boğaz yolunu kullanmaya cesaret edemeyecekleri kanısındaydılar ve onları diğer yol üzerinde bekleyeceklerdi. Güçlerinin bölünmemesi için de tepelerde pusu kurmayacak ve tüm birlikleriyle Mısırlıların diğer yoldan gel-

melerini bekleyeceklerdi. Mısır ordusunun etkili bilgi toplaması iyi bir sonuç verdi. Firavun zaman kazanmak için büyük riske girebilmişti ve boğazın iki yakası arkadan gelen birlikler ve malzeme için kendi kuvvetleri ile güvenli hale getirilmiş oldu.

Megiddo'da özenle hazırlığı yapılan muharebe III. Tutmosis için olağanüstü bir başarı oldu. Kayıtlara göre Mısır birlikleri düşmana ait 924 savaş arabası, 2238 at ve büyük miktarda altın ve gümüş ele geçirdi. Fakat ne yazık ki firavun askerlerinin uzun süreyle yağmalama yapmasına izin verdiği için isyancıların liderleri muhkem bir kent olan Megiddo'ya kaçıp oradan da kayıplara karışmayı başardılar. Megiddo yedi ay süren bir kuşatma sonunda fethedilebildi. Daha sonra ordu vakanüvisleri sırf askerlerin ganimet açgözlülüğü yüzünden tam bir zaferin kaçırılmış olduğunu yazdılar. Yenik düşmanlar yüksek miktarda haraç ödemek zorunda kaldılar ve III. Tutmosis sonraki yıllarda çıktığı seferlerle gücünü daha da arttırdı.

Bu seferler sırasında bugünkü adı Yafa olan Yoppe kenti de Mısırlılar tarafından akılcıca planlanan gizli bir operasyonla alınmıştı. Bu fetihle ilgili olarak eski Mısır edebiyatında firavunun övgülere layık görüldüğünü görüyoruz. III. Tutmosis'in ordu komutanlarından Tutci, Yoppe kentini kuşatmış, ancak fethedememişti ve büyük kayıplar verdikten sonra kentin alınabilmesi için bir hile düşündü. Yoppe'nin hükümdarına geri çekileceklerini ve bu konuda bir anlaşmaya varmak istediklerini söyledi ve onu çadırında kabul etti. Burada Yoppe hükümdarına ve beraberindekilere o kadar çok şarap içirildi ve körkütük sarhoş edildiler ki, karanlık basmadan geri dönemediler. Aynı zamanda Yoppe'nin yöneticilerine bir mesaj gönderilerek bağıtlanan barış antlaşmasına göre aç kalan halka dağıtılmak üzere bol miktarda tahıl gönderileceği bildirildi. Derhal gemiler yanaştı ve alelade denizci kıyafeti giymiş olan Mısır askerleri içinde tahıl bulunduğunu belirttikleri ağır çuvalları kente taşıdılar. Bundan önce kentin surlarını iyiden iyiye incelemişlerdi. Getirilen tahıl

ertesi gün Yoppe'nin hükümdarına kuşatmanın kaldırıldığının bir göstergesi olarak törenle teslim edilecek ve halka dağıtılacaktı. Fakat çuvallarda ağır silahlarını kuşanmış Mısır askerleri gizlenmişti. Yazılanlara göre bu hile ile yaklaşık 500 asker gizlice kente girmişti. Gece olunca çuvalları kesip dışarı çıkararak sürpriz bir saldırıyla kenti koruyanları etkisiz hale getirdiler. Kentin kapısı açıldı ve Mısırlılar kente saldırarak fethettiler.

Kadeş Tuzağı

Mısır, daha sonra Mitanni İmparatorluğu ile barış yapmıştı. Hatta Firavun III. Amenofis siyasi nedenlerle Mitanni kralı Sutarna'nın kızı ile de evlenmişti. Fakat Mitanni devleti uzun süre yaşamadı ve sahneyi ondan daha güçlü olan Hititlere terk etti. Hitit devleti MÖ 1360 yıllarında Mısır'ın gücünü tehdit etmeye başladı ve egemenlikleri altındaki bölgeyi genişletmeye gayret etti. Mısır'a bağlı devletler ümitsizce yardım beklediler, fakat o dönemdeki firavunlar yardım verecek güçte değillerdi. Bilhassa Eknaton dış politikasında etkisizdi ve daha çok ülkesinde din reformuyla ilgiliydi. Halefi Tutankamon erken yaşta yaşamını yitirdi. Bundan sonra ilk kez 19. hanedana mensup olan firavun I. Sethos Mısır'ın Asya'daki mülklerine ilgi duyup yeni seferler düzenledi. Ama artık Hititler çok güçlüydüler ve silah teknikleri Mısırlılardan çok gelişmişti. Mısırlılar kolayca bükülen bronz kılıçlarla savaşırken Hititler demirden yapılmış kılıç kullanıyorlardı. Firavunlar artık nispeten güçsüz Küçük Asya ordularıyla değil, çok güçlü ve savaş deneyimi olan büyük ordularla çatışmak durumundaydılar. I. Sethos gizli servisini yeniden organize etti ve ajanlarının faaliyetlerini arttırdı. Kısa süre sonra ise Hititlerle barış yapmasının daha iyi olacağı kanısına vardı.

I. Sethos'un halefi olan Firavun II. Ramses buna karşılık Hititlerle yeniden kapıştı ve bir sefer düzenledi. Hititlerin yönetimine girmiş birkaç uydu devleti tekrar Mısır'ın egemenliğine

almak istiyordu. Saltanatının beşinci yılında (MÖ 1274) Hitit kralı Muvatalli'ye karşı sefere çıkmaya karar verdi. Firavun seferine tanrıların adı verilmiş olan dört büyük ordu ile başladı: Amun, Re, Ptah ve Seth bu ordulara verilen adlardı. Her ordunun 5 bin askeri vardı. Böylece en az 20 bin asker ve büyük bir lojistik kuvvetiyle sefer başladı. Aynı zamanda ek askeri birlikler gemilere bindirildi ve Biblos kentinin yakınına çıkartma yaparak ana kuvvetlerle birleşme emri aldılar. Klasik bir kısaç operasyonu II. Ramses Hititlerin etrafını sararak stratejik önemi olan Orontes ırmağının kıyısında onları yok edecekti. Kendisi de yakın korumasının seçme birlikleriyle savaşa katılarak operasyonları yönetti. Fakat firavunun III. Tutmosis'in sahip olduğu askeri dehası yoktu ve kendisine pahalıya mal olacak şekilde haber toplamayı ihmal etmişti.

II. Ramses coğrafi konumu yanlış değerlendirdiği için ciddi hatalar yapmıştı. Ordularını aralarında 10'ar km mesafe kalacak şekilde yürütmüş, bu da birliklerin birbirleriyle iletişim kurmalarını olanaksız kılmıştı. Yaklaşık bir ay süren tüm yürüyüş sırasında eşgüdüm sorunları ortaya çıktı. Bir şanssızlık eseri olarak dört ordu da farklı zamanlarda Orontes ırmağını geçmişler ve aynı zamanda ırmağın iki yakasında birlikler kalmış, böylece de ani bir saldırı halinde birbirlerine yardım etme yeteneğini yitirmişlerdi. Firavun zaferinden o denli emindi ki ajanlarının söylediklerine itibar etmemişti. Kendisi birinci ve ikinci ordularla ırmağı geçtiğinde askerleri iki kişiyi esir almışlar ve sorgulamaya başlamışlardı. Esirler Kral Muvatalli'nin ordusundan kaçtıklarını ve firavunun ordusuna katılmak istediklerini söylediler. II. Ramses onları sorgulamaya devam ettiğinde ise Hitit ordusunun yerini söylediler. Buna göre, Hitit kralı ordularıyla birlikte uzakta kuzeyde bugünkü Halep kentinin dolaylarındaydı ve güçlü firavundan da çok korkmaktaydı. II. Ramses'in tam da duymak istediği ifade buydu ve sanki orduları manevra yapıyormuş gibi davranmaya devam etti. Bu sırada aslında bir tuza-

ğa düşmekte olduğunu da fark etmedi. Hitit ordusunun asıl gücü çok yakında gizlenmişti. Bütün savaş arabaları ve silahlı gücüyle sessizce bekliyorlardı. İki kaçak aslında casustular. Firavuna güvende olduğu hissini verecekler ve yanlış bir yola sevk edeceklerdi. Kısa süre sonra Mısırlılar iki göçebe ele geçirdiler. İkisi de konuşmak istemiyorlardı ve ancak kuvvetli bir dayak yedikten sonra ağızları açıldı. Muvatalli ordusuyla birlikte çok yakındaydı ve saldırı için uygun bir zamanı kollamaktaydı.

II. Ramses subaylarıyla müzakereye devam ettiği sırada Hititler hücumla geçtiler ve yaklaşık bin savaş arabası ile Mısır ordu birliklerini iki ayrı parçaya ayırdılar. İkinci Mısır ordusu Re tamamen gafil avlanmıştı ve tümüyle imha edildi. II. Ramses uzakta olduğu için saldırıyı geç gördü ve Amun adı verilen birinci ordusu ile derhal savunma amacıyla müstahkem mevki haline getirilen bir tepeye kaçtı. Re ordusundan arta kalan bazı askerler de bu tepeye sığındı. Bazıları da uzaktaki Ptah ordusuna doğru kaçtılar. Hititler süratle bu yere doğru harekete geçerek tepeyi ele geçirdi. Muhafızları tarafından korunan firavun saldırı sırasında kaçarak geri çekildi. Firavunu izlemek ve yakalamak yerine Hititler kendilerini yağmaya kaptırdılar ve Mısır ordugâhını talan ettiler. II. Ramses böylece güvenli bir uzaklığa kaçmış oldu.

Bu ümitsiz durumda olağanüstü bazı olaylar sayesinde Mısırlılar için bir mucize gerçekleşti. Biblos'a gemilerle gönderilen Na'arun adlı ordu birlikleri, hızlı savaş arabaları ile yağmalamaya devam ettikleri için dikkatleri iyice dağılmış olan Hititleri tam o sırada faka bastırıp etraflarını sardılar. Mısır birlikleri uzağa ok atabilen yayları olan seçkin askerlerden oluşuyordu. Hititler onlara karşı ağır savaş arabaları ve mızraklı askerleriyle karşı koymak durumundaydılar. Aynı zamanda Ptah ordusu yaklaştı ve Hititleri arkadan kısıp almaya kalkıştı. Hitit komutanları tehlikeyi fark ettiler ve ordularının genel dağınlığı ne-

deniyle de muharebeyi durdurdular. Hızla Orontes ırmağını geçip birliklerini yeniden toparlamak üzere Kadeş kentine sığındılar. Hitit komutanlarından biri olan Halep Prensi neredeyse boğuluyordu. Rivayetlere göre kendi askerleri onu baş aşağı tutup yuttuğu suların boşalmasına yardım etmişlerdi. Mısır orduları da acilen geri çekilip savaşı devam ettirmemeyi yeğledi. Firavun rastlantısal olaylar sayesinde kurtulmuştu.

II. Ramses ülkesine döndükten sonra yaptığı savaşı büyük bir zafer olarak kutladı ve kendisinden sonrakilere başarılarını aktarma çabalarından vazgeçmedi. Tanrısal kişiliği ile hata yapması mümkün olmadığı için fiyaskodan sorumlu olanlar da kendi subayları idi. Mısır propagandası bütün gücüyle zaferi ülkeye yaymaya çalıştı. Ancak, bu savaşın sonuç getirici bir savaş olmadığı da kesindi. Daha sonraki Mısır belgelerine göre Hititler firavuna elçiler göndererek barış ricasında bulunmuşlardı. İnanırlılığı yüksek ve bugüne kadar gelen Hitit belgeleri ise bu iddiaları yalanlamaktadır. Aslında şart koşan ve sınırları belirleyen taraf Hititler olmuştu. Tam 16 yıl sonra arada yaşanan çeşitli çatışmaların nihayetinde savaş bitti. II. Ramses Muvattalli'nin halefi olan III. Hattuşili ile barış imzaladı. Barışı kesinkes sağlamlaştırmak için de Firavun II. Ramses daha sonra Hitit prensesi ile evlendi ve eşine "Büyük Kraliyet Zevcesi" unvanını verdi. Mısırlılarca "sefil bir büyük" olarak nitelenen bir Hitit prensi bile imparatorluğu ziyarete geldi. Mısır propagandası sonraları yön değiştirdi ve düşün töreni ile Mısır'la Hititler arasında barışma olduğunu yaymaya başladı.

Saray Entrikaları

Hiç kimse entrikalardan geri kalmadığı için bazı firavunların hükümdarlığı sırasında saraydaki yaşantı oldukça tehlikeli olabiliyordu. Birçok yüksek memur unvan peşindeydi ve firavuna dalkavukluk yaparken her birinin kendi özel ajanları vardı. Çoğu firavunun gözüne girmeye çalışıyordu. Kıskançlık ve rekabet

kol geziyordu. Saray memuru Sinuhe, Orta İmparatorluk döneminde böyle bir entrikaya uğradı ve firavun I. Amenemhet'e karşı bir ihanet kampanyasına karıştırılmaktan korktu. Firavun meseleye sertçe müdahale etmeden önce ülke dışına kaçmayı başardı ve orada zengin bir yaşam geçirdi. Yaşlanınca özlediği Mısır'a geri dönüp vatanında ölmek ve gömülmek istedi. Çünkü insan sadece Mısır'da ölürse yaşamı sırasında yaptıklarıyla anılabiliyordu. Firavun I. Sesostris Sinuhe'nin bu zor durumundan haberdar edildi ve onu affetti. Sevinçle vatanına dönen Sinuhe ölene kadar da firavunun gözdesi olarak yaşadı. "Sinuhe'nin Öyküsü Yeni İmparatorlukta sevilen bir edebi eser oldu ve memurların eğitiminde kullanıldı.

Firavun III. Ramses'e karşı düzenlenen bir harem darbesi hakkındaki mahkeme tutanakları bugüne kadar gelmiştir. Haremdeki kadınlardan Tiji firavunu öldürerek kendi oğlunu tahta geçirmeye kalkışmıştı ve sadece haremdeki kadınlardan değil, aynı zamanda çok sayıda saray memurundan da destek bulmuştu. Buna ilişkin mahkeme tutanaklarında 28 saray memuru ve çok sayıda kadının adı kayda geçirilmiş. Bu darbe başarısız oldu, ancak ortaya çıkarılmasında casusların rolü olup olmadığı bugün bilinmemekte. Bu durum devlet için son derece zedeleyiciydi. Firavun o nedenle gizli bir mahkeme kurdurdu ve takma isimlerle işlem yapıldı. Kamuoyuna hiçbir bilgiyi sızdırmadılar. Suçlananların büyük olasılıkla hepsi ölüme mahkûm edildiler. Bunun utancını yaşamamak için de onurlu bir şekilde intihar etmelerine müsaade edildi.

Mezar hırsızlarına karşı da çok sert muamele gösterilir ve bunlar da ölüme mahkûm edilirdi. Buna karşın mezarlar sürekli soyulmaktaydı. Ölümler Kenti olarak anılan Batı Teb'de mezarların korunması için özel bir polis teşkilatı görev yapmaktaydı. Ajanlar mezar hırsızlarına bulmak ve bildirmek için görevliydi-ler. Ne var ki bunların bazıları da çetelere katılmayı yeğliyordu. Zira kazanç bayağı iştah açıcıydı. Firavun IX. Ramses devrinde

mezar hırsızlığı o denli yaygınlaştı ki, bir araştırma komisyonunun görevlendirilmesi gerekti. O araştırmalardan bugün hâlâ elimizde olan çok sayıda dosya bulunmakta ve Yeni İmparatorluk Döneminin sonunda devletin sadece fakirleşmekte olmadığı, aynı zamanda da en yüksek mevkilerine kadar çürümüş olduğu anlaşılmakta. Mezar soygunculuğundan yüksek memurlar da yararlanmakta ve hırsızları korumaktaydılar. Soyguncular çaldıkları değerli eşyaları polisle paylaşmakta ve böylece açığa çıkmamaktaydılar. Krallar Vadisindeki işçiler sadece yeni mezarlar açmamakta, daha önceki mezarlara ait geçitleri de gizlice kazarak ortaya çıkarmaktaydılar.

Yine IX. Ramses döneminden “yaşayanlar kenti” Doğu Teb’in belediye başkanı ile “ölüler kenti” Batı Teb’in polis şefi arasındaki bir münakaşa nakledilmektedir. Her iki memur da birbirlerinin can düşmanıydılar ve entrika sanatının ustasıydılar. Birbirlerine karşılıklı olarak zarar vermeye çalışıyorlardı ve yine birbirlerinin kusurlarını ortalığa dökmeye gayret ediyorlardı. En sonunda bu yaptıklarıyla aslında kendi kendilerine zarar verdiklerini anladılar ve bilinen “kusurları örtme” faaliyetleri devreye girdi. Firavun X. Ramses, Krallar Vadisine defnedilen son firavundu ve ondan sonrakiler Nil deltasındaki Tanis’te toprağa verildiler.

Termofil'de İhanet *-Yunanlılar ve Persler*

Ortadoğu'da Pers kralı Kiros MÖ 6. yüzyılın ikinci yarısında çiftçilerden ve çobanlardan oluşan halkını birleştirmeyi ve güçlü bir ulus oluşturmayı başardı. Bağlı olduğu Medlerin kralına karşı yaptığı ayaklanma başarılı oldu ve Akemenid hanedanını kurdu. Halefleri de çok geçmeden zirvede olduğu süre içinde Akdeniz'den bugünkü Hindistan'a kadar uzanan Pers Dünya İmparatorluğunu kurdular. Kendisinden sonra gelenlere kıyasla Kiros Yunanlılar tarafından da seviliyordu ve tarihçi Ksenefon onu mükemmel bir hükümdar olarak tanımlamıştı. Kiros İncil'de İsrail'in kurtarıcısı olarak anılıyordu ve "tanrının yağlanmış" unvanını aldı. Pers kralı devrinin diğer hükümdarlarına kıyasla daha insancıl davranıyordu. Yendiği düşmanlarının kentlerini yakıp yıkmıyor, mağlup olan hükümdarları öldürtmüyor ve onların tanrılarını imha ettirmiyordu. Kiros'un yegâne istediği yendiği düşmanlarının kendisine haraç ödemeleri ve impara-

torluğunu daha da büyötmek amacıyla birlikte sefere çıkmala-
rıydı. Pers İmparatorluğu doğunun eskiden beri var olan ve
yeniden barışı tesis eden dünya imparatorluğu haline gelmek
amacındaydı. Bu düşünceye göre, sadece tek bir gücün evrensel
hükümlranlığı ile dünya barışı korunabilirdi. Pers kralı kısa süre
sonra 30 yabancı halkı yönetimi altına alarak "Büyöek Kral" un-
vanı aldı. Devleti idari ve askeri bölge demek olan "satraplara"
böldü. Satraplar doğrudan hükümdara karşı sorumluydu. Her
satrap aynı zamanda da imparatorluk komiserlerinin denetimi
altındaydı.

Tüm hoşgörüsüne karşın Kiros evhamlıydı ve güçlü bir giz-
li servis kurma çabasına girişti. Ulakları sadece haber getirip
iletişim işiyle uğraşmıyorlardı; bir yandan da krala halkın ne
düşündüğüne ilişkin raporlar vermekteydiler. Bir anlamda hü-
kümdarın gözü ve kulağı olmuşlardı. Örgütlü bir haber alma
yapısına ilişkin düşüncenin muhtemelen Asurlulardan geçtiği
ve sonra daha da geliştirildiği söylenmektedir. Yunanlı tarihçi
Ksenefon Pers İmparatorluğu'nda çok sayıda insanın işlerini
görebilmek için "kralın gözü ve kulağı" olmak zorunda olduğu-
nu belirtmişti. Herkese kralın ne var ne yoksa her şeyi duyup
bildiği hissinin egemen olması hedeflenmişti. Kiros bu amaçla
bir haber alma hiyerarşisi kurmuştu. Seçilmiş memurlar haber-
leri alıp değerlendirdikten sonra bunları krala sunarlardı. Atlı
haberciler sadece günışığında değil, gece de yol alır ve böylece
günde 250 km yol kat etmek mümkün olurdu. Bu ulaklar, üze-
rinde konaklama tesisleri de bulunan yapılı yollardan İmpara-
torluğun en ücra köşelerine ulaşırlardı. Çok iyi örgütlenmiş olan
devlet postası sade vatandaşlara hizmet vermiyordu. Özel ha-
berleşme başka yollardan yapılmaktaydı. Bu arada devletin
memurları bu haberleşmeyi de farkına vardırmaksızın izlerlerdi.

Krala yönelik mesajlar da bazen hainlerden korunmak ama-
cıyla kamufle edilerek gönderilirdi. Kiros'a bir defasında ustaca
ölü bir tavşanın dikilmiş karnına saklanan bir mesaj gönderil-

mişti. Seçilen bir hizmetkâr krala bizzat kendisinin yemek üzere bu tavşanı hazırlaması gerektiğini söylemişti. Kiros tavşanın karnını açınca gönderilen mesajı bulmuş oldu.

Darius'un Hileleri

Kiros'un en yetenekli haleflerinden biri I.Darius'tu. İmparatorluğu yeni baştan düzenledi ve çok sayıda ayaklanmayı bastırdı; bunu yaparken de farklı gizli aktivitelerde bulundu. İsa'dan önce 520 dolaylarında Babil kenti Büyük Krala karşı isyan etti. Babil'in kendisi de büyük bir devletken yapılan son derece sağlam surları vardı ve 20 ay süren bir kuşatma sonunda bile teslim olmadı. Darius hatta Fırat'ın yatağını bile değiştirmiş ve gizli giriş kapıları aratmıştı. Fakat kenti savunanlar çok daha dikkatliydi. Sonunda Kiros'un yakın bir arkadaşı olan Zopiros ile gizli bir operasyon hazırlandı. Zopiros inandırıcı görünmek için kendisine yapılan sözde haksızlıklardan mağdur olduğu gerekçeyle Babilonlulara sığınacaktı ve Darius'dan intikam almak için hizmetinde olduğunu bildirecekti. Öncelikle Babillilerin sınırsız güvenini kazanacaktı ve böylece kentin savunmasına dâhil olacaktı. Amacı, kenti kuşatanlar için surlarda zayıf noktalar hazırlamaktı.

Zopiros aslında yakalamamaya gayret gösteren Pers atlılarının takibinden kaçarak ve gözleri morarmış ağzı burnu kan içinde kısa süre sonra Babil'in surlarına ulaştı. Kenti savunanlar bu gelen kişiyi kendi savaşçılarından biri sanarak bir ip sarkıttılar. Dramatik bir şekilde sahnelenen son bir hareketle Zopiros son anda ipi kavradı ve duvara tırmandı. Kendisini "izleyenler" daha da inandırıcı bir şekilde tehditler yağdırdılar, ama bir süre sonra vazgeçerek arkalarını dönüp gittiler. Babilliler bu sığınmacıya gereken yardımı yaptılar ve daha sonra da onu sorguya aldılar. Zopiros nefret kusarak Büyük Kralı yerden yere vurdu ve bir intikam fırsatı aradığını söyledi. Bir süre sonra Babilliler ona inandılar ve kentin savunmasında görevlendirdiler.

Tekerleklerinde orak bulunan Pers savaş arabaları hücumda.

Bu ilk başarıdan sonra daha önce hazırlanmış olan bir zamanlama planı yürürlüğe girdi. Zopiros Babilon askerlerinin eşliğinde daha önce Darius'la birlikte kararlaştırdıkları bir hücum düzenledi. Bu hücum sırasında çok zayıf Pers birliği ile karşı karşıya geldi ve Pers askerleri de onları görünce kaçıp gittiler. Bu birliklerden ele geçirdikleri bazı malzemeleri tutuşturup kente geri döndüler. Babilliler Zopiros'un cesareti ve başarısından o kadar mutlu oldular ki, ona karşı tam bir güven duygusu hâkim oldu. Zopiros toplam üç tane başarılı çıkış yaptı. Bilinmeyen ise tüm hücumların Darius'a danışılıp danışılmadığı ve böylece birliklerin önceden belirlenen yerlerde toplanıp yakıldığı zaman uzaklardan görülebilecek duman çıkaran malzemeyi yığıp yığmadığı idi. Zopiros üçüncü çıkışı ile Babillileri artık tamamen ikna etti ve son derece muhkem olan kent kapılarından birini korumakla görevli komutanlığa atandı.

Şimdi sıra yeni planlara gelmişti. Zopiros'un "sığınmasının" üzerinden geçen 20. günde Darius kente yine önceden üzerinde anlaşmaya varılmış ve hazırlığı yapılmış büyük saldırısına başladı. Zopiros sadece kendi komutasına verilmiş olan ve "koruması" gereken kapıyı belli edecekti. Kararlaştırılan gizli sinyalleri iletmeyi becerdi ve Darius bunun üzerine savunmacıların göremeyeceği şekilde birliklerini o kapının önünde yoğunlaştırdı. Kapı askerlerin sürpriz saldırısı sırasında "düzgün" kapanmamış olduğu için kolaylıkla açıldı. Büyük kralın seçme askerleri derhal büyük gruplar halinde şehre daldılar, başka kapıları da açtılar ve Babil kentinin önemli bölümleri kısa sürede Persler tarafında işgal edilmiş oldu. Bu son derece muhkem kent savunulamaz hale gelmişti ve teslim olmak zorunda kaldı.

Büyük Pers Kralının mutlak hükümlerlik iddiası ile kendisine baş eğme ve haraç ödeme zorunluluğu özellikle Küçük Asya'daki Yunan kentlerini sıkıntıya sokmuştu. Bu kentler Pers satrapları tarafından değil, kendi Yunanlı tiranları tarafından yönetiliyordu. Bu tiranlar Büyük Krala sadıktılar ve bu nedenle de kendi halkları tarafından sevilmemekteydiler. Büyük Kral ile imparatorluğunun Küçük Asya bölümündeki özgürlüğüne meraklı Yunanlılar arasında sürekli gerginlik yaşanmaktaydı. Kısa süre sonra bir ayaklanma planlandı. Fakat Perslerin gizli servisi son derece iyi organize olmuştu ve ayaklanmacılar arasındaki haberleşmede sorunlar ortaya çıktı.

Pers sarayında yaşayan Yunanlı politikacı Histaios Susa'dan Milet Tiranı olan damadı Aristagoras'a gizli bir haber yollamanın çaresini bulmuştu. Kendisine sadık bir kölenin kafasını kazıtarak kafa derisinin üzerine damadına hitaben bir mesaj yazdırdı. Kölenin saçları tekrar uzayıp mesajın görülmesini engelleyince onu kuşku uyandırmayacak bir ulak olarak Milet'e göndermişti. Köle Aristagoras'a sadece saçlarının kesilmesi gerektiğini söyleyecekti. Hiç kuşku uyandırmadan bütün Pers kontrollerini rahatlıkla geçip gideceği yere ulaşan kölenin kafa

derisindeki mesajı okuyan Aristagoras planlanan ayaklanma hakkında bilgi sahibi olmuş ve kendisi de isyana davet edilmişti. İyonya kentlerinin bu ayaklanması gerçekleşti, ancak Büyük Kral tarafından ayaklanmayı bastırıldı.

Darius Küçük Asya'daki gücünü sağlamlaştırdıktan sonra Yunanistan'ı fethetmek için hazırlıklara girişti. Orada Atina ve Isparta tarafından yönetilen ve sürekli birbirleriyle çatışma içinde bulunan küçük kent devletleri vardı. Bu devletlerin bir kısmının Küçük Asya'daki isyancılara destek vermiş olmaları Büyük Kralın Yunanistan'a saldırması için yeterli bir fırsat oluşturmuştu.

Aineas Taktikos, Bir Casusluk Teorisyonu

Yunanlı askeri yazar Aineas Taktikos yaklaşık olarak MÖ 360 dolaylarında kuşatmalara karşı korunma önlemleri hakkında bir eser yayınladı. Kitabının bir bölümünü de casusluk teknikleri ve gizli haberleşme sanatına ayırdı. Özellikle şu metot ciddi incelik gerektiriyordu: Bir ulak tümüyle açık ve herkes tarafından okunabilir nitelikteki bir mektubu alıcısına götürecekti. Mektubu gönderen aynı zamanda ulağa tabanına gizli mesajın yazıldığı bir çift ayakkabı veriyordu. Ulağın bu mesajdan haberi yoktu ve kendisine verilen uzun yolda giyeceği yeni ayakkabılardan dolayı sevinç duyacaktı. Hedefine ulaştığında ulak dinlenmek için bir kenara yattığında da ayakkabılarını çıkaracaktı. O dinlenirken gönderilen mesaj ayakkabıdan alınacak ve yanıtı yine aynı yöntemle gönderilmek üzere ayakkabıya yerleştirilecekti. Uyu-yup dinlenen ulak uyandıktan sonra ayakkabılarını giyecek ve geldiği gibi geri dönecekti. Aslında okuma yazma da bilmediği için bu mesajlarda ne yazıldığını ulağın anlaması mümkün değildi. Ayrıca şayet düşmanların eline geçse bile bu mesajlardan onların da bir şey anlaması olanaksızdı. Ayakkabıların mesaj saklandıktan sonra titizlikle yeniden dikilmesi sayesinde mesaj gönderildiğini sadece gönderici ve alıcı bilmekteydi. Ulağın

düşmanların eline düşüp işkenceyle konuşturulmak istenmesi halinde de mesajdan haberi olmadığı için söyleyecek hiçbir şeyi olmayacaktı.

Efes kentinde uygulanan daha farklı bir yöntemde ise askerler yaralı bir savaşçıyı ona yardım edenlerle birlikte geri göndermişlerdi. Yaralı savaşçının sargılarına gizli bir mesaj saklanmıştı. Bazen de çekici kadınlar bulunarak birilerine dostça ziyarete gönderilirdi. Bu kadınlar ziyarete gittiklerinde taşıdıkları gösterişli takılarda gizli mesajlar bulunurdu.

Aineas Taktikos'un konuya ilişkin önerilerinde bir atın dizginlerine, kılıçların üzerine veya düşmana sözde sığınan askerlerin göğüs zırhlarına mesajların saklanması yöntemlerinden söz edilmekteydi. Başka bir yöntem de tahtadan bir yazı levhasına oyulan mesajın üzeri bal mumuyla kapatılmasıydı. Bal mumunun üzerine ise önemsiz ve kimsenin dikkatini çekmeyecek bir mesaj yazılıydı. Ancak bal mumu kazınırsa asıl mesaj ortaya çıkacaktı. Benzeri bir usul de küçük bir tahta figürün üzerine mesaj yazıldıktan sonra sonradan su ve yağla çıkabilecek bir boyanın sürülmesi ve böylece gizli mesajın okunmasının mümkün olmasıydı.

Bundan başka gizli mesajlar bir de yiyecek maddelerinin taşınması sırasında iletmeye başlandı. Böylece geniş pazar yerlerinde alış veriş ederken daha kolay haberleşme mümkün oluyordu. Bir hayvanın idrar torbası şişirilip üzerine gönderilecek haber yazılıyordu. Sonra havası boşaltılıp kurutuluyor ve bilahare küçük bir yağ kabına konarak o kabın duvarlarına yapışacak şekilde yeniden şişiriliyordu Mesanenin yağla dolması kabın açıldığında sadece yağın görünmesini sağlıyor ve kimse başka bir şeyin daha kabın içinde olduğundan kuşkulanmıyordu. Yağın boşaltılması ile mesane dışarı çıkarılıyor ve üzerindeki yazıların okunması mümkün oluyordu.

Kuşatma altındaki bir kentten dışarıya haber sızdırmak için üzeri yazılı parşömen ve papirüs sarılı oklar kullanılıyordu.

Bunun için uzaklara fırlatabilen aletler bile kullanılmaktaydı. Mesajların çok hızlı yerine ulaştırılması gerektiğinde askerler birbirlerine bazen mesaj okları atarlardı. Yunanlı Polibios MÖ 2. yüzyılda yazdığı bir yazısında harfleri andıran ve uzaklardan okunabilecek büyüklükteki optik sinyal kodlarından söz etmektedir. Gün ışığında parlatılmış metal aynalar ve diğer optik sinyaller, geceleri ise meşaleler kullanılmaktaydı. Alıcıların kullanılan kodu bilip deşifre etmesi, sonra yeniden şifrelemesi ve mesajı iletmesi gerekiyordu.

Aineas Taktikos mesajların nasıl şifreleneceğini de anlatıyor. Antik çağın ilk dönemlerinden itibaren kullanılan yöntemlerden söz etmekte, ilgisiz bir metinden seçilip alınan belli harflerin nasıl şifre olarak kullanıldığını ve okunması gereken asıl metnin anlaşılmasına hizmet ettiğini belirtiyor. Ayrıca yazar, üzerinde alfabedeki harf sayısı kadar delik bulunan tahta levhalardan söz ediyor. Tahta levhadaki deliklerden bir ipin usulünce geçirilmesi ile ortaya gizli bir sözcük çıkmaktaydı. Levhalar taşınırken bunların ne olduğu anlaşılmıyordu.

Aineas Taktikos'un sözünü etmediği şey ise, yaşadığı çağda bilinen ve uygulanan bir yöntem olan Ispartalıların kullandığı kripteksti. Ispartalılar savaşa gittikleri zaman hem genel karargâha hem de sefer karargâhına derhal aynı boyutlarda birer kripteks verilirdi. Parşömen kâğıdı belirtilen incelikte kesilir, spiral halinde kripteksin içine sarılır ve düz istikamette üzerine mesaj yazılırdı. Yazıldıktan sonra tekrar açılan parşömen alıcısına gönderilir ve alıcının kendi kripteksine sarması ile de anlamlı metin ortaya çıkardı. Kripteksin boyutlarının uymaması halinde ise bir takım anlamsız harflerin okunması söz konusu olabilirdi. Ordu komutanlığı ile genel karargâh arasındaki haberleşme böylece başkalarının çözemeyeceği gizli mesajlarla gerçekleşmiş oluyordu.

Pers Savaşları

Büyük Kral Darius ve halefi Xerxes Yunanistan anakarasına karşı birçok defalar büyük seferler düzenlediler. Küçük Asya'daki Yunan kentlerinin çıkardığı isyanların bastırılmasından sonra MÖ 492'de Persler ilk seferlerini yaptılar. Darius'un kayınbiraderi Mardonios'un komutasındaki büyük bir donanma Yunanistan'a gitmek üzere yola çıktı. Bazı başarılarından sonra bu donanma Athos Dağı dolaylarında fırtınaya yakalanarak büyük kayıplar verdi. Mardonios da seferi yarıda bırakmak zorunda kaldı. Bir sonraki sefer MÖ 490 yılında bir donanma ve bir kara ordusu ile başlatıldı. Bu kez de Pers gizli servisi iyi hazırlık yapmıştı. Pers ordusunda MÖ 510 yılında Atina'dan kovalanarak Pers Büyük Kralına sığınan ve ona bilgiler veren eski Atina tiranı Hippias da vardı ve Atina ile eski bir hesabı kapatmak istiyordu. Küçük Asya'da ayaklanan kentleri destekleyen Eretria kenti ihanet ettiği gerekçesiyle Persler tarafından kısa süre sonra fethedilmiş ve tümüyle yakıp yıkılmıştı. Hayatta kalan kent sakinleri başka yerlere sürülmüşlerdi. Şimdi sıra Atina'ya gelmişti. Hippias büyük olasılıkla Maraton mevkiinde karaya çıkmayı ve oradan Atina'ya yürümeyi önermiş olmalı.

Atina ordusu Perslerin karşısına çıktı. Bu kent devletinin toparlayabildiği asker sayısı 10 bin kadardı ve aralarında daha sonra savaşı anlatan edip Aiolos da vardı. Ordunun komutanları Perslerin hemen hücum edip etmeyeceği konusunda emin değillerdi ve önce savaşa daha yatkın olan Isparta kuvvetlerinin gelmesinin beklenmesinin doğru olup olmayacağına karar veremiyorlardı. Ordunun komutanı Kalimakhos'tu ve ona karşı on kurmay daha komutanlık mücadelesine girişmişlerdi. Bunlar Atina Meclisi tarafından bir yıllığına seçilmiş olan generallerdi. Bunların arasından Miltiades kendini kabul ettirebildi. Gerçi 60 yaşının üzerindeydi, fakat Perslerle daha önce savaşmış olduğu için onların taktiklerini iyi biliyordu. Atina'nın dışında savaşmayı kabul etmek riskliydi. Çünkü kent bir yenilgi durumunda tü-

müyle korumasız kalacaktı. Atinalılara 1000 savaşıcı ile dost devlet Platea' den da yardım gelmişti.

Miltiades inisiyatifi eline aldı ve hemen hücum a geçti. Araz i kendisi için daha avantajlıydı. Korkulan Pers ordusunun atlıları yayılma olanağı bulamayacaktı. Ayrıca Pers siperlerine uzanan arazi eğimliydi. Miltiades birliklerini geniş saflar şeklinde dizdi ve yokuş aşığı hızla Perslere saldırdılar. Kanatlarda yaptıkları zikzaklarla Perslerin savunma düzenlerini bozdular. Persler arazinin darlığı nedeniyle aslında çok başarılı olan süvarilerini savaş alanına süremediler. Savaş düzenlerini bile koruyamadan ve Yunanlıların takibi altında gemilerine kaçmak zorunda kaldılar. Bildirildiğine göre Yunanlıların zayıatı çok düşüktü: 192 Yunanlı askere karşı 6400 Pers askeri savaşta öldürülmüştü. Perslerin geri çekilmesi sırasında savaş meydanını çevreleyen tepelerin üzerinde işaret sinyalleri görüldü. Pers casuslarının bu şekilde mesajlaşıp mesajlaşmadıkları bugüne kadar anlaşılamamıştır. Pers gemileri kara savaşının böyle sonuçlanmasından sonra doğrudan doğruya Atina'ya saldırmak üzere harekete geçtiler. Yunan birlikleri de bunun üzerine kentlerini savunmak için hızla geri çekildiler ve tam zamanında Perslerin çıkartma yapacaklarını düşündükleri Faleron plajına erişip burayı zapt ettiler. Pers donanmasında uzak hedeflere ulaşabilen iyi silahlar bulunmadığı için de komutanlar birliklerini karaya çıkartamadılar ve hücumdan vazgeçtiler. Daha sonra çok anlatılan ve inanılan, bir Yunanlı savaşçının savaş meydanından Atina'ya kadar yaptığı Maraton koşusunun da büyük olasılıkla bir efsaneden ibaret olduğu anlaşıldı.

Termofil'de İhanet

Darius MÖ 486'da öldü. Ölümünden sonra yerine geçen oğlu Xerxes'in ülkesinde bastıramadığı ayaklanmalar olduğu için Yunanistan anakarasındaki Yunanlılar Perslerin bir sonraki saldırısına kadar biraz huzur bulmuşlardı. Adalarda ve Küçük

Asya'da yaşayan Yunanlılar ise Pers hâkimiyeti altında kalmışlardı ve hatta Büyük Kralın emrine askeri birlikler vermek zorundaydılar. Atina bu süreyi donanmasını yenilemek için kullandı. Fakat Persler de silahlandılar ve Kuzey Yunanistan'da donanmalarının geçebilmesi için bir de kanal açtılar. Bir kez daha başarısız olmak istemiyorlardı. Xerxes, ülkesinden sürülmüş olan Ispartalı Demaratos'u planladığı seferle ilgili olarak askeri danışman olarak yanına aldı. Fakat Demaratos'un iki taraflı bir ajan olduğu tahmin ediliyordu, çünkü daha sonra tarihçi Herodot'un da belirttiği gibi, Isparta'ya gizli mesajlar gönderdiği sanılıyordu. Xerxes nihayet MÖ 480 yılında ülkesinin her yanından toparladığı muazzam bir askeri güçle yeniden Yunanistan'ın kuzeyine doğru harekete geçti. Herodot Pers birliklerinin yaklaşık 160 bin askerden oluşmaktaydı ve buna ek olarak 1700 savaş gemisi ile 3 bin nakliye gemisi orduda yer almaktaydı. Çağımızın askeri tarihçileri bu sayıları çok abartılı bulmaktadır. Ordusunun geçebilmesi için gemilerden oluşan bir de köprü oluşturulmuştu.

Perslerin karadaki üstünlüğünü dengeleyebilmek için Yunanlılar Ispartalıların önderliğinde arazinin koşullarını kullanarak Büyük Kralın birliklerini dar boğazlar ve vadilere çekip zaman kazanmayı düşünmüşlerdi. Buna ilaveten tek tek Yunan kentleri birkaç bin kişilik asker yardımı da yapmışlardı. Orta Yunanistan'ın kapısı niteliğindeki Termofil'de Ispartalı komutan ve Kral Leonidas çok iyi eğitilmiş ve savaş deneyimi olan askerleri ve 7 bin kişilik ihtiyat gücü ile bir önleyici kalkan oluşturup Perslere olabildiğince fazla kayıp verdirerek durdurmayı düşünmüşlerdi. Bu zaman zarfında denizdeki birleşik Yunan donanması Pers donanmasına karşı sonuç alıcı bir muharebeye girişecekti. Sanki satranç oynar gibi gemiler birbirlerine karşı mevzi aldılar ve çok sayıda çatışma çıktı. Ancak bu çatışmalar bir sonuç vermedi. Sonunda Yunanlıların yardımına bir fırtına koştu. Pers donanmasına bağlı gemilerin bir bölümü şiddetli

fırtınaya yakalandılar ve Persler büyük kayıplar verdiler. Yunanlılar denizde de önleyici bir kalkan oluşturmayı ve çatışmalara paralel olarak bir de psikolojik savaş başlatmayı başardılar. Kayaların üzerine bazı sloganlar ve mesajlar yazıldı ve Perslere yardım eden Yunan askerlerinin saf değiştirmesini ve böylece Pers ordusunun zayıflamasını amaçladılar.

Bu arada Termofil'deki Yunan orduları oradan uzaklaşmayan Pers ordusunu bir duvar gibi engellediler. Coğrafi koşullardan ve kayalıkların yarattığı doğal engellerden ötürü sadece dar cephelerde çatışma sürdürülebiliyordu. Persler, üstün askeri güçlerini kullanamıyorlardı. Üç gün boyunca yüksek moralli Yunan ordusuna karşı savaştılar ve önemli kayıplar verdiler. Xerxes'in "ölümsüz" olarak adlandırılan seçkin askeri birliği bile hiçbir ilerleme kaydedemedi. Özellikle de Ispartalıların savaş anlayışı saldıran taraf üzerinde korku ve dehşet yaratmıştı.

Xerxes yerli halk arasından hainleri devşirmek için çok miktarda altın kullandı. Yunanlı bir hain, Efialtes, sonunda alacağı yüksek ödül karşılığında Pers ordusuna Yunanlıları arkadan çevirmek için kullanacakları gizli bir dağ geçitini göstermeye razı hemen oldu. Gecenin koruması altında Yunanlılara sadece önden değil, arkadan da saldırmak için harekete geçtiler. Yunanlılar kısa süre sonra etraflarının sarılmış olduğunu fark ettiler ve toplanıp ne yapacaklarını görüştüler. Leonidas, birliklerinin çoğunluğunun geri çekilmesine izin verdi ve önemli noktalarda Perslerin durdurulmasını istedi. Kendisi 300 sadık askeriy-le sonsuna kadar savaşıp ölmeyi yeğledi. Ispartalıların savaş morali efsanevi idi. Gerçek savaşçılar için savaşta sadece ölmek veya zafer vardı. Teslim olmak inanmış Ispartalı bir savaşçı için kabul edilemezdi ve ebedi onursuzluk addedilirdi. Ölmeye hazır olarak Perslerin üzerine saldıran Ispartalıların hepsi öldü, ancak Persler de bu muharebede seçkin askerleri arasında çok ciddi kayıplar verdiler.

Önemli derecede zayıflamış ve gecikmiş olarak yola çıkan Pers ordusu Atina'ya doğru yürümeye başladı. Halk Salamis adasına kaçtı. Persler yol boyunca önlerine çıkan bütün kasaba ve kentleri ateşe verdiler ve sonunda da Atina'yı yaktılar. Buradaki tapınaklar ve kutsal yerler yok oldu. Termofil'deki savaş sırasında Yunan donanması Pers birliklerinden kurtulmaya ve yeniden bir araya gelmeye olanak bulmuştu. Şimdi denizde savaşın kimin tarafından kazanıldığını gösterecek bir muharebe olacaktı. Bu, ünlü Salamis Deniz Savaşı idi. Karada olduğu gibi denizde de olabilecek tüm hilelerle ve kandırmacalarla savaşılacak, düşman tarafın yanıltılmasına çalışılacaktı.

Kurnazca Bir Yanıltma Manevrası

Atinalılarla Ispartalılar önce nihai çatışmanın nerede olması gerektiğine karar veremediler. Atinalılar kara ile Salamis adası arasındaki sakin denizi tercih ederken Ispartalılarla diğer kent devletleri daha rahat manevra yapılabileceği gerekçesiyle açık denizde savaşmak istiyorlardı. Bu nedenle Atinalı devlet adamı ve amiral Temistokles bir hileye başvurdu. Yakın adamı Sikinnos'u gizlice küçük bir kayıkla Pers donanmasına göndererek Yunanlılar kutsal tapınaklarının yıkılması nedeniyle müthiş bir moral bozukluğu içinde olduklarını ve Yunan donanmasının diğerlerinin haberi olmadan kaçma niyetinde olduğunu söyledi. Xerxes gücünün tek tek gemilerin peşine düşmesi halinde bölüneceğinden korktu ve sonuca ulaşmak için hemen saldırıya geçmeye karar verdi. Ertesi sabah Pers donanması Salamis adası ile kara arasındaki boğazı kapatarak Yunanlıların kaçmalarını engellemek istedi. Xerxes karargâhı ile birlikte karada yüksekçe bir tepeye yerleşerek birazdan başlayacak büyük deniz savaşını zaferinden emin olarak seyretmek istedi. Aslında bir tuzağa düşürüldüğünün farkına varmamıştı. Sayıca üstün Pers donanması boğazın bloke edilmesi nedeniyle bir şişenin ağzındaymış-

çasına sıkışıp kalmışken boğazın dışındaki bölgeyi iyi tanıyan Yunan donanması rahatlıkla manevra yapabiliyordu.

Pers donanması savaşı başlattı ve daha işin başında gemilerinin yan yana değil ancak tek sıra halinde hareket edebileceğinin farkına vardı. Yunanlılar gemilerinin bordalarını yanlarından geçen düşman gemilerine çarpmak üzere güçlendirmişlerdi. Sakin denizde Yunan gemileri Pers gemilerine göre daha rahat manevra yapabilecek yetenekteydiler ve yakınlaşan düşman gemilerinin dümenlerini etkisiz hale getirebiliyorlardı. Pers gemileri çoğu zaman doğrudan Yunan gemileriyle karşılaştılar veya karaya oturdular. Yunanlılar için son bir şans da yüksek bordalı Pers gemilerinin güçlü bir rüzgârla kayalıklara sürüklenmesiydi. Daha öğlene doğru Büyük Kralın donanması ricat etmeye karar verdi. Xerxes yaklaşık 200 gemisini yitirmişti. Yunanlıların kaybı ise 20 gemiydi. Bununla birlikte, Yunan donanması öylesine zayıflamıştı ki, kaçan gemileri etkili bir şekilde izlemeye, hatta Büyük Kralı böylece esir almaya gücü yetmedi. Aynı zamanda büyük Pers ordusu karada önemli tahribat yapmıştı. Savaşı bir tiyatro izlencesi gibi seyredeceğine inanan Xerxes kaçarak kara ordusuna sığındı. Daha sonra ülkesine geri döndü. Ondan önce hızlı ulakları Atina'nın fethedildiğini ve yakıldığını her yere duyurmuşlardı.

Yunanistan'daki Pers ordusunun artık kendi donanmasının lojistik desteği kalmamıştı, fakat bu ordu hâlâ savaş gücünü koruyordu. Ayrıca, Yunanlılar arasında müttefikleri vardı. Teb kenti bunlardan biriydi. Persler daha uzun süre Yunan topraklarında kaldı ve akıncılarından hep korkuldu. Birkaç savaştan sonra da yavaş yavaş çekilip gitti. Pers cihan imparatorluğu bundan sonra batıya doğru bir daha genişleyemedi.

İçer ve Dışa Yönelik Gizli Operasyonlar -Büyük İskender

Dünya tarihinde Büyük İskender'in başarılarıyla karşılaştırılabilir örnekler az sayıdadır. İskender, MÖ 336 yılında 20 yaşındayken babası II. Filip tarafından kurulan ve Yunan dünyasına hükmeden Makedonya devletinin kralı oldu. MÖ 323'te 32 yaşındayken öldüğünde ardında örneği olmayan bir zaferler dizisi bırakmıştı. 2,5 milyon km²'den daha büyük bir coğrafyayı fethetmiş ve zamanının bilinen dünyasını baştan sona kat etmişti. Yaklaşık 10 yıllık bir süre içinde hükümdarı olduğu cihan imparatorluğu Sicilya'dan Himalayalara kadar uzanır hale gelmişti.

Ölümünden hemen sonra hakkında çok sayıda rivayet ve efsane dolaşmaya başladı. İskender efsaneleri onu insanüstü bir varlık ve tanrıların sevgilisi yapmıştı. Rönesans'a kadar kendisinde bir şeyler olduğuna vehmeden her hükümdar İskender romanları okumuştur. Hatta doğumu bile daha sonra özel bir

olay olarak açıklanmıştı. İskender'in M.Ö 356 yılının sonbaharında dünyaya geldiği gün Efes tapınağının yandığı ve aynı zamanda babasının üç zafer işareti aldığı söylenirdi.

İskender bir askeri dahiydi ve bugüne kadar da en başarılı komutanlardan sayılagelmiştir. Yaptığı savaşlarda önemli tek bir askeri hata yoktu. Bir strateji ve taktik ustası idi ve bugün bile kurmay subayların eğitiminde kullanılan savaş yönetimine ilişkin yenilikler bulmuştu. Savaş sırasında ilk kez kendisi kuvvetler arasındaki eş güdümü sağlamış, sürekli hareket halinde bir savaş yönetimi geliştirmiş ve sonunda hep birlikte saldıracak farklı birliklerini ayrı ayrı yürütmüştü.

Öğretmeni ünlü filozof Aristo öğrencisinin yüksek zekâsını çok erken fark etmiş ve hayatı boyunca ona eşlik eden Yunan Mitolojisindeki kahramanlara ve kültüre olan ilgisini teşvik etmişti. Savaşa kendisinin de girebilmesi için babası tarafından sorumluluğuna verilen devlet görevlerini başarı ile üstlenmişti. On sekiz yaşına geldiğinde üstün nitelikleri olan Makedon süvarilerinin başarılı ve savaş deneyimi olan komutanı olmuştu. Kral olur olmaz da askeri becerisi sayesinde değişik Yunan kentlerindeki isyanları bastırmak zorunda kalmıştı. Bu arada kültüre olan ilgisi bir kez daha ortaya çıkmıştı. Örneğin Teb kentini tümüyle yakıp yıkmış, sadece tapınakla şair Pindar'ın evine dokunmamıştı. Yunan kültürü için taşıdığı büyük önem nedeni ile de Atina'da hiçbir tahribata izin vermemişti.

Büyük askeri öneminin yanı sıra bugün bile İskender'in uygarlık için yaptıkları değerli bulunur. Helenizmin dünyada tanınmasına katkıda bulunmuş, Avrupalıların kültürel ufkunu genişletmiş, değişik din ve kültürlerle hoşgörölü davranmış ve onlara eşit muamele etmiştir. Öğretmeni Aristo tarafından temsil edilen ve yabancı kültürlerin mensuplarını barbar olarak gören Yunan geleneğinin tersine, onlara saygı duymuştur. Hedefi kültürleri tek bir bütünde yani *homonoia*da, birleştirerek insanlığın birliğine ulaşmaktı. Ne var ki, ömrü çok kısa sürdü.

Homonoia gerçekleşemedi, çünkü ölümünden sonra daha yeni fethettiği o muazzam imparatorluğu parçalanıverdi. İskender işgal ettiği bölgelerde toplam 70 yeni kent kurdurmuştu. Onunla Avrupa'da ilk kez Hindistan ve diğer büyük Asya uygarlıklarına ilişkin bilinç uyanmış oldu. Ve böylece yeni ticaret yolları da açıldı. Tarafından çıkarılan "İskender parası" sayesinde dünya ticareti de teşvik edilmiş oldu.

İskender tüm operasyonlarına kendi başına karar verirdi, ama yine de çevresinde güvenebileceği seçkin danışmanlar ve kişisel arkadaşları bulunurdu. Yaptığı planlar uzak görüşlü olduğu kadar kendiliğinden ve uygulanabilir olurdu. Kişisel kurmay heyeti alışılmışın dışında çok küçüktü ve sadece 13 kişiden oluşuyordu. Pers İmparatorluğunu fethetme kararı aldığı anda danışmanları tereddüde düştüler, çünkü Pers ordusu sayıca çok üstündü ve Makedon kralının uzun bir savaşı sürdüreceği mali gücü yoktu. Fakat İskender çok cesurdu ve savaşı finanse etmek için Pers kralının hazinesini talan etmeyi planladı. Bu da bir istisnası dışında başarıldı. Rivayete göre yağma edilen altının taşınması için 10 bin katır ve 3 bin deveye ihtiyaç duyulmuştu.

Pers İmparatorluğu'nun Fethi

II. Filip daha kendi zamanında Xerxes'in Pers savaşları sırasında yaptığı tahribatın öcünü almak için Pers İmparatorluğu'nun üzerine yürümeyi tasarlamıştı, o planları ancak oğlu İskender gerçekleştirebildi. Sefer çok incelikli ve uzak görüşle planlandı, fakat İskender önceden görülmeyen olası risklere girmekten de geri kalmadı. Ordusu antik çağın en iyi donanımlı ve en güçlü ordusuydu. Son derece hareketliydi ve verilen emirlere Perslerin büyük ordusundan daha hızlı uyabiliyordu. Alt düzeydeki komutanları da birinci sınıftı ve bunlardan dördü, Ptolemeus, Lisimakos, Seleukos ve Antigonos ileride kral olacaklardı. İskender henüz 22 yaşında olmasına karşın savaş deneyimine

sahipti ve çok sayıda zafer kazanmıştı. Delfi kâhini onun yenilmez olduğunu belirtmişti. Ordusu kendi tebaasından ve Yunanlılardan oluşmuştu. Makedonya'dan gelen 30 bin askere ve 5 bin atlıya karşılık Yunan kent devletleri 7 bin asker ve 600 de atlı vermişti. İskender başkomutanlığı kendisi üstlenmiş ve böylece emirlerinin doğrudan birliklere ulaşmasını sağlamıştı. Yanında küçük bir kurmay heyeti vardı. Orduda nakliye ve ihtiyat malzemesi için zanaatkârlar, istihkâmcılar, öncü kuvvetler, hekimler ve sağlık personeli gibi yardımcı birlikler de bulunuyordu. Aynı zamanda denizciler, topograflar, coğrafyacılar, botanikçiler, mimarlar, yazıcılar ve sekreterler ile günlükleri tutmak üzere vakanüvisler de orduya dâhil edilmişlerdi.

İssos Savaşı; İskender (solda) Darius'a yaklaşıyor.

Ordu yaklaşık 160 parça gemiyle MÖ 334 yılının ilkyazında Küçük Asya'ya geçti. Yola çıkmadan önce değişik tapınaklarda tanrılara kurbanlar kesildi ve seferin başarısı için dua edildi. İskender, Küçük Asya toprağına gemiden bir mızrak fırlatıp bir jest yaparak ayak bastı. Böylece o toprağın kendisine ait oldu-

ğunu göstermek istemişti. Sonra tanrılara yeniden kurbanlar kesildi. Bir tapınakta mitolojik kahramanlara ait olduğu rivayet edilen silahları kuşandı ve kendisine şans getirmesi için sürekli beraberinde taşımaya başladı. Donanmasının Perslerin karşı hücumları sırasında zarar görmesini önlemek için gemileri Yunanistan'a geri gönderdi. Bu aslında büyük bir riskti, çünkü savaşta başarısız olduğunda geri çekilmek çok sorunlu olabilirdi. İskender, tüm kartları oynamaya karar vermişti.

Sefer hazırlıkları sırasında Ksenefon'un Pers Büyük Kralı ve İmparatorluğun kurucusu Kiros hakkında yazdıklarını okumuştı. Kiros'un kişiliği ve özellikle de gizli servisinin gücü onu çok etkilemişti. Pers gizli servisi onun için bir örnek oluşturunuyordu ve kendi gizli servisinin etkisini de arttırmak niyetindeydi. İskender sadece düşman birliklerini değil, ordu içindeki kanaatleri her an öğrenabilmek için kendi birliklerini de gözlem altında tutuyordu. Okuma yazma bilen askerlerinin memlekete yolladıkları mektuplar ve sivil halkın iletişimi de sansürden geçirilmekteydi. Bazı tarihçiler İskender'i sansürün muciti olarak anmaktadırlar. Zira amaç isyanları zamanında öğrenip isyancıları yakalamaktı. O isyancılar da genellikle okuma yazma bilenlerin arasından çıkmaktaydı. İskender'in gizli servisinin ayrıca kendi şifreleme sistemi vardı. Bazı emirler yazılı değildi ve özel olarak seçilmiş ulaklar doğruca yetkili subaylara veya memurlara gönderilirdi. Hızlı haberleşmek amacıyla posta güvercinleri kullanılıyordu. Çeşitli kaynaklara göre Babil ile Halep arasındaki yaklaşık 800 km'lik mesafeyi bir posta güvercini 48 saatte aşabiliyordu. Bu mesafeyi atlı bir ulak ancak bir haftalık bir yolculuktan sonra geride bırakabilmekteydi.

Büyük Muharebeler

Pers Büyük Kralı III. Darius İskender'e kıyasla vasat kişiliği olan ve bu savaş sırasında onunla boy ölçüşemeyecek biriydi. Kiros ve I. Darius'un hükümdarlıkları sırasında etkili olan Pers gizli

servisi uzun süredir bu özelliğini yitirmişti. Üç büyük savaşta Pers krallarının devleti yenilmiş ve yıkılmıştı. İskender daha sonra Hindistan'a doğru ilerledi ve başka savaşlar da kazandı.

İlk büyük savaş olan Granikos'ta (MÖ 334) yürüyüşe başlayıp düşman ordusunu ezip geçen İskender ordusu olağanüstü hareket kabiliyetini kanıtlamıştı. İzleyen yılda III. Darius bütün güçlerini topladı ve iki ordu İssos yakınlarında (MÖ 333) karşılaştılar. Büyük kral savaşı kazanacağından emin olarak kargâhını da beraberinde getirmişti. Tüm istihbarat çalışmalarına karşın iki ordu önce tam karşılaşmadan ve fark edemeden birbirlerinin yanından geçtiler. İskender casuslarından düşmanın arkasında olduğunu öğrendi ve yönünü değiştirdi. Önünde muazzam büyüklükte bir ordu duruyordu. Fakat bu onu ür-kütmedi. Şayet bu savaşı yitirse geri dönüşü olmadığını biliyordu. İskender atlı birliklerle yaya birliklerini akıllıca bir düzenlemeyle eğri olarak adlandırılan savaş düzenine sokarak hem savunma hem de hücum edebilmesini ve düşman birliklerinin kendi güçlü birlikleri ile karşı karşıya gelmesini sağladı. Bu savaş düzeni, birlikleri öylesine karmaşık bir hale sokmaktaydı ki savaşı yöneten komutanın olağanüstü dikkatli olması gerekmektedir. III. Darius bu kargaşa sırasında sinirleri zayıflayınca çareyi kaçmakta buldu. Kaçınca da ordusunun düzeni tümüyle yok ve savaş da böylece kaybedilmiş oldu. Pers ordusunun kargâhı İskender'in eline geçti. Büyük Kralın karısı, annesi ve iki kızı esir edildi. İskender esir kadınlara saygılı ve nazik davrandı. Büyük Kralın da peşine düşmedi. Bu başarıdan sonra imparatorluğun büyük bölümü eline geçmiş oldu; en önemli ganimet de Büyük Kralın hazinesiydi.

III. Darius'un yeniden gücünü toparlamasından sonra iki ordu Gaugamela'da (MÖ 331) karşı karşıya geldi. Büyük Kral yine imparatorluğunu oluşturan 24 halkın oluşturduğu, ancak fazla hareket yeteneği olmayan ordusu ile savaşa durdu ve bu kez ordunun içinde tekerleklerinde bıçak bulunan 2 bin savaş

arabası ve ayrıca da 15 savaş fili bulunuyordu. Hatta savaş arabalarının rahatça sürülebilmesi için savaşın yapılacağı alandaki ağaçları kestirmiş, araziye düzletmişti. Ne var ki, birliklerinin önemli bir eksikliği vardı; aceleyle toplanmış olan askerlerin eğitimi yetersizdi. Hızlı hareket edebilmesi için ordu çok fazla büyüktü. Pers ordusunun bu büyüklüğü karşısında İskender birliklerini çevresinin kuşatılmasını engellemek maksadıyla açık aralarla dizdi. Savaş arabalarının bıçaklarına karşı askerlerini savunma düzenine soktu. Birlikleri her durumda yinelenebilecek zikzaklar çizebilecek ve böylece savunmadan saldırı düzenine geçebilecekti.

Persler öngörülen savaş alanını savaş arabaları için hazırlamış oldukları için İskender buranın hemen değiştirilmesinin mümkün olmadığına emindi. Bu nedenle muharebeden bir gün önce o ordusunu dinlendirirken Büyük Kralın birlikleri sürekli alarm halindeydiler. Bu yüzden de ertesi sabah Pers orduları yorgun düşmüşlerdi. İskender savaş öncesi rahat bir şekilde uyuyabilecek sağlam sinirlere sahipti ve sabaha kadar da derin bir uyku çekti.

Pers Büyük Kralı savaş süresince iyi işleyen karşı casusluk servisine güveniyordu. Şaşırtmacalar yapılmaya ve tuzaklar kurmaya çalışılıyordu. Bir defasında İskender'in hafiyeleri Pers gözlemcileri yakalayıp sorguya çektiler. Yakalananlar III. Darius'un ordusunun Dicle nehri kıyısında olduğunu ihbar ettiler. İskender hızla düşman ordusunu nehri geçerken yakalamak üzere belirtilen yöne doğru harekete geçti. Fakat bu ihbar doğru değildi. Büyük Kralın zaman kazanması için İskender'in ordusunun yanlış yöne gitmesi istenmişti. MÖ 330 yılının ilkyazında İskender bir yanlış haberle yanıltıldı. Bir yıl önce yendiği Büyük Kralın yeni müttefikler aradığına ilişkin yanlış bir haber kendisine ulaştırıldı. İskender, hızla ve beraberinde ihtiyat malzemesi de olmadan söylenen yere gitti. Bu yanıltıcı haberle III. Darius tamamen aksi yöne çekilmeyi başarmıştı.

Perslerin karşı casusluk örgütü hatta bir defasında İskender'in kişisel bir düşmanı ile irtibat kurmayı başarmıştı. Bu kişi Linkestiyalı İskender'di ve Makedonyalı asil bir aileye mensuptu. Kardeşlerinin öldürülmesinin intikamını almak istiyordu. III. Darius Makedonya sarayında bir süre bulunmuş olan sözde yakını Sisens'i Linkestiyalı İskender'e yollayarak İskender'e yapılacak bir suikastın hazırlıkları veya bir suikastçının tutulması için 1000 altın gönderdi. Fakat Büyük İskender'in de iyi yerlerde konuşlanmış ajanları vardı. Sisens bu nedenle daha yoldayken yakalanıp sorgulandı ve sonra da idam edildi. Linkestiyalı İskender'in kuşkulananmaması için Büyük İskender Perslilerin kılığına sokulan güvenilir bir adamını sözlü emirle olası suikastçıyı yakalayıp öldürmekle görevlendirdi.

Bu öyküyle ilgili inanırlılığı tartışmalı değişik rivayetler vardır. Bir tanesine göre Sisens suikast emrini getiren iken bir diğerinde kendisi suikastçı olarak geçmektedir. Her durumda Sisens'in İskender'in ordugâhına doğrudan girme olanağı olduğu anlaşılmaktadır. Farklı rivayetlere göre ise Sisens Pers kökenli olmasına karşın İskender'in güvendiği bir kişidir. Bununla birlikte, Sisens'e gönderilen bir Pers mektubu İskender'i onun iki tarafa da çalışan bir ajan olmasından kuşkulandırmıştır. Mektup sansür tarafından açılmış ve daha sonra sahte bir mühürle yeniden kapatılmıştır. İçeriğinde Sisens'in Pers kökenini hatırlaması gerektiği yazılmıştır. Sisens'in sahte mührü hemen İskender'e bildirmediği için de idam edilmiş olması gerekmektedir.

Persler yine yalan bir haber ile İskender'in özel hekimi Filipos'un rüşvet karşılığında efendisini zehirleyeceğini duyurmuşlardır. III. Darius tarafından yönlendirilen bu yalan haberle İskender'in yakın çevresine olan güveninin zedelenmesi amaçlanmıştır.

İskender düzenli olarak üst düzeydeki düşmanların kendisine iltihak etmesini talep ediyor ve onları ödüllendiriyordu.

Fakat Büyük Kral en önemli adamlarını yeminle kendisine bağlamıştı ve bunların çoğu da and içtikleri andan itibaren bağlı kalıyordu. Sonuçta taraf değiştirenlerin sayısı fazla olmadı. Onlardan daha önemlisi ise savaş esirleriydi. İskender'in bir çocukluk arkadaşı olan ve Persçeye çok hâkim olduğu söylenen Laomedon savaş esirlerini sorgulayanların başındaydı. Laomedon'un iki dilli olması bu sorgucuların esirlerin dillerini iyi bildiklerini ve böylece onların güvenini kazanabildiklerini göstermektedir. Antik çağda adet olduğu üzere esir erkekler hemen köle yapılmamakta, önce rütbelerine göre sorgulanmaktaydılar. Bu sorgulamalardan sonuç alındığı takdirde İskender'in ordusuna kabul edilebilirler, ancak kendilerine önemli görevler verilmezdi.

İskender'in ordusunun aile bireylerinin mektuplarına sansür uygulandığına ve askerlerin sevgililerinin ve eşlerinin izlendiğine ilişkin pek çok doğrudan veya dolaylı kanıt bulunmaktadır. Pers imparatorluğu yıkılıp III. Darius öldükten sonra çok sayıda Makedonyalı memleketlerine geri dönmek istiyordu ve İskender tarafından planlanan Hindistan'ın fethi ile o dönemde bilinen dünyanın güney ve doğusuna doğru sefere katılmak istemiyordu. Büyük komutanın karizması zarar görmeye başlamıştı. Başarıyla süren savaşlara karşı giderek artan bir tepkiyle karşılamaya başladılar. İskender bir defasında askerlerinin borçlarını üstlenmeye kalkışınca bundan sadece az sayıda asker yararlandı, çünkü bunun da bir gizli denetleme yöntemi olacağından kuşku duydular. MÖ 324 yılında İskender bu nedenle çok sayıda Makedonyalıyı terhis edip hatırı sayılır ödüllerle ülkeye geri gönderdi ve onların yerini fethettiği bölgelerden devşirdiği askerlerle doldurdu. Kalan Makedonyalı askerler bu işten de pek hoşlanmadılar ve direnişleri sürdü. Kısa süre sonra ordunun içinde gerginlik arttı ve açıkça savaşların durdurulması talep edilmeye başladı. Bunun dışında fethedilen bölge o denli büyüktü ki yönetilmesi hem çok güçtü, hem de ayrılıkçı hareket-

lerden korkuluyordu. İskender itibarını yitirmek istemiyordu ve İndus nehrinin kıyısında tanrılara kurban adayarak onlardan gelecek hakkında bilgi almak istedi. Tanrıların da kendisine seferleri durdurmasını söylemesi üzerine bu öğüte uymaya karar verdi.

Başından beri birlikte olduğu askerler uzun süren çok sayıda seferde toplam 26 bin km kat etmişler ve tüm önemli savaşları kazanmışlardı. İskender, Hindistan'daki savaş fillерinin bile hakkından gelmeyi başarmıştı. Atların fillерden korktuğunu fark etmiş, düşman askerlerinin üzerine filleri sürmüş ve atlar korkunca büyük bir kargaşaya neden olduklarını görmüştü. Fil sürücülerinin okların hedefi olması halinde de bu büyük hayvanlar korkmakta ve önlerine gelen her şeyi ezip yok etmekteydi.

Roma Ezip Geçerken -Anibal'in Casusları

Roma, İtalya'da egemenliğini başarıyla pekiştirdikten sonra kıyılarını da güvenli hale getirmek zorundaydı. Çünkü tehlikeler ve istenmeyen yabancı etkiler deniz yoluyla gelebilirdi. Roma bu nedenle denizlere çıkmaya gayret etti ve böylece de bir dünya gücü oldu. Çıkarları başka bir büyük devletle, Kartaca ile çatıştı. Kartaca Akdeniz'de önde gelen egemen güçtü; yaygın ticari ilişkilere sahipti ve etkisi altında geniş topraklar vardı. Güçlü Kartaca donanması sadece Akdeniz'de dolaşmıyordu, Atlas Okyanusu'na çıkmaya da cesaret etmişti ve İngiltere ve Batı Afrika ile de ticaret yapıyordu. Daha önce dost olan Roma ve Kartaca rakip hale gelmişlerdi.

Yaklaşık olarak MÖ 814'te Fenikelilerin ticaret amacıyla kurdukları Kartaca, bulunduğu yerin avantajını da kullanarak kısa sürede Akdeniz'in batısına egemen olmayı başarmıştı. Kartaca'nın egemenliği altında olan topraklar Batı Akdeniz kıyı-

ları boyunca uzanmakta ve Kuzey Afrika ve İspanya'yı, bu arada Balear Adalarını, Sardinya ve Korsika ile Sicilya'nın bazı bölümlerini kapsamaktaydı. Kartaca'ya bağlı yerleşim birimleri tüccarlar için mallarını depolama olanağı verdiği gibi ticaret yollarının da güvenli olmasını sağlıyordu. Kartaca öncelikle bir ticaret devleti idi. Roma ile olan çatışmalarının nedeni, MÖ 3. yüzyılın ortalarında Sicilya üzerinde hak iddia etmesiydi. Yağmacı paralı askerler Sicilya'daki Messana (bugünkü Messina) kentini işgal etmişler, Sirakuza hükümdarı ile çatışmaya girmişlerdi. Bu hükümdar da hem Roma'yı hem de Kartaca'yı yardıma çağırды ve kentte Roma'yı tutanlar ile Kartaca yanlıları iki ayrı taraf oluşturdular. Roma büyük devlet çıkarlarının temsilcisi olarak Kartaca'nın Sicilya'nın batısından sonra şimdi de doğusunu ele geçirmesini engellemek istedi. Bu anlaşmazlıklardan dolayı, 23 yıl boyunca, bazen bir tarafın bazen de diğer tarafın başarılı olduğu Birinci Pun Savaşı (MÖ 264 – 241) çıktı. Roma bu savaşın galibi oldu ve Kartaca önce Sicilya'yı ve sonra da Sardinya ve Korsika'yı Roma'ya terk etmek zorunda kaldı.

Sicilya'daki savaşlar sırasında Kartaca basit fakat etkili bir haberleşme sistemi geliştirdi. Savaş nedeniyle Afrika'dan getirilmesi ve depolanması gereken önemli miktarda ihtiyat malzemesine gereksinme duyuluyordu. Roma'nın ajanlarının gerçek miktarı öğrenmemesi için Kartaca orduları iki su saati kullandılar. Bunlardan biri Kartaca'da kalırken diğeri birliklerdeydi. Su saatlerinin üzerinde "kumanya", "silah", "taze birlikler" gibi yazılar vardı. Sicilya'daki birlikler bunlara gereksinme duyduklarında su saati çalıştırılıyordu. Aynı zamanda Kuzey Afrika'ya kadar uzanan, meşaleler ve bazı optik aletlerle işletilen ve yedi istasyonla Kuzey Afrika'ya kadar ulaşan bir sinyal zinciri oluşturulmuştu. Birinci sinyalle Kuzey Afrika'daki su saatinin çalıştırılması isteniyordu. Sicilya'daki birliklerde bulunan su saatinde su azaldıkça işaretleri gösteren bir gösterge bulunuyordu. Arzu edilen işarete erişildiğinde, örneğin "yeni silahlar"

işaretine gelindiğinde, su akışı durduruluyordu. Aynı zamanda Kuzey Afrika'ya doğru sinyal zinciri harekete geçiriliyor ve oradakiler de su akışını durduruyorlardı. Sinyaller yolda kesilmez ise Kuzey Afrika'daki su saatinde de aynı işaret, yani "yeni silahlar" görülüyordu. Uzakta konuşlanmış birliklerin gereksinimleri de böylece sağlanmış oluyor, Roma ajanları ise deşifre edemedikleri bazı sinyalleri görüyorlardı.

Roma Birinci Pun Savaşı'ndan sonra korkulan bir kara gücü olmanın ötesinde bir deniz gücü haline de gelmiş ve Kartaca'yı Akdeniz'in batısında tehdit etmeye başlamıştı. Fakat büyük bir deniz gücü olmak kolay değildi. Kartacalılar Fenikeli kökenlerinden dolayı gemileri de iyi olan deneyimli denizcilerdi ve Roma, Kartaca düzeyine gelebilmek için büyük çaba sarf etmek zorunda kalmıştı. Başarı ancak Roma gemilerine deneyimli askerlerin hasım gemiye geçmelerine yarayan borda köprülerinin takılması ile mümkün oldu. Böylece karada kullanılan savaş taktikleri, denizde de uygulanmaya başlandı. "Pun Savaşı" deyimi, Romalıların Kartacalıları "Pun" olarak adlandırmalarından gelmektedir. Savaşın çok uzun sürmesi ve kendi kayıplarının da fazla olmasından dolayı Kartaca, Roma için bir tür ezeli düşman olmuştu.

Kartaca büyük arazi kayıplarını telafi etmek için sonunda ilgisini yerleşim yerlerinin de olduğu İspanya'ya çevirdi. Ayrıca İspanya'da zenginlik anlamına gelen madenler vardı. Kartaca özellikle gümüş madenlerini işletip yeniden zenginliğe kavuşmak istiyordu. Kartacalı komutan Hamilkar Barkas bu nedenle bir sefer başlattı ve İspanya'nın güneyindeki bölgeleri fethetmek istedi. Kısa süre sonra Kartaca İspanya'da büyük bölgelere egemen ve Roma'ya karşı geçmişte yitirilen savaşın kayıplarını telafi etmiş oldu. Yeni Kartaca kenti (Cartagena) kuruldu. Roma ile yapılan bir anlaşma ile de Kartacalılar genişlemeye devam ettikleri takdirde Ebro nehrini geçmemeyi taahhüt ettiler. Ne var ki, çatışma önceden programlanmıştı, çünkü Sagunt kenti Ro-

ma'nın müttefikiydi ve Ebro nehrinin güneyine düşüyordu. Denizdeki üstünlüğünün yitirilmesi Kartaca'yı uzun süre meşgul etti ve uygun bir fırsatta eski deniz üstünlüğünü yeniden kazanmak için Roma ile hesaplaşma arzusunu uyandırdı. Hamilkar ve halefi Hasdrubal bu amaçla gizlice planlar yaptılar Roma'ya karada saldıracak ve zafer kazanacak seçkin profesyonel askerlerden oluşan bir ordu kurmaya giriştiler. Roma donanması ise bu zaman zarfında başarılı deniz savaşları yapacak güce erişmişti.

Hanibal, Alp Dağları'nı geçerken.

MÖ 221 yılında Hamilkar'ın oğlu Anibal henüz 25 yaşındayken İspanya'daki Kartaca ordusunun başkomutanı oldu. Daha 9 yaşındayken babası onu İspanya'ya getirmiş ve sistematik bir askeri eğitim almasını sağlamıştı. Anibal yetenekliydi ve

askerleri tarafından çok seviliyordu. Ani saldırılarla kısa sürede İspanyol aşiretlerini kendine bağlamış ve Roma ile sınır olarak belirlenen Ebro nehrine yaklaşmıştı. Roma elçileri Anibal'den Sagunt kentine saldırmamasını istediler. Fakat Anibal'de babasından aldığı eğitimin etkisi ile Roma'ya karşı müthiş bir nefret vardı. Onun için Ebro sınırından ayrılmadı ve MÖ 219'da Sagunt kentini kuşattı. Roma için artık bir savaş nedeni ortaya çıkmıştı. İkinci Pun Savaşı patlak verdi. Roma kızgınlıkla Kartaca'ya bir elçi gönderdi. Roma'nın denizdeki üstünlüğüne karşın Anibal'in ulakları Roma elçisinden daha önce Kartaca'ya vararak görüşmeler için hazırlık yapılmasını sağladılar. İspanya'da Anibal Roma donanmasının rahatsız edemeyeceği şekilde bir kara-deniz kurye servisi oluşturmuştu.

Anibal'in Yürüyüşü

Roma birlikleri yetişemedi Sagunt kenti beklenmedik şekilde düştü. Savaş artık kaçınılmaz olmuştu. Her iki taraf da beklemeye başladılar ve gizli operasyonlara giriştiler. Anibal çatışmalar ve Roma ordusunun morali hakkında doğru haberler alırken Roma ajanları Kartacalıları kuşkuyla izlemekteydiler. Romalıların savaşlarında genellikle piyadeleri kullandığını biliyordu ve bu nedenle atlı birliklerini güçlendirdi. Roma, Kartaca savaşa hazır hale gelmişken aceleyle silahlandı. Kartaca gizli operasyonların çoğunda daha süratliydi, çünkü sınırlarının dışında devamlı bir ajan ağı vardı. Roma bu türden bir ağı ancak ihtiyaç halinde oluştuyordu. Kartaca'nın en önemli ajanları tacirler ve denizcilerdi. Romalı siviller o kadar uzak yerlere gitmezlerdi.

MÖ 218'de Anibal ordularını yürüyüşe geçmek üzere topladı. Sonra da kara yolundan İtalya'ya doğru harekete geçti. Roma'nın İspanya'ya veya Kartaca'ya yönelik bir saldırısının önünü kesmek ve Romalıları kendi ülkelerinde yenmek istiyordu. Buna karşılık Roma Kartaca'nın denizden saldırıya geçeceğinden emindi ve Alplerle korunduğuna inanıyordu. Casusları

Kartacalıların geliş yolunu bildirdiler. Düşman ordusunun İtalya üzerine yürümesini beklemiyorlardı. Anibal Pireneleri aştığında Roma kuşku duymaya başladı. Kendi istihbarat servisi yeterince hızlı olmadığı için Roma kuvvetlerini bölmüştü. Bazı lejyonlar Kartaca'ya gönderilmek üzere güneye doğru yürürken diğerleri de Galya'ya doğru ilerleyip Anibal'i orada durdurmak niyetindeydiler. Fakat geç kaldılar. Kartacalılar Ron vadisine inmişlerdi. Roma'nın sadece yedek bir ordusu Yukarı İtalya'da konuşlanmıştı.

Anibal; yaklaşık 40 bin asker, çok sayıda atlı ve 37 savaş fili ile kış bastırmadan Alpleri geçti. Operasyon son derece iyi planlanmıştı ve öncü birlikler yolları ve geçitleri açmışlardı. İhtiyat yollarının tehlike yaratacak şekilde kapanmaması için gizli silah ve malzeme depoları hazırlanmıştı. Ordunun Alplerdeki kayıpları hakkındaki bilgiler çok çelişkilidir. Bazı kaynaklarda bu kayıpların çok fazla olduğu belirtilirken diğer bazı kaynaklar bunların sonradan da belirtildiği üzere çok dramatik olmadığını bildirmektedir. Anibal'in ordusu Ron vadisinden Po ovasına yaklaşık beş haftada inmişti.

Büyük bir orduyu tümüyle Alplerden geçirmesi ile Anibal Büyük İskender'in askeri niteliği düzeyine yükselmişti. O da Anibal gibi gelişmiş bir gizli servise ve iyi ajanlara sahipti. Birliklerin geçtiği bütün yolları öğrenip Roma'nın casuslarını yanlış yollara sevk etmişlerdi. Bölgeyi iyi tanıdıkları için sık sık yerli halktan kişileri gizli serviste görevlendirmişlerdi. Geçilen yörelerdeki halklara paralar verilerek tarafsız kalmaları ve Romalılara bilgi vermemeleri temin edilmişti. Romalılar da Kartacalıların geçişinin engellenmesi amacıyla o halklara para teklif ettiklerinde ise kendileri ile alay edilmişti. Kartacalılar çoktan Alplerdeydi. Anibal sürekli olarak Romalılarla Güney Galya ile Yukarı İtalya'daki halklar arasındaki anlaşmazlıkların son durumu hakkında bilgi topluyor, Roma'nın düşmanları ile dostluklar kuruyordu. Casusları olan biteni izlemek ve halkın morali hak-

kında bilgi toplamak üzere Roma kentinde bile konuşlanmışlardı. Romalılar tarafından fethedilen bölgelerdeki insanlar Anibal'in elçileri tarafından sürekli Roma baskısından kurtulmak üzere harekete geçmeye davet ediliyorlardı. Hiç durmadan savaşın Romalılara karşı yapıldığı ve geçilen ülkelerin halkları ile bir ilgisi olmadığı vurgulanıyordu. Anibal'in ordusu yürürken başarılı olduğu görülen bir propaganda savaşını da sürdürüyordu. Kartacalılar yeni müttefikler kazanmaktaydılar. Anibal ilerlerken esir aldığı Romalılara sert muamele ediliyor, buna karşılık Galyalı müttefiklere konukseverlik gösteriliyordu. Roma bu başarılı propaganda savaşından rahatsız oldu ve karşı harekete geçmeye karar verdi. Bu defa Anibal hakkında Romalılar kötü propaganda yapmak suretiyle kendi müttefiklerini elde tutmaya çalıştılar. Roma özellikle Sagunt'un kuşatması sırasında derhal yardım göndermemiş olmasını unutturmaya çalıştı.

Roma'nın ordugâhına sızdırdığı olası suikastçılara karşı Anibal kılık değiştirerek kendisini koruyordu. Bazen peruk takıyor ve yaşlı bir görünüm kazanıyor, bazen de daha genç gösterecek bir kılığa bürünüyor ve devamlı kıyafet değiştiriyordu. Askerleri bile karşılarında komutanlarının olduğunu fark etmiyorlardı.

Po ovasında Anibal başarılı savaşlar yaptı. Ticinus ırmağının kıyısında bir Roma ordusu Kartaca süvarileri tarafından yok edildi. Burada ortaya çıkan, Romalı komutanların oldukça kolay pusuya düşmeleri ve savaş hilelerine boyun eğmeleri idi. Bir başka savaşta Anibal karşı tarafın yutması için bir yem hazırladı. Romalı komutanlardan Longus görev süresi bitmeden mutlaka bir zafer kazanmak istiyordu ve Anibal tarafından müstahkem mevkiinden çıkarılmasına rıza gösterdi. Savaş Trebia'da oldu ve yine Romalıların yenilgisiyle sonuçlandı. Anibal böylece Po Ovasını tümüyle almış oldu ve ordusuyla yürümeye devam etti. Bu zaferden etkilenen yeni müttefikler de kazandı. Sonra Romalıları Tasimenya denizinin kuzey kıyısında yendi. Anibal

şaşırtmaca yaparak Roma'ya doğru yürüyormuş gibi yapmış ve Romalı komutan Flaminius da ordusuyla onu izlemek istemişti. Bu zaferden sonra Anibal müttefiklerine İtalya'nın artık Roma egemenliğinden çıkmış olduğunu açıkladı. Anibal'ın bilinen bir başka hilesi de Romalı asker kaçaklarını yüksek bir ödül karşılığında kendi ordusunun önünde yürütmektir. Böylece karşıdan gelenin bir Roma ordusunun öncü birlikleri olduğu izlenimi uyanacaktı. Anibal ise devriyeler çevreyi tararken kendi ordusunu vadilerde ve korunaklı yerlerde saklıyordu. Çoğu zaman kendisi ve subayları tüccar kıyafetine girip çevreyi araştırarak askerlerin durumunu da saptarlardı.

Anibal zaferlerinden sonra Adriya boyunca ilerledi ve Roma'nın merkezi ihtiyat depolarının olduğu Cannae'ye (bugünkü Bari'nin kuzeyinde) saldırdı. MÖ 216'da burada yaptığı muharebe, "çanak savaşı" olarak adlandırılan ve dünya tarihine geçen yeni bir teknikti.

Anibal Kapıda "Hannibal ante Portas"

Roma bu yenilgilerden ötürü çok zayıflamıştı ve elinde kalan tüm kuvvetleri topladı. Anibal sonuç getirecek bir nihai savaşta yenilmeliydi. Roma'nın büyük çabaları vardı ve yaklaşık 80 bin kişilik büyük bir orduyu seferber edebilmişti. Roma ordusu Kartacalılara göre sayıca çok üstündü, ancak Roma komutanları Paulus ve Varro askeri nitelikleri bakımından Anibal'ın eline su dökemezlerdi. Nihai savaş Cannae'de yapılacaktı.

Anibal ordusunu içe doğru eğimli yarım daire şeklinde savaş düzenine soktu. Ortada piyadeler ve her iki yanda da atlı birlikler konuşlanmıştı. Anibal'ın süvarileri hücumla geçtiler ve sayısı çok fazla olan Roma piyadelerini harekete geçirmek istediler. Roma askerleri saflar halinde hücumla geçtiler ve Anibal'ın istediği şekilde dışbükey yarım daire düzenindeki Kartaca ordusuna bastırmaya başladılar. Romalı komutanlar çevrelerinin sarıldığının farkına varmıyorlardı. Kartaca piyadeleri kanatlar-

dan başlayarak öne doğru hareket etmeye ve birdenbire Roma ordusunu kuşatmaya başladılar. Anibal'in üstün yetenekli atlı birlikleri önce Roma atlılarına saldırarak onları yenip savaş meydanından uzaklaştırdılar, sonra da geri dönüp Roma askerlerini arkadan kuşattılar. Roma ordusu şimdi artık tamamen kuşatılmıştı ve imha edildi. Roma en iyi lejyonlarını yitirmişti ve yaklaşık 45 bin piyade ve 2700 atlı askeri Cannae'de ölmüştü. Anibal'in kayıpları ise 7 bin asker kadardı. Bu felaketten sonra Romalılar paniğe kapıldılar. Artık yeni bir saldırıya karşı koymaya yetecek askerleri kalmamıştı ve savunmasız duruma düşmüşlerdi. Korkuyla söylenen "*Hannibal ante Portas!*", yani "Anibal kapıda!" sözü derhal Roma'ya kadar ulaştı.

Anibal'in komutanlarından birkaçı büyük zaferden yararlanarak Roma'nın üstüne yürünmesi gerektiğini tavsiye ettiler. Fakat Anibal bu tavsiyeye uymadı. Kendi orduları da zayıflamıştı ve Roma gibi iyi korunan bir kenti kuşatma altına alabilmek için kuvvetlerinin yeteceğini sanmıyordu. Siyasi bir çözümünü yeğledi ve Roma'yı dış dünyadan izole etmek istedi. Ümidi, Roma'nın böylesine büyük bir felaketten sonra iç düzeninin bozulması ve dağılmasıydı. Ancak bu beklenti Anibal'in tüm savaş boyunca yaptığı en büyük hesap yanlışydı. Beklentisinde başlangıçta haklı gibiydi, çünkü çok sayıda Roma müttefiki bu ittifaktan ayrılıyor ve Anibal'in tarafına geçiyordu. Sadece bir çekirdek bölge ile bazı Yunan kentleri Roma'ya bağlı kalmışlardı. Bununla birlikte Roma donanması sağlamdı ve hâlâ işlevini yerine getirebilecek durumdaydı.

Anibal'in gizli servisi yeniden iyi bir iş başardı. En önemli argümanları Roma'nın artık açıkça zayıflamış olmasıydı. Aynı zamanda Kartaca tebaası da olan iki Sirakuzalı çoktan beri kentte casus olarak konuşlandırılmış ve etkinlik kazanmıştı. Zaferden sonra Siraküza'yı harekete geçirerek MÖ 214'te Kartaca ile bir ittifaka girmeye razı ettiler. Tarent'teki gizli servis çalışması da aynı şekilde başarıyla sonuçlandı. Kent Romalı işgalcilerin

elinden hileli bir şekilde alınarak Anibal'e teslim edildi. Bundan kısa süre önce MÖ 215 yılında İtalya dışından Makedonya da Kartaca ile ittifaka girmişti.

Fakat Roma inatçıydı, hiçbir zaman yenilgiyi kabul etmemiş ve kendini sürekli yenileyebilmişti. Roma'yı büyük yapan eski erdemler karşılaşılan büyük tehdit çağında işe yaramaya başlıyordu. Yeni lejyonlar oluşturuldu ve Anibal'e karşı yeni bir savaş stratejisi hazırlandı. Roma Anibal'e karşı büyük bir meydan muharebesine girebilecek durumda değildi ve o nedenle küçük ölçekli savaşlarda karar kıldı. Roma birlikleri Anibal'in kolaylıkla alamayacağı kalelere saklandılar. Kartaca ordusu yavaş yavaş zayıflatılmalıydı ve zaman içinde bu da oldu. Bu strateji ile Kartacalılar Güney İtalya'ya bağlı kaldılar ve izole edildiler. Romalı komutanlar aynı zamanda hatalarından ders almışlar ve Anibal'in tuzaklarına giderek daha az düşmeye başlamışlardı. MÖ 211 yılında Roma Capua kentini geri almayı bile başardı. Roma ordularını kenti kuşatmaktan caydırmak maksadıyla Anibal özel olarak kent üzerine bir sözde saldırı tertip etti, ancak bu hile bir işe yaramadı ve kuşatma devam etti..

Roma Karşılık Veriyor

Anibal İtalya'da sürdürdüğü seferlerine Romalı komutan Publius Cornelius Scipio'nun İspanya'da ve daha sonra da Kartaca'da kazandığı başarılarla son verdi. Roma, Anibal'in ordusuna ihtiyat malzemesinin uzak mesafeden ve Roma donanmasının denizlerdeki egemenliğinden dolayı zayıf unsurlar içerdiğini fark etmişti ve bu nedenle İspanya'ya birliklerini yollamıştı. Orada daha fazla Kartaca güçlerini hareketsiz hale getirip ihtiyat nakliyesini zorlaştıracaktı. Sonunda şeytanın bacağı kırıldı ve Scipio Kartaca'nın İspanya'daki başkenti Yeni Kartaca'yı kolaylıkla ele geçirdi. Nihayet Roma çok güçlenmişti ve Kartaca'nın elindeki bölgeler tümüyle yitirildi, birlikleri de Kuzey Afrika'ya geri dönmek zorunda kaldılar. Böylece savaşın

dönüm noktasına gelinmişti, çünkü Scipio aynı zamanda Kartaca'nın müttefiklerini kendi tarafına çekmeye başlamıştı.

Anibal Güney İtalya'da izole olduğundan Scipio MÖ 204 yılının ilkyazında 250 bin kişilik bir orduyla Kartaca'nın kalbine, Kuzey Afrika'ya çıkmaya karar verdi. Scipio'nun savaş sanatı sayesinde Kartaca'nın yenildiği bir muharebe oldu. Kartaca, savaşı durdurmayı talep etti ve Anibal'i İtalya'dan geri çağırdı. Roma'nın bu başarılarından sonra artık İtalya'da kayda değer bir düşmanı kalmamıştı ve daha önce kendisinden kopan müttefikleri ile hesaplaşmaya başladı. Anibal, MÖ 203 yılının yazında bir zamanlar çok güçlü olan ordusunun 15 bin askeriyle Afrika kıyılarına çıktı. On yıldan fazla bir zamandır İtalya'da bulunmuştu, ancak sürekli bir başarıya da ulaşamamıştı.

Muzaffer komutan memleketine döner dönmez Kartacalılar savaşa devam etmeye karar verdiler ve barış da böylece rafa kaldırılmış oldu. MÖ 202 yılında nihayet başkent Kartaca'ya beş yürüyüş günü uzaklıkta son bir muharebe yapıldı. Koşullar Anibal için uygun görünmemekteydi, çünkü Romalıları 4 bin atlısına karşılık sadece 2 bin atlı askeri vardı. Bu koşullar altında hasmın kuşatılması mümkün değildi. Ayrıca, Scipio da çok yetenekli bir komutan olarak Anibal'den aşağı değildi. Daha sonra adına bir onur nişanesi olarak "Africanus" sözcüğü eklenecekti.

Savaştan önce Anibal'le Scipio buluştular, fakat bir sonuç alınamadı. Burada Anibal'in Scipio'yu etkilemek ve özgüvenini kaybettirmek istemiş olup olmadığı bilinmemekte. Anibal zayıflığının bilincindeydi hiç kuşkusuz ve tüm kartlarını savaş fillerinin üzerine oynadı. Fillerini önden saldırıya başlattı. Ancak Scipio akıllıca karşılık verdi ve çok sayıda trompetle savaş boruları çaldırmaya başladı. Bu alışılmadık gürültüden ürken hayvanlar paniğe kapıldılar. Doğruca Anibal'in atlılarının üzerine gittiler ve savaş düzenini darmadağın ettiler. Romalıların tarafına geçen ve Kartaca'nın eski bir müttefiki olan Masinissa bu zafiyeti fark etti ve süvarileriyle hücumla kalktı. Kısa sürede

sayıca üstün olan Roma atlıları Kartaca süvarilerini dağıtıp imha ettiler. Piyadelerin savaşı Roma atlılarının geri gelmesi ve Kartacalıları arkadan vurmasına kadar karşılıklı alıp vermelerle bir tarafın üstünlüğü olmadan devam ediyordu. Şimdi artık savaşın sonucu belli olmuş ve Kartaca yenilmişti. Anibal kaçmıştı. Scipio yeterli teçhizatı olmadığı için Kartaca'yı kuşatmaktan vazgeçti.

Roma Kartaca'ya sert bir barış antlaşmasını dikte etti ve olağanüstü yükseklikte bir tazminat istedi. Kartaca bundan böyle Roma'nın rızası olmadan Afrika dışında herhangi bir savaşa giremeyecekti. Ancak Anibal'in teslim edilmesinden vazgeçildi. Anibal daha sonra önemli devlet görevleri üstlendi, ancak MÖ 195 yılında patlak veren kargaşalar sonunda kaçmak ve Kartaca'yı terk etmek zorunda kaldı. Roma'yla Suriye arasındaki savaşta (MÖ 192-188) Suriye hükümdarı III. Antiochos'u İtalya'ya saldırmaya ikna etmek istedi. Bunun üzerine Roma Anibal'in teslimini talep etti. Anibal tekrar kaçmak zorunda kaldı ve sonunda iyice sıkışınca MÖ 183'de intihar ederek yaşamına son verdi.

Romalı casuslar için Anibal'in gizli servisi bir örnek oluştuyordu ve onun deneyimlerinden yararlandılar. Scipios'un ajanları örneğin fillerin tiz seslere karşı ürkek tepki verdiğini öğrenmişlerdi. Sonuç olarak Scipio Zama muharebesinde Anibal'in fillere karşı trompetlerini çaldırarak başarı kazanmıştı. Scipio Afrika'da Anibal'in bir hilesine daha başvurdu. Romalı subaylar köle kılığına girerek Kartacalılarla yapılan bir toplantıya eşlik ettiler. Beraberlerinde Kartacalıların kampının önünde buluşmak için getirdikleri izlenimi veren atlar vardı. Bir zaman sonra "köleler" birkaç tane atı serbest bırakarak onların kampa doğru koşmasını sağladılar. Atları izleyip onları yeniden bağladılar. Bu arada bir Kartaca subayı bu "kölelerin" davranışlarını Romalı subay davranışlarına benzeterек bunu sivil giyimli olarak görüşmeye gelmiş olan Roma heyetinin başkanına bildir-

di. Heyet başkanı da tutup bu “kölelerden” birini ağır sözler söyleyerek patakladı, hiçbir kölenin asil bir Roma subayının taklidini yapamayacağını vurguladı.

Kartacalı heyet başkanından bu öfkeli davranışından dolayı özür dileyen Romalı Lelius “kölelere” gereken cezanın verileceği güvencesini de verdi. Kartacalılar bu yanıtı inandılar, çünkü hiçbir Romalı sivilin bir Roma subayına ilişmeye cesaret edemeyeceğini biliyorlardı. Bu arada “köleler” bilinçli bir şekilde kampı incelemişler ve tahkimattaki zayıf noktaları saptamışlardı. Şimdi Scipio bu kampı rahatlıkla ele geçirebilecekti.

Romalı konsül Marcellus’un Anibal’in askerleri tarafından bir çatışmada öldürülmesinden sonra Romalılar Anibal’in ölmüş olan konsülün mührünü kullanarak bazı yararlar elde edeceğini biliyorlardı. Tüm müttefiklerine bir genelge yayınlayarak bu mührü taşıyan tüm emirlerin sahte olduğunu bildirdiler. Gerçekten de Salapia kentine Marcellus’un mührü ile bir emir gönderilmiş ve oraya gelmekte olan bir Roma ordusunun karşılanması istenmişti. Kent, uyarılınca bu tuzağa düşmedi, kentin kapıları sözde Roma askerlerine açılmadı.

“İhaneti severim, fakat
hainden nefret ederim”

*-Roma İmparatorlarının
Casusluk Servisleri*

Roma komutanları Kartacalılardan iyi bir gizli servisin ne olduğunu öğrenmişlerdi. Ayrıca birçok komutan Büyük İskender’i incelemiş ve askeri başarı için sadece çok iyi bir savaş planı ve cesur askerler değil, aynı zamanda iyi ajanlara da gerek olduğunu kavramışlardı. İlk cumhuriyet dönemi sırasında lejyonların haber alma servisleri çok iyi organize olmamışlardı ve birliklerin bazıları bir pusudan diğerine düşüyorlardı. Daha sonra lejyonlara özel haber alma birlikleri katıldı ve çok sayıda komutan kılık değiştirerek bizzat ajanlığa soyunup lejyonun kampının çevresini veya düşmanın yürüyüş güzergâhını öğrenmeyi başkasına bırakmamıştı. Lejyon ilerlerken esir alınanlar veya birliklerin yürüyüşü sırasında tesadüfen karşısına çıkıp da esir alınan

kişiler düşman ordularının bulunduğu yer, kuvvetleri ve gelecekteki niyetleri hakkında bilgi alabilmek için özenle sorguya çekilirdi. Bu sorgulamalar çoğunlukla işkence altında yapılırdı. Sezar'ın her lejyonunda en az on tane kimliği gizlenen, ancak yabancı diller konuşabilen özel eğitilmiş casus bulunurdu ve bunlar atlı askerlerin korumasında ilerleyip yerli halkla temas kurarak zararsız sohbetlerle yeni gelişmeleri öğrenmeye çalışırlardı.

Çoğu zaman İmparatorluğun düşmanları ile ticaret yapan Romalı tüccarlar lejyonların koruması altında ve "Manus manum lavat"¹ (Seneca) özdeyişine uygun şekilde casusluk yapıyorlardı. Cermen kabileleri çoğunlukla yağmaladıkları malları Romalı tüccarların malları ile takas ederlerdi. Komutanlar bu tüccarlarla sonra yaptıkları görüşmelerde sınırların ne zaman ve nerede geçildiğini, hangi malların yağmlandığını ve bu gruplar içinde kimin ticaret yapabilecek kadar önemli olduğunu öğrenirlerdi.

"İhaneti severim, ancak hainden nefret ederim", sözü Sezar'a atfedilmektedir. İhanet edenleri Roma memnuniyetle karşılamaktaydı, çünkü bazı ihanetler savaşların kazanılmasında etken olabilmekteydi. Hainleri kazanmak için yüksek ödüller veriliyordu. Özellikle kentlerin ve kalelerin alınması yeterince hızlı olmaması halinde eski bir özdeyişe uyularak "tüm duvarları aşan altın eşek" bulunurdu. Hainin kendisi çok saygı gösterilmez ve ona sadece katlanılırdı, çünkü o sonuçta kendi insanlarını ölüme yollayan kişiydi. Hainlere sadece dışarıya karşı saygı gösterilir ve değer verilirdi; onlara nadiren güvenilirdi, çünkü hain daima bir hain olarak kalırdı. Kendi saflarına teslim edilen bir hainin sonu mutlaka ölümdü. Gizli operasyonlara müracaat edilirdi, ancak bunlar haliyle çok tehlikeli olabiliyordu. Mezopotamya'daki Amida kentinin MS 359 yılındaki

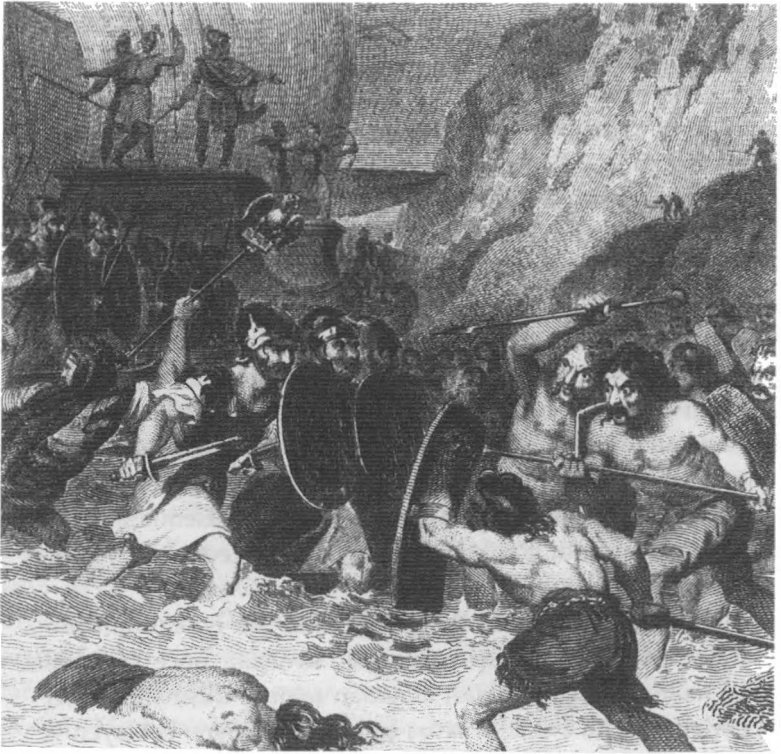
¹ "Bir el diğerini yıkar"

kuşatılmasında örneğin Pers kuşatmacılar 70 kadar savaşçıyı kente sızdırdılar. Bu savaşçılar bir kuleyi zapt ederek kuşatmacılara belli bir hedefe hücum etmeleri için işaretler gönderdiler. Ancak Romalı kent savunucuları bu sinyalleri fark ettiler ve savaşçıları derhal etkisiz hale getirdiler.

Eğer kendi ajanları düşman ordusu hakkında yeterli bilgi toplayamazlarsa Roma lejyonları düşmanla temas sırasında genellikle dikkatli olurlar ve doğrudan savaşa nadiren girerlerdi. Özel öncü birliklerinin marifetiyle önce bir kamp kurarlar ve savunmayı sağlamlaştırırlardı. Düşmanın sadece birkaç kilometre uzağındaki kamplarında savaşın başlamasını beklerlerdi. Çoğu zaman da her iki tarafın askerleri kamplarından çıkarlar, savaş düzenine girerler ve birbirlerini gözledikten birkaç saat sonra da savaştan geri dönerlerdi. Saf tutma ve kendini gösterme bir tehdit gösterisi niteliğindeydi ve hasmı korkutup zafere olan güveni sergilemek içindi. Uyarı amacıyla silahlar gösterilir ve güç sergilenirdi. Aynı zamanda da düşmanı daha yakından gözlemlemek fırsatı çıkar ve onun güçlü ve zayıf yanlarını kestirmek mümkün olurdu. En küçük dikkatsizlikler ve hatta rastlantısal olaylar çatışmanın başlamasına yeterdi. Münferit çatışmalar ve küçük itiş kakışlar genellikle hasıma bir lejyonun ne denli iyi savaşabileceğini göstermek amacını taşımaktaydı. Korkutulan düşmanlar bu psikolojik baskı karşısında bazen tamamen geri çekilip kaçmayı tercih ederlerdi. Şayet kendi ajanları önceden güvenilir bilgi toplamışlar ise bu gözlemlere gereksinme olmayabilirdi. Rizikolar daha iyi tahmin edilebilir ve derhal hücumla geçilebilirdi.

İmparatorluk çağında Roma lejyonları çok iyi eğitilmiş profesyonel askerlerden oluşuyordu. Bir savaştan önce disiplinli saflar halinde savaş çığıllıkları atmadan sakince düşmanın üzerine ilerlerlerdi. Bu sessizlik savaş çığıllıkları duymayı bekleyen ve kendileri de bu çığıllıkları atan düşmanlarını huzursuz ederdi. Romalılar düşmanlarıyla kapışmadan az önce aniden beklen-

medik şekilde korkunç çığlıklar atar ve bununla da zaten gergin olan hasmın daha da korkması amalanırdı. Aynı zamanda da bu çığlıklar lejyonerlerin kendi gerginliklerinin azaltılmasına hizmet ederdi. Ajanların kullanılmasının yanı sıra Romalılar için psikolojik savaş da önemliydi. Cumhuriyet döneminde Roma'nın milislerden oluşan ilk ordularında bu türden psikolojik hileleri pek bilmezlerdi. Savaşa yürüdüklerinde kılıçları ile kal kanlarına vururlar ve var gleriyle haykırarak kendi korkularını azaltmaya çalışırlardı.

Sezar birlikleriyle Britanya kıyılarında (M 55).

Roma casusluk sistemi esasen sadece askeri amaçlara değil, aynı zamanda diplomasiye de hizmet etmekteydi. Roma, düşmanlarını birbirlerine düşürüp bundan yarar sağlamayı çok severdi. İdeal olanı, düşmanların karşılıklı olarak birbirlerini kırmaları ve böylece herhangi bir tehlike oluşturmamaya hale gelmeleri idi. Roma İmparatorluğu'nun son dönemlerinde bu strateji giderek daha çok önem kazanmıştır. Buna bir örnek olarak edebi olarak değişime uğrayan ve Nibelung diye de adlandırılan Burgundların kaderini anlatan Nibelung efsanesinin arka planı gösterilebilir. Bu halk vaktiyle Baltık Denizinin kıyısında yaşarken kavimler göçünün kargaşasına kapılmıştı. Vandallarla birlikte Nibelunglar MS 406 ve 407 yıllarında Roma'nın sınırlarını aştılar. Bir iki çatışmadan sonra MS 413'den itibaren Romalılar tarafından kendilerine hoş görüyle bakıldı. Roma'nın askeri merkezi olan Mainz ile Alsas arasındaki bölge kendilerine verildi; başkentleri Worms oldu. Sonraları yerleşik oldukları bölgeyi genişletmek istemeleri üzerine Roma devleti ile yeni baştan çatışmaya girdiler. Kendi istihbarat örgütü tarafından en iyi şekilde bilgilendirilen Roma diplomasisi şimdi büyük başarılarla imza atacaktı. Muhtemelen Roma elçileri Hunları asıl düşmanlarının Romalılar olmayıp Nibelunglar olduğuna ikna ettiler. Bir Hun ordusu Nibelunglar'a saldırdı ve neredeyse tüm halkı yok etti. Nibelunglar'dan arta kalanları da Romalılar halletti ve onları MS 443 yılında Cenevre Gölünün güneyine iskân ettiler. Bu bölgeye daha sonra Burgund adı verildi.

Galya Savaşı

Galya'ya düzenlediği başarılı seferlerden sonra Sezar bugün bile okullarda Latince dersinde okutulan Galya Savaşını anlatan bir kitap (*De Bello Gallico*) yazdı. Sezar eserinde başka konuların yanında istihbarat yöntemlerini de anlatmaktadır. Bu işlerde, mümkünse yerli halktan olan, ancak göze batmayacak insanları bulmanın önemli olduğunu belirtmektedir. Bugünkü Belçika

olan Nervia bölgesinde bir defasında bir lejyon kışladığı yerde hücumu uğramış ve etrafı kuşatılmıştı. Çok sayıda lejyoner aldığı yaralarla savaşamayacak duruma gelmiş, kampın her an yitilmesi tehlikesi ortaya çıkmıştı. Yardım çağırmak üzere gönderilen ulaklar da tanınmış ve öldürülmüştü. Kampta Nervialı tek bir kişi ve onun Nervia dilini konuşabilen bir kölesi vardı. Yüksek bir ücret ve özgürlüğüne kavuşturulacağı vaadiyle bu köleye yeni giysiler giydirilip eline de içinde Sezar'a hitaben saklanmış bir yazı bulunan mızrak verilmiş ve yola çıkarılmıştı. Köle sessizce kamptan çıktıktan sonra hiçbir engellemeye uğramadan Sezar'a haberi ulaştırdı. Sezar bu haberi alır almaz birliklerini kuşatılanları kurtarmak üzere seferber etti ve yardım gelene kadar dayanmalarını istedi. Galyalı bir süvari Galya kıyafetleriyle yine yüksek bir ücret karşılığında bu mektubu kuşatma altındaki kampa götürmek ve mesajın yazılı olduğu mızrağı içeri atmakla görevlendirildi. Mektup Sezar tarafından Yunanca ve Yunan alfabesi kullanılarak kaleme alınmıştı. Galyalıların arasında Yunanca bilen bulmak mümkün olmadığı için mektubun yanlış kişiler tarafından okunması da böylece önlenmiş oluyordu. Kışladaki Romalı subaylar buna karşılık Yunanca biliyorlar ve emirleri anlayabiliyorlardı.

Nervialıların ajanları yaklaşan Roma askerlerini gördüklerinde komutanları ordusunu geri çekti. Sezar daha sonra kampın bir gizli mesaj daha aldı. Nervialılar diğer Galyalı kabilelerle yaklaşık 60 bin kişilik bir ordu oluşturmuşlar ve Sezar'ın savaşa gelmesini beklemekteydiler. Bu haber Sezar'ı kurtardı, çünkü yaklaşan Roma ordusu karşısına çıkabilecek bu büyük orduya göre çok zayıftı. Sezar derhal müstahkem bir mevkiye çekildi ve ajanlarını yollayarak uzaklaşmak için gizli bir yol bulmalarını istedi.

Galya'nın fethinden sonra Sezar Britanya'yı işgal etmek için hazırlıklara girişti. Bu harekâtın planlaması sırasında önce muntazaman Britanya'ya gidip gelen tüccarlar sorgulandı. Güvenilir

ticaret erbabı uzaklarda olan biteni öğrenmek açısından Roma için önem taşımaktaydılar. Fakat sorgulanan tüccarların büyük çoğunluğu Galyalıydı ve bir Roma rekabetinden korkarak kesin ve doğru bilgi vermiyorlardı. Britanya halkı ve silahları hakkında etraflı bilgi almak o nedenle zordu. İstihbaratın zayıf olması-na karşın Romalı subay Gaius Volusenus küçük bir filo ile Britanya sahillerini araştırmak ve çıkarma yapılacak en uygun mevkiyi bulmakla görevlendirildi. Son derece gizli emirlerle aynı zamanda Kelt asilzadelerinden Commius da Britanyalı asillerle temas kurmak üzere Britanya'ya gitti. Burada Sezar adına araştırma yaparak kabileler arasında husumet yaratıp onları birbirine düşürmenin yollarını arayacaktı. Sezar'ın bir diğer isteği de Romalılarla işbirliği yapacak olası müttefiklerin bulunmasıydı.

MÖ 55 yılının Ağustos ayının 25'ini 26'sına bağlayan gece Sezar nihayet ilk keşif çıkartmasını başlattı ve birlikleri bugünkü Kent'in olduğu yere çıktılar. Fakat daha sahildeyken Britanyalı kabilelerin askerleri tarafından karşılandılar ve çatışmalar oldu. Sezar yeterince güçlü değildi ve bir iki keşiften sonra geri çekilmek zorunda kaldı. Bununla birlikte bir yıl sonra ikinci ve bu kez daha iyi hazırlanmış bir harekâta girişti. Notlarında Britanya ve halkı hakkında güvenilir bilgi almanın ne denli zor olduğunu defalarca yazmıştır. MÖ 54 yılının 21 Temmuz sabahı Sezar 800 gemilik bir donanma ile Britanya sahillerine çıktı. Roma ajanları daha sonra Britanyalı kabilelerin oluşturduğu büyük bir ordunun kıyıda saklanmış olduğunu, ancak büyük Roma donanmasını görünce kaçtıklarını rapor ettiler. Gizli elçisi Commius da bu arada başarılı işler başarmıştı. Sezar daha önce bilgilendirilmiş olan ve Sezar'a yakın duran yerel kabile şefleriyle buluştu. Kısa süre içinde daha sonra kentleşecek olan ilk müstahkem kamp kuruldu.

Roma Postası

Düzenli bir posta servisi daha erken antik çağlarda bile mevcuttu, çünkü her hükümdar emirlerinin alıcılara en hızlı şekilde ulaşmasını isterdi. Daha sonra Yunanlıların da örnek aldığı Perslerin posta servisi çok ünlüydü. Roma'nın iç harbi ve Pompei ile olan çatışmalar sırasında Sezar, Yunanistan'daki bu örneğe uyarak atlı ulak hizmetini örgütledi ve bu ulaklar için de hanlar yaptırdı. Hasımlarının askeri gücü ve mali olanakları hakkında vakit geçirmeksizin bilgi sahibi olmak istiyordu. Aynı zamanda haber ulaştırmada posta güvercinleri de kullanılmaya başlandı. Güvercinler boyunlarında ve ayaklarında şifrelenmiş küçük mektuplar taşırlardı.

Roma'nın devlet postaları (Cursus publicus) ilk kez İmparator Augustus zamanında sistematik biçimde organize olmuştu. Sonraları sürekli geliştirilen Roma postası yüksek rütbeli memurlar tarafından yönetilmiş ve özellikle imparatorla eyalet valileri ve orduyla olan haberleşmeyi yürütme görevini üstlenmişti. Bu amaçla eyalet valilerinin nezdinde *statores* adı verilen postacılar görev yapmaktaydılar ve sadece bunlar resmi yazışmaları iletebiliyorlardı. Özel mektuplar da Cursus publicus tarafından hedeflerine ulaştırılıyordu. Büyük toprak sahipleri gibi özel kişilerin mektuplarını *tabellarii* ve uzak menzillere gidecek haberler için *cursores* adı verilen görevliler taşırdı. Bu ulaklar genellikle güvenilir olan ve özgür bırakılan eski esirlerdi. Mektuplar çoğunlukla gizli taşınırdı, çünkü bu postacıların görevi tehlikesiz değildi. Alıcının düşmanları tarafından yakalanırlarsa genellikle bir parmakları uyarı mahiyetinde kesilir ve mektup yerine alıcıya bu kesik parmak gönderilirdi.

Mektupların şekli belli kurallara tabi idi. Başında göndericinin adı ve adresi yazılır, hemen altında da alıcının adı ver adresi yer alırdı. Mektubun yazarı, kısaltılmış bazı hitaplarla muhatabına iyi dileklerini iletirdi. Sadece birbirini tanıyanlar hitaplarında soyadlarını kullanırlar, yoksa isim ve soyadı birlik-

te kullanılırdı. Bugünkü imzanın yerine kişiye özel bir mühür vurulurdu. Büyük kentlerde özel firmalar da malların ve mektupların taşınması işini üstlenmişti. Çoğu zaman şifreli mesajları da içeren resmi haberleşmeler ise bunlardan tamamen ayrı ve bilinçli olarak gizlenmiş bir şekilde gerçekleştirilirdi. Papirüse veya parşömen kâğıdına yazılan mühürlü mektuplar istisnaydı, çoğunlukla üzeri balmumu ile sıvanmış olan ve sivri bir aletle kazınan kil tabletler veya ağaç levhalar kullanılırdı. Sansür uygulandığında balmumu eritilir ve yazının okunması olanaksız hale getirilirdi; mektubun içeriğinin değiştirildiği ve çarpıtıldığı da olurdu.

Posta işleri çok iyi organize edilmişti ve her eyaletin kendine özgü bir posta kurumu bulunmaktaydı. İmparatorluk sınırları içinde iki postane arasındaki uzaklık 60'la 75 km kadar idi ve ortalama 15 km'de bir atlar değiştirilebiliyordu. Ayrıca, uzağa giden yollarda yaklaşık 100 km'de bir posta ulakları ve normal gezginlerle tüccarların istifade edebildiği konaklama yerleri yapılmıştı. Yüksek rütbeli hükümet memurları veya büyük aileler özel villalarda konaklarlardı. Zengin Romalılar gezmeyi severlerdi ve bir tür turizm vardı. Hancılar yollarda gezgincilerin dikkatini çekmek üzere reklam yaparlardı. Pompei'de örneğin tabelasında fil resmi bulunan bir "Fil Hanı" bulunmaktaydı. Bu hanlarda genellikle konukların odalarındaki konuşmalarını dinleyip not ederek iletmek üzere ajanlar dolaşırdı.

Roma'nın yol ağları dikkate değer nitelikteydi ve nispeten kısa süre içinde Baltık Denizi'nden Sahra'ya gitmek mümkündü. Stabilize yol ağı yaklaşık 90 bin km kadardı ve ikinci kalitedeki yolların toplam uzunluğu 200 bin km'yi buluyordu. Alp dağlarına bile Romalılar tarafından yol döşenmişti. Örneğin *Cursus volox* adlı posta arabası gibi hızlı bir araçla acil iletilerin ulaştırılması gerektiğinde günde 70 km'den fazla yol kat etmek mümkündü. Yaya olarak genellikle sadece askeri birlikler ilerlerken ulaşım için arabalar ve atlar kullanılırdı. İmparator veya

saray mensupları seyahate çıktıklarında yapılan masrafın haddü yoktu. İmparator Neron'un eşi bir yere gittiği zaman beraberinde sabahları sütünde banyo yapmak üzere eşekler dahi götürürdü.

Çok gizli ve şifreli devlet haberleşmeleri için imparatorluk çağında titizlikle seçilmiş lejyonerlerden oluşan ve *frumentarii* adını taşıyan bir askeri birlik sorumluydu. Bu askerler ek olarak iç güvenlik için bir tür gizli polis görevini üstlenmişlerdi ve yüksek memurlarla subayları da gözetim altında tutarlardı. İmparatorun eyalet valilerine ve komutanlara gönderdiği gizli yazıları, yani *sacrae litterae*'yi ve haberleri bunlar taşırdı. Eğer haberler en hızlı biçimde iletilecekse bu kez atlı ulaklar, *veredarii* kullanılırdı. *Frumentarii* arasından bazı görevliler aynı zamanda gizli tutuklamalar ve tetikçilik veya kiralık katillik de yaparlardı. Bu türden görevler hakkındaki haberler gizli bir yazıyla yazılır, sıkı bir şekilde defalarca şifrelenir ve genellikle de önceden muameleye tabi tutulmuş bir kılıca veya bir mızrağın içine gizlenirdi. Bazı ipuçlarına bakılacak olursa dalgıçlar dahi küçük kurşun levhacıklarla gizli ve şifreli bilgileri taşımışlardı. Gizli polis sadece imparatora bağlıydı ve imparatorluk ailesini de korurdu. İmparatorun hasımları sürekli olarak, ancak farkına vardırılmadan gözlenir ve her gözlem güncelere not edilirdi. Casuslar ve fitnecilere yüksek tutarlı ödüller verilir ve kimlikleri çok sıkı bir şekilde gizli tutulurdu. Bir imparator karıştının muhakeme ve infaz edilmesinden sonra fitneciler hükümlünün servetinin bir bölümü verilerek ödüllendirilirdi. Yüksek bir memur veya subay Roma'daki saraydan taşraya uğurlanır uğurlanmaz peşlerine derhal gizli polis servisinin ajanları takılırdı. Bununla birlikte Roma'nın eyalet valileri çoğu zaman gizli polisi kendi çıkarları için kullanmışlar ve Roma'ya sahte haberler göndermişlerdir. Entrikalar öğrenilir öğrenilmez bunun peşi sıra idamlar gelirdi.

Mainz'deki Roma askeri merkezinde Cermenlerle devam eden çatışmalar nedeniyle sürekli olarak iki ve çoğunlukla da üç lejyon bulunurdu. Romalılar, Mainz'dan süratle 20 bin kişilik bir orduyu seferber edebiliyorlardı. Komutanlar bu gücü çoğu zaman entrikalar ve kendi kariyerleri için kullanmaktan da geri kalmazlardı. Bu nedenle imparator kendi casuslarını da bulundurmakta idi. Kaligula bir defasında sadece 40 gün içinde Roma'dan Mainz'a yüksek rütbeli subayları tutuklamak için gelmişti. Casusları kendisine bir ihaneti haber vermişlerdi.

Gizli ajanlar ve ulaklar kendileri de çok güvende değillerdi, çünkü sadece düşmanların eline düşmezler, aynı zamanda kendi ordu komutanlarının öfkelerine de kurban gidebilirlerdi. İyi haberler getirdiklerinde övgüler ve değerli ödüller alırlardı, buna karşılık getirdikleri haberler kötü olursa komutanlarının ani öfke nöbetleri onların sonu olabiliyordu. Daha az iyi haberler o nedenle genellikle getirenlerce yumuşatılır ve böylece komutanların yanlış anlamaları engellenmek istenirdi. Bunun yanında aldıkları ödüller de getirdikleri haberin değerine bağlıydı. Bazı bilgiler bu nedenle süslenir veya değiştirilirdi ve bu da haliyle yanlış değerlendirmelere yol açardı. Çoğu casusun şöhreti pekiyi değildi. Komutanların onlara acilen ihtiyacı olduğu halde fazla güvenilmezlerdi. Güven duymayan ordu komutanları bu nedenle aynı işi yaptıkları halde birbirlerini tanımayan ajanları kullanırlardı. Daima korkulan ise ajanların hasım tarafından satın alınmasıydı. Açığa çıkan çift taraflı ajanlar bu nedenle fazla yaşatılmazdı.

Roma'nın Gizli Yazışmaları

Romalıların gizli yazılarının deşifre edilmesine ilişkin belgeler günümüze kadar pek nadir gelebilmiştir ve bugün bulunanlar da çok zor anlaşılmaktadır. Sezar'ın örneğin kendine özgü bir gizli yazısı vardı. Haberin alıcısı ile metinde belli harflerin değiştirildiğine veya hiç yazılmadığına ilişkin önceden mutabakat

sağlanırdı. Bilmeyen birisi için bu harflerin yokluğunda metnin anlaşılması mümkün olmazdı. Fakat bilen biri tarafından doğru harfler yerlerine konduğunda anlamlı bir metin ortaya çıkardı. Başka tekniklerde bir dizi harf yazılırdı. Fakat sadece belli harfler bir anlam ifade ederdi. Bu harfler seçilirdi ve bilahare bir başka anahtarla deşifre gerçekleştirilirdi. Bu yöntem nedeniyle sonraları bir atasözü ortaya çıkmıştır. Bu atasözü, “birisini U yerine X yapmak” olarak ifade edilirdi. Sezar görüşmeleri sırasında kendisine özgü bir kısa yazı kullanırdı. Böylece olabildiğince fazla bilgiyi not etmek mümkün oluyordu.

İmparator Augustus daha sonra kullanılan gizli yazı tekniklerini terk etti, çünkü Sezar’ın yöntemi artık öğrenilmişti. Sonra bir sürü yeni gizli yazı türü ortaya çıktı ve bu yazıların muhatapları hangi şifrenin kullanıldığını bilmek zorundaydı. Bir gizli yazıda, örneğin anahtar olarak alfabe kararlaştırılmışsa ilk harf son harfle, ikinci harf ise sondan ikinci harfle yer değiştirecekti. Ayrıca, çeşitli alfabelerin harflerinin birlikte kullanıldığı yazı karışımları vardı. Bu yöntemde her değişik harf deşifre etmeyi bilen alıcı için ayrı bir bilgi anlamına gelmekteydi. MÖ 1. yüzyılın sonunda Sevilalı İsidor ‘un bildirdiğine göre belli bir deşifre yöntemi olarak metnin değişik yerlerinde imla hatası, uydurma veya kir gibi görünen bazı işaretler kullanılmıştır. Bazı haberler birkaç defa şifrelenir ve defalarca okunması gerekirdi. Örneğin bir sayı anahtarını bu defa bir harf anahtarı izlerdi. Romalı casuslar bir defasında Pers kralının elçisinin üç defa şifrelenmiş bir mesajını ele geçirmişlerdi ve bu mesaj üç ayrı uzmanın gayretiyle çözülebilmişti. Çağımızda olduğu gibi antik çağda da şifreli bir yazının şifresinin nasıl çözülebileceğini bilen uzmanlar mevcuttu. Bir defa da deşifre edildiğinde hasmın postası hemen okunur ve onun yerine çarpıtılmış mesajlar gönderilirdi. Bazen din adamları doğrudan tanrılarla temasa geçmek maksadıyla onlara hitaben şifreli mektuplar yazarlardı.

Asker Krallar Çağı

Roma İmparatorluğu, sınırlarının en uzun olduğu çağa, MS 2. yüzyılda İmparator Trajan zamanında erişmişti. Bu dönemde imparatorluk gücünün doruğundaydı ve muhtemelen yarım milyondan fazla lejyon askerini silah altında tutuyordu. Altın madenleri nedeniyle o zaman adı Dacia olan bugünkü Roman-ya'nın yanısıra Trajan doğuda Asya'da başarıyla çok yer fethetti. Fakat gücün bu denli büyümesi imparatorluğun boyunu aşmaya başlamıştı. Yöneticiler içteki huzuru korumak ve gerginliklerle dağılma eğilimlerine karşı enerjik biçimde mücadele etmek zorundaydılar. Sansür ve hafiyelik daha da yaygınlaştırıldı. Hatta o zamana kadar dokunulmazlığı olan Senatoyu bile kapsam içine aldılar. Zira her ayaklanma hemen bastırılmalıydı. İmparatorluk her geçen gün daha çok askerileşti ve merkezileşti.

Taht kavgalarını azaltmak amacıyla imparatorlar uzun süre kendi ailelerini güçlendirmekten kaçınmışlar ve hanedan oluşturmamışlar, buna karşılık evlat edinilen imparatorlar olarak onlar da haleflerini ileride başa geçirmek üzere evlat edinmişlerdir. Bu yöntem sayesinde imparatorun ölümünden sonra zayıf imparatorluğun altından kalkamayacağı olası taht kavgaları ve iç çatışmalar önlenmiştir. Evlat edinilme yoluyla tahta çıkan imparatorların döneminde imparatorluk yeni bir kalkınma devri ortaya çıkmıştır. Hadrian devrinde aynı Augustus döneminde olduğu gibi uzun süren bir barış ve zenginlik çağı yaşanmıştır. Bu imparatorlar genel olarak imparatorluk için büyük bir şans olmuştur, ta ki imparator Marcus Aurelius oğlu Commodus'u halefi olarak yerine geçirmek isteyip, böylece büyük bir hata yapana kadar... Commodus imparator olarak tam bir başarısızlık örneğiydi, yetkin bir babanın yeteneksiz oğluydu. İmparatorluğun istikrarı için önem taşıyan bir savaşı danışmanlarının tüm uyarılarına karşın ansızın yarıda kesmişti. İlgi alanı imparatorluğun selameti yerine gladyatör karşılaşma-

larıydı. Daima önceden kazanacak şekilde kendisi de gladyatörlerle kapışır, ancak rakiplerini öldürmezdi.

Commodus MS 192 yılında bir suikast sonucu yaşamını yitirdi. Bu olayla taht kavgaları yeniden başladı. Sonunda Afrika'daki bir eyaletten gelen Septimius Severus imparator olmayı başardı.

Böylece asker imparatorlar dönemi başlamış oldu. Bu andan itibaren ordu politikaya belirleyici güç olarak müdahale etmeye başladı ve toplum eskiye kıyasla daha da askerileşti. Büyük lejyon kışlaları imparatorun kim olacağını belirlemeye başladılar. Senato önemini yitirdi ve yüksek rütbeli bürokratlar bile ordu tarafından göreve getirildiler. Roma kökenli olmayan giderek daha fazla insan yüksek makamlara gelebildiler. Böylece köklü Roma gelenekleri daha da sulandırılmış oldu, çünkü o zamana kadar belli makamlara sadece Romalılar getirilebilirdi. Her bir lejyon arasından seçtiği bir subayı imparator yapmak ister, en güçlü olan da bu emeline ulaşabilirdi. Gizli servisler bu dönemde daha da güçlendiler

Çünkü lejyon komutanları birbirlerini izlemekteydiler. Sözü edilen imparator Septimius Severus'un halefi zalimliği ile tanınan Caracalla oldu. Bu imparator görevine başlar başlamaz ilk icraatlarından biri olarak kendisi için bir tehdit olabilecek kardeşi Geta'yı öldürttü. Daha sonra da kendisinin önünü kesen veya kesebilecek herkesi en kısa zamanda ortadan kaldırdı. Lejyonlara verdiği cömert armağanlarla onları kendi safına kazanmayı başardı. MS 212 tarihinde Caracalla imparatorluğun tüm sakinlerinin Roma yurttaşlığını tanıdı ve böylece imparatorluğun birdenbire yaklaşık 100 milyon vatandaşı oldu. Roma'yı bir zamanlar büyük yapan erdemler giderek önemini yitirdi. Devlet tüm gücü kendisinde topladığı ve her alanda tek egemen olduğu için Roma bunun dışında bir de ekonomik krize girdi. Aynı zamanda sınır boylarında da yeni tehlikeler ortaya çıkmaya başladı. Kuzeyde Cermen kabileleri güçlenmişler ve doğuda da

Yeni Pers İmparatorluğu önem kazanmıştı. İmparator Caracalla kendisini Büyük İskender'in halefi olarak görüyordu ve aynı şekilde başarılı olmak üzere yeni seferler başlattı. MS 217 yılında diğer asker imparatorların birçoğu gibi o da öldürüldü. Katili Macrinus imparatorluğu reforme etmek amacıyla yerine geçti.

Caracalla'nın ölümünden sonra Roma bir beceriksizlik ve vahşet bataklığına düştü. Devlet işlerinde entrikalar ve gizli mutabakatlar egemen oldu, kimse ajanların marifetlerine karşı güvence altında değildi. Septimius Severus Suriyeli bir rahip ailesine güvey olmuştu ve bu ailenin üyelerini toplumun en üst düzeylerine taşımıştı. Eşinin bir yeğeni Caracalla'dan Bassianus adında evlilik dışı bir oğlunun olduğunu ileri sürdü, ancak bu gerçek değildi. Böylesine dedikodularla entrikalar ve anlaşılması güç gizli operasyonlar ağı oluşturulması öngörülmüştü. Roma'nın özelliklerine ve ahlak anlayışına göre bu durum son derece karanlıktı, çünkü Septimius Severus'un eşi bir tapınak fahişesinden başka biri değildi. Suriye'deki lejyonlara evlilik dışı oğlu imparator yapılana ve Macrinus devreden çıkarılana kadar altın dağıtılmıştı. Bassianus Suriye'deki doğum yerindeyken Heliogabal adını almıştı. Bu ad, tanrıların ismi olan "Helios" ve "Baal"ın bir birleşiminden ibaretti. "Baal" bereket tanrısıydı ve taştan büyük bir cinsel organa ve serbest cinsel aktivitelerle kendisine tapınılırdı. Heliogabal kendisini bu tanrının hizmetkârı olarak görüyordu. Lejyonların yardımıyla artık gücünü yitirmiş olan Senato'ya yeni imparatorun Roma'ya doğru yola çıktığı bildirildi.

Yeni imparator Heliogabal'ın gelişi Roma'nın tutucu üst sınıfı üzerinde şok etkisi yarattı. MS 219 yılında Roma'ya girişi sırasında egzotik görünümlü ipek kumaştan elbiseler ve kurdelelerle süslenmiş bir şapka giymişti. Kulaklarında kocaman küpeler vardı ve gözlerinin çevresine mavi ve altın renkli halkalar yerleştirilmişti. Dudakları maviye, ayakları kına kırmızısına boyanmıştı. Elleri ve ayaklarındaki sandallar kat kat mücevher-

lerle süslenmişti. Annesi ve büyükannesi Romalı asil fahişeler gibi makyaj yapmışlardı ve sadece imparatora ait olması gereken iktidar sembolleri taşıyorlardı. En iyi Roma ailelerinin kızları bu resmi geçite şeffaf elbiseler giyerek katılmaya zorlanmışlar ve senatörlerin kızlarına ise kalçaları çevresinde sadece güllerden oluşan bir çelenk taşımalarına izin verilmişti. Bakirelerin arkasında da Heliogabal'ın kutsalı olan taştan büyük bir penis (Phallus) taşıyan araba gelmekteydi.

İmparator Heliogabal tahta çıktıktan sonra Roma'nın tüm ahlaki ve geleneksel kurallarını çiğnedi. Halka armağanlar dağıttı ve vaktiyle önde gelen gizli servis ailelerini izletmeye başladı. Roma tanrıları imparator tarafından Baal ile evlendirildi ve bu yabancı tanrının emrine sokuldu. Sonra da ünlü komutan Scipio Africanus'un ailesine mensup asil bir Roma ailesinin kızını kendisiyle evlenmeye zorladı. Sonra genç kadını kusur olarak kalçasında bir et beni var diye boşadı ve karısının bu kusurunu da boşanmasının gerekçesi olarak halka sergiledi. Sonra Vesta adlı tanrının rahibesi ile evlendi; bu Roma örfünün çok ağır bir ihlaliydi. Çünkü bu rahibelerin hiç evlenmemsi gerekiyordu. Kadınlara doyan imparator bu kez iki genç adamla evlendi. Bunlardan biri de bir gladyatördü. Roma'dan dışarıya gittiği zaman çıplak genç kadınlar arabasını çekerti. Sarayda olmadık rezaletler, bu arada ölçsüz toplu seks partileri yaşanıyor. Sade halkı dağıttığı armağanlarla memnun etmeye devam ediyordu. Ne var ki gizli servisinden üst sınıflar arasında bir takım kaynamalar olduğunu da öğreniyordu. Tanrısı Baal'e önde gelen Roma ailelerinin küçük çocuklarının kurban edilmesini istemesi bardağı taşıran son damla oldu.

Roma'da tırmanan huzursuzluk hakkında Heliogabal sürekli bilgilendiriliyordu. Bu nedenle gizlice kaçma planları yapmış ve büyük miktarda parayı Suriye'ye ulaştırmıştı. Annesi ve büyükannesinin bir zamanlar büyük rüşvetler vererek ka-

zandıkları ordu da artık kendisini desteklemiyordu. Her an yeni bir imparator ortaya çıkabilirdi.

Heliogabal bu nedenle 222 yılının Mart ayında Roma'da konuşlanmış bulunan ve uzun zamandan beri sadece Romalı-lardan ziyade savaş deneyimi olan çeşitli eyaletlerin lejyonerle-rinden oluşan seçkin askeri birlik Pretoryanları ziyaret etti. Amacı bu askerleri yatıştırmak ve itibarını düzeltmekti. Fakat üzerinde yanlış bir giysi vardı. İmparator kendi muhafız birlik-lerini sürekli resmi bir elbise veya üniforma ile ziyaret ederdi. İmparator Heliogabal bu ziyaretinde parlak sarı bir giysi ve rahiplerin giydiği bir başlık taşıyordu ve aşırı derecede makyaj yapmıştı. Ayrıca müthiş bir parfüm kokusu saçıyordu. Kendisi-ne asil Romalılar yerine kendilerine asil bir poz vermeye çalışan gladyatörler, fahişeler, katır sürücüler ve çok sayıda hafiye eşlik ediyordu. Karşılama çıkın Pretoryanlar imparatoru saygıyla selamlamadıkları gibi bazı Cermen lejyonerleri onunla alay edip gülmeye başladılar. Heliogabal buna o kadar kızdı ki adamları tokatladı ve histerik bir halde derhal idam edilmelerini emretti. Fakat bu emri yerine getirilmedi. Birden Pretoryanların kılıçla-rını çektiklerini ve beraberindekileri öldürmeye başladıklarını gördü. Kaçmaya çalıştı, fakat peşinden gelen bir iki Pretoryan askeri onu yakalayıp bir foseptik çukuruna attı. Sopalarla başına bastırıp imparatoru o çukurda boğdular.

Roma bir krize girmişti. Asker imparatorlar devri sadece bir güvensizlik değil, aynı zamanda da birbiri peşi sıra gelen eko-nomik krizlere neden olmuştu. Lejyonlar kendi adamlarının imparator yapmak için uğraşı veriyorlardı ve her yerde cinayet-ler işleniyordu. Eski Yunan-Roma değerleri ortadan kaybolmuş ve özellikle de toplumun üst katmanları dejenere olmuştu. Buna ilaveten sosyal gerginlikler aynı zamanda Hıristiyanların takiba-tı sırasında daha da artmıştı. İmparatorluk giderek daha çok istikrarını yitirdi ve ilk vilayetler de kopmaya başladı.

MS 284 yılında ordu Diokletian'ı imparator ilan ettiğinde durum nispeten yine istikrarlı oldu. İmparator Diokletian imparatorluğu yeni baştan düzenledi ve kendisine tanrısal bir güç vererek yasaların üstünde her şeyi denetimi altında tutan mutlak egemen yaptı. Bu muazzam imparatorluğu sadece güç kullanmaktan bir an bile geri kalmayacak demir bir yumrukla bir arada tutabileceğini biliyordu. *Caesar* adı verilen imparator naip-leri onun adına imparatorluğun çeşitli bölgelerinin egemenliğini üstlendiler. Roma kenti iktidarın merkezi olma özelliğini yitirdi. Diokletian'dan sonra parçalanma eğilimleri baş gösterdi ve sonunda MS 395 yılında bu koca imparatorluk Doğu ve Batı Roma olarak ikiye bölündü. Batı Roma daha sonra Cermen halkları ve Hunların saldırılarına dayanamayarak yıkılırken Doğu Roma Bizans olarak yeni bir yükselme devrine girdi.

Ekonomi ve Askeri Güç

-Casusluk Odağı Bizans

Büyük Konstantin MS 324 yılında Roma imparatoru iken tarihin akışını yeni bir yola sokacak iki önemli karar verdi. Hristiyanlığı devlet dini olarak ilan etti ve yeni bir başkent kurmaya karar verdi. Seçtiği yer stratejik olarak çok uygun ve Boğaza egemen olan eski Yunan kalesi Bizantion kenti idi. Burası aynı zamanda Avrupa'daki Balkanlarla Küçük Asya arasında ayırıcı çizginin üzerindeydi. İmparator Konstantin yeni başkentini özellikle gösterişli inşa edilmesini istedi ve kente "Konstantinopolis", "Konstantin'in kenti" adını verdi. Bizantion da Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra ortaya çıkan Doğu Roma'nın egemenlik bölgesini üstlenen ve daha uzun süre genişleyen Bizans İmparatorluğunun isim babası oldu. Batı Roma'nın 5. yüzyılda kavimler göçü ile gelen kabileler üzerinden ezip geçerken ve de yıkılırken Doğu Roma bu dönemde tarihinin en iyi zamanına yaklaşıyordu. Konstantinopolis zaman zaman umul-

mayan bir güçle parlak bir “Yeni Roma” haline geldi. Resmi dil olan Latincenin yerine Yunanca geçti ve Hristiyanlık da yeni mecralara girdi. Kısa süre sonra Konstantinopolis’teki Ortodoks Patrik Roma’daki Papa’ya rakip oldu. Yaklaşık bin yıl boyunca Bizans İmparatorluğu varlığını sürdürecekti. Bu imparatorluğun iyi ve kötü zamanları oldu, büyük kültürel bir miras bıraktı ve bir antik Yunan kenti büyüklüğüne indikten sonra yine antik bir trajediye uygun şekilde silinip gitti.

Bizans İmparatorluğu kurulduğunda Roma İmparatorluğunun birçok denenmiş yapısını üstlendi. Bu yapılar Doğu Roma’da Batı Roma’nın aksine büyük çapta işler durumdaydı ve kavimler göçünün fırtınasında yıkılmamıştı. Roma’nın çok iyi inşa edilmiş bir yol ağı mevcuttu, iyi işleyen posta hizmeti ve her şeyden önemlisi geç antik dönemde sürekli olarak geliştirilen gizli servis Bizans’ın hizmetindeydi. Geç antik çağın Roma imparatorları mutlak egemenlerdi ve devletin memurlarından çok gizli servislerine güvenirlerdi. Ajanlar asli iş olarak bu mesleği icra ederler ve aldıkları armağanlarla memnun edilirdi. Erken antik çağda çok sayıda tüccarlar ve satıcılar yan uğraşı olarak ajanlık yaparken geç antik dönemde pek çok meslekten ajan satıcı veya tüccar olarak kendilerini kamufle ederlerdi. Bir hedefi daha iyi izleyebilmek için göstermelik işlere girerler ve kazanç elde etmenin önem taşımadığı uzun iş gezilerine çıkarlardı. Bizans’ta Roma’nın bu bin yıllık deneyimi kullanıldı ve daha da geliştirildi.

Bizanslı tarihçi Prokopios bir defasında tüccar olarak kendini tanıtmayı istenerek Siraküza’ya gönderilmişti. Aslında Belisar adlı komutan adına ajanlık yapacak ve Kuzey Afrika’daki Vandalların askeri durumu hakkında bilgi toplayacaktı. Bizans o dönemde Kuzey Afrika’yı işgal etmeyi planlamaktaydı. Prokopios deniz ticaretiyle meşgul olan eski bir gençlik arkadaşına rastladı ve ona sorular sormaya başladı. Bu kişi uzun zamandan beri Kuzey Afrika’ya gitmemişti, fakat kölelerinden

birinin henüz oradan döndüğünü söyledi. Prokopios bu köleyi yanına çağırdı ve ondan Vandalların planlanan işgalden haberdar olmadığını ve bu nedenle herhangi bir savunma önlemi almadıklarını öğrendi. Prokopios köleyi hemen kendi gemisine getirdi ve arkadaşına kısa süre sonra yüklüce bir ödülle geri döneceklerini söyledi. Köle komutan Belisar'a takdim edildi, orada da ifadesini tekrarladı ve arkasından Bizans donanmasına Kuzey Afrika'da demirleyebileceği iyi bir yer gösterdi. Bunun üzerine Prokopios'un arkadaşı yüklü bir ödüle, köle ise özgürlüğüne kavuştu.

Entrikacılar ve Despotlar

Bilhassa 19. yüzyılın Avrupa tarih yazıcılığında Bizans'ın şöhreti hiç de iyi değildi. İmparatorluk çirkin iktidar oyunları, sinsî suçlar ve kanlı çatışmalara sahne olmaktaydı. Bazı sorunların çözümü için zehir kullanılırdı. Sarayda namuslu kişiler için tehlikeli tuzaklar kurulur ve entrikalar yapılırdı. Alçak katiller ve casuslar her yerde bulunurdu ve çok sayıda iyi veya kötü hükümdar cesetlerin üzerine basarak yollarına devam etmişlerdi. Örneğin İmparator I.Andronikos 1118 yılında tahta çıktı. Daha önce İmparator Alexis'i öldürmüştü ve dul eşi ile evlenmekten de geri kalmamıştı. Fakat daha önce ona yakın olan İsaak bir ayaklanma başlattı ve Andronikos'un üzerine öfkeli bir kalabalık gönderdi. Bunlar da İmparatoru linç ettiler. Arkasından da İsaak kendisi tahta çıktı. Gerçekten de Bizans'ın tarihi devre devre Shakespeare'in ölümcül trajedilerinin tarzını andırmaktaydı. Bizans imparatoru olmak çok tehlikeli bir işti. 324'le 1453 arasında hükümdar olan 88 imparatorun yaklaşık yarısı öldürülmüştür. Bununla birlikte imparatorluğu geliştiren, kültürü teşvik eden ve Asyalı fatihleri engelleyen önemli hükümdarlar da mevcuttur. Bizans o dönemde henüz geri kalmış olan batı için efsanevi nitelikteydi; altın Bizans sikkeleri tüm Avrupa'da geçerliydi ve Bizans'ın kültürü ve sanatı örnek alınırdı.

Konstantinopolis'in kuruluğu.

İmparator için bir tehlike oluşturmamaları ve kendi hanedanlarını kurmaya kalkışmamaları için saraydaki birçok yüksek memur hadım edilmişti. Böylece kendi çocuklarının çıkarları için uğraşmamakta, buna karşılık her türlü entrikanın ustası olmaktaydılar. Casuslar ve onlarla yapılan işbirliğine daima açıldılar. Çoğu zaman çekici kadınlar güçlü erkekler üzerindeki etkilerini casusluk veya kariyerleri için kullanırlardı. Fakat haliyle bu kadınların hadım edilenler üzerinde herhangi bir etkisinin olması beklenemezdi. Sarayda hiyerarşilerin altını çizmek maksadıyla kıskançlık ve entrikalarla varlığını sürdüren 18 ayrı rütbe grubu mevcuttu.

Diğer devletlere kıyasla Bizans İmparatorluğu'nda kadınların topluma ve siyasete olan etkileri büyüktü. Muktedir kadınlar entrikalara karşı duyarlıydılar. İyi bir eğitime önem verilirdi ve bunda kız çocukları da geri bırakılmazdı. Mütevazı koşullardan gelen kadınlar bile üst makamlara yükselebilir, hatta imparatorlara eş olabilirlerdi. İmparator I. Justinyan'ın eşi Theodora örneğin fakir bir aileden geliyordu; babası hayvan bakıcısı ve annesi de artistti. Batı dünyasında böyle bir kadına bırakın imparatorla evlenmeyi, onunla karşılaşması bile mümkün değildi. Genellikle alt toplumsal katmanlardan gelen imparatoriçeler zekâları ve eğitimleri, fakat aynı zamanda da cüretleri ile eşlerinin önemli danışmanları olmuşlar ve hararetle onların çıkarlarını savunmuşlardır. Bununla birlikte tamamen zıt gelişmeler de oluyordu. Bazı münferit Bizans imparatoriçeleri değişik zamanlarda hiçbir şeyden geri durmamışlardır. Irene Bizansda tek başına hükümdarlığa yükselen ilk imparatoriçe idi (797–802). Bundan önce tahta çıkabilmek için o hırsla kendi öz oğlunun gözünü ettirdi. Theophano, kocası II. Romanos tahta çıktığında imparatoriçe olmuştu. Asıl adı Anastaso idi ve Konstantinopolis'te bir hancının kızıydı. Müthiş çekici bir kadındı ve önemli erkeklerle yavaşmak için güzelliğini kullandı. İmparatoru ikna ederek öz annesini ve kız kardeşlerini bir manastıra kapattırdı. Böylece tek

güçlü kadın olarak kaldı. İmparator muhtemelen zehirlenerek öldüğünde Theophano iktidarını korumak için son derece çirkin fakat başarılı bir komutan olan Nikephoros Phokas ile evlendi. Aynı zamanda da onun yeğeni Janis Tsimiskes ile bir ilişki kurdu ve sevgilisini geceleri muntazaman sarayda kabul etmeye başladı. Kısa süre sonra da Theophano eşi Nikephoros'a karşı sadece nefret duyar oldu. Janis'in amcasına olan nefretini kullanarak bir cinayet planladı. Gizlice Nikephoros'un dairesinin kapılarını açarak Janis ve birkaç yardımcısının eşini öldürmesini sağladı.

Theophano'nun torunu olan imparatoriçe Zoe 50 yaşındaki imparator III. Romanos'la evlendi ve bulunduğu yeri kendisine genç bir sevgili bulmak için kullandı. Bu sevgiliyi bulan kadını kendisi tatmin edemeyen saraydaki bir hadımdı. Zoe, daha sonra büyük paralar karşılığı kiraladığı katillerle eşini banyoda yıkanırken boğdurdu. Bilahare de 1034 yılında imparator olan sevgilisi ile evlendi. Bu imparator 1041 yılında öldü ve o yardımsever hadım bu defa yakın çevresinden bir yeni sevgili ayarladı. Zoe bu adamla 1042 yılında evlendi. Yeni eş V.Mikail adıyla imparator olmasından sonra Zoe'den kurtulmak istedi. Fakat Zoe'nin gücü az değildi ve kısa süre sonra bir gezi sırasında yaratılan vesileyle eşini öfkeli vatandaşlara öldürttü. 1042 yılının sonunda Zoe yeniden bulduğu bir sevgiliyle evlendi. Yeni eş bir kadınla daha evlendi. Böylece her ikisi de kendi sevgilileriyle sakin bir yaşam sürdürdüler.

En çılgın olanı ise İmparatoriçe Ariadne idi. Bir defasında saraya gelen bir misafirin annesini saygıyla selamlamadı gerekçesiyle saray muhafızları tarafından kulağını kestirmişti.

Diplomatik Faaliyetler

Bizans imparatorlarının elçileri sadece iyi müzakere edebilen değil, aynı zamanda meşru veya gayrimeşru önemli bilgileri toplayan becerikli diplomatlar olarak tanınırdı. Bir Bizans elçisi

için istihbaratçı olarak çalışmak onurdu ve bu onura ulaşmak için hiçbir fırsat kaçırılmazdı. Diplomatik ilişkilerde komşularla sözde anlaşmalar yapılarak örneğin savaş hazırlıklarını gizlemek, casusları yerleştirmek veya istihbarat operasyonlarının başarıyla sonuçlanması için böylece zaman kazanmak amaçlandı. Komşu devletler bir süre sonra Bizanslıların deneyimlerinden yararlanmaya başladılar. Pers hanedanı Sasanilerin hükümdarı I. Hüsrev önemli Bizans komutanı Belisarius'a bir elçi göndererek onu tanımak ve gelecek için öngörülerde bulunmak istedi. Ancak bu ziyaretin nedeni anlaşılır nitelikteydi: Sasani elçileri sadece yeni Bizans elçisinin ne zaman geleceği gibi basit bir soru sormakla yetinmişlerdi.

O çağlarda sürekli elçilik henüz yoktu. Elçiler sadece bir hükümdar veya hükümet önemli kararlar almadan önce bilgi toplamak amacıyla gönderilirdi.

Bizans elçileri bir komisyon tarafından seçilir ve imparatorluğun en itibarlı ailelerine mensup ve iyi eğitilmiş olmalarına özen gösterilirdi. Elçiler çoğu zaman asil kişiler olurdu. Asalet noksanı varsa derhal seçilen elçi imparator tarafından asil unvanı verilirdi. Yabancı hükümdarları ziyaretlerinde imparatorun güven mektubu sunulurdu. Elçinin yüksek statüye sahip olması yabancı hükümdarın kendisine saygı göstermesi bakımından önemliydi. Bir Bizans elçisi eski Yunan geleneğine uygun olarak retorik eğitimi almış olmalı ve çok iyi müzakere edebilmeliydi. Beraberinde bir çevirmen olsa bile o yabancı dile çok hâkim olması gerekirdi, çünkü çeviri sırasında vereceği yanıtı düşünmek için bolca zamanı olurdu. Elçi gönderildiğinde çerçevesini kendi kararıyla kullanabileceği bir vekâlet verilirdi. Müzakereelerde daha geniş yetkiye gereksinme duyulacak olursa imparatora sorulmadan bu yetki kullanılamazdı. Bu nedenle sarayla elçi arasında sürekli gizli bir haberleşme vardı.

Bizans imparatorları konuklarına verdikleri önemi ince ayarlamalarla gösterirlerdi. Hoş tutulması gereken konuklar

daha sınırdayken karşılanır ve kendilerine Konstantinopolis'e kadar eşlik edilirdi. Burada güzel bir sarayda ağırlandırlar ve emirlerine uşaklar verilirdi. Fakat bu hizmetkârlar daima birer casus olurdu. İmparatorun kabul edeceği gün konuklar süslenmiş atlarla alınırlar ve yine bu maksatla süslenmiş caddelerden geçirilerek saraya getirilirlerdi. İmparator konuklarıyla alışılage-len nazik konuşmaları yapar ve daha sonra nezaketle devlet işleri görüşülürdü. Aynı zamanda imparatorun eğitimli danış-manları diplomatik usullere uyarak karşılanmanın ihtişamından etkilenen konukları konuşturmaya çalışırlardı. Görüşmelerden sonra konuklar yemeğe davet edilir ve imparatorun masasına oturtulurlardı. Veda edilirken de altın süs eşyaları veya ipek kumaşlar gibi değerli armağanlar verilirdi.

Buna karşılık istenmeyen konuklar gelecek olursa bunlara farklı davranılırdı. Cremonalı Liutprand, 968 yılında Alman İmparatoru I. Otto'nun elçisi olarak İmparator II. Nikephoros'u ziyarete gelmişti. Ne var ki Liutprand istenmeyen bir konuktu, çünkü Bizans İmparatoru ile I. Otto o tarihte geçinmiyorlardı. Liutprand'ın sınırı geçmesine izin verilmiş, ancak Konstantino-polis'in yolunu tek başına bulması gerekmişti. Başkentte ise pis bir binada küçücük odalarda konuk edilmiş, özellikle de aptalca davranan bir uşak hizmetine tahsis edilmişti. İmparatorluk sa-rayına yürüyerek gitmek zorunda kalmıştı. Kabulde buz gibi bir hava vardı. Yemekte de sofranın en ucuna oturtulmuş, buna karşılık önemsiz kişiler doğrudan imparatorun yakınına yerleş-tirilmişti. Veda armağanları verilmediği gibi, Liutbrand'ın ken-disinin satın aldığı ipek kumaşlara daha sonra imparatorluk memurları tarafından kaçakçılık gerekçesiyle el konmuştu.

Bazen de Bizans protokolünün incelikleri batılı konuklar ta-rafından anlaşılmazdı. Haçlı Seferleri başladığında batıdan ge-len şövalyeler imparatorluğunun Müslüman düşmanlarına karşı savaşta müttefik oldukları için çok iyi karşılanmıştı. İmparato-run kızı olan Anna Komnene babasının haçlı şövalyelerine ka-

bulünü şöyle anlatmıştı: “Norman ve Fransız şövalyelerinden oluşan haçlı ordusunun temsilcileri saraya davet edilmişlerdi. Şövalyeler sarayın ihtişamından çok etkilenmişlerdi, ancak bitmek bilmeyen seremoni canlarının sıkılmasına neden oldu. Saray konuklarını biçimsel bir protokolle ağırlamayı ve böylece etkilemeyi düşünmüştü. Ancak, bu defa başarısız oldular. Konuklar bir de uzun süre ayakta beklemek zorundaydılar. Korkulan bir ‘öldürücü’ olan Parisli Robert için bu iş çok uzun sürmüştü ve söylenerek imparatora doğru ilerledi ve rivayete göre, ‘Haşmetmeab, şu tahtta biraz yana çekilin de ben de oturayım, ayakta durmaktan yoruldum!’, dedi. Büyük cüssesi ile imparatoru kenara iterek tahtta yanına oturuverdi. Tüm saray erkânı şaşkınlıkla bakarken şövalyeler gülmekten kırılıyorlardı.”

Ekonomi Casusluğu

Ekonomi casusluğu muhtemelen askeri istihbarattan da eskidir. Daha ilk avcı ve toplayıcı kabilelerin kültürlerinde av alanlarını veya gıda değeri yüksek bitkileri topladıkları yerleri çok gizli tutma davranışı olduğu gibi komşu kabileleri de bu gizlilik nedeniyle istihbar etmek vardır. Eski Mısır’da papirüs üretimi devlet sırrı idi, çünkü bu yazı malzemesinin ihracatı ile çok para kazanılabiliyordu. Mısır sanatı papirüsün yetiştirilmesini ve ürününü göstermiş, ancak papirüs yapraklarının nasıl işlendiğini kesinlikle bildirmemiştir.

Bizans lüks malların ticareti ve üretimi ile zengin, Konstantinopolis de bu malların pazar yeri olmuştur. 1180 dolaylarında kentte her türlü malı satışa arz eden 60 bin yabancı tüccarın yaşadığı söylenmektedir. Ticarete sıkı denetlemeler bulunmaktaydı ve fiyatlar, faiz oranları ve ücretler kontrol edilirdi. Yanlış ağırlıklarla tartan satıcılar merkezi bir caddede prangaya bağlanırdı ve insanların kendilerini kimin dolandırdığını görmeleri sağlanırdı.

Çin'den gelen değerli ipek Bizans üzerinden Avrupa'ya gönderilirdi ve ipek büyük talep nedeniyle altın kadar değerliydi. Bizans, ipeği Perslerden alırdı. Persler büyük kazanç oranları nedeniyle yabancı tacirlerin Çin'e gitmesini kıskançlıkla engellerlerdi. İpek üretimi Çinlilerin devlet sırrıydı. Fakat büyük bir istihbarat operasyonu ile Bizans bu sırrı çözmeyi başardı. İmparator I. Justinyan'ın hükümdarlığı sırasında iki keşiş imparatorla görüşerek ipek hakkındaki bilmeceyi çözmek istediklerini söylediler. İmparator bu teklife çok sevindi, çünkü o güne kadarki casusluk operasyonları sadece ipeğin işlenmesine ilişkin bazı ipuçları vermiş, fakat hammadde öğrenilememişti. İmparator keşislere para verdi ve onları Hindistan'ın Çin'in işgali altında olan bölgesine gönderdi. 553 yılında o iki keşiş Konstantinopolis'e döndü ve beraberlerinde iki adet bambu baston getirdi. Bu bastonların içinde ipek böceğinin yumurtaları ve dut ağacının tohumları gizlenmişti. Yabancı tüccarları denetleyen ve zararsız gördüklerine geçit veren Pers gizli servisinin kontrollerine yakalanmamışlardı. İpek böcekleri ve dut ağaçları Bizans'da çok iyi bir şekilde üretildiler ve ipek üretiminin temelini oluşturdular. Bizanslı dokumacılar daha sonra üretim yöntemlerini daha da iyileştirdiler ve yeni teknikler geliştirdiler. Kaliteli ipekten kumaşlar Avrupa'da çok satış olanağı buldu ve devletin kasasına önemli bir gelir sağladı. Bu değerli ipek ürünleri bundan böyle uzaklardan, İpek Yolu üzerinden getirilmek zorunda olmayacaktı.

Silah üretiminde Bizans gizli servisi aksi istikamette faaliyet göstererek gizli üretim tekniklerinin dışarıya veya imparatorluğun düşmanlarının eline geçmesine engel olmaya çalıştı. Özellikle 7. yüzyılda icat edilen ve nasıl imal edildiği tek bir belgede bile yazılı olmayan "Yunan ateşinin" tekniğinin gizlenmesi son derece başarılıydı. Bu silahın üretim şekli kesin devlet sırrıydı ve en ufak bir ihanet bile derhal ölümle cezalandırılırdı. Silahın mucidi muhtemelen Araplardan Konstantinopolis'e kaçan Suri-

ye'deki Heliopolisli bir teknikerdi. İmparatora marifetini sundu ve hemen kendisine bir atölye, deneme alanı ve önemli miktarda para tahsis edildi. "Yunan ateşinin" nasıl yapıldığı bugüne kadar tam olarak öğrenilememiştir. Nasıl yapıldığının araştırılması sırasında petrol, sönmemiş kireç, kükürt ve güherçileden ibaret olduğu ve ilaveten reçine ve tuz içerdiği düşünülmüştür. Muhtemelen sönmemiş kireç suyla temas edince büyük bir ısı ortaya çıkıyor, bu da petrolü ve diğer malzemeleri tutuşturuyordu. "Yunan ateşi" Bizans için çoğu zaman savaşlarda sonucu etkileyiciydi.

678 yılının ilkyazında Araplar tarafından uzun süredir kuşatılan Konstantinopolis artık düşmek üzereydi. Bizans donanması son bir gayretle çıkış yaparak Marmara denizindeki üstün Arap donanmasına saldırdı. Gemiler temasa girmeden az önce Bizans'ın kürekle hareket eden hızlı gemileri birdenbire Arapların ok yağmuruna aldırış etmeksizin pompalarla uzun bir borudan hemen ateş alan bir sıvı attılar. Arap gemileri aniden tutuşup yanmaya başladı. Panik çıktı ve tüm donanma yok oldu. Yenilgi o denli büyüktü ki halife daha sonra barış istedi ve haraç ödemeye razı oldu. Arap orduları bundan sonra Bizans'a ilişmeyip çevresinden geçmeyi tercih ettiler. 717 yılında Konstantinopolis yine tehlikeye düştü. Ajanlar İmparator II. Anastasios'a Arapların imparatorluğa karşı bir sefer planladığını bildirdiler. İmparator halifeye barış müzakereleri için bir elçi heyeti gönderdi. Bu heyetin asıl görevi Arapların teçhizatını gözlemlemektir. Casusların raporlarının gerçek olduğu anlaşıldı. İmparator bunun üzerine kentin surlarını ve donanmayı güçlendirdi. Ancak bir ihtilal imparatorun hükümdarlığına son verdi 717 yılında gerçekten de Arapların saldırısı oldu. Ne var ki bu saldırı da bir kez daha "Yunan ateşi" sayesinde durduruldu. Ancak bundan yüzyıllar sonra Konstantinopolis yeniden kuşatılabilirdi.

Kuşatmalara karşı savunmada ve savaşlarda "Yunan ateşi" başarıyla kullanılmıştır. Kendi kendine tutuşan bu sıvı kapalı büyük toprak fıçılara doldurulur ve mancınıkla fırlatılırdı. Fırlatılan bu fıçılar alev bombası gibi hedefte patlardı. 941 yılında binlerce gemiden oluşan bir Rus işgal filosundan geriye "Yunan ateşi" sayesinde sadece muhtemelen 15 gemi kalmıştı. "Yunan ateşinin" sıvısı bazı kereler hasmın eline geçti, ancak bu meçhul sıvıyı kimse imal etmeyi başaramadı.

Olay Yeri Bizans

En iyi çağlarında Konstantinopolis Soğuk Savaş dönemindeki Berlin ve Viyana gibi bir casuslar merkeziydi. Kentte bir "Barbar İşleri Dairesi" vardı ve bu dairenin görevi tüm yabancı ülke yurttaşlarını kontrol altında tutmaktı, yani bir tür yabancılar polisi olarak görev yapmaktaydı.

Bu kontrol hem gizli hem de tümüyle açık gerçekleştirilirdi. Elçilere örneğin günlük işlerini görmeleri için aslında gizli servisin elemanı olan uşaklar tahsis edilirdi. Bunlar yabancılar gittikleri her yerde eşlik ederler ve yasak bölgelere girmelerine engel olurlardı. Ayrıca ülke dışına çıkarılması yasak olan malları da almamalarını sağarlardı. Özellikle tekstil imalatçılarının kullandığı boyaların yabancılar satılması yasaktı. Altın ve gümüş tüketimini kontrol altında tutabilmek için kuyumcular kendi işyerlerinde çalışamazlar, sadece kendilerine gösterilen atölyelerde mesleklerini icra edebilirlerdi. Dışarıdan Konstantinopolis'e geri dönen elçiler, misyonerler, tüccarlar veya seyyahlar vardıklarında belli bir makama bildirimde bulunup izlenimlerini anlatmak zorundaydılar.

740'lı yıllardan sonra haberleri kontrol eden ve değerlendiren veya yabancıları izleyen makamlar birleştirilerek zaman kaybı olmadan kısa yollardan işlem yapmak ve reaksiyon göstermek mümkün kılındı.

Bu merkezi dairenin yönetimi her gün imparator tarafından kabul edilen ve ona güncel gelişmeleri bildiren *logothete* idi. Birçok ipin ucu kendi elindeydi ve hem imparatorluğun posta servisine hem de “Barbar İşleri Dairesi” ile ilişkisi vardı. Çeşitli ülkelerde konuşlanan ajanlar için doğrudan imparatora ulaşmaya yarayan daha da kısa istihbarat yolları vardı. Kimin imparator için casusluk yaptığı ise sadece az sayıda kişi tarafından bilinirdi. Olası hainler bilinen bürokrasiden farklı olarak bu denli kısa irtibat yollarında az sayıda boşluk bulabilirdi.

8. yüzyılda İmparator V. Konstantin saflığı nedeniyle hayli yüksek bir bedel ödemek zorunda kalmıştır. Bulgaristan hükümdarı imparatora gizli bir haber yollayarak ülkesindeki asillerin entrikalarından usandığını ve Konstantinopolis’e sığınmak istediğini belirtmişti. Yaşadığı sürekli çatışmalar kendisini bezdirmişti ve artık çekilmek istiyordu. İmparator için bu talep çok memnun ediciydi, çünkü Bulgaristan’la sürekli çatışma içindeydi ve bu çatışmaların üstesinden böylece belki daha kolay gelebilecekti. Bulgar hükümdarına inandı ve gizli bir anlaşma yapma teşebbüsünde bulundu. Bulgar hükümdarı bunun üzerine bir adım daha ileri giderek imparatora hangi asilleri beraberinde getirebileceğini sordu. İmparator V. Konstantin de büyük bir saflıkla Bulgaristan’da kendi adına çalışan tüm casusların adlarını içeren bir listeyi gönderdi. Bu ajanlar da hemen tutuklanıp idam edildiler. Bizans imparatoru çok incelikle hazırlanmış bir hilenin kurbanı olmuştu.

Günümüzde “Bizans” adı kurnazlık, yanıltma veya hilebazlıkla eşanlamlıdır. Ancak bu nitelikle İmparator V. Konstantin’e uymamaktadır.

Papa'nın Temsilcileri, Keşişler, Misyonerler *-Papaların İstihbaratı*

Mesele siyasi iktidar olduğunda Ortaçağ Avrupa'sında hep üç ayrı taraf işlere müdahale ederdi: Öncelikle kontları ve derebeylerini alt edebilen ve iktidarını kabul ettiren kral vardı. Kralın tüm bu kargaşada tebaasını ürkütmemesi gerekiyordu, çünkü savaşlarda ona ihtiyacı vardı.

Fakat kralın peşinden gidenlerin de kendi çıkarları vardı ve rekabet içindeydiler. Özellikle Almanca konuşulan bölgelerde iktidarın yeri sürekli yer değiştiriyordu: Bazen kral kendini kabul ettirip merkezi gücünü pekiştiriyordu. Sonra bu kez de aşiret beyleri merkezi iktidara karşı güçlenip imtiyazlarını sağlama alıyorlardı.

Buna karşılık üçüncü taraf daha çok geri planda faaliyet göstermiş ve sinsi tuzaklar kurmuştur. Bunlar, Papa'nın sıkı egemenliği altındaki kilise temsilcileriydiler. Papa uzak Ro-

ma'da ikamet ediyordu, fakat temsilcileri aracılığıyla ipleri elinde bulunduruyordu. Diğer dünyevi taraflar, yani kral ve yerel egemenler, kilisenin ve Papa'nın etkisini sınırlamaya çalışıyorlardı, fakat dini fikirlerin halk arasındaki gücü nedeniyle her zaman başarılı olamadıkları gibi birbirlerine de düşürülüyorlardı. Papa'nın ustalıkla dünyevi tarafların arasındaki anlaşmazlıkları kullandığı ve siyasetin yönünü belirlediği zamanlar vardı. Papa, sadece dinsel bir gücü temsil etmiyordu, kendisi de bir hükümdardı. Merkezi Roma olmak üzere Orta İtalya'da 756 yılında Frankların hükümdarı Pipin tarafından armağan edilen kendi kilise devletini yönetiyordu.

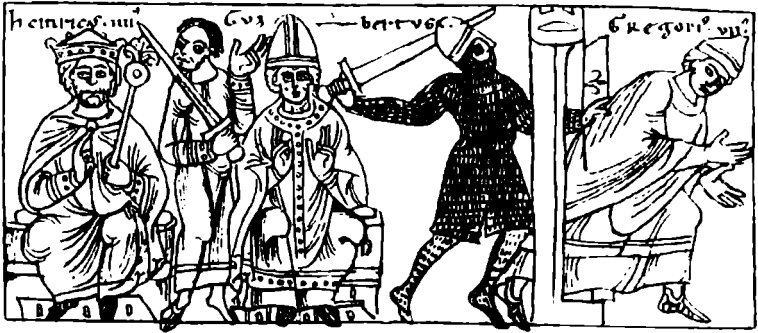
Durumunu ve otoritesini tebaasına karşı güçlendirmek için Frank kralı Şarlman ilk "Roma İmparatoru" unvanını aldı. Aslında Batı Roma İmparatorluğu ortadan kaybolalı uzun zaman geçmişti, ancak imparator unvanı egemenlere çok çekici gelmekteydi ve Frank devletinin yıkılışından sonra da hükümdarlar imparator unvanından vazgeçmediler. Bu noktada papa siyasete başarıyla müdahil oldu. "Roma İmparatoruna" tacını giydirme yetkisini aldı. İmparatorluk böylelikle dinsel bir boyut kazandı, çünkü tanrı Papa'nın eliyle hükümdarı taçlandırıyordu ve hükümdar ek olarak Roma imparatorlarının geleneğinden yürüyebilecekti. Şayet tek bir asil dünyevi liderler ve yerel egemenlerden itibar görüp kral seçilebilirse henüz daha imparator unvanı alması mümkün değildi. İmparatorun taç giyme imtiyazı sadece Roma'da Papa'nın uhdesindeydi ve o da bu imtiyazı kendi kişisel çıkarlarını kabul ettirme yönünde kullanırdı. Ne var ki bu imtiyaz aslında tamamen keyfi ve mesnetsizdi.

"Konstantin Armağanı" olarak adlandırılan sahte belgede Roma İmparatoru Konstantin'in Papa'ya sadece kendisinin taç giydirme hakkı verdiği yazılmaktadır. Papa'nın imtiyazları bu "doküman" sayesinde tüm zamanlar için geçerli olmaktadır. Ama 15. yüzyılda "Konstantin Armağanının" hiçbir zaman var olmadığı ve sahte olduğu ispat edilmiştir. Din dışında siyasi

çıkarlarını yürütmek isteyen Ortaçağ papaları bu türden sahte-kârlıklarda geri kalmamışlardır. Onlar için önemli olan, haklarının ve iddialarının dünyevi bir iktidara karşı açıkça geçerli olması ve belgelenmesiydi.

Avrupa'da Ortaçağ dinseliliğin çok öne çıkarıldığı bir zamandı ve çoğunlukla çok dindar insanlar için bu dünyadan çok öteki dünya yaşamlarının odağını teşkil ediyordu. Dini söylemler kesinlikle sorgulanmadan kabul ediliyor ve mutlak öncelik taşıyordu. Yaşamı bunlar belirliyordu. Cehennem ateşi ile yapılan tehditler daima etkili oluyor ve halkın korkutularak baş eğmesine neden oluyordu. Aforoz bir siyaset aracıydı. Eğer papa kralı aforoz edecek olursa kralın altındakiler egemenliklerini ilan etmek için iyi bir neden bulmuş oluyorlardı. Kendi askeri gücü olmadığı halde Papa'nın böylece siyasete yön vermesi mümkün oluyordu. Bunun için Papa'nın kralla rakipleri arasındaki çekişmelerden zamanında haberdar olması yetiyordu. Bu maksatla Roma son derece iyi işleyen bir istihbaratçı ve casus ağı kullanıyordu.

Avrupa'da gizli haberlerin ulaştırılmasında kilise başı çekmekteydi. Bunun için Roma İmparatorluğu döneminden kalan şifre sistemi geliştirilmiş veya yepyeni sistemler bulunmuştu. Çoğu zaman mekânların ve kişilerin isimleri takma adlarla ve belli sözcüklerin sesli harfleri başka harflerle değiştiriliyordu. Metinlerde hiçbir anlamı olmayan şaşırtmaca amacı taşıyan işaretler bulunuyordu. Göndericiler ve alıcıların metnin okunmasını sağlayan bir "isim anahtarı" vardı. Napoli Kralının aldığı bir mektupta Papa XXII. Jan hasımlarının eline bir gizli haberlerin okunmasını mümkün kılan bir belgenin geçtiğini bildirmişti. Bu andan itibaren yazışmalarda yeni bir anahtarın kullanılması gerekiyordu.

İmparatorla papa arasındaki anlaşmazlıklar.

Büyük Otto'nun Satranç Hamlesi

Bizans'ta imparatorluğun önemli makamlarda hadımlar göreve getirilmişti. İmparator böylece yüksek memurların kendi hanedanlarını kurup kendi ailesine rakip olmasını önlemiş oluyordu. Almanya'da İmparator Büyük Otto yerel beylerin bitmek tükenmek bilmeyen taht çatışmalarını farklı bir yöntemle halletti. Yerel egemenlerin aleyhine olmak üzere devletteki piskoposların gücünü arttırdı ve onlara ek makamlar verdi. Önemli kilise adamlarının resmen bekâr yaşamaları ve bu nedenle de meşru çocuklarının olamayacağı gerektiğini biliyordu. Bir kilise adamına mal mülk verdiği takdirde bu ruhani kişinin kabile liderlerine kıyasla miras bırakmaları mümkün olamıyordu. Ölümünden sonra malları yeniden hükümdara geçiyordu. Otto bu yöntemle bir yandan uygun ruhani liderleri kazanırken diğer taraftan da kilisenin tepesindekileri kendisine bağlamış oluyordu. Böylece yerel beylerin gücüne karşı da bu satranç hamlesiyle bir denge yaratmıştı. Bununla birlikte Papa'nın da Alman İmparatorluğunun işlerine karışması için de kapı ardına kadar açılmıştı. Papa'dan artık hiçbir bilginin saklanması mümkün olmazdı.

Kazanılan bu yeni dünyevi güç ve büyük zenginlik sayesinde kilise adamları zaman içinde kilise baronu haline geldiler ve dinin de çöküşü başladı. Aynı aşiret reisleri gibi bunlar da kısa süre sonra servet, iktidar ve etki peşinde koşmaya başladılar. Bambergli Ruodberg adlı bölge papazına “para çuvalı” adını taktılar, çünkü basit bir keşiş olmasına karşın akli fikri hep paradaydı. Manastırda faizcilik yapıyor, dinsel bakımdan gelişeceğine servetini büyütüyordu. Gerektiğinde yüksek bir makamı satın almak için merakla önemli kişilerin ölüm haberlerini izliyordu. Reichenau bölgesinin dinsel yöneticiliği makamı boşalınca Ruodberg hemen harekete geçti. Kralın yakın bir adamına cömertçe armağanlar sundu ve krala da kişisel olarak yaklaşık 500 kilo gümüş verdi. Bambergli Ruodberg sonunda zengin Reichenau manastırının başına geçti.

Kral IV. Heinrich Fulda bölgesinin dini temsilciliğine yeni birisinin atanması amacıyla Worms’da divanını topladığında bu işe talip olanlar izdiham yarattılar ve kralın danışmanlarının ceplerini parayla doldurdular. Kilise ile ilgisi olmayan asillerin erkek çocukları bile bu makama taliptiler. Bu kargaşa krala çok fazla geldi. Olan biteni hayretle süzen ve bu saygıdeğer din adamlarının ne denli kariyerlerine bağlı olduklarına şaşan basit bir keşişi izlemeye başladı. Derhal bu keşişi yanına çağırıp Fulda bölgesinin dini liderinin taşıyacağı asa ve yüzüğü kendisine teslim etti. Rivayete göre orada bulunan halk bunun üzerine müthiş bir alkış kopardı.

Papa’nın Temsilcilerinin İki Yüzlü Oyunu

Roma İmparatorluğu’nda Papa’nın temsilcisi imparatorluğunun özel işlerle görevli elçisiydi. Fakat papa için papalık temsilcisi sadece kendisine bağlı bir elçi olmayıp daha geniş çıkarların da temsilcisiydi. Papa’nın sesi olduğu gibi özel görevinin yanında papalığın tüm diğer çıkarlarının da savunucusuydu. Bu nedenle temsilci olarak sadece seçkinler ve Papa’ya yakın olanlar atan-

maktaydı. Papa böylece kendisine daima sadık kalacağından emin olduğu birisini temsilcisi yapmış olacaktı.

Papa örneğin bir temsilcisini Alman kralına veya imparatoruna gönderecek olursa bu temsilci bir yandan Papa'nın elçisi iken diğer taraftan da kilisenin bir mensubu ve Alman kilisesine kralın arzusu hilafına emirler verebilecek bir konumda oluyordu. Papa VII Gregor'un anlayışına göre bir papalık temsilcisi aynı papa gibi "kutsal Petrus'un elçisi" (*nuntius Sancti Petri*) öncelikle kutsal Petrus'un ve böylece kilisenin çıkarlarını temsil etmekteydi. Hatta bir papalık temsilcisi büyük ölçüde kralın emrinde olsa bile Papa'ya karşı sorumlu idi. Bu türden ilişkiler kilisenin en yüksek makamındaki kişi tarafından genellikle kralın politikasına müdahale etmek için kullanılırdı. Belli piskoposlar krala muhalif iseler papa bunları yükseltebilir ve kendisine temsilci olarak atardı. Bu yöntemle krala yeni atanan temsilcilerin Papa'nın özel himayesi altında olduğu ve krala sadık olan kilise mensuplarının da ona karşı gelemeyeceğinin işareti veriliyordu. Buna karşılık piskoposlar görüşlerinde papadan çok krala yakın oldukları takdirde bu türden atamalarda dikkate alınmazlar ve hatta başlarına rütbe kendilerinden altta ve hoşlanmadıkları bir temsilci atanabilirdi. Temsilciler Papa'nın dili, gözü ve kulağı idiler ve Roma için bir tür "beşinci kol" işlevi görürlerdi. Çok sayıda tarikat neticede vaazlarla Papa'nın görüşlerinin kamuoyunda duyurulmasını sağlıyor ve bazen de krala karşı ayaklanmaya çağırıyordu. Kral nadiren bu türden faaliyetlere engel olup bunları yasaklayabilirdi.

Kral III. Konrad önemli kararlarında genellikle kilisenin üst yöneticisi Wibald von Corvey ve Stablon'un danışmanlığından yararlanıp ona yakın bir ilişki içine girmişti. Bu şahıs kralın tüm haberleşmesine vakıftı ve karar süreçleri hakkında bilgisi vardı. Aynı zamanda Wibald Papa'dan talimatlar alıyor ve onun çıkarlarını savunuyordu. Papa III. Öjen için III. Konrad'ın sarayında bir tür gizli ajan görevi üstlenmişti. Din adamı Wibald kilise

hierarchyesindeki konumuyla kraldan daha çok Papa'ya sadık olmak durumundaydı. Örneğin kral Papa'ya karşı olabilecek kararlar aldığıında bu bilgiler süratle kralın hoşuna gitmeyecek bir şekilde Roma'ya uçurulurdu. Bu kilise adamlarının Papa'nın temsilcisiyle muntazaman yaptığı buluşmalara ilişkin bilgiler günümüze dek ulaşmıştır.

Papa'nın temsilcileri ile olan haberleşmesi için bir kurye servisi mevcuttu. 30-40 kişiden oluşan ve *cursor* adı verilen Papa'nın kuryelerinin maaşları muntazaman papalık tarafından ödeniyor ve bunlar Roma ile papalık temsilcisi arasında gidip geliyorlardı. Bir yeminle papaya bağlıydılar ve başlarında özel bir *Magister cursorem* vardı. Haberler bu kuryelere daima mühürlü ve su geçirmeyen bir paket içinde verilirdi. Her alıcı gönderiyi aldığıında paketi hasarsız olarak teslim aldığıını teyit etmek zorundaydı. En ufak bir hasarda gönderilen haberin içinde bulunduğu paket imha edilir ve geçerliğini yitirirdi.

Eğer gizli anlaşmalar söz konusu ise papa temsilcilerini öne sürerdi. Otuz yıl savaşlarında ünlü Heidelberg Üniversitesi'nin kütüphanesinin (Biblioteca Palatina) kaderi buna bir örnek oluşturmaktadır. Roma bu savaş sırasında büyük paralarla Katolik derebeylerini desteklemiş ve bunlara kilise mallarından da paylar vermiştir. Fakat papa bu ödemeleri Katoliklik için çok önemli addedilen bir destek yerine bunu geri aşacağı bir borç olarak düşünmüştür. Alman imparatoru ve Bavyera Kontu bu nedenle Roma'ya büyük miktarlarda borçlanmış oldular. Papa XV. Gregor böylelikle verdiği borcun faizinin yanında savaş ganimetinden de pay almış oluyordu. 1622 yılında Heidelberg Katolik komutan Tilly tarafından fethedildiğinde bu komutan hemen Heidelberg Üniversitesi kütüphanesini korumaya aldı. Papalık temsilcisi Palatius derhal İtalya'dan gelerek değerli kitapları paketleterek Roma'ya götürdü. Sonraları *Biblioteca Palatina*'nın kitaplarının Papa'ya armağan edildiğı ve böylece kitapların yakılmaktan kurtarıldığı iddia edildi. Aynı zamanda da Bavyera

Kontu Maximillian Papa'nın talebiyle *Kurfürst*, yani "imparatorluğa aday egemen" unvanına kavuştu.

Napolyon 1797 yılında Roma'yı işgal ettiğinde barış koşullarının arasında Vatikan kütüphanesinin bir bölümünü talep etmişti. Sanat komiserleri önceki *Biblioteca Palatina*'ya ait çok sayıda kitabı da seçerek Paris'e götürdüler. Napolyon döneminin sona ermesiyle Vatikan bu kitapları geri istedi, ancak Baden hükümeti eski haklarını dile getirdi. Bunun üzerine bazı kitapların Heidelberg'e geri getirilmesi mümkün oldu. Geri kalanlar için ise Vatikan o güne kadar yüzyıllardan beri ileri sürdüğü görüşünü pervasızca terk ederek bu kütüphanenin bir bağış olmadığını, aksine Papa'nın kitapları yaptığı yardımlara karşı aldığını söyleyiverdi.

Haçlı Seferleri sırasında da papaların çifte standartlarına tanık olunmuştur. Papa'nın takdis ettiği vaizler bütün güçleriyle batılı şövalyeleri kutsal amaç için savaşa davet ediyorlardı. Ancak bunun dışında herhangi bir destek sağlanmıyordu ve şövalyeler Haçlı Seferine katılma masraflarını kendileri karşılamak zorundaydılar. Bu savaşlarda sadece kendi hayatlarını değil, aynı zamanda servetlerini ve ailelerinin bekasını da tehlikeye atıyorlardı. Bu sırada yapılan yağmalamaların şövalyelerin Haçlı Seferleri'nde yoksullaşıp borçlanmaları nedeniyle yapıldığı ortaya çıkmıştır.

Papaların Etkisi

Ortaçağ Avrupa'sında kilisenin eğitim imtiyazı vardı. Okuyup yazma bilen az sayıdaki insan kilise okullarında eğitimden geçirdi. İçinde öncelikle geleceğin din adamları ve asillerin çocuklarının eğitildiği manastırlara, katedrallere, vakıflara ve kiliselere ait okullar bulunmaktaydı. Okumuşların ders dili kendilerini *Almanca konuşan cahillerden* ayıracak şekilde Latince idi. Geniş halkın eğitimine önem verilmezdi. Bilim ve sanat dinin önceli-

ğine baş eğmek zorundaydı. Eğitimdeki bu ayrımcılık nedeniyle öğrenciler kilisenin etkisi altındaydılar.

Daha önce de belirtildiği gibi, Alman kral ve imparatorları kilise adamlarını dinsel güçlerine ek olarak kendi hizmetlerine alıp onları yüklüce ödüllendirdiklerinde derhal kendi egemenlikleri hakkında endişeye düşen papaları kızdırırdı. Özellikle manastırlarda bir karşı hareket örgütlenerek kralın ve imparatorun yüksek rütbeli papazlara ve dolayısıyla kiliseye olan etkisinin azaltılması veya tamamen kırılması amaçlanmıştı. Bu da “nasb kavgası” olarak bilinen piskoposların atanması sorununa neden oldu ve bu çatışma Ortaçağa damgasını vurdu. Kilisenin üst yöneticisi görevine atandığında makamının sembolleri olan yüzük ve asayı doğrudan imparatorun elinden alıyordu, çünkü aynı zamanda ruhani görevinin yanında dünyevi işlevi de bulunmaktaydı.

Bu durum Papa’nın hoşuna gitmiyordu. Papa’ya göre kilise makamları sadece kilise tarafından doldurulmalıydı. Bununla ilgili olarak muhalefet, entrikalar ve gizli operasyonlar söz konusu oldu. Sonunda bu nasb kavgası giderek çetinleşti ve papa durumu tersine çeviriverdi. Papa bundan böyle imparatorun üzerinde egemen olmak ve dünyevi gücü bünyesine almak istiyordu. Fakat kendisinin bu planları gerçekleştirecek gücü olmadığı için İncil’in yorumlarına başvurdu. O çağlarda insanlar çok dindardı ve İncil *devleti taşıyan kitap* olarak kabul ediliyordu. Papa aynı zamanda çok iyi işleyen kendi casus ağı ve gizli diplomatlarıyla her an dünyevi hasımlarını değerlendiriyor ve planlanan siyasi faaliyetler hakkında bilgi sahibi oluyordu.

Lukas İncilinde bir ruhani bir de dünyevi gücü temsil eden iki kız kardeşten söz edilmektedir. Ruhani olan doğal olarak diğerine karşı baskındır. Bu yoruma göre imparatoru uzun bir iple kendine bağlamak ve emir alıcı hale sokmak mümkündü. Casusları vasıtasıyla papa ayrıca kimin tahta oturan imparatoru devirmek ve kendisinin tahta çıkmak istediğini de öğrenmişti.

Hükümdar Papa'nın çıkarları doğrultusunda hareket etmediği takdirde sürülür ve cehennem ateşiyle tehdit edilirdi. Roma'ya göre imparatorlar istendiği zaman tahttan indirilebilmeli ve Papa'ya uygun olan yeni bir imparatora yerini terk etmeliydi.

Papaların evrensel egemenlik demek olan iddialarına karşın Staufen hanedanı bu süre içinde Alman İmparatorluğunun durumunu güçlendirmede başarılı olmuştur. Egemenlik alanı İtalya'nın derinliklerine kadar genişlemiş ve kilise devleti yavaş yavaş kuşatılmıştır. Roma bu durum karşısında yine entrikalara başvurdu ve bilinen yöntemlerle bölme faaliyetlerine girişti. Halkı etkilemek için dilenci keşişler gönderildi. Staufen hanedanına mensup imparator II. Friedrich aforoz bile edildi ve Roma'nın hakkında çıkardığı iftiralara maruz kaldı. Bu çatışma devam ederken tahta çıkan farklı papalar Haçlı Seferleri için çağrı yaptığından söz konusu propagandadan vazgeçildi. Papaların kendi askeri gücü yoktu, buna karşılık başkalarının kendileri için savaşmasını sağlardı. Haçlı Seferlerine karşın Roma Staufenleri zayıflatmak amacıyla imparatorun rakiplerini ve Fransa kralının İtalya toprakları üzerindeki haklarını desteklemekten geri kalmadı. Bilahare Fransa ve diğer müttefikleriyle çıkan çatışmalar sonucunda Staufen hanedanı yıkılıp gitti.

Fakat papa bu gelişmelerin sonucunda Fransız kralına bağımlı hale geldi. Fransa kralının ilgisi de imparator olmaktı, fakat devletine Alman imparatorun yaptığı gibi dinsel bir temel kazandırmak istemiyordu. Dinsel siyasi araçlar ve tehditler üzerinde herhangi bir etki yapmıyordu. Haçlı Seferi düşüncesinin başarısız olması papaların iktidar üzerindeki haklarını esasen zayıflatmıştı, bu hak iddiasının tamamen ortadan kalkması ise Papa VIII. Bonifacius'un Fransız kralı Güzel Filip'e karşı çıkmasıyla gerçekleşti. Papalığın gizli servisi Fransa'da Almanya'da olduğu kadar etkili değildi ve Roma yeterince bilgi alamıyordu. Papa çağın gerçeklerini yanlış değerlendirdi ve yayımladığı kutsal tamimle (*Unam Sanctam*) Fransız kralının kendisine kesin

olarak baş eğmesini istedi. Fakat Fransız kralının ülkedeki derebeylerine ihtiyacı yoktu ve o nedenle de içeride birbirlerine düşmediler. Kralın kendi askeri gücü vardı ve bu nedenle de cüretkârdı. Papa'nın kendisini aforoz etmesi de bir anlam ifade etmiyordu. Papa VIII. Bonifacius'u tutuklattı ve Roma'dan kovdu. Sonraki papaları da Fransa'daki Avignon kentinde ikamet etmeye mecbur etti.

Casusluk Yapan Misyonerler

Papalık temsilcileri sadece elçilik yapmazlardı; aynı zamanda birer gizli diplomasi ustalarıydılar. Misyonerlerin de benzeri görevleri vardı. Resmi olarak misyonerlik yapıp yabancı kültürlerle mensup halkları Hristiyan olmaya ikna etme görevini üstlenmişlerdi. Bunun yanında çok mükemmel birer ajandılar ve Papa'nın emrinde farklı görevleri de yerine getirirlerdi. Araştırma amaçlı gezgincilik yaptıkları gibi çoğu zaman casusluk da yaparlardı. Yabancı ülkelerde genellikle klasik casusluk stratejilerine uygun hareket ederlerdi: Göze çarpmayan kıyafetler giyerler ve şüphe uyandırmayacak mesleklerin mensubu imiş gibi davranırlardı. Çoğunlukla tarikatların üyesi olan misyonerler görevlerine çok iyi hazırlanmışlardı ve içine girdikleri halkların dillerini çok iyi derecede bilirlerdi.

XIII. yüzyılda Avrupa'ya yönelik Moğol istilasını herkesin ağzındaydı ve halkı endişeye sevk etmişti. Yenilmez sayılan Moğol süvari birliklerinin yaptığı hunharlıklara ilişkin söylentiler hemen yayılmıştı ve Avrupalı hükümdarlar hem zayıftılar, hem de birbirlerine düşmüşlerdi. Papa IX Gregor bu nedenle misyonerleri o zaman Avrupalılar tarafından adlandırıldıkları gibi Moğollara veya Tatarlara gönderip daha geniş bilgi almak istedi. Bu görev de 1231 ile 1237 arasında gizli casusluk faaliyetlerini misyonerlikle perdeleyen Dominikanlara düştü. Başlangıcı aynı zamanda doğunun derinliklerindeki eski vatanlarında misyonerlik de yapmak üzere gönderilen Macaristanlı dört

Dominikan keşişi yaptı. 1231 ilkyazında yola koyulan keşişlerden önceleri bir haber alınamadı. 1233 sonbaharının sonunda ancak keşişlerden biri ağır hasta olarak geri döndü ve ölmeden önce sadece seyahatini anlatabildi.

Bir sonraki misyon gezisi 1234 yılında başladı ve yine dört Macar Dominikan keşişi bu işi üstlendi. Liderleri Peder Julyanus idi. Görevi veren ise Papa'nın Macar kralı IV. Bela nezdindeki temsilcisi Benedictus Salvius de Salvis idi. Macar kralı masrafları üstlenmiş ve buradan Kırım'a deniz yoluyla gitmeleri için keşişleri İstanbul'a getirtmişti. Kırım'dan bir ticaret kervanına katılarak Volga nehri boyunca ilerleyip sonunda 1235 yılının Mart ayında ticaret merkezi olan Bundal'a ulaştılar. Burada çok sayıda yabancı dil ve bu arada Almanca bildiğini gördükleri önemli bir Moğol şahsiyetiyle tanıştılar. Peder Julyanus bu adamın bir yıl önce Moğol Beylerinin katıldığı Kurultay'da yer aldığını öğrendi. Asıl şok edici haber ise Moğolların Büyük Hanının batıya karşı sefer düzenlemek üzere ordularını toplamakta olduğuydu. Dominikan keşişleri derhal misyonlarını yarıda keserek bu önemli haberi ülkelerine bildirmek üzere yola çıktılar. Büyük zorluklarla 1235 Aralık ayında manastırlarına ulaşabildiler ve Ocak 1236'da Papa'nın Macaristan'daki temsilcisine durumu anlattılar. O da Macar kralı IV. Bela'yı haberdar etti. Peder Julyanus hemen Roma'ya çağrıldı ve orada Moğolların ordularını Volga kıyısında toparladıklarını ve planlanan sefer için sadece Moğolistan'dan gelecek bir takviye ordusunun beklenmekte olduğunu rapor etti. Peder Julyanus daha geniş bilgiler toplamak üzere 1236 Mayıs ayında doğuya gönderildi. 1237 sonbaharında geri döndüğünde gerçekten de muazzam bir Moğol ordusunun Volga boylarında bir araya getirildiğini bildirdi. Ne var ki 1236 ilkyazı ve 1237 sonbaharından elde edilen bu önemli haberler bürokrasi çarkları arasında kayboldu ve ciddiye alınmadı.

Moğollar yaklaşık 150 bin kişilik bir orduyla 1240/41 yıllarında Avrupa'ya girmeye başladığında doğu Avrupa orduları böylesine bir güç karşısına çıkmaya hazırlıklı değildiler ve Moğollar üzerlerinden geçip gittiler. Silezya harabeye döndü. Moğollar tarafından daha önce hücumu uğramış olan Suriye'den Fransa ve İngiltere saraylarına elçiler gelerek Moğollara karşı Hristiyanlarla Müslümanların bir ittifaka girmesini önerdiler. Fakat hiçbir şey yapılmadı, buna karşılık Alman imparatoru ile papa birbirleriyle uğraştılar ve sonuçta bir ordu da oluşturulamadı.

Avrupa sonunda Cengiz Han'ın oğullarından biri olan Büyük Hakan Ögeday'ın beklenmedik ölümü sayesinde kurtuldu. Moğol orduları yeni hakanın seçimine katılmak üzere geri döndüler. Avrupa'da kayda değer herhangi bir mukavemetle karşılaşmadıkları için savaşa sadece ara verdiklerini ve sonra geri dönüp devam edeceklerini düşündüler. Rusya'da "Altın Ordu Devleti" kuruldu. Avrupalı hükümdarlar birdenbire çekilip gitmelerinin nedenini anlamış değillerdi ve büyük olasılıkla bunu Moğolların zayıfladığına yorarak savunmalarını güçlendirmek için yine herhangi bir önlem alma yoluna gitmediler.

Sonunda 1243 yılında IV. İnosens yeni papa olarak seçildi ve orta ve güney Avrupa halkları Moğol akınının tehlikesi hakkında bilinç sahibi oldular. Papa iki Fransiskan keşişini birer elçilik heyetiyle Moğol hükümdarına gitmek ve onunla temas kurmakla görevlendirdi. Yol boyunca Moğol ordusunun gerçek gücü ve savaş taktikleri hakkında olabildiğince fazla bilgi toplanacaktı. Potekizli keşiş Laurensiyus'un elçilik heyeti hakkında bugüne herhangi bir belge ulaşmamıştır. Buna karşılık Moğol Hanı tarafından gerçekten de kabul edilen Giovanni Piano del Carpini adlı keşişin seyahati hakkında çok sayıda belge bulunmaktadır. Carpini'ye Papa'nın verdiği bir mektupta Büyük Hakanın gücünün kesinlikle kabul edilmediğinin, fetihleri derhal

kesmesinin, halka zarar verilmemesinin ve Hıristiyanlığa geçmesinin söylenmesi istenmişti.

Carpini 60 yaşında iken 1245 yılının Nisan ayında beraberinde bir tercüman ve beş hizmetkârdan oluşan küçük bir heyetle yola çıktı. Önce Polonya'daki Krakov'a giderek oradan Moğol ordu komutanı Batu'ya gitmekte olan bir Rus kontunun heyetine katıldılar. 1246 yılının başında daha önce Moğollar tarafından yakılıp yıkılan Kiev kentine ulaştılar. Burada kendilerine bir Moğol kılavuzu ve taze atlar verildi. Batu'yu Volga nehri kıyısındaki ordugâhında buldular. Papa'nın yazısı orada tercüme edildi ve Batu tarafından büyük bir dikkatle okundu. Carpini iki hizmetkârını orada rehin bırakmak zorunda kaldı ve daha küçük bir grupla seyahatine devam etmesine izin verildi. Yanına katılan yeni bir kılavuzla ulakların geçtiği yollardan hızla ilerlediler. Günde yedi defa atlarını değiştiriyorlardı. Carpini yol boyunca çok sayıda not aldı ve önemli gördüğü her şeyi yazdı. 1246 Temmuz ayında Moğolların başkenti Karakurum'a ulaştılar ve daha yeni Büyük Hakanlığa seçilmiş olan Kuyuk'un emriyle ayrı bir ordugâhta kendilerine verilen yurta yerleştiler, ayrıca kendilerine ikramda bulunuldu. Kenti görmelerine izin verilmemişti. Kuyuk Büyük Hakan olarak tahta çıktıktan sonra Papa'nın elçisini kabul etti. Hakan ve çevresindekiler fethettikleri birçok bölgeden gelen elçilerin aksine bu elçinin armağanlar yerine sadece bir mektupla gelmiş olmasına çok şaşırdılar. Büyük Hakan bu mektuba yanıt vermek için uzun zaman ayırdı ve Carpini'yi dört ay sonra bir daha kabul etti. Aradan geçen zaman zarfında Carpini büyük tehlikeleri göze alarak çok sayıda kişiden Moğollar, orduları ve savaş stratejileri hakkında bilgi topladı. Sık sık Moğolların hizmetine girmek zorunda kalmış olan esir teknik adamlarla buluştu. Kuyuk Papa'ya verdiği yanıttta Roma'nın cüretkârlığını kabul etmediğini ve IV. İnosens'in kendisini bizzat gelip ziyaret etmesini istedi. Carpini büyük çabalarla Büyük Hakanın onunla birlikte Roma'ya bir elçilik

heyeti göndermesini engelleyebildi. Carpini haklı olarak Moğolların Avrupa'nın zayıflığını anlayabileceklerinden veya elçilerin öldürülebileceğinden, bundan da Moğolların bir intikam seferine çıkacaklarından ürkmüştü.

Kasım 1246'da Büyük Hakan Carpini ve beraberindekilerin başkenti terk etmelerine izin verdi. Bir kılavuz heyeti yine Volga kıyısındaki Batu'nun ordugâhına getirdi. Batu kendisi Papa'ya hitaben bir mektup vermedi, ancak Papa'nın Büyük Hakanın mektubunu büyük bir dikkatle okumasını tavsiye ettiğini belirtti. Daha sonra sınıra getirildiler ve muazzam Moğol İmparatorluğu'nu geride bıraktılar.

1247 yılının sonbaharında Carpini hakanın mektubunu ve kendisine söylenenlerle edindiği bilgileri Papa'ya aktardı. Moğol ordusu ve Moğolların savaş gücü korku vericiydi. Bu konu hakkında bilgi sahibi edilen Avrupalı krallar o sıralarda birbirleriyle o denli meşguldüler ki Carpini'nin istihbaratına dikkatlerini verip bundan sonuçlar çıkaracak durumda değillerdi. Sadece papa gelen mektuba tepki gösterdi ve Dominikan papazı Ascelin'i Büyük Hakana gönderdi. Fakat Ascelin kötü bir diplomattı ve cüretkâr davranışları nedeniyle az kalsın Hazar Denizi kıyısındaki Moğol ordu kampında öldürülecekti. Kendisini son dakikada Hakanın bir elçisi kurtardı. 1248 yılında Ascelin yine Hakanın bir mektubuyla geri gönderildi. Büyük Hakan bu kez Papa'nın karalarına hiçbir şekilde müdahale etmesine izin vermeyeceğini yazıyordu. Papa büyük olasılıkla Büyük Hakan'a da Alman İmparatoruna reva gördüğü muameleyi yapacağına inanmıştı. Bereket Moğollar Avrupa'yı tümüyle fethetme planlarından vazgeçtiler ve o güne kadar ele geçirdikleri muazzam bölgelerle yetindiler.

Yüz Yıl Savaşları

-Ortaçağ'da Casusluk

Ortaçağ'ın şövalyeleri mertçe savaşmaya önem verirlerdi. Yapılacak bir savaştan önce hasımla anlaşma yapılır ve çatışma adeta bir düelloya benzerdi. Çatışan taraflar çoğu zaman o çatışma için öngörülen alanı bile birlikte kararlaştırırlardı. İki ordu belirlenen sıkı kurallara uymak kaydıyla çarpışır ve sonunda ayakta kalan hiçbir şarta tabi olmadan kazanmış sayılırdı. Bu çatışma şövalyelere ait bir meselâ olduğu için de sivil halka bir zarar gelmezdi. Stratejik hileler ve ani baskınlar veya pusular hoş görülmezdi, çünkü çarpışma açık ve her şeyden önemlisi şövalyece yapılmalıydı. *Tatar yayı* gibi bazı silahlar bu şövalye ruhuna uymamaktaydı. Hasma saygı gösterilir ve yenildiği takdirde de eğer şövalyece savaşmış ve cesaret göstermişse kendisine ılımlı davranılmasını bekleyebilirdi. Düşman ordusu zayıf olduğunu ve yenilgiyi kabul ederek kaçacak olursa takip edilip imhası yoluna gidilmezdi. Sinsice yürütülen savaş ve arkadan

saldırıdan nefret edilirdi. Böyle savaşılan bir düşman esir edildiğinde kendisine iyi davranılmaz ve idamı söz konusu olurdu. Savaşta onur sınava tabi tutulurdu ve bu da mertlik dışı davranışla yitirilmemeliydi. Honoré Bonet adlı bir keşişin 14. yüzyılda yazdığı gibi, "haklı" bir savaşın "haklı" araçlarla hilesiz ve kandırmacasız yapılması gerekmektedir. Bu anlayışa göre casusların görevi de bilgi toplamanın dışında olmamalı; düşman ordusunun gelip gelmediğini veya düşmanın gücünü öğrenmeli-lerdi. Aksi halde casuslar fitneci ve saygınlığı olmayan kişiler olarak görülürdü.

Batılı şövalyelerin acımasız fakat onurlu savaş tarzları Haçlı Seferleri sırasında onları zor duruma düşürmüştür. Çünkü doğuda antik çağdan beri akla gelebilecek her türlü hile ve tuzak savaşlarda kullanılıyordu. Casusluk savaş yönetiminin bir parçasıydı. Eldeki belgelere göre İslam ordularının komutanları Haçlı şövalyelerini aptal olarak nitelemekteydi, çünkü açık savaşıyorlar ve tuzak kurmuyorlardı. Ülkelerindeki centilmence savaşa alışkın oldukları için de tuzaklara düşmekten kurtulamıyorlardı. Mansura kentine yapılan hücumda ağır zırhlar kuşanmış olan haçlı şövalyeleri hiçbir karşı koyma olmaksızın kentin içine girmişlerdi. Bu durum onları hiç kuşkulandırmamıştı. Fakat kentin içinde dar sokaklarda atlarını kıpırdatamaz olmuşlardı. O sırada da damlardan üzerlerine ağır taşlar yağmaya başladı ve taşların altında ezildiler. Haçlı şövalyeleri defalarca göstermelik hücumlarla bataklık bölgelere çekilip ağır zırhlarıyla bataklıklara gömülmüşlerdir. Tüm haçlı seferlerinde coğrafi bilgi azlığı özel bir sorun olagelmıştır. Bir haçlı ordusu çekildiğinde yerine geçenlere işe yarayabilecek bir harita bırakmamıştır. Bu nedenle yine her haçlı seferinde yerli kılavuzların kullanılması zorunlu olmuştur. Bu kılavuzlar da genellikle casustular veya görevleri kılavuzluğunu yaptıkları orduyu uygun olmayan bir araziye çekmektir. Böyle arazilerde ordunun kendi gücünü göstermesi mümkün olmadığı gibi tuzaklara düşmek de kaçır-

nılmaz oluyordu. Adam adama çarpışmada olağanüstü başarılı olan haçlı şövalyeleri yeni tarz savaş taktiklerinden haberdar değillerdi. Özellikle haçlı seferlerinin sonuna doğru batılı savaşçılar hileli savaş tekniklerini ve İslam savaşçılarının kurnazlıklarına akıl erdiremedikleri için savaşları kaybettiler.

Şahsi Kan Davaları

Bu savaşlar şövalyelerle kendi aşiretleri arasındaki özel çatışmalardı. Bu özel savaşların nedenleri genellikle çok sudandı, çoğu zaman sırf çatışmak amacıyla çıkarılır ve onurunu korumak isteyen hasmın reaksiyonu ortaya çıkardı. Bazı çatışmalar, genç bir şövalyenin asil bir bakireyle evlenmeyi vaat edip de ortalıktan kaybolmasıyla başlamıştır. Diğer nedenler arasında ise kiskançlıklar, aşklar, küskünlükler, nefretler, yani diğer insani zafiyetler veya taraflardan birinin işlediği suçlar vardı. Her özgür erkek (kadın değil) ilke olarak böyle bir çatışmaya girebilirdi. Şövalyeler bu özel savaşları bir kült haline getirdiler ve bazı çatışmalar kuşaktan kuşağa miras kaldı. Böylece kavgalar tüm ülkeyi saran bir salgın haline geldi. Çatışmalar yoluyla gerçek veya öyle olduğu varsayılan şahsi haksızlıkların böylelikle giderildiği düşünülürdü.

Şövalyeler çoğunlukla kent yönetimleriyle anlaşmazlığa düşerlerdi. Kentin yöneticilerine bir mektup gönderilir ve anlaşmazlık olduğu resmen bildirilirdi. 1381 ile 1425 tarihleri arasında sayısı 108’de aşağı olmayan şövalye Frankfurt kentine şahsen savaş açmıştır. Köln kentinin bugün arşivinde 1330 ile 1360 tarihleri arasında gönderilmiş bulunan 700’den fazla bu türden mektup mevcuttur. Zengin ticaret kenti Nürnberg ve zengin tüccarlara o zaman verilen adla “biber çuvalları” uzunca bir süre Alman prensleri ile çatışma içinde olmuşlardır. Hennerle von Streif adlı şövalye tanıdığı iki hırsız şövalyenin asılması üzerine Worms kentine karşı büyük bir öfke kusmuştur. Yanına diğer şövalyeleri de alarak 1373 yılında kente savaş

açmış, sonra da Worms ve civarında yağmalamalara girişmiş ve çiftçileri ezmiştir. Sonunda Worms kenti sükûna ulaşabilmek maksadıyla şövalye Hennerle'ye yılda 200 Gulden vermeye razı olmuştur. Şövalye Hennerle böylelikle amacına ulaşmış ve bundan sonra kendini kentin savunmasına adanmıştır.

Batılı şövalyeler Müslüman savaşçılarla çarpışıyor.

Ortaçağ'ın sonunda bu türden kişisel çatışmalar giderek daha çok yaygınlaştı ve prensler, piskoposlar ve kentler birbirleriyle neredeyse savaş haline girdiler. Bazı şövalyeler kendileri ve aşiretleri yok olana kadar savaştılar. Kentlerin bütçesi bu çatışmalardan sonra genellikle yıllar boyu düzelmeyecek hale geliyordu. Öfkenin büyüklüğü oranında kaleler ve kentler kuşatılır ve intikam ateşi sönene kadar hiçbir masraftan kaçınılmazdı. Kavgacı tarafların gücü bitince yitiren taraf bir belge imzalayarak intikam almayacağına söz verir, kazanan taraf da hemen kutlamalara başlardı. Çoğu zaman araçlar devreye sokulur ve tazminatlar konusunda anlaşma yolları aranırdı. Ne var ki, rövanş hakkından nadiren vazgeçilirdi, bazen de hasmın bir iki kölesi öldürülür ve kan davası yeniden başlardı.

Çatışmalarını kontrol altında tutabilmek için şövalyelerin genellikle destekleyicilerden oluşan birer çevresi olurdu. Bunlar, şövalyelere haber ulaştıran ve ihtiyaçları olan her şeyi temin eden kişilerdi. Dostlar dilenci keşiş kıyafetine girerek bölgede gezinirler ve olanı biteni öğrenirlerdi. Çatışmaya taraf olan hasmın bölgesinde dikkatli olmak gerekirdi, çünkü hasmın da aynı görevi üstlenmiş adamları vardı. Kul statüsündeki çiftçiler etrafı iyi kolaçan ettiklerinde ve efendilerine kuşku uyandıran yabancılar hakkında bilgi verdiklerinde ödüllendirilirdi. Gezici şarkıcıların kullanılması önemliydi. Bunların hasım kalede şarkı söylemeye gidip sonra da rapor edebileceği daima önemli bir şeyler vardı.

Şarkıcı Blondel'in tutsak düşen Aslan Yürekli Rişar'ı araması bir efsanedir. Kral Rişar 1192'de "kutsal topraklardan" dönüşünde Avusturya Kontu V. Leopold tarafından Dünnstein kalesinde alıkonmuştu. Bu, kabul edilemez bir hareketti ve Papa'ya bile durum bildirilmişti, çünkü haçlılara memleketlerine dönüşte serbestçe geçiş hakkı verilmesi gerekiyordu. Şarkıcı Blondel kralı ararken kaleden kaleye gezmiş ve hep belli bir şarkıyı söylemiş, Dünnstein kalesindeyken tutsak kral söylenen

şarkıya kaldığı yerden devam etmişti. Gerçekte, Leopold bu ünlü tutsağını sonra İmparator VI. Heinrich'e teslim etmiştir. O da kralı çok yüksek bir fidyenin ödenmesi ve kendisine şahsen bir arazi tahsisi sözü verilmesi karşılığında serbest bırakmıştır.

Anlık Ceza Mahkemeleri

Şövalyeler arasında süregelen çatışmalara ve adaletin tam olarak tecelli etmemesine bir reaksiyon olarak özellikle 14. yüzyılda herkesin korktuğu "anlık ceza mahkemeleri" yöntemine başvuruldu. Bu mahkemeler tamamen gizli toplanırlar ve çevrelerini saran mistik bir hava ile hafiyelerin ve casusların ifadelerine göre karar verirlerdi. Mahkeme üyeleri kendi aralarında gizli işaretler kullanmak suretiyle birbirlerini tanırırlar, gerektiğinde tehlikelere karşı korunmak için gizli parolalarla birbirlerine yardıma koşarlardı. Birçok kont da bu mahkemelerin üyesiydi ve İmparator Sigismund'un 1429 yılında böyle bir mahkemenin üyesi olduğuna ilişkin kanıtlar bulunmaktadır. En yüksek rütbeli mahkeme üyesi Köln Piskoposu idi ve törenle tüm faaliyetlerini gizli tutmaya yemin ederek görevlerine başlayan yeni üyeleri atamak onun yetkisindeydi. Normal bir mahkemede asillerin ayrıcalıklı durumu vardı ve bir şövalyenin veya başka bir asilin mahkûm olması istisna idi. Bu nedenle ihbar ve iftiraya dayanan paralel bir adalet mekanizması gelişti. Bu mahkemelerden biri herhangi bir suç hakkında bilgi sahibi olduğunda çok gizli soruşturmalara başlardı. Ulaklar gönderilerek suçlanan kişinin mahkemeye getirilmesi sağlanırdı. Sadece ölüm cezasının söz konusu olduğu hallerde duruşma yapılırdı.

Çoğunlukla gece yarısı ansızın kalenin kapısına üç defa vurulur ve açılan kapıdan içeriye gelen biri yerine çivilenmiş bir mahkeme celbi ile karşılaşıldı. Ancak bu davete icabet etmek son derece riskliydi. O nedenle birçok zanlı kaçırılır ve zorla mahkemeye getirilirdi. Bu mahkemeler genellikle gece yarısı ormanda veya bir harabede toplanırdı. Mahkemenin üyeleri

siyah giysiler giyer tanınmamak için yüzlerine maske takarlardı. Yargıç kendisini “serbest kont” olarak tanımlar ve gücünün simgesi olarak masasının üstünde bir ip ve kılıç bulundururdu. Yanı başında da jüri üyeleri olurdu. Yargıç, mahkemenin yargılama usulüne sıkı sıkıya uymak zorundaydı. Zanlı eğer suçlu bulunursa hemen oracıkta hazır bulunan bir cellât tarafından idam edilir ve doğan güneşi görmesi engellenmiş olurdu. Şayet zanlı davete uymaz veya kaçırılıp zorla da getirilemezse ve giyabında mahkûm edilecek olursa görüldüğü yerde öldürülmesine çağrı çıkarılırdı. Alınan mahkûmiyet kararı da yine gece yarısı kalenin kapısına asılırdı. Mahkûm artık öldürülebilir ve herkes yerini bildirmeye veya infaz etmeye yükümlü olurdu. Mahkûm ise hiçbir zaman kimin kendisi hakkında şikâyetçi olduğunu ve neden mahkûm olduğunu öğrenemezdi. Sadece bazı tahminler yapabilir, herkese karşı güvensizlik ve kuşku içinde yine herkesin cellât olabileceğini bilirdi. İnfaz bir tür linç cinayeti gibi olabilir ve yıllar sonra bile gerçekleşebilirdi. Ne var ki, infaz sırasında üç “bilge” kişinin hazır bulunması gerekirdi. Cesedin yanına da özel işaretli bir hançer bırakılır ve orada bir suçlunun infazının yapıldığı belirtilmiş olurdu.

Haydut Şövalyeler Ağı

Ortaçağ’ın sonunda şövalyelik kurumunun yok oluşu hızlandı. Derebeylerinin artan gücü ile şövalyelere olan gereksinme azalmış ve böylece bunların ekonomik gelir temelleri sarsılmıştı. Özgür yurttaşlar, güçlü kentler ve tüccarlar onlara karşı rekabet gücünü arttırmış ve şövalyeleri alt etmeye başlamışlardı. Özellikle zengin toprakların sahibi büyük derebeylerine yanaşmamış olan şövalyeler giderek hırsızlıkla geçinmeye başladılar. Şövalyelik erdemlerini unuttular ve tüm yaşamları boyunca yaptıkları gibi savaşımaya devam ettiler. Ancak bu savaşları efendileri adına değildi ve artık kendileri için ve sadece keselerini doldurmak için savaşıyorlardı.

Haydut şövalyeler her vesileyle kavgayı kışkırtırlardı, çünkü çatışmalarda kazanan tarafın yağmalama hakkı vardı. Zengin yurttaşları ve hatta varlıklı şövalyeleri bile rehin alırlardı. Zira alınan her fidye zenginliklerine zenginlik katmaktaydı. Fakat en çok da çalınacak malı olan zengin tüccar kervanlarını basmayı severlerdi. Hırsız şövalyelerin nehirler ve yollar gibi büyük ticaret güzergâhları boyunca kayalıkların tepesinde veya ormanlıkların derinliklerinde gizlenen kaleleri vardı. Buralardan beraberinde değerli mallar taşıyan zengin tüccar kervanlarına baskın yaparlardı. Kervandaki tüccarlar da ayrıca rehin alınır ve ancak bir fidye karşılığında serbest bırakılırdı. Bunların yakınları fidye ödemede geciktikçe talepler de artardı. Çünkü şövalyeler rehinerlerinin “ağırlanma” masraflarını da taleplerine eklerlerdi. Şövalye Götz von Berlichingen bir defasında bir ticaret kervanını basarak aynı anda 30 tüccarı rehin almış ve her biri için fidye talep etmişti. Ne var ki, barınağı yeterince büyük değildi ve üzüntüsünü şöyle dile getirmişti: “Tavuklarım var, ama ne yazık kümesim yok.”

Tüccar kervanları hakkında zamanında bilgi sahibi olabilmek maksadıyla hırsız şövalyeler genellikle şövalye arkadaşlarıyla ilişki içinde olurlar ve özel bir istihbarat örgütü kullanırlardı. Hiçbir hırsız şövalye tek başına faal olmazdı, kendisine köleler, oğlanlar ve diğer yardımcıları eşlik ederdi. Kentteki mal depolarının veya kentin kapılarının önünde hafiyeler bekler ve gördükleri her şeyi not ederlerdi. Kim atıyla yola çıkar ve de zengin bir görünüm verirse hakkında araştırma yapılır ve gerekirse izlenirdi. Keşifçiler gönderilerek yollar ve nehirler kontrol edilir ve hemen bilgi ulaştırılırdı. Kırsal bölgelerdeki hanlarda ve meyhanelerde karanlık görünümlü kişiler bulunur ve konukların arasına karışarak bilgi toplarlardı. Hırsız şövalyelerin adamlarına acil ve önemli haberleri uçuan meyhanecilere ödüller verilirdi. Köy papazlarının bilgilerine dahi başvurmaktan geri kalınmazdı. Tüccarlar kilisede gezilerini salimen ve tehlike-

siz yapmak için dua ettikleri ve bunun için ayrıca papazın kendilerini kutsamasını istediklerinde papaz bunu hırsız şövalyenin adamlarına bildirirse kilisesi için bir bağış alırdı. Bağışın miktarı çalınan malın değeri arttıkça yükselirdi.

Bazı kilise patronları da kendileri hırsız şövalye olarak servetlerini arttırmışlardır. Heinrich Graf von Henneberg 13. yüzyılda Würzburg'daki katedralin başındaydı. Zengin yurttaşlara baskınlar düzenleyip servetlerini çalardı. Kendisine karşı koyacak olurlarsa da derhal aforoz ederdi. Katedralin başrahibi Dietrich von Neuenahr 15. yüzyılda Pazar günleri Köln katedralinde cemaatine vaaz ederdi. Bazı günler ise zırhını giyer savaşçı köleleriyle birlikte inançlı yurttaşlarına baskınlar düzenleyip onları soyardı. Yine 15. yüzyılda asil rahibeler Mariensee'deki manastırda gezginlere uygun ücret karşılığında konaklama olanağı verirlerdi. Ancak ya gece gizlice soyulurlar veya kendilerine ücreti karşılığında aşk hizmeti sunulurdu. Baron Wilhelm von Braunschweig bu günah yuvasını boşalttırdığında rahibeler kilisenin damına çıkarak askerlerin üzerine taş yağdırmışlardı.

Haydut şövalyeler aslında çok cesurdular ve halk arasında onların yaptıkları bugün de konuşulmaktadır. Hatta rütbece onlardan daha yüksek olan kontlar bile bazen haklarında iyi şeyler söylemişlerdir. Baron Friedrich von Brandenburg bu haydut şövalyelere kendi bölgesinde sadece göz yummakla kalmamış, ara sıra "biber çuvallarını" silkelemelerine de izin vermiş, ancak para çantalarının sahiplerinin yok edilmelerine razı olmamıştır. Nürnbergli tüccarlar bir defasında İmparator Maximilian'a giderek şikâyetçi olmuşlar ve sadece bir eli olan Götz von Berlichingen'i ve bir bacağı olmayan Hans von Selbitz adlı haydut şövalyelere karşı yardım talebinde bulunmuşlardı. İmparator bunun üzerine, "Yüce Tanrım, bu da ne demek oluyor? Birinin bir eli öbürünün bir bacağı yok. Ya ilkinin iki eli, ikincisinin de iki bacağı olsa ne yapacaktınız?", demişti.

Haydut şövalye Epplein von Geilingen bu gün bile Nürnberglileri kızdırmaktadır. 1377 yılında uzun bir takipten sonra onu yakalamışlar ve kentin duvarında asmak istemişlerdi. Şövalye Epplein son arzusu olarak kendi atının üzerine oturmak istemişti. Bağlanarak ata bindirilen şövalye mahmuzlarını atın böğrüne vurmuş surun altında bulunan on altı metre derinliğindeki su hendeğine atlamış ve kaçmıştı. Bunun üzerine Almanya'nın her tarafında, "Nürnbergliler ele geçirdikleri kimseyi asamazlar." sözü yayıldı. Haydut şövalye Franz von Sickingen'in kalesi zapt edilemez sayılıyordu ve ancak ağır top ateşi sayesinde fethedilmişti. Savaşı kazananlar enkazı araştırırken ağır yaralı ve ölmek üzere olan haydut şövalyeyi buldular. O da, "Zararı yok, şimdi çok daha büyük bir efendiyle işim olacak" demişti.

Yeni Bir Savaş Tarzı

İngiltere ile Fransa arasında süren (1339–1453) Yüz Yıl Savaşları Ortaçağ'ın savaş biçimini değiştirdi. Klasik şövalye orduları önemini yitirdi, buna karşılık paralı askerler, piyade askerleri ve özellikle de topçular giderek daha fazla önem kazandı. Ortaçağ'ın sonlarında savaşlar artık şövalyece yapılmamakta ve gizli operasyonlar yaygınlaşmaktaydı. Ordu komutanları eskisinden daha fazla savaş hilesi bilmek zorundaydılar. Bir savaşın sonucu Ortaçağ'ın ilk zamanlarında olduğu gibi artık insanların etkileyemeyeceği şekilde "tanrının bir hükmü" olarak değildi ve savaştaki başarı herkesin kendi şansına dayanıyordu. Çatışmalarda başarılı olabilmek için ilgili olarak her türlü araç mubahtı. Şimdi artık doğrudan düşmanın saflarına sızan veya düşman saflarından kazanılan casuslar kullanılıyordu. Savaşlar bundan böyle askeri cephede olduğu kadar istihbarat cephesinde de sürdürülmekteydi. Casuslar kendilerini görevlendirenleri bilgilendirirken hasımları da yanıltmak durumundaydılar. Bugün

eldeki belgelere dayanarak böylesine casus operasyonlarının ne olduğu anlaşılmaktadır.

Bugün bilinen Ortaçağ'ın en eski casusluk olaylarından biri daha Yüz Yıl Savaşları'ndan önce Londra'da vuku bulmuştur. İngiliz kraliyet ailesinden Sir Thomas Turberville Fransa ile İngiltere arasındaki askeri çatışmalar sırasında Fransa'da esir edilmiş ve zindana atılmıştı. Reims'de hapisteyken artık vatanını görebileceğinden ümidini yitirmeye başlamıştı. Fransız Kralı IV. Filip kendisine Londra'da Fransa adına gizli ajan olarak çalışma karşılığında serbest bırakılma teklifinde bulundu. Görevi, Kral I. Edward'ın birliklerini İngiltere'de tutmasını ve İngiltere'ye yollamasını önlemek amacıyla sadece İskoçya ve Galler'deki halkı İngiliz tahtına karşı ayaklanmaya kışkırtmaktı. Turberville bu öneriyi kabul etti ve 1296 yılında hapisten kaçıışı sağlandı; ancak çocukları Fransa'da rehin kalacaktı. İngiltere kralı saygı duyduğu Sir Thomas Turberville'in hapisten başarıyla kaçmasından çok memnun olmuştu ve onu İngiliz Devlet Konseyine atadı. Böylece Fransa'nın İngiliz kralının tüm önemli görüşmelerine katılan çok iyi yerleştirilmiş bir casusu olmuştu. Turberville sözünde durarak özel ulaklarla şifrelenmiş bilgileri Fransa'ya yolluyordu. Faaliyetlerini çok iyi gizlemesini biliyor ve böylece Fransa kralı İngiltere'deki askeri hareketlilikler hakkında geniş bilgi sahibi oluyordu. Kısa süre sonra İngiltere kralının adamları saraydaki istihbarat sisteminde bir sızıntı olduğunu krala bildirdiler. Devlet Konseyi üyesi olan Turberville bu olaydan haberdar olunca durumu irtibatta olduğu Fransız görevlilere ilettili. Ancak, bu haber tesadüfen ele geçti ve Turberville de derhal tutuklandı. İşkence altında casus olduğunu itiraf etti. İdama mahkûm edip cezasını infaz ettiler.

Daha önceleri daha çok tüccarlar casusluk yaparlarken Yüz Yıl Savaşları'nda o güne kadar kendisinden kuşku duyulmayan yeni kişiler bu hizmette kullanılmaya başlandı. Bunlar arasında kadınlar ve zararsız görünen papazlar vardı. Bunlar kendilerine o

dönemde genellikle barışçılık atfedilen ve aralarında casusların bulunamayacağı düşünülen insanlardı. Kadın ajanlar Yüz Yıl Savaşlarının başında Fransa'dan defalarca kimsenin gözüne batmadan Flaman bölgesine gelerek İngilizlerin ve müttefiklerinin savaş hazırlıklarını gözlemlemişlerdi. Bu geziler muntazaman yapıyordu ve hatta 1340 yılından bu casus kadınlara ödenen ücretlere ilişkin belgeler mevcuttur. Kadınlar çoğu zaman bunun dışında Flaman bölgesinde Brüj'le Gent arasında gidip gelerek halkın maneviyatını öğrenmekle görevlendirirlerdi. Her iki kent de ticaret merkeziydi ve uzaktan gelen ve anlatacak çok şeyi bulunan tüccarların buluşma yeri idi. Yine 1340 yılında bir Fransız kadın ajan Brabant Baronu, Flaman Kontu ve diğer yerel derebeylerinin İngiltere kralına bağlılık yemini etmeye hazırlandıklarını bildirdi. Fransa kralı böylece İngiltere'nin başarıyla yeni müttefikler kazandığını öğrenmiş oldu. Aynı zamanda başka bir kadın ajan da İngiltere kralının Gent kentinde kaldığını ve halkın kendisini efendi olarak kabul ettiğini rapor etti. Diğer istihbarat noktaları Dover ve Calais kentleriydi ve buralardan İngilizlerin ikmali sağlanıyor, muntazaman yabancılar gelip gidiyordu. Örneğin İngiliz ordusunun Calais'deki depolarında sürekli olarak 50 bin yaylı tüfek oku mevcuttu ve komutanlar 10 bin adetten aşağı olmamak üzere bunlardan talep etmişlerdi. İngiliz idare memurlarının görevlerinden birisi de yabancı tayfaları ve tüccarları gözlemek ve bunları sorguya çekmekti. Burada her dedikodu değerlendirilir ve mutlaka belgelendirilirdi.

Şayet kadın casuslar yakalanırlarsa onlara genellikle erkeklerle verildiği kadar ağır cezalar verilmezdi. İdam edilmezler ve çoğunlukla ülkeyi terk etmek zorunda bırakılırlardı. Bir defasında savaş sırasında İngiliz bölgesinden Colette Meno ve bir başka sefer de Marianne Dupuis adlı kadınların kovulduklarına ilişkin belgeler mevcuttur. Her iki kadının da Fransa kralına sempati duymakla kalmayıp onun emrinde çalıştıklarından kuşkulanılmıştı. Nasıl ortaya çıkarıldıkları ise bilinmemektedir.

Yüz Yıl Savaşları sırasında İngiltere’de yabancılara, özellikle de merkezleri Fransa’da bulunan dini tarikatların üyelerine karşı büyük bir güvensizlik vardı. Yabancı keşişlere olan kuşku iki misli idi. Bir yandan olası casusluk faaliyetleri nedeniyle, diğer taraftan da Fransa kilisesinin Papa’ya bağlılığına karşı İngiltere kilisesinin Roma’dan bağımsız hareket ediyor olması bu durumun nedenlerini oluşturmaktaydı. Yabancı keşişler ve rahibelerden sık sık casusluk şüphesi ile ülkeyi terk etmeleri istenir veya serbestçe dolaşmalarına müsaade edilmezdi.

Yine savaş sırasında bir defasında İngiltere’de ülkeden altın sikkeler kaçırarak devletin hazinesini zayıflattıkları iddiası ile yabancı din adamlarına karşı yargıya başvurulmuştu. İngiltere limanlarında birlikler ve silahlar gönderildiğinde genellikle yabancı gezginciler fakat aynı zamanda da yabancı tayfalar, din adamları ve tacirler bu limanlara giremezlerdi. 1380 yılında kendisini İngiliz olarak tanımlayan Geoffrey Broun o zaman İngilizlerin elinde bulunan Normandiya’daki Harffleur limanında tutuklanmıştı. Kendisi Fransız casusları ile irtibat içinde olmasında dolayı suçlanıyordu. Gerçekten de çok iyi dil bilgisi nedeni ile Broun’un daha önce savunma tesisleri hakkında bilgi toplamak için Fransız casusları tarafından İngiltere kıyılarından ülkeye sızdırıldığı kanıtlanmıştı.

Yüz Yıl Savaşları’ndaki casus operasyonlarında da her zaman olduğu gibi paranın en önemli rolü oynaması ender görülen bir olay değildi. Jean de Saint-Amand aslında bir papazdı, fakat suç siciline bakılacak olursa bu adamın bir dolandırıcı olduğu anlaşıyordu. Her zaman çok paraya ihtiyacı vardı. 1367 yılının bir ekim akşamında Brötanya’daki bir meyhanede aynı masada oturduğu İngilizle sohbete başladı. Uzun sohbetin sonunda İngiliz Saint- Amand’ın iyi bir casus olabileceğini kanaat getirdi. Gece yarısı meyhaneyi terk ettikten sonra Saint-Amand’ı Saint- Malo yakınlarındaki değirmene getirdi. Bu ikili Saint-Malo KoButanına götürecek olan başka bir İngilizle buluş-

tular. Uzun bir görüşmeden sonra İngiliz komutan Saint – Amand’a dolgun bir ücret karşılığında casusluk yapıp yapmayacağını sordu. Ülkeyi ve dilini çok iyi bildiği için papaz olarak gezecek ve vaizlik yapacaktı. Aynı zamanda da Brabant kontunun askeri gücü hakkında bilgi toplayacak ve kontun Fransızların mı yoksa İngilizlerin mi tarafında yer aldığını öğrenecekti. Topladığı bilgiler sürekli olarak değişik irtibat görevlilerine iletilecekti. Saint-Amand bir düşünme zamanı istedi ve görüşmelerden sonra teklifi kabul etti. Sonunda kendisine başlangıçta söz verilen miktarın bile iki katı parayı kazanmayı başardı. Daha sonra Calais’ye gitti ve burada tutuklandı. Meyhanede rastladığı esrarengiz İngiliz büyük olasılıkla casus bulmakla görevlendirilmişti, çünkü İngilizler dil nedeniyle casuslarını yerliler arasından seçiyorlardı. 1370 yılından günümüze kadar gelen belgelere göre Calais’de görevlendirilen İngiliz ajanlara o yıl içinde 70 pounddan fazla ödül verilmişti. Bu miktar alışılmışın çok üstünde idi, çünkü o yıl İngiliz kralının ulaklarının tümüne verilen yaklaşık 183 pounddu. İngiliz valileri kendi takdirlerine göre casuslara ücret ödemek üzere gizli bir bütçeye sahiptiler.

Yüz Yıl Savaşları sırasında muhtemelen çift taraflı ajan olarak çalışmış olan Fransız papaz ve hekim Jean Fusoris’in görevi çok esrarengizdi. 1415 yılının ağustosunda Fransızlar Fusoris’e verilmek üzere beraberinde iki mektup taşıyan bir papazı tutukladılar. Mektuplardan birinin göndericisi Norwich piskoposu ve kralın yakını olan Richard Courtenay’dı. Diğer mektubu gönderen ise piskoposun bir hizmetlisi idi. Mektupların içeriği çok önemli idi. Bunlar Fransızların İngilizlere karşı gelecekteki mukavemeti hakkında bilgiler içeriyordu. Fusoris bunun üzerine tutuklandı. Ancak herhangi bir dava açılmadı ve kendisi yargılanmadı. Dünyevi ve dini mahkemeler uzun bir süre yetki konusunda anlaşamadılar ve olay unutuldu gitti. Soruşturmalara göre ise Fusoris daha bir yıl önce 1414 yılının başında Paris’te İngiliz piskoposla buluşmuş ve altı ay sonra da

bir Fransız elçilik heyeti ile birlikte İngiltere'ye giderek İngiliz kralı ile gizli bir görüşme yapmıştı. Fusoris olayı bazı noktalarında günümüzün istihbarat örgütlerinin çalışmalarını andırmaktadır. Muhtemelen üst makamlar olayın aydınlanmasını istememişlerdir. Çift taraflı ajanların oyunlarının ve onlara verilen korumanın uzun bir geleneğe sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Kraliyet Gizli Servisleri

Yüz Yıl Savaşları'ndan sonra her iki savaştan taraf gizli servislerini eskiye nazaran daha da geliştirip sürekli hale getirdi. 1431 yılında İngiltere'de "Kralın Hafiyeleri" örgütü oluşturuldu. Bu, ülke içine yönelik bir gizli örgüttü. Hafiyelerin görevi ülkedeki her yayını ve kışkırtıcı metinleri saptamaktı. Başarılı olduklarında 20 pound tutarında bir ödül alırlardı. Suç izlediği varsayılan zanlı yakalanıp hüküm giydiği takdirde de hafiyelere ayrıca o zanlının malının yarısı verilirdi. "Kralın Hafiyeleri" çoğu zaman önemli kişilerin hasımlarına karşı hareket ederek yetkilerini kötüye kullandılar. VII. Henri III. Richard'a karşı 1485 yılında kazandığı zaferden sonra bu örgütü tam organize halde bir gizli servis haline getirdi. Örgütün üç ayrı tür personeli vardı. Yüksek sosyal konumu olan yerel gizli ajanlar, küçük ödüller karşısında haber getiren veya insanları karalama görevi üstlenen alt düzeyden muhbirler ve meslek olarak casusluğu seçmiş olan ve sürekli seyahate çıkan veya amirleri tarafından görevlendirilen ajanlar.

Fransa'da da V. Şarl zamanında ilk kez örgütlü bir gizli servis düşüncesi ortaya çıktı ve bu örgütlenme de içe dönük görev üstlendi. Casuslardan ve muhbirlerden oluşan bu örgüt kendi halkını gözetimde tutmaktaydı ve burada da aristokrat sınıfının istismarı söz konusuydu. VII. Şarl kendi zamanında "Düzenli Birlikler" adı altında büyük yetkilerle ülkeyi kontrol eden bir örgüt oluşturmuştu.

Kurşun Hücre Korkusu *-Venedik Gizli Diplomasisi*

Venedik bugün de dünya çapında tekil konumda bir kenttir ve ihtişamı geçmişteki zenginliğine tanıklık etmektedir. Bu kentte sokaklar yerine kanallar bulunmakta ve binalar denize çakılmış olan kazıkların üzerinde durmaktadır. Çünkü Venedik yüzden fazla adanın üzerinde kurulmuştur ve Po nehri deltasının kuzeyindeki bir lagünedir. Karadan kente ulaşmak için 4 km'lik bir mesafe kat etmek gerekmektedir. Bu ilginç konumunun nedeni ise kavimler göçünün hareketli geçmişinde aranmalıdır. Kuzey İtalya'ya Langobardların girmesi ve savaşçı Hunların saldırısı sonucunda yörenin eski sakinleri olan Venetler korunabilecekleri bir lagüne kaçmışlar ve o günden sonra da su üstüne yerleşmişlerdi. Bu kaçış onlara iyi bir korunma sağlamıştı, zira ne Cermenler ne de Hunların oraya ulaşacak gemileri yoktu. Kent kendisini kurtaran bu izolasyon sayesinde rahatsız edilmeden gelişmesini sürdürebilmiştir.

Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra Venedik Birinci Yüzyılın sonuna doğru sürekli zayıflayan Bizans yönetimine girdi. Kent, 726 yılında Papa tarafından kışkırtılan bir ayaklanma sonucunda cumhuriyetle yönetilmeye başladı ve bundan böyle başta bir "doç" bulundu. Doç, yaklaşık 811 yılından itibaren kentin gelişmesinin başlangıç noktası olan Rialto adasında ikamet etmeye başladı. Venedik Cumhuriyeti zamanın İtalyan kentlerinden anayasa ve gelişme açısından farklı bir konumda olmakla birlikte demokratik olmaktan çok uzaktı. Doç yaşam boyu görev yapmak üzere karmaşık bir seçim sistemi ile seçilen ve sürekli kentin asilleri tarafından kısıkaçlıkla izlenen bir tek hükümdar konumundaydı. Genellikle doçlar ilerlemiş yaşlarında seçilirler ve görev süreleri 11 – 12 yıl sürerdi. 976'dan 1032 yılına kadar kısa aralıklar dışında doçlar hep Orseolo ailesinden çıkmıştı. Bu aile giderek bir hanedan hükümdarlığı kurmak istemiş, ancak bu emelleri asillerin şiddetle karşı çıkması sonucunda gerçekleşmemiştir. Daha sonra da doçun yetkileri kısıtlanmış, ordunun komutanı olarak kalmasına karşın mali yönetim ve yargıda etkisi azalmıştı. Doçlar kentin hükümet kurulumunun (Signoria) başkanıydı ve görevleri süresince üyelerin denetimi altındaydı. 1310 yılındaki bir asiller darbesi sonucunda ek olarak denetleme amacıyla "Onlu Kurulu" oluşturuldu. Bu kurulum üyeleri her yıl yeniden seçilir ve adları titizlikle gizli tutulurdu. Üyeler ayrıca bir tür gizli servis ve gizli polisi de yönetmek ve denetlemek görevi üstlenmişlerdi.

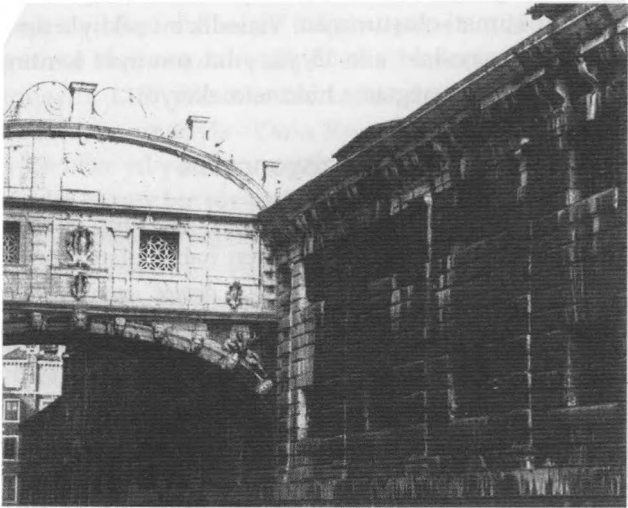
Venedik'in zenginliği ticaretten gelmekteydi. Büyük ailelerin serveti gayrimenkulden olmayıp para ve menkul kıymetlerden oluşmaktaydı. Konumu itibarıyla de Venedik bir deniz gücü olmak durumundaydı ve doğu ile batı arasındaki ticaretten kazanç sağlamaktaydı. Doğudan ve Hindistan'dan, hatta İpek Yolu üzerinden, uzak Çin'den gelen hemen her mal Venedik tüccarlarının elinden geçerci. Doğunun pamuğu ve diğer mallar üzerinde kentin tekel olma özelliği vardı. Avrupa'nın en önemli

ticaret yolu Venedik'te başlar ve Augsburg üzerinden Br  j'e ulaşırdı. Kentin zenginliği güçlü bir donanma ile en iyi biçimde korunmuş ve bu zenginlik giderek büyümüştür. Kısa süre sonra deniz gücünün yanısıra bir de kara gücü oluşmuş, Akdeniz boyunca her yerde bir halı örgüsü gibi çeşitli bölgeleri ve üsleri kontrolü altına almıştı. Daha 12. yüzyılda Dalmaçya, Köşk Asya, Suriye ve Mısır kıyılarında Venedik   sleri mevcuttu. O zaman içinde uluslararası para birimi olarak Bizans'ın Solidus'unun yerine Venedik'in Dukat'ı geçmeye başlamıştı. Venedik'e rakip olan g   ler savaşlar, entrikalar ve türlü marifetlerle alt edilmiş, sadece Cenova'ya karşı yaklaşık 100 yıl süren ve sonunda Venedik'in galibiyetiyle sonuçlanan bir mücadele sürdürülmüştü. Venedik sayısı 1600 kadar olan, iktidarı ve zenginliği paylaşan ve birbirlerini kıskan  lılıkla izleyen Patrisya ailesi tarafından yönetiliyordu. Devletteki ve kentteki tüm merkezi makamlar bu ailelerin uhdesindeydi. Büyük Kurul kentin en önemli ailelerinin mensuplarından oluşurdu ve do   mutlaka bu   vreten çıkardı. Köşk Kurul kentin parlamentosuydu ve do   ve 12 üyelik hükümeti oluştururdu. Venedik bu şekliyle tipik bir oligarşiydi ve az sayıdaki aile 15 yüzyılın sonunda kentin 150 bin kişilik nüfusunun yazgısına h  kmetmekteydi.

Devlet Engizisyoncuları

1539 yılından itibaren "Onlu Kurul" her yıl görevleri olası ayaklanmaları ve darbe girşimlerini önceden haber alarak önlemek olan üç yargıç seçmeye başladı. Bu *devlet engizisyoncuları* (*Inquisitori di stato*) bir korku, iftira ve entrika ortamı yarattılar. Engizisyoncuların emrinde çalışmak üzere ücret karşılığında haber getiren muhbirlerden bilgi alan etkili bir gizli polis   rg  t   oluşturuldu. Yurttaşların ihbarlarda bulunmaları istenirken kimliklerinin gizli kalmasına   zen gösterilirdi. Devlet engizisyoncularının eline düşenler hiçbir zaman neden tutuklandıklarını ve hüküm giydiklerini   ğrenemezlerdi. Mahkemeleri gizli

kalır ve ölüm cezası bile olsa kararı temyiz etmek mümkün olmazdı. İnsanlar arkalarında iz bırakmadan kaybolur ve bir daha da kimse onlardan haber alamazdı. Bugün bile popüler olan kentin evlatlarından Casanova örneğın nedenini anlamadan tutuklanmıştı. 1755 yılında doğun sarayının altındaki bir hapis-hane olan şaibeli Kurşun Hücrelere hapsedildi. Eğer oradan sansasyonel bir şekilde kaçmayı başaramasaydı hapiste unutulup gidecekti. Büyük olasılıkla Casanova'nın Venedik'teki Fransız elçisi ile olan ilişkisi başına dert açmıştı. Çünkü Venedik yurttaşlarına yabancılarla her türlü ilişki içine girmeleri yasaklanmıştı. Casanova Fransa için casusluk yapıyordu ve 1757 yılında Dunkerk'teki savaş gemilerini izlemişti. Görevlerinden birisi zarif davranışlarıyla tayfaların sayısı ve gemilerin donanımı hakkında bilgi toplamaktı. Bu tavırlarıyla gemilerdeki subaylarla yakın ilişkiler kurarak onları konuşturmayı başarıyordu. Fakat bu faaliyeti sadece bir yıl sürdü ve Casanova kendisini daha sonra ünlü yapacak *diğer* faaliyet alanlarına yöneldi.

Venedik'deki kurşun hücrelere giden yol.

“Onlu Kurul” zaman içinde üzerine daha fazla güç topladı ve devlet engizisyoncuları sade yurttaşların özel yaşamlarına da karışmaya başladılar. Bir yığın mevzuat üretildi. Güçlü bir gizli polis örgütü kılık kıyafete karışmaya ve ahlaki anlayışla ilgili müdahalelerde bulunmaya başladı. Asillerle sade yurttaşların yaşadıkları farklı alanlarda birbirleriyle herhangi bir biçimde yakınlaşmamaları denetim altına alınmıştı. Hiçbir asilin yurttaşları ayaklanmaya teşvik etmesine izin verilmeyecek ve siyasal gruplaşmalar daha ortaya çıkmadan yok edilecekti. Ancak bu uygulamaya yılda bir kez ara verilirdi. Venedik karnavalı sırasında sınıfsal farklılıklar kısa süre için maskelerin arkasında kaybolur ve gizli polis de hoşnutsuz yurttaşları saptamada zorluklar yaşırdı. Erkekler birbirlerine “sinyor maskera” diye hitap ederler ve disiplini sağlamaya çalışan güvenlikçiler için tanınır olmaktan çıkarlardı. Yüze takılan maskeler tanınmamayı sağlamaktaydı ve yaşama olan açlığı körüklemekteydi. Asiller ve yurttaşlar bu süre içinde tüm ayrılığa karşın erotik serüvenlerden uzak kalmazlar ve onların kızları ile oğulları biraya gelirdi. Din adamları bile bu maskeli karnavalıdan uzak kalmazlardı. Piskopos tanınmamak için 17. yüzyılda din adamlarının da maske takmalarını emretmişti.

Egemenler üst sınıflara olan yaklaşımlarında kör ve sağır olmayı yeğlerlerdi, zira gizli servis bu sınıfların yönetimindeydi. Eğer devletin çıkarları söz konusu olursa kurallar ve yasalar etkisiz kılınırdı. Bu bağlamda prenseslerin kıyafeti ile dolaşan ve bir tür “refakatçi” olan kurtizanların üstlendikleri rol çok ünlüydü. Bunlar kılığına girdikleri prenseslerden daha çekiciydiler. Güzellikleri ve zekâları ile tüm Avrupa’da ünlenmişlerdi. Kendisinden önceki Fransız kralları gibi bu alanda pervasız olan Fransa kralı III. Henri bile Venedik’e yaptığı bir resmi ziyaret sırasında bir akşamı protokol dışında geçirmek istemişti. En beğenilen kurtizan gizli servis tarafından angaje edilmişti, çünkü bu kadınlar aynı zamanda cumhuriyetin gözü ve kulağı

idiler. Genel anlamıyla ve bugünkü anlayışla bunlar yüksek ücret karşılığı çalışan “devlet fahişeleriydiler” ve hoşlarına giden önemli kişilerden bilgi toplamakla görevliyidiler. Mütevazı koşullardan gelen genç kadınlar eğer olağanüstü çekici iseler, gerekli yeteneklere sahipseler ve utanma duyguları yoksa Venedik’in en şaşıaalı döneminde gizli servis tarafından bulunur ve en üst sınıfların arasına sokulurdu. Sadece amaca giden yolda birer araç olduklarını ve hızla edindikleri servetlerinin yaşlanıncaya kadar yetmesi gerektiğini bilmeleri gerekiyordu.

Venedik Elçileri

Venedik Cumhuriyeti ve Papa’nın kilise devleti diğer ülkelerle sürekli diplomatik ilişkiler kuran ilk Avrupa devletleriydiler. 1268 yılından kalan bir fermanla her Venedik elçisinin ülkeye döndükten sonra 15 gün içinde deneyimleri ve gördükleri hakkında ayrıntılı bir rapor yazarak devlet yönetimine vermesi öngörölmüştü. Bu raporda elçiye ülkesinin dışında yöneltilen cevaplayamadığı ve cevaplamak istemediğı sorular bile yer almalıydı. Satın alınabilirliği kuşkusundan arınmak için elçilerin ziyaretleri sırasında kişisel armağan alması bile yasaklanmıştı. Buna karşılık kendisinin entrikalar kurması, rüşvet vermesi ve konuk olduğı ülkede çeşitli kişilere şantaj yapmasına izin verilmişti. Venedik’in ülke dışında sürekli ikamet eden ve casusluk yapan elçileri vardı. Bunlara muhbirlere ve casuslara ödenmek üzere yüksek ödenekler verilmişti. Venedikli elçiler için mektupların ele geçirilmesi, hırsızlık ve rüşvet suç sayılmaz, diplomasinin sanatları olarak kabul edilirdi. 16. yüzyılda Venedik Madrid, Viyana, Roma, Paris ve Londra’da daimi diplomatik temsilcilikler açmıştı ve bunların hepsi de birer istihbarat üssüydü. Başka devletlerde açılan temsilciliklere hızla diplomatlar gönderildi. Osmanlı İmparatorluğu Venedik’in ticaret yollarını bloke etmeye başladığı zaman derhal İran’a bir elçi gönderildi. Bu elçinin görevinin görünürde diplomatik işlemleri yap-

maktı, fakat asıl görevinin Türklerin ablukasındaki olası boşlukları tespit etmek olduğu bilinmektedir. Elçi Josafat Barbaro dört yıl boyunca Mezopotamya, Arabistan ve İran'da dolaşarak en önemli ticaret merkezlerini ziyaret etti. Sonunda Doğa Türklerin ticaret ablukasının kuzeyden dolaşılaarak aşılmasını teklif etti. Ruslarla anlaşmalar yapılarak değerli Hint ve Çin mallarının gelecekte Hazar Denizi ve Volga nehri boyunca nakledilmesi sağlandı. Böylece Venedikliler yeniden kazançlı çıktılar ve Türklerin fiyatları yükselterek daha fazla kazanç sağlamaları önlenmiş oldu.

Ortaçağ boyunca Latince diplomatların ve onların yazıştıkları kişilerin kullandıkları dildi. Önemli antlaşmalar Latince yazılırdı. 15. yüzyılın sonundan itibaren Venedikliler yavaş yavaş İtalyancayı kullanmaya başladılar ve 18. yüzyılda yazışma dili Fransızcaya döndü. Bugün diplomatik yazışma dili artık İngilizcedir.

Ülkesi dışında etkili Venedik yurttaşları da genellikle devletleri için ajanlık yapmaktan geri kalmazlardı. Venedikli kardinaller için gizli olması gereken Papa ile yapılan görüşmelerin derhal Venedik'e bildirilmesi çok doğal bir görevdi. Kardinal Domenico Grimani 1500 yıllarında Roma yakınlarında yaşamıştır ve örneğin eline geçen mesajları gizlice kopya eder ve bu kopyaları Venedik'e yollardı.

Venedik devlet arşivi inanılmaz derecede moderndi. Tüm diplomatik haberleşmeler, gizli raporlar ve mektuplarla tüm anlaşmalar ve sözleşmeler merkezi biçimde arşivlenmişti ve böylece çok iyi korunmaktaydı. Venedik erken 15. yüzyıl Avrupası'ndaki devletlerin bakanları devlete ilişkin belgeleri daha evlerinde muhafaza ederken o devletlerden bu bakımdan da farklı idi. Bu bakanların evlerinde masif tahtadan bir dolap bulunurdu ve öldüklerinde gözetim altında hükümdar kimse ona teslim edilirdi. Hükümdar da bu dolapları belgeleriyle birlikte kendisine ait saraylarda saklardı. Bu nedenden ötürü kralın

ölümünden sonra onun çeşitli konutlarında uzun süre belgelerin aranması gerekiyordu. Önemli gizli belgeler Venedik'te şifrelenir ve kuryeler tarafından taşınırdı. Özel bir devlet postası diplomatik yazışmalara ayrılmıştı ve tüm metropollerde şubeleri vardı. Konstantinopolis Türklerin eline geçtikten sonra bile Venedik'in bu kentte "Bailage" adı verilen posta servisini koruduğu bilinmektedir. Bailage'nin Konstantinopolis'teki yöneticisinin unvanı Bailo idi ve tek başına doğrudan Büyük Kurula karşı sorumluydu. Görevlerinin arasında görüşmeler için gönderilen elçilere yardımcı olmak da vardı.

Belgelerin kaybolması halinde daima yazıların şifreleri değiştirilirdi. Bu şifreler aslında çoğunlukla şaşırtıcı biçimde basit olur, ancak çözülmesi de o derecede güç olurdu. Osmanlı İmparatorluğu'nun Venedik'i her geçen gün daha çok tehdit ettiği 1499 yılında korsanların 120 tonluk bir Venedik gemisini ele geçirdiğini bildiren bir casus mektubu bulundu. Mektupta yazılanlar aslında bir şifre idi ve Türklerin 200 gemilik bir donanmayı topladığını ifade etmekteydi.

Diğer ve gizli olmayan belgeler ise bazı hallerde büyük bankaların servislerinden yararlanılarak gönderilirdi. Çoğunlukla büyük bankaların merkezleri İtalya'da idi ve ülke dışında şubeleri vardı. Bankalara ait yazışmaların arasında daha az önemli devlet yazıları ve mesajlar da gönderilirdi. Büyük İtalyan bankalarının Fransa'daki şubeleri resmi haberlerin iletilmesini çok düşük bir ücret karşılığında gerçekleştirirlerdi.

Venedik Savaşı

Akdeniz havzasına yayılmış bulunan mülkünü korumak ve ticaret yollarını denetim altında tutabilmek için Venedik büyük bir donanmaya sahipti. Bunun dışında her büyük limanda askeri ve ekonomik çıkarların korunması maksadıyla ajanları bulunurdu. 15. yüzyılda Venedik'in ticaret filosu genellikle seferlerinde savaş gemilerinin eşlik ettiği 3300'den fazla gemiden

oluşmaktaydı. Kalyon tipindeki ticari gemilerin taşıma kapasitesi 250 tonun üzerindeydi. Gemiler 40 metre uzunluğunda olup, yelkenle ve kürekle yürütülürdü. Bu büyük ticaret kalyonlarında yaklaşık 200 tayfalık bir mürettebat bulunur, böylelikle Venedik'in ticaret filosunda 36 bin denizci görev yapardı. Ticaret gemilerinin süratli ve manevra gücü yüksek savaş gemileri ile korunması şarttı, çünkü Akdeniz korsanlardan geçilmiyordu. Bu korsanlar Kuzey Afrika'daki üslerinden hareketle ticaret gemilerine saldırırlar ve büyük limanlarda ajanları bulunurdu. Korsanlar çoğunlukla Müslümanlardı ve Osmanlıların savaş filosuna deneyimli kaptanlar ve mürettebat verirlerdi.

Savaş zamanlarında Venedik savaş filosunu olağanüstü hızlı biçimde büyütüp böylece çok üstün bir savaş gücüne ulaşabiliyordu. Kentin yüksek kale duvarlarıyla korunan ve "Tophane" olarak adlandırılan bir tersane bölümü vardı. Denizden Tophane'ye giriş sadece bir gemi genişliğindeydi ve yabancıların buraya girişine kesinlikle izin verilmezdi. Burayı koruyan muhafızlar gece ve gündüz her saat başı görev başında olduklarını göstermek için yüksek sesle bir parolayı söylerlerdi. Venedik'in en şaşılahtan devrinde "Tophane" Avrupa'nın en büyük sanayi tesisiydi. Bu yaklaşık 24 hektar genişliğindeki tesiste 1480 yılında aynı zamanda 80 ve daha ileriki yıllarda 116 savaş kalyonunun inşa edildiği üç ayrı dok bulunurdu. Kalyonların tek tek parçaları önceden imal edilmiş olarak depolarda tutulur ve sırayla monte edilirdi. İpler ve halatlar 300 metre uzunluğundaki bir binada imal edilirdi. Yaklaşık 250 iyi yetişmiş usta işçi altı ay içinde yaklaşık 20 kalyonu inşa edebiliyordu. 40 metreye 20 metre büyüklüğünde ve dışarıdan içi görülemeyen depolarda 100 kadar gerektiğinde teçhizatı monte edilebilecek ve hemen denize çıkarılabilecek kalyon hazır bekletilirdi. Tüm işler son derece iyi organize edilmişti, çünkü bu depoda bekleyen gemilerden on tanesi 6 saat içinde hazır hale getirilip denize açılabilirdi. "Tophanede" ortalama 2 bin kişi çalışmaktaydı. Bun-

lar ayrıcalıklı ve yüksek ücretli çalışanlardı. Ancak çok sıkı gözetim altında tutulurlardı. Üstün nitelikli uzmanlar yüksek ücretler karşılığında yabancı tersanelerden alınırlar ve Venedik'in hizmetine sokulurlardı. İşçilerin arasına casusların karışmasını önlemek amacıyla zanaatkârlar çoğunlukla aynı ailelerde babadan oğla geçiş düzeninde çalıştırılırlar ve babalar gizli meslekli bilgi ve becerilerini sadece kendilerinden sonra gelecek oğullarına aktarırlardı.

Tipik bir Venedik kalyonu olağanüstü hızlı ve büyük bir yelken ve küreklerle hareket ettirilirdi. 40 metrelik uzunluğu, 1,5 metre derinliği ve sadece 5 metrelik bir genişliği vardı. Pupada masif bir babafingosı bulunurdu. Üst güvertesinin ortasında 2,5 ton ağırlığında 4,5 metre uzunluğunda bir top taşır ve bunun yanında ayrıca daha küçük toplar sıralanırdı. Güvertenin yükseltilerinde ve kenarlarında yine birçok top ve ayrıca da okçular, gürzcüler ve düşman gemisine atlayacak askerlerin mevzilenecekleri yerler bulunurdu. 150'den fazla kürekçi vardiya usulüne göre çalışır ve kalyonu ortalama 3 mil süratle hareket ettirirdi. Saldırılarda bazen 7 mil sürate bile ulaşıldığı görülürdü. Rüzgâr desteği alan bir kalyonun 12 mile ulaşması mümkün olabilirdi. İnce gövdesi ve alçak derinliği ile derin denizlerde sert dalgalar karşısında tehlikeye düştükleri için savaşlar genellikle kıyılara yakın yerlerde yapılırdı.

Venedik, filosunun kapasitesini ve gücünü başından beri umursamaz biçimde kendi çıkarları için kullanmıştır. Papa Urban 1095 yılının Kasım ayında Haçlı Seferi'ne katılma çağrısı yaptığında Avrupalı egemenler büyük bir coşkuyla bu çağrıya uyarken sadece Venedik aldırış etmemiş ve İslam ülkeleriyle sürdürdüğü iyi ticaret ilişkilerini bozmak istememiştir. Daha sonra Haçlı Seferlerine katılan orduları kutsal topraklara taşımak için de çok yüksek ücretler talep etmiştir. Haçlı ordularına savaş gemileriyle desteği de ancak ticari imtiyazlar ve ticaret üsleri verilmesi karşılığında sağlamıştır. Bazı hallerde Venedik

gemileri koruma görevinden ayrılarak sanat eserlerinin yağması işine koyulmuşlardır. Haçlı şövalyeleri ve krallar seferler nede-niyle ağır borçların altına girerken Venedik sadece kesesini dol-durmaya bakmıştır.

Venedik 1202'den 1204' e kadar süren dördüncü Haçlı Seferi'ni tamamen kendi çıkarı uğruna yolundan saptırmıştır. Haçlı şövalyelerini Kutsal Topraklara gitmekten vazgeçirerek rakibi olan Bizans'ı yağmaya teşvik etmiştir. Ganimetin büyük bölümü de Venedik'e getirilmiştir. Örneğin San Marco meydanındaki atlar o dönemde Bizans'tan çalınıp getirilmiştir. Diğer çalınan sanat eserlerine yeni isimler verilmiş ve böylece menşeleri sak-lanmak istenmiştir. Papa III. İnosens Venedik'in Haçlı Seferi'ni kötüye kullanmasından ve marifetlerinden dolayı küplere bin-miş, ancak lagün kenti yine de bu işten de yarar çıkararak yük-selmesini sürdürmüştür. 15. yüzyılda Venedikliler Kutsal Top-raklara düzenli geziler organize etmeye başlamışlardır. 50 düka veren bir hacı önce Venedik'ten Yafa'ya, sonra da eşek üstünde Kudüs'e götürülmüş, bilahare tüm hizmetleri görülerek Vene-dik'e geri getirilmiştir. Gezginden alınan paranın içinde gümrük bedelleri ve rüşvetler de dâhildir. Bu hizmetten dolayı Venedikli tüccarlar çok övgü almışlar ve tarihin ilk turizmcisi olmuşlardır.

Venedik ticari faaliyetlerinde ve diplomasisinde o denli umursamazdı ki, çoğu zaman müttefiklerinin de sert hücumuna uğramıştır. Bir deniz gücü olarak Venedik dikkate alınması ge-reken bir hasımdır, ancak aslında büyük çatışmalar için yeterin-ce güçlü değildi. Bu nedenle büyükler arasında yer alabilmek için ittifaklara ve müttefiklere ihtiyacı vardı. 16. yüzyılda Os-manlı İmparatorluğu Doğu Akdeniz'in egemen gücü ve aynı zamanda da Venedik çıkarlarının en korkulan rakibiydi. Uzun süre boyunca Türkler sadece karada bir tehlike oluşturmuşlar ve denizlerde zayıf kalmışlardı. Ne zamanki deneyimli korsan kaptanlar Osmanlı filosunun başına geçtiler, işte ondan sonra Osmanlılar aynı zamanda bir deniz gücü haline de geldiler.

Yunanistan'daki üslerinin ve ticaret merkezlerinin kaybı korkusuyla Venedik papalık, Almanya İmparatoru Şarlken ve İspanya kralıyla ittifaka girdi ve sonunda 1537 yılında Türklerle savaş patlak verdi. Ortak donanmaya Venedik 81 gemi, papalık 13 gemi ve Şarlken ise 30 gemi vermişti. Hristiyan donanmasının komutasında anlaşmazlıklar çıktı. Ege denizinde Türk donanması ile karşı karşıya kalındığında Venedik'in müttefikleri çekiliverdiler ve Venedik gemilerini kaderine terk ettiler. Venedik savaşı kaybetti ve teslim oldu, Türk birlikleri daha önce Venedik'e ait olan bazı Yunan adalarını zapt ettiler.

Venedik bu yenilgiden sonra Sultan'a bir elçi göndermek istedi, ancak Osmanlı Sultanı elçiyi kabul etmeyi reddetti. Tüm müzakereler başarısızlıkla sonuçlanınca Venedik Fransa kralı I. Fransuva ile temasa geçerek arabuluculuk yapmasını istedi. I. Fransuva bu teklifi kabul etti, zira en büyük rakibi Şarlken'e zarar vermek ve onun Venedik'le olan ittifakını sarsmak istiyordu. Fransa kralı Konstantiniyye'de bulunan elçisi Antuvan Rincon'a talimat vererek Sultanla temasa geçmesini istedi. Rincon yüksek Türk memurlarına 67500 Fransız lirası tutarındaki değerli hediyelerle bahşişler vererek Sultanın hükümetinin fikrini değiştirdi. Venedik bu defa kendi elçisi Luigi Badoer'i cebine 30 bin düka rüşvet parası da koymak suretiyle, ancak yetersiz bazı talimatlarla Sultan'a yolladı. Venedik hükümetinin iki sekreteri bu planlardan haberdar olunca gizli belgeleri Venedik'deki Fransız elçisi Guillaume Pellicie'ye sattılar. Pellicie de bu bilgileri kralına aktardı ve aynı zamanda da bir kopyasını Sultana iletti. Osmanlılar Badoer'le son derece nezaket içinde, ancak göstermelik ve uzun süren bir müzakere yürüttüler. Çünkü elçiye verilen talimatları biliyorlardı. Türkler müzakere sırasında birdenbire Badoer'i yalancılıkla ve sahtekârlıkla suçlayıp Venedik'e karşı yeni bir savaş açmakla tehdit ettiler. Aldatılan Venedik elçisi korkutularak hükümetinin kendisine verdiği çelişkili talimatlardan da dolayı, Sultan tarafından önceden ha-

zırlanmış barış anlaşmasını imzalamaya zorlandı. Böylece Mora'nın bir bölümü ile Yunan adalarının bazıları daha Osmanlı yönetimine bırakılmış oldu.

Şarlken'in casusları Fransa ile Osmanlılar arasındaki anlaşmadan haberdar olunca Fransız elçisini öldürtmek için suikastçılar görevlendirdiler. Rincon Sultan'ın belgeleri ve kendi casusluk faaliyetlerine ilişkin belgelerle Fransa'ya dönmek istediğinde yolda izi aniden kayboldu. Kendisi ve yakın bir çalışma arkadaşı İtalya'ya sızdırılan suikastçılar tarafından öldürüldü. Daha sonra Fransız ajanları bütün güçleriyle kaybolan elçilerini aramaya koyuldular ve Kuzey İtalya'yı didik didik ettiler. Kısa süre sonra kendisinden daha önce muhafaza edilmek üzere gizli belgeler alan Rincon'un bir yakınına ulaştılar. Bu suikast Fransa tarafından derhal önemli bir mesele haline getirildi. Ancak Şarlken bu konu hakkında hiçbir bilgisi olmadığı konusunda Fransa'yı ikna etmeyi bildi.

Pervasız İktidar Aileleri -Rönesans'ın "Casusluk Sanatı"

Ortaçağ'da birey tanrısal bir hiyerarşiye tabi kılınmıştı. İnsanın toplumdaki yeri tanrı tarafından belirlenmişti ve herkes genellikle kaderine razı olurdu. Bir kişinin ait olduğu kesimden bir üst katmana atlayabilmesi olağanüstü şans gerektirmekteydi. Örneğin cesur bir askerin savaşta yararlılığı derebeyi tarafından asiller sınıfına yükseltilmesini mümkün kılabilirdi. Durum antik çağın geleneklerine yönelen Rönesans devrinde tümüyle farklıydı. İnsanlar artık toplum içindeki konumlarına kendileri karar verebiliyorlardı ve özellikle de üst katmanlarda yer alanlar kendi çıkarlarını kabul ettirmede bu görüşlerden yararlandılar. Güç, siyaseti belirler oldu. Bu güce ulaşmak ve elinde tutmak için her araç mubah hale geldi, ve bu araçlar her fırsatta da kullanıldı. Siyasi nedenli suçlar Rönesans döneminden önce de vardı. Fakat bu dönemde birçok ülkede artık olağan hale geldi ve her uygun fırsatta işlenir oldu. Casusluk bir sanat olarak

kabul edildi ve iktidara giden politikanın bir aracı olarak görüldü. İktidarı gözüne kestirenler hedeflerine yürümek için entrika, casusluk, dolandırıcılık ve hatta gerekirse cinayet gibi araçlardan yararlandılar. Etik normlara uyma ve ahlaki değerlere saygı gösterme bir zayıflık göstergesi olarak algılandı ve hasmın yeni marifetlere başvurmaya neden oldu.

Yazar ve politikacı Nicolo Machiavelli (1465-1527) "Prens" adlı kitabında Rönesansın iktidar sahiplerini pervasızca çıkarlarının peşinde olan geleneksel etik değerleri dikkate almayan bir karakter olarak tanımlamıştır. Ortaçağ'ın şövalyesi bir rol örneği olarak geçerliğini yitirmişti ve artık kendi iradesine sahip olan ve eskiden onun emrine giren insandan söz edilmeye başlanmıştı. Egemen tarafından devletin bekasının gözetilmesi önceliğe sahipti ve insanların bireysel çıkarları çok önemli değildi. İktidar ve zenginlik insanların temel dürtüsüydü ve birisinin yarı yolda kalması veya yok olması kimseyi ilgilendirmezdi. Egemenin şansı başarısına bağlıydı ve etik değerlere uygun davranıp davranmadığının bir önemi yoktu. Güç ve zenginliğe ulaşıldığında elde edilen bu değerler akla gelebilecek her araçla korunmaya çalışılırdı.

Rönesans devrinin İtalya'sında iktidara gider yolda bu pervasızlıkların örneklerinin sonu yoktur. Sadece bunlardan birine değinmek durumu açıklamaya yetecektir: Papa IV. Sixtus başpiskoposluğa yeni yükselttiği yeğeni Rafaello Riario'ya bir makam verebilmek için Floransa'lı asil aile Pazziler'in iktidardaki Medici sülalesi ile aralarındaki mücadeleyi kullandı. Kiralık katiller tutuldu ve Medici ailesinin önemli bireylerinin kiliseye giderken öldürülmesi planlandı. Suikast 1478 yılının Paskalya Pazar gününde Floransa katedralindeki ayin sırasında gerçekleştirilecekti. Kiliselerde henüz oturmak için banklar konmamıştı ve inananlar serbestçe kilisenin içinde hareket edebilirler, istedikleri zaman gelir istedikleri zaman da giderlerdi. Cinayetin işlenme anı papazın kutsal kâseyi kaldırdığı ve onu

kutsadığı zamana denk getirilmişti. O anda yere diz çökmüş olan cemaat saygıyla dua eder ve bu kutsal harekete duydukları saygıyla başlarını da öne eğerdiler. Fakat başları öne eğik olduğu için etraflarında olan biteni görmedikleri gibi saldırılara karşı da korumasızdılar. O nedenle de katiller tam da o anda saldıracaklardı ve ayinde bulunan Medici ailesinin mensuplarını sırtlarından vuracaklardı.

Papaz kâseyi havaya kaldırmıştı ki katiller fırlayarak Medici ailesinin iki ferdinin üzerine atıldılar. Olay son derece hızlı ve beklenmedik bir şekilde olmuştu ki orada bulunanlar ancak her şey olup bittikten sonra tepki gösterdiler. Giuliano de Medici hançerlenmişti. Kardeşi Lorenzo de Medici de iki papaz tarafından öldürülecekti. Ancak bu papazlar hançer kullanmayı bilmedikleri için Lorenzo'yu omzundan yaraladılar. Lorenzo'nun kilisedeyken bile kılıcı belindeydi ve suikastçılara karşılık vermeye çalıştı. Papazın durduğu yere doğru bir hamle yaparak parmaklığın üstünden atlayıp koştu. Peşinde kardeşinin katilleri vardı, dostları da onu korumaya çalışıyorlardı. Arkadaşlarından biri yolda öldürüldü, bir diğeri, ağır yaralandı. Lorenzo katillerden önce kapıya ulaşarak kaçmayı başardı. Ortaya çıkan kargaşada katiller kaçıp kayboldular. Yardıma koşanlar hemen Lorenzo'nun yarasından kan emdiler. Çünkü onu yaralayan hançerin zehirli olmasından korkuyorlardı.

Daha ayin devam ederken suikast planına katılmış olan Pisa Başpiskoposu Francesco Salviati papaz kıyafetine girmiş olan paralı askerleri ile Floransa kent yönetiminin sarayına (Palazzo della Signoria) Papa'nın bir mesajını vermek üzere gelmişti. Bu gerekçe ile bir darbe yaparak yönetimi ele geçirmek niyetindeydiler. Salviati'yi resmi işlerin görüldüğü bölüme götürdüler. Fakat hali tavrıyla o denli sinirliydi ki kentin yöneticileri kuşkulandılar ve saray muhafızlarını çağırdılar. Tam o sırada katedralde işlenen cinayetin haberi geldi ve çok sayıda muhafız yardıma koştu. Piskopos birden kontrolünü kaybetti ve

eline geçirdiği bir iple kendini bir pencere pervazına astı. İzleyen günlerde Floransa'da yaklaşık 80 kişi öldürüldü. Bunlar ya suikasta katılanlardı veya katıldıklarından kuşkulanan kişilerdi. Guiliano de Medici'nin katillerinden Francesco de Pazzi evinde saklandığı yerde bulundu ve o da Başpiskopos Salviati'nin asıldığı pencere pervazına asılarak idam edildi. Diğer katil Bernardo di Bandini Baroncelli Konstantinopolis'e kadar kaçtı, ancak Sultan tarafından iade edildi ve o da idam edildi. Papa IV. Sixtus desteklediği bu planın başarısızlığa uğramış olmasından ötürü çok kızdı. Floransa'da ayin yapılmasını yasakladı ve Lorenzo'yu aforoz etti. Başpiskopos Salviati'nin idam edildiği gerekçesiyle Roma'daki Medici bankasının hesaplarına el kondu.

Ortaçağ'da kilise kutsallığından dolayı dokunulmaz bir yerdi. Takibata uğrayan kişiler bir kiliseye kaçtıklarında korunurlardı. Kilisede cinayet işlenmesi düşünülemezdi. Fakat Rönesans devrinde kilise çoğunlukla suikast yeri haline gelmişti. 1435 yılında İtalya'da Fabriano'da tiranlığıyla tanınan Chiavelli ailesi bir ayin sırasında öldürüldü. Kont Giova-Maria Visconti ve Kont Galeazzo Maria Sforza Milano kiliselerinde suikastlara kurban gittiler. Rönesans döneminde iktidarı ellerinde bulunduranların karakterlerinde garip çelişkiler vardı. Bir yandan bunlar büyük çoğunluğuyla iyi eğitim görmüşlerdi ve kültürlüydüler, diğer taraftan da yine büyük ölçüde ahlaken çöküntü içindeydiler ve son derece pervasızdılar. Rönesans döneminde özellikle İtalya'da sanat ve kültür bugün erişilmemiş boyutta gelişme gösterdi, ne var ki aynı zamanda da insani değerler o ölçüde değer yitirmişti.

Kiralık katillerin bir pazarı bile bulunmaktaydı. 15. yüzyıl-da İtalya'da Bravi adlı cemaat kiralık katiller için bir tür sendika kurarak hem fiyatları belirliyor hem de katillerin kaçışını organize ediyordu. İtalya o dönemde yamalı bohça gibi küçük devletlere bölünmüş olduğu için katillerin peşine düşenler kısa

Papa VI. Alexander'in kızı ve Cesare Borgia'nın kız kardeşi Lukrecia Borgia (Lükres Borjiya) sürede başka bir devletin sınırına dayanıp kalırlardı ve bu da kaçan katillerin işine gelmekteydi. En çok kullanılan cinayet aleti keskin camdan yapılmış hançerdi. Bu silah sadece bir kez kullanılmak içindi, zira cam vücuda saplanınca kırılırdı. Kurban

eğer yaşayacak olursa vücutta zor bulunan cam kırıkları nedeniyle yaranın iyileşmesi de çok zor olurdu. Özellikle Napoli kiralık katillerin yuvası olmuştu. Napolili tarihçi Pontano 1500 yılında "kentte kiralık katilden ucuz hiçbir şeyin olmadığını" yazmaktadır. Kiralık katillerin sayısı onları kiralayanlardan fazlaydı. Tarihçi, Celini bu durumdan yakınlıkla tüm İtalya'da kiralık katillerin cirit attığını ve bir küçücük işaretle insan yaşamının yok edilmesinin mümkün olduğunu belirtmiştir. Zengin yurttaşların kendilerini, ailelerini ve mülklerini korumak için tam gün bir kaleye benzeyen evlerinin kapısında özel muhafızları bulunurdu.

Borjiyalar

İtalya'nın eski egemen sülalerinden Borjiyalar İspanyol kökenli oldukları için sevilmezlerdi. Hanedanı kuran İspanyol ruhani liderlerinden Rodrigo Borjiya'ydı. Amcası Papa III. Calixtus 1456 yılında onu Roma'ya yanına aldı ve kariyerine önemli katkı sağladı. Genç Borjiya dindar olmaktan çok uzaktı ve bu nedenle daha genç bir adamken papa tarafından yaşamını değiştirmesi için uyarılmıştı. Bu da kendisinin bundan sonraki gelişimi için yararlı oldu. Rodrigo Borjiya kariyer olarak ruhani bir meslek seçti, çünkü bu seçim ona hızlı yükselme ve büyük bir servet vaat ediyordu. Çekici kadınlarla eğlenmeyi de kesmedi ve kısa süre sonra birçok gayri meşru çocuğu oldu. Ancak bunların sadece dokuzunu tanıdı. Sadece metres yaşantısını gizlemek için sahte evlilikler yapan Romalı Vanozza de Catanei' den arasından üçünün çok önem kazandığı çok sayıda çocuğu oldu: Bu çocuklar, 1475 yılında doğan ünlü ve şaibeli Cesare, 1476 doğumlu Juan ve bunlardan daha az efsanevi olmayan 1480 doğumlu Lucrezia idi.

Dinden ziyade bankacılıktan anlayan Papa VIII. İnnosens öldüğünde bu arada kendisi de kardinal olan Rodrigo kendisi için büyük şans doğduğunu anlamıştı. Şimdi artık papa olmak

istiyordu. Çok para harcayarak ve büyük vaatlerle kendisine papa seçimi sırasında seçme sözü veren 13 kardinali satın almıştı. 14. oy kendisine aitti, ancak hâlâ bir oy eksiği vardı. Kendisine bilgi verenlerden 95 yaşındaki kardinal Gerardo'nun pedofil olduğu ve küçük kız çocuklarına ilgi duyduğu bilgisini almıştı. Bunun doğal olarak kanıtı yoktu, ancak Borjiyaların noterinin küçük bir notu yaşlı kardinalin yatağına muhtemelen daha çok genç olan ve güzelleşen Lucrezia'nın sokulduğunu bildirmesi bu şüpheyi güçlendirdi. 1492 yılında Rodrigo Borjiya papa olarak seçildi ve kendisine VI. Alexander adını verdi. Böylece "para kazanma" dönemi tam anlamıyla başlamıştı ve papalık kurumu tarihinin en kötü zamanlarından birini yaşamaya başladı. Para karşılığında papa VI. Alexander her şeyi yapıyordu. Kilise devletin önemli makamları yüksek meblağlar karşılığında satılıyordu ve kardinal olabilmek için para ödemek şarttı. Avrupalı derebeyleri boşanmak mı istediler, uygun meblağ ödendiği takdirde mesele hemen halloluyordu. Cinayetlerde bile yüksek miktarda bir paranın ödenmesi tüm suçlardan arınmaya yetiyordu. Yeni Papa'nın getirdiği düzenlemelerle piskoposların ve kardinallerin mirasları doğrudan Papa'ya kalıyordu. Bu arada Papa'yı ziyaret eden bazı kilise patronlarının bu ziyaretten hemen sonra esrarengiz biçimde yaşamlarını yitirdiği görülüyordu. Papa kendi yakınlarına karşı müşfikti ve bunlardan en az otuzunu önemli mevkilere getirmişti. Biriken paralar lüks bir yaşam ve savaşların finansmanı için kullanılıyordu.

1495 yılında VI. Aleksander yeni bir para kaynağı buldu. O tarihte Roma'da Osmanlı Prensi Cem sürgündeydi. Cem tahta çıkmış bulunan kardeşine karşı başarısız bir ayaklanma başlatmıştı. Bu nedenle kaçmış ve Papa'ya sığınmıştı. Fransız kralı VIII. Şarl o dönemde bir haçlı seferi planlamaktaydı ve yüzyıllar sonra Kudüs'ü yeniden Hristiyanlığa kazandırmak peşindeydi. Bu gerçi romantik ve gerçekçi olmayan bir düşünceydi, fakat kral kendisini Alman imparatoru Maximilian gibi son şövalye-

lerden sayıyor ve haçlı ruhunu yeniden canlandırmak istiyordu. Kral Papa'dan Cem Sultanı Osmanlı İmparatorluğunda bir ayaklanmayı tahrik etme görevini üstlenmek üzere 200 bin düka karşılığında kendisine teslim etmesini istedi. Planına göre iç savaş Türklerin askeri gücünü zayıflatacak ve kral da ordusuyla kolaylıkla Kudüs'e yürüyecekti. Papa kralın bu talebini kabul etti, ama aynı zamanda gizlice Osmanlı Sultanı ile de irtibata geçti. Bir süre sonra Sultan çok nazik ve yumuşak bir dille yazılmış gizli bir mektupla yanıt verdi. Papa'ya Roma'da Cem Sultan için şanına yaraşır bir cenaze töreni düzenleyecek olursa 300 bin düka altını vereceğini bildiriyordu. İş bayağı ilginç bir hale gelmişti, çünkü Cem Sultanın sağlığı yerindeydi. Bu işleri çok iyi bilen VI. Alexander meseleyi derhal kavradı. Cem'i Fransa kralına 200 bin altın karşılığında teslim etti. Planlanan haçlı seferini kutlamak için ziyafetler verilmeye başlandı. Birkaç gün sonra Cem Sultan beklenmedik bir şekilde rahatsızlandı. Osmanlı Sultanı gizlice 300 bin düka altını gönderdi. Borjiyaların zehircisi Sebastian Pinzon yeniden işbaşındaydı. Bu adamın mucizevî işler yaptığı söylenirdi. Yemeklerin tadını kesinlikle bozmayan ve günler sonra etkisini gösteren zehirleri olduğu söylenirdi.

Kısa süre sonra, kutsal 1500 yılında VI. Alexander yeniden iş peşine düştü. Hacıların Roma'ya gelerek para karşılığında günahlarından arınması istendi. Aynı yıl içinde Lucrecia'nın Kont Alfonso d'Este ile düğünü yapıldı ve papa güzel kızına 1500 katırla Ferrara'ya taşınan bir çeyiz verdi. D'Este ailesi 15. Yüzyılın ortasında oldukça büyümüştü, çünkü Niccolo d'Este'nin farklı eşlerden otuzdan fazla çocuğu olmuştu.

Papa VI. Alexander'dan daha pervasızca hareket eden ve Machiavelli'nin *Prens* kitabına da örnek teşkil eden kişi oğlu Cesare Borjiya'ydı. Cesare bilgili ve iyi eğitimliydi, fakat hiçbir ahlaksızlıktan çekinmezdi. Çağdaşları onu yırtık, hiçbir şeyden çekinmeyen ve düşük ahlaklı olarak nitelendirirler. Daha 17

yaşındayken babası onu yüksek gelirleri olan bir kardinal yaptı. Fakat onun bununla yetinmeye niyeti yoktu. Kardinal olmaktan çok siyasetçi ve asker olmak istiyordu. Bu rolü babası daha önce diğer oğlu Juan'a vermişti. VI. Alexander rollerin değişimi talebini reddedince Cesare'nin kardeşinin ani ölümünde parmağı olduğu söylenir. Juan akşamları geceleri çapkınlık yapmayı severdi ve bir sabah kılıç darbeleriyle delik deşik olmuş şekilde Tiber ırmağından çıkarıldı. Juan'ı aldatılan bir eş mi yoksa kardeşi mi öldürdü, bu hiçbir zaman bilinemedi. Cesare için yükselme yolu artık açılmıştı. Babasının parasıyla kendisine bir ordu kurdu ve emrine kendi orduları ile para karşılığı hizmet veren ticaret kaptanları aldı. 24 yaşındayken de ilk seferine çıktı. Kilise devleti kısa süre içinde Borjiyaların prensliği haline geldi, çünkü Cesare birbiri ardına küçük beylikleri ve kent devletlerini yıktı. Fransa'nın da desteğini alınca artık dur durak bilmez oldu ve egemenlik iddialarını kilise devletinin sınırlarının dışına taşıdı. Çıkar hesabına uyarak Fransız kralının kuzeni ile evlendi, fakat amacına ulaştıktan sonra eşini terk etti. Başarısının araçları sadece savaş olmayıp aynı zamanda da zehir, cinayet, casusluk ve ihanetti. Adamlarından biri bir gün halka eziyet edip insanları katlettiğinde kılını bile kıpırdatmadı. Daha sonra bu adamı sırf halkın üzerinde iyi etki bırakmak için idam ettirdi. Bir defasında barış yapmak isteyen hasımlar kendisi ile görüşme talebinde bulundular. Bu buluşma sırasında gelen konukları öldürttüverdi. Urbino kontu Guidobaldo da Montefeltro kilise devletine toplarını eğitim amacıyla ödünç vermişti. Cesare fırsattan istifade ederek bu toplarla Urbino'ya saldırdı. Savaş yönetiminde ve teknik gelişme konularında ise son derece ilericiydi ve hatta Rönesans'ın dahisi Leonardo da Vinci'ye yeni silahlar geliştirmesi için sipariş vermişti. Romagna'daki Forli kalesi ihanet nedeniyle yitirildiğinde İtalya'da çok saygı gören Caterina Sforza esir düştü ve Roma'da gizli bir zindana kapatıldı. Kontesi aşağılamak için Cesare'nin kendisine tecavüz ettiği söylenir.

Cesare'nin bu herzelerinin sadece bir kısmının kanıtı bulunmaktadır, çünkü hep kölelerini öne sürmüştür. Bununla birlikte çok sayıda tarihçi bunları yazmaktan bıkmamışlardır.

Lukres Borjiya yeni bilgilere göre babası ve kardeşi Cesare'nin iktidar oyunlarında daha ziyade trajik bir figür olup, yüzyıllardan beri inanıldığı gibi bir entrikacı değildir. Çağdaşları onu erkeklerin üzerinde büyük etkisi olan çekici bir kadın olarak nitelemişlerdir. Onun bu etkisini Cesare kendi çıkarları için kullanmıştır. Lukres babası ve erkek kardeşi ne zaman istediye evlendirildi. Eğer arada güçlü bir eş ortaya çıkmışsa o da hemen öldürüldü. Eski eşlerden biri Napoli kralının evlilik dışı oğlu olan Don Alfonso de Bisceglia idi. Lukres bu adamı sevmiştir. Bir suikast planlandığını hissedince de evlerini Spoleto kalesine taşıdılar. Babası papa VI. Alexander onların Roma'ya geri dönmelerini istedi. Neden olarak da damadına acilen tanrısal kutsama gereğini hissetmiş olmasını gösterdi. Karı koca içlerinde kötü duygularla Roma'ya gittiler ve papalık sarayında konuk edildiler. Lukres gizlice sürekli onlara eşlik edecek bir muhafız buldu. Eşine Peter katedralinin merdivenlerinde yapılan ilk suikast bu nedenle başarısız oldu, Don Alfonso hafif yaralı olarak kurtuldu. Bunun üzerine Cesare geceleri yatak başında nöbet tutmaya ve Lukres de eşinin yanından hiç ayrılmamaya başladı. Tarihçilerin yazdığına göre bir gün Cesare köleleriyle birlikte aniden yatak odasına daldı. Lukres kendini eşinin önüne attı. Kardeşi onu kolundan tutup odadan dışarı atınca köleler Don Alfonso'yu öldürdüler. Kısa süre sonra Lukres'i Ferrara Kontu ile evlendirdiler. Bu yeni yaşamında daha bağımsız oldu ve sanatçılarla bilim adamlarına destek verdi. Hakkında çıkarılan iddiaları onlarla aynı kumaştan olan Borjiyaların düşmanlarının yakıştırmalarına borçludur. Bu kişiler zamanla sadece dedikodu yapmakla kalmamış, Papa'ya zehirli mektuplar ve kitaplar da yollamışlardır. Kâğıdın üstüne incecik bir tabaka halinde zehir sürülür ve bu zehir okuma sırasında nefesle vücuda girer-

di. Borjiyaların sarayına ajan sokmak kolay değildi. İspanyol kökenlerinden ötürü genellikle İspanyol hizmetkârlar kullanırlar ve aralarında İspanyolca konuşurlardı.

Mediciler

Floransa kenti resmen bir cumhuriyetti. Ancak gerçekte Medici ailesi kenti mutlakiyetçi bir rejimdeki gibi yönetmekteydi. Daha önce kent sürekli seçimle değişen dokuz kişilik bir kurul tarafından yönetilirdi. Bu üyelerin seçilmek için belli koşulları yerine getirmeleri gerekiyordu. Bu koşullar son derece ince hesaplanmış olduğundan sadece 6 bin yurttaş seçme koşullarını yerine getirebiliyordu. Bunlar, haliyle nüfuz ve güç sahibi kişilerdi ve Floransa'nın önde gelen ailelerinin mensuplarıydılar. Mediciler para ticareti, tekstil üretimi ve ticareti ile kısa sürede tüm bu ailelerin arasında en güçlüsü olmuşlar ve siyasete de girmişlerdi. Bu alanda da başarılı oldular ve aslında hükümet etmek için meşruiyetleri olmadığı halde kentin yönetimini ele geçirdiler. Geri planda ipleri çeken güç oldular ve Floransa Cumhuriyeti'nde bir şeyler yapmak isteyen her kimse bu ailenin izni olmadan başarılı olması mümkün değildi.

Medici ailesi servetini en önemli Avrupa başkentlerindeki 16 şubesi ile Avrupa'nın en büyük bankası olan Medici Bankası ile yapmıştı. "İhtiyar" lakaplı Cosimo Medici (1389-1464) aile imparatorluğunu genişletti ve kısa sürede bankacılığa ek olarak 300 kumaş firması ile bu alanda ve doğu ile ticarete tekel haline getirdi. Para oluk gibi akıyordu ve para aracılığıyla verilen rüşvet ve yapılan entrikaların sonu gelmiyordu. Cosimo siyasi iktidara uzanmak istediğinde önce sürgüne gönderildi, kısa süre sonra da Floransa'ya geri döndü. Cosimo sanat ve kültürün ailenin itibarını yükselttiğini ve kentin güzelleştirilmesinin de yurttaşlar tarafından ödüllendirildiğini fark etmişti. Çalışıp didinerek ailesine çıkar sağladı. Medici ailesi kültürel himaye kavramı ile birlikte anılır oldu. Cosimo her yıl Floransa bütçe-

sinden verilenin üç misli kadar parayı sanat ve bilimler için sarf ediyordu. Tahminlere göre bu harcaması bugünkü değerlerle 40 milyon Avro'yu bulmaktadır. İtalya'nın ilk kuşak önemli Rönesans sanatçılarının büyük bölümü Cosimo tarafından finanse edilmişlerdir. Medici ailesi hayırlar da işlemiş ve iktidarlarını koruma adına bu hayırlardan da açıkça söz etmiştir. Keşişlerin ve rahibelerin manastırda kullandıkları paspasların üzerinde bile Medici ailesinin armasının bulunduğu söylenmektedir.

Medicilerin tabiatıyla devlet işleri nedeniyle düşmanları da vardı. Albizzi ailesi kıskançlığından nefret duyarken Pazzi ailesi de daha önce sözü edilen suikasttan dolayı Medicilerin canına susamıştı. Ayrıca papa da Medicilere karşıydı. Fakat Mediciler çok sayıda hafiyeyi maaşa bağlamışlardı, ajanları vardı ve sürekli olarak her şey hakkında bilgileri olurdu.

Lorenzo Medici'nin (1448-1492) iktidarında Mediciler güçlerinin doruğuna eriştiler. Lorenzo Cosimo'nun torunuydu ve şık kılık kıyafetinden ötürü "Muhteşem" olarak anılırdı. Lorenzo Rönesans'ın olumlu insan tipini temsil ederken Cesare Borjiya ise tam aksinin temsilcisiydi. Lorenzo büyük babası gibi tüccar olmaktan ziyade öncelikle iyi eğitilmiş ve çok yanlı bir kültür himayecisi, sanat ve bilimi destekleyen bir bilgeydi. Rönesans'ın en önemli İtalyan sanatçıları onun tarafından teşvik edilmişler ve desteklenmiştir. Siyasi olarak da Roma, Floransa, Napoli, Milano ve Venedik arasında barışı temin edici bir denge oluşturmuştu ve bu barış ancak Fransa kralının saldırısıyla bozulmuştu. Çıkarlarına ulaşmak için elinden geleni ardına koymazdı ve bu sırada aile imparatorluğunun parasal gücünün zayıflamasına hiç mi hiç aldırmazdı. Floransa'nın topraklarını savaşla değil, arazi satın alarak genişletti. İmola kentini Floransa adına satın almak isterken aynı kente sahip olma çabasındaki papa önünü kesti. Lorenzo bunun üzerine Medici bankasından Papa'ya verilen kredileri durdurdu. Papa da bunun üze-

rine rakip bankaya gitti ve sonucunda Mediciler Papa'nın finans tekeline yitirmiş oldular.

Lorenzo genç Mikelanj'ı keşfeden kişiydi. Evinin parkında antik eserler koleksiyonunun yanında genç yeteneklerin teşvik edildiği bir de sanat atölyesi vardı. O atelyede Mikelanj dikkatini çekti ve Lorenzo ondan bir sanat eserini kopyalamasını istedi. Genç Mikelanj uyuyan bir cennet kuşu yaptı ve kalitesi itibariyle antik çağda yapılan orijinalinden ayırd edilemeyecek bir eser ortaya çıktı. Lorenzo genç heykeltıraşa eserini asitli toprağa gömmesini önerdi. Böylece eserin daha sonra antik orijinalinden farklı bir görünümü olmayacaktı. Mikelanj kendisinden isteneni yaptı ve Lorenzo "eskitilmiş" eseri Roma'da bir tüccara verdi. O da eseri 200 altın dükaya bir kardinale sattı. Tüccar genç Mikelanj'ı aldatarak ona sadece 30 altın düka verdi.

Sforzalar

Borjiyalar Roma'da, Mediciler Floransa'da ve Sforzalar da Milano'da krallar gibi hüküm sürüyorlardı. Sforzaların atası Romagnalı bir köylünün oğlu olan ve işe paralı asker olarak başlayıp daha sonra kendi ordusuna sahip olan Muzio Attendole idi. Adını fatih anlamına gelen Sforza yapmıştı. Çocukları bu adı aile ismi yaptılar ve kont oldular. Muzio Attendole'nin bir oğlu Kont Francesco Sforza adını aldı ve özel ordu sahibi bir komutan olarak babasından daha başarılı oldu. Milano hükümdarı Kont Filipo Visconti'nin evlilik dışı kızı ile evlendi ve resmen çocuğu olmadan 1450 yılında ölen Kont Visconti'den sonra Milano'nun yeni hükümdarı oldu. Çok zengin ve gelişmiş bir kenti devralarak Milano'yu Kuzey İtalya'nın en büyük askeri gücü haline getirdi. Zamanının diğer hükümdarları ve muktedirleri gibi Francesco da acımasız ve pervasızdı. Eski bir silah arkadaşını idam ettirmişti, diğer yakın arkadaşları düşmana sığındılar, bir oğlunu da entrika yapmasından korktuğu için hapse attı. Karısı bir sevgilisini kıskançlık nedeniyle öl-

dürttü. Bununla birlikte papa II. Pius kültürü, yakışıklılığı ve zekâsı nedeniyle ona hayrandı; onun kişiliğinde Rönesans'ın tipik yeni insanını görüyordu.

Francesco 1466 yılında öldüğünde en büyük oğlu Galeazzo iktidarı ele geçirdi. Bu son derece zalim ve kötü bir adamdı ve kendisi de bir süre sonra öldürüldü. Onun yerine esmer teni yüzünden "zenci" lakaplı küçük oğlu Ludovico geçti. Gerçi Milano'ya refah getirdi ve sanatı teşvik etti, fakat daima kendi çıkarını gözetten bir iktidar adamı olarak kaldı. Metresler ve sevgililerle sonu gelmeyen ilişkilerden sonra 39 yaşında Beatrice d'Este ile evlendi. Gelin çok aç gözlüydü ve düğünden sonra 84 adet altın ve mücevherle bezenmiş elbise ısmarlamıştı. Ludovico'nun hizmetine aldığı ünlü Leonardo da Vinci birçok şölende kendisi tarafından imal edilen mekanik aletlerle herkesi şaşırtıyordu. Ludovico Beatrice'ye aşık olmasına karşın birçok kadınla da ilişkisi vardı. Beatrice üçüncü çocuğunu düşürdüğünde vicdan azabı çektiği için tutumunu değiştirdi.

Ludovico askeri açıdan uzun süre başarılıydı, ancak Fransa kralıyla kapışacak kadar güçlü değildi. Bir Fransız ordusu kontun bölgesine geldiğinde yeni paralı askerler bulmak amacıyla Tirol'e kaçtı. Gerçekten de daha sonra Milano'yu yeniden fethetmeyi başardı. Ne var ki başarısı fazla uzun ömürlü olmadı. Fransızlar yeni bir ordu gönderdiler ve bu savaşı kaybetti. 1508 yılında hapisteyken öldü.

Diğer Güçlü Aileler

İtalya Rönesans zamanında çok sayıda devlete ve kent devletine bölünmüş olduğu için Borjiyalar, Mediciler ve Sforzalar gibi daha birçok güçlü aile vardı. Bunların hiçbir çağdaş anlamda yurttaş konumunda olmayıp kendilerini bağlayan hiçbir norm yoktu, sadece güç ve zenginlik peşindeydiler. Aynı zamanda iyi eğitimliydi ve bilim ve sanatı da teşvik ederlerdi. Hatta bazıları sanatçı veya bilim adamı olarak faaliyet gösterirlerdi. İnsan-

lar için başlarındaki egemenin zalim veya iyi niyetli olması bir şans meselesiydi.

Görülmemiş derecede acımasız bir kişilik de karakteri itibariyle Cesare Borjiya'ya çok benzeyen Napoli kralı Farrante idi. Bu kral, şantaj, keyfi idamlar ve makam pazarlıkları ile iktidarını korumasını biliyordu. Rakiplerinin peşine yüksek ücretlerle hafiyeler, entrikacılar ve ispiyoncular takardı. Ülke ajandan geçilmez olmuştu. Bunların görevi kurbanlarını bertaraf etmek ve gerektiğinde kırsal bölgelere çekerek orada hızla katledilmelerini sağlamaktı. Sarayının mahzenlerinde öldürttüğü düşmanlarının cesetlerini içi ispiroto dolu büyük cam kaplarda muhafaza ederdi. Geceleri elinde meşale ile mahzende dolaşır ve "ben yaşıyorum, ama sen öldün" diye konuştuğu söylenirdi.

Urbino kontu Federigo da Montefeltro özel ordusu olan bir komutan olarak başarılı savaşlar çıkarmış ve bu arada inanılmaz derecede zenginleşmişti. Buna karşın namuslu bir adam olarak kaldı. Üvey kardeşi öldürüldükten sonra Urbino hükümdarı olmuş ve kanlı savaş işlerinden elini eteğini çekmişti. Çok nitelikli hümanist bir eğitim görmüş ve bizzat sanatla uğraşmaya başlamıştı. Artık vaktini bununla geçirmek niyetindeydi. Urbino halkına yeterince parası olduğunu ve bundan böyle çok vergi ödemelerine de gerek olmadığını açıkladı. Tarihçiler halkın kendisine bir kardeşleri imiş gibi muamele ettiğini yazarlar. Okullar ve hastaneler yaptırdı, yoksullara yiyecek dağıttı ve kentin ahalisine yardım etti. Sarayını bilim ve sanat yuvası haline getirip Medicilerin yaptığı gibi koleksiyonlar oluşturdu. Otuz yazıcı görevlendirerek kendisine muhteşem bir kütüphane hazırlattı. Yazar ve diplomat Castiglione'yi "İtalya'nın Işığı" ilan etti.

Bu karakterin tam tersi ise ailesinin Rimini kentinde hüküm sürüp zulüm yaptığı Malatesta idi. Ailenin bir ferdi olan Sigismondo Malatesta homoseksüeldi ve açıkça o zaman genç olan Rimini başpiskoposunun peşindeydi. Başpiskopos aşkına

yanıt vermeyince Sigismondo bir ayın sırasında başpiskoposu öldürdü.

15. yüzyılın ikinci yarısında Gonzagalar tarafından yönetilen Mantua Beyliği iyi durumdaydı. I. Gianfrancesco 1425 yılında asil ailelerin çocukları için daha sonra ün kazanan ve hümanist ideallerin öğretildiği bir okul açtırdı. Hükümdarın en büyük oğlu Ludovico da bu okulda dikkatlice yetiştirildi ve daha sonra bir komutan olarak başarılar kazandı. Serveti ile kendi kentinde birkaç tane kilise inşa ettirdi, ayrıca ressam Mantegna'yı Mantua'ya getirdi. Aynı zamanda kendisinden sonra gelen hükümdarların sürekli geliştirdiği büyük bir sanat koleksiyonu oluşturdu. Özellikle Isabella d'Este Mantua'daki sanat etkinliklerini teşvik etti. Önemli sanatçılara yapıtlar ısmarladı ve onlardan daha verimli olmalarını istedi. Kendisi aynı zamanda da bir moda ve lezzet ustasıydı.

Çar'ın Kuryeleri

-Rusya'nın İlk Gizli Servisi

Rusya İmparatorluğu'nun ilk ortaya çıkışında sadece Slav unsurları değil, aynı zamanda İskandinav ve Asya etkileri de önemli olmuştur. Ortaçağ'ın başlarında bugünkü Rusya'nın çekirdek bölgesinde Slav kabileleri kendi başlarına cemaatler halinde birbirinden uzakta ve yayılmış olarak yaşamaktaydılar. Vikinglerin bu bölgeye yayılmasıyla daha 8. yüzyılda bugünkü İsveç'den Veringler bölgeye girdiler. Bunlar yerli halk tarafından "Rus" adı verilen savaşçılar ve tüccarlardı ve devletin ilk kurulmasına ilişkin itici güç oldular. Diğer itici güç ise Cengiz Han'ın dünya imparatorluğundan sonra kurulan devletlerde yaşayan Tatarlardı. Bunlar bugünkü Rusya steplerinde istikrarlı devletler oluşturmuşlardı ve aynı zamanda da Slav kabilelerini etkileri altına almışlardı. Kısa sürede kuzeyde Novgorod ve güneyde de Kiev merkezli iki büyük Slav devleti kuruldu. Bu devletlerin üst sınıfları aslında Slav asıllı değillerdi, fakat kısa

sürede Slav halkla kaynaşma gerçekleşti. Kiev merkezli güneydeki devlet ise bir süre sonra Tatarların genişlemesine dayanamadı. Aynı zamanda da kuzeyde Novgorod çevresindeki devlet ise komşularına karşı korunmak üzere Tatarların himayesine girmek zorunda kaldı.

Bu tarihten sonra da küçük ve bağımsız bir prenslik olan ve hükümdarları 13. yüzyılda Tatarların yönetimine girmiş bulunan Moskova'nın yükselişi başlamış oldu. Tatarlara olan yakınlığı nedeniyle bu prensliğin gelişmesine izin verilmişti. "Kalita" (para kesesi) adı verilen Ivan Daniloviç Tatarlar adına vergi bile toplama yetkisine sahipti ve bu pozisyonunu egemenlik alanını genişletmek için kullandı. Onunla "Rus topraklarını toparlama" hareketi başlamış oldu ve bu hareket daha sonra çarlarla birlikte devam etti. Tatar hükümdarlığının sona ermesi ile Moskova komşularına karşı üstünlük sağlama olanağına kavuşmuştu ve bu amaçla her fırsatı değerlendirdi. III. Ivan 1462 yılında Moskova'da tahta çıktığında artık birleşik ve merkezileşmiş bir devletin hükümdarı idi. Ne var ki hükümdar çok dikkatliydi ve bırakın yabancılara, kendi tebaasına bile güveni yoktu. Bizans geleneğine uyarak hükmetmeye başladı ve armasına da Bizans'ın çift başlı kartalı ile Konstantinopolis'te uygulanan saray merasim düzenini aldı. Son Bizans imparatorunun yeğeni ile evlenerek Moskova'yı "üçüncü Roma" seviyesine yükseltti. Eski toplumsal yapıları yok etmek ve yeni tebaasını kendisine daha bağımlı hale getirmek için çeşitli iskân faaliyetlerine girişti. Böylece hiçbir yerel egemen bundan sonra hükümdarlık iddiasında bulunamayacaktı.

Arzulanan Yabancı Düşmanlığı

III. İvan 1478 yılında Novgorod'u fethetmesinden sonra Moğolların etkili posta sisteminin benzeri olan bir sistem kurdu ve bu sistemi bir casusluk odağı haline getirdi. İstihbarat çalışmalarının merkezi Moskova'ydı. Buradan özel kuryeler yola çıkarılır-

dı. Bunlar çok gizli haberleri taşırlar ve aynı zamanda da hükümdarın gözü kulağı olurlardı. III. İvan, yabancı olan herkesi casus olarak kuşku altında tuttuğu için de halk arasında yabancı düşmanlığını körükledi. Ticaret izni verilmiş olan yabancı tüccarlar bile ülkede sadece belirlenmiş yolları kullanabilirlerdi ve yerli halkla temas etmeleri yasaklanmıştı. Moskova'da kendileri için ayrılmış binalarda ikamet edebilirler ve gece gündüz gözetim altında tutulurlardı. Karanlık bastırınca bu yabancı tüccarların oturduğu evler dışarıdan kilitlenirdi. Sadece hükümdar tarafından belirlenmiş olan kişiler yabancılarla irtibata geçebilir ve ticaret yapabiliirdi.

1492 yılında Tirollü Michael Snups beraberinde İmparator Maximilian'ın tavsiye mektubu ile Moskova'ya gelip Ob nehrine kadar olan bölgeyi ziyaret ederek burada araştırma yapma talebinde bulunduğunda bu isteği reddedilmişti. Aldığı yanıtla gerekçe olarak da bölgenin yabancılar için tehlikeli ve zor olduğu belirtilmişti. Snups'un Türkiye veya Polonya üzerinden bile ülkesine geri dönmesine izin verilmemiş, sadece Rusya'ya geldiği yoldan gitmesi istenmişti.

Korkunç İvan

III. İvan ile Rusya, başarılı olmak için demir yumrukla yöneten bir hükümdara sahip olmuştu. İvan'ın halefi III. Vasili 1533 yılında öldüğünde tahta geçecek olan yeni hükümdar henüz üç yaşındaydı. IV. İvan olarak tahta çıktı ve karar vermek için henüz çok küçüktü. Ülkede derhal iktidar mücadelesi başladı ve devlet parçalanma tehlikesi ile karşı karşıya kaldı. Hükümet etmeye meraklı bir anne çocuğunu ezdi ve karakterinin belirleyicisi oldu; IV. İvan'ı da böylece "Korkunç İvan" haline getirdi. Çocuk, iyi bir eğitim aldı ve yeni gelişmelere açıktı. Fakat sürekli olarak kontrol edemediği öfke nöbetleri geçiriyordu. On yedi yaşındayken taç giydi ve ilk kez Rus hükümdarlarının kullandığı "çar" unvanını aldı. Savaşlar yaptı, "Rus toprağını topladı"

ve korku ve dehşet saçtı. O ünlü öfke nöbetlerinden birinde hatta kendi oğlunu bile döverek öldürdü. Moskova'daki posta merkezi onun iktidarında bir bakanlık haline dönüştürüldü ve gizli bir sansür uygulanmaya başladı. Her mektup ve özellikle de ülke dışından gelenler mutlaka okunurdu. Gizli kurye hizmetini daha da iyileştirdi ve ulakları artık sürekli büyüyen ülkenin her tarafına erişir oldular. Şaibeli muhafızları "Opriçniki" ile IV. İvan bir dehşet bölüğü oluşturdu ve bununla yüksek kilitse adamlarını ve asilleri büyük ölçüde ortadan kaldırdı. Buna karşılık tümüyle kendisinin iradesine bağımlı bir kapıkulu asiller sınıfı oluşturdu. Kendisine muhalif olanlar derhal öldürüldü. Opriçniki sonraki tüm Rus gizli servislerinin öncüsü oldu. Mensupları kayıtsız şartsız emirlere uymak zorundaydılar ve hangi suçu işlemiş olurlarsa olsunlar tam bir ceza bağıışıklığına sahiptiler. Sade vatandaşlar da Opriçniki'nin zulmünden korkmalıydılar. O nedenle simsiyah bir kıyafetle ve kapişonla gezerler ve siyah atlara binerlerdi. Şayet korku ve dehşet düzeyinde düşme olursa insanlar hemen katledilirlerdi. Çar sevimlikten çok kendisinden korkulan kişi olmak istiyordu. Eğer bir ayaklanma olursa orada ne kadar insan varsa hemen tehcir edilir ve dağıtılır, böylece arzu edilmeyen temasların önüne geçilmiş olurdu. Opriçniki'nin yaklaşık 6 bin üyesi vardı. Bunlar aralarında yabancıların bile olduğu genellikle alt düzeydeki asiller arasından seçilirdi. Başarılı olduklarında ödöl olarak kendilerine büyük araziler ve emirlerinde çalışmak üzere köleler bahşedilirdi. Kısa sürede Moskof vilayetinin neredeyse yarısı Opriçniki'ye ait olmuştu.

Opriçniki en vahşi eylemini 1570 yılında gerçekleştirdi. Ajanlar IV. İvan'a Novgorod kentinin Rusya'dan ayrılmak istediğini ve Polonya-Litvanya'ya iltihak etmek istediğini bildirdiler. Çar Opriçniki'yi derhal Novgorod'a gönderdi. Her yandan kente saldırdılar. Önlerine çıkan ne kadar insan varsa öldürdüler. Manastırlar ve kiliseler yağma edildi. Katliam yaklaşık beş

hafta sürdü onbinlerce insan katledildi. En sonunda kent ve yakındaki yerleşim merkezleri yakıldı. Başpiskopos için çarın özel bir planı vardı. Üstüne bir hayvan postu giydirilerek av köpeklerine yem edildi. Sonunda IV. İvan kendi ajanlarından da korkar hale geldi. Opriçniki'nin kontrolünü yitireceği düşünceyle bu örgütü 1572'de lağvetti.

Çar IV. İvan'ın ölümü.

Keyfi yönetimi ve çok sayıdaki fetih savaşları ile IV. İvan büyük bir servet sahibi olmuştu. Fakat en yakın adamlarına bile güveni yoktu. Hazine odasının yeterince güvenli olmadığı gerekçesiyle Kremlin'in altındaki labirentlerde çok güvenli hazine odaları yaptırdı. Bir mimar çok gizli yerlere sessizce yeni hazine odaları inşa etmekle görevlendirilmişti. İş bittikten sonra bu mimarın kafası vurularak başkalarına bu gizli odaların yerini söylemesi engellendi. İnşaat işçileri de yine çarın adamları tara-

fından katledildiler. Altınları ve mücevherleri hazine odalarına taşıyan işçilerin üzerine duvar örüldü. Sonunda sadece Çar bu odaların nerede olduğunu biliyordu. Bu hazine odalarının bulunması bugüne kadar mümkün olmamıştır.

IV. İvan'ın 1584 yılında ölümünden sonra yerine oğlu I. Feodor tahta oturdu. Fakat Feodor'un akli dengesi yoktu. Asıl tahta geçmesi gereken oğlunu İvan bir öfke nöbeti sırasında öldürmüştü. Yeni çarın kayınbiraderi Boris Godunov bu nedenle hükümet etme işlerini kendisi üstlendi. Feodor'un en küçük kardeşi Dimitri'nin Godunov'u öldürttüğü söylenir. Çar I. Feodor'un çocukları olmadı ve Godunov aslında kendisi çar olmak istiyordu. Gerçekten de 1598'den 1605'e kadar asıl çar o olmuştur.

1604 yılındaki büyük kıtlıktan sonra Moskova'da birden bire ortaya Dimitri adında biri çıktı ve Çar IV. İvan'ın kayıp oğlu olduğunu iddia etti. Polonya'dan gelmişti ve Polonya Kralı Sigismund'un desteğini kazanmıştı. Fakat çar Boris'in gizli servisi Dimitri'nin bir sahtekâr olduğunu ortaya çıkardı. Bir manastırdan kaçan Yunanlı bir keşiş kendisinin Dimitri olduğunu iddia etmişti. Açlık felaketi altında ezilen halk ise bunun tanrının bir işareti olduğuna inanarak sahte Dimitri'yi yeni çar yapmıştı. Fakat ülkede kargaşa ve entrikalarla cinayetler son bulmadı. Daha tahta çıktığının ilk yılı dolmadan Dimitri ayaklanan bir grup tarafından öldürüldü. Cesedi yakıldı ve külleri bir topla geldiği yer olan Polonya istikametine atışıldı. Bu sırada Boris Godunov da ölmüş olduğu için çarın tahtı bir süre boş kaldı ve komşu devletler bu tahta kendi adaylarını çıkarma uğraşısına giriştiler. Ülke daha da karıştı. Bir Boyar olan Wassili Schusjski İsveçlilerin yardımıyla daha önce Polonyalıların başaramadıkları çarın tahtını ele geçirmeye kalkıştı. 1610 yılında Polonya birlikleri Moskova'ya girdiler. Rusya parçalanacak hale gelmişken IV. İvan'ın elinden kurtulmuş bulunan eski asil sınıf mensuplarının son temsilcileri bir araya gelerek Polonyalı prensi

çar ilan ettiler. Buna karşılık Polonya kralının kabul etmediği bazı koşullar ileri sürdüler. Aynı zamanda da yabancı hükümranlılığına karşı direniş de baş gösterdi. Sonunda bir kurtuluş ordusu oluşturulabildi ve bu ordu Kont Poharski komutasında Polonyalı işgalcileri yenerek 1612 yılında Moskova'yı zapt etti. Bir sonraki yıl Büyük Rus Konseyi (Zemskij Sobor) toplandı ve henüz 16 yaşında olan Michail Fjodoroviç Romanov yeni çar olarak ilan edildi. Yeni çar hizmet asilleri sınıfına mensuptu ve eski aristokrat sınıfla bir alakası yoktu. Çar III. Michail adıyla Romanovlar olarak bilinen yeni bir hanedan kurdu ve bu hanedan sonraki 300 yıla yakın sürede Rusya'ya hükmetti.

Romanovlar

Romanovların yönetimi altında önce Rusya sarayındaki yabancı düşmanlığı azaldı. Yeni Çar ve danışmanları yabancı uzmanlara değer verdiler ve onları ülkeye çağırdılar. Rusya bu yabancı etkiler sayesinde zamanla Avrupalılaştı. Karşıt hareketleri zamanında ortaya çıkaracak bir gizli servise özel önem verildi. Yabancı uzmanlar arasında bir İngiliz, Arthur Dee de vardı. Dee resmen hekim ve çarın tıbbi danışmanı olarak görevlendirilmişti. Gayriresmî olarak ise bu şahıs İngiliz gizli servisinin bir mensubuydu ve seyahat eden tüccarlar aracılığıyla Rusya'daki siyasi gelişmeler hakkındaki bilgileri İngiliz hükûmetine iletiyordu. Çar III. Michail'in halefi hafiyeliği teşvik etti ve adalet sistemini bozucu usuller getirdi. Böylece, siyasi suçlar normal mahkemeler yerine özel komisyonlarda görülmeye başladı. Bir siyasi suçun bildirilmemesi bile ölümle cezalandırıldı. Köleler efendilerinin suçlarını bildirmekle sorumlu kıldılar. Hafiyelerin sayısı hızla arttı, çünkü her kuşkulu gözlemin olabildiğince çabuk iletilmesi gerekiyordu. Bununla birlikte büyük bir Kazak ayaklanması engellenememişti. 1650 yılında oluşturulan gizli bir büro ile daha fazla etkinlik sağlama amacıyla diğer tüm gizli organizasyonlar merkezileştirildi. Bu büronun çalışanları Mos-

kova'daki elçiliklere sızacak ve ülke dışındaki Rusya elçilerini de gözetim altında tutacaklardı. Genellikle iki misli ücretle çalışırlardı. Ücretlerinin dışında bir de gözledikleri kişilerden rüşvet alırlardı. Her yerde yaygın olan mektup sansürü gizlenmiyordu, aksine devletin ne denli güçlü olduğu sergilenmeliydi.

17. Yüzyılın sonunda Rusya'da yine çok güçlü bir çar, Büyük Petro hükümdar olmuştu. Babası iki kez evlendiği için Çar I. Petro'nun tahtta çıkışında rekabet edeceği iki ayrı eşten kardeşleri vardı. Kısa süre sonra genç çar o güne kadarki ilk çar olarak refakati ile birlikte gelişmiş Avrupa'ya kendi adına casusluk yapmak üzere bir seyahat düzenledi. Mümkün olduğunca fazla şey öğrenecek ve batının teknik, bilimsel ve kültürel kazanımlarını kavrayacak ve bunları ülkesine getirecekti..

Çar Amsterdam'da beş ay boyunca gemi marangozu olarak çalıştı ve kendisine verilen hiçbir işi reddetmedi. Bir süre sonra iş arkadaşları ne denli önemli birisiyle çalıştıklarını anladılar, ancak hiç farkında değilmiş gibi davranmaları emredilmişti. Bir tıbbi anatomi kursuna katıldıktan sonra elçilik mensuplarının dişlerini gerekirse çekmek üzere muayene etmeye başladı. Königsberg'de tanınmadan topçu eğitimi gördü ve sınavda başarılı olduğu için de başarı belgesi aldı. Hannover'de Kontes Sofi ve kızı tarafından yemeğe davet edildi ve yemek sırasında kontesin kızı konuğun sofrada adetlerinin kaba olduğunu gördü. Bununla birlikte konuğu çok beğenmişti ve onu neşeli ve konuşkan bulmuştu. Yemeğin sonrasındaki balo sırasında çar Petro zarif Avrupalı hanımların balina kemiğinden yapılmış korseler kullandıklarını ilk kez fark etti. Daha sonra Almanya'da kadınların sert kemikleri olduğunu söyledi. Londra'da refakatindeki heyetin diğer üyeleriyle birlikte bir ev kiraladı ve eski Rus geleneğine uyarak sarhoş olma partileri düzenledi, bu yüzden de evden çıkarken 350 sterlin restorasyon gideri ödemek zorunda kaldı. Amsterdam ve Londra kentleri Çar Petro'yu

büyüledi ve memleketine dönüşünden beş yıl sonra da yeni başkenti San Petersburg'u inşa etmeye başladı.

Batıdan döndükten sonra Petro hemen devletini yeniden düzenlemeye başladı ve reformlar çağını başlattı. Enerjik biçimde işe girişti ve kimsenin itirazını dinlemedi. Rus asillerinin sakallarını kestirdi, ancak özel bir vergi ödemeleri hallerinde sakal bırakmalarına izin verdi. Rusya hızlı bir gelişme ile batıya uyum sağladı. Kadınlar ve erkekler emirlerine uyarak Avrupa modasına uygun giyinmeye alıştılar. Aynı zamanda batı ülkelerinin başkentlerinde ekonomi casusları faaliyete girişmişlerdi. Bu casuslar yeni üretim tekniklerini öğreniyor ve öğrendiklerini Rusya'ya iletiyorlardı. Çar Petro askeri ve sivil yönetimini modernize etti, yeni bir takvim kabul etti, donanmasını güçlendirdi ve kendisinden önceki çarların yaptığı gibi savaşlarla "Rus topraklarını" bir araya toplamaya başladı. Çar Petro ile Rusya büyük devlet haline geldi.

Özel hayatı ise hükümdarlığı kadar başarılı değildi, çünkü bencildi ve çok hiddetli olabiliyordu. Boyu iki metreden uzun-
du, çok güçlüydü ve sarayda bile kavgaya girişmekten çekinmezdi. Sofrasında herhangi bir oturma düzeni yoktu ve kendisini arkadaşça "Petro Kaptan" diye hitap eden işçilerle bir arada yemek yemeyi ve onlarla içki içme bahsine girmeyi severdi. Bir İngiliz tüccarın bir defasında yazdığı gibi, Çar Petro konuklarını sarhoş ettikten sonra bunlar hep birlikte masaların üzerinde dans etmişlerdi. İçmeye çok dayanıklı olan Çarın kendisi ise sarhoş olmadığı halde onlarla birlikte masanın üstüne çıkarak dansa katılmıştı. Yaklaşık 300 kişinin katıldığı büyük davetlerde çoğu zaman aşçılarına yemeklerin altına ölü fareler yerleştirmelerini emreder ve konuklarının midesinin bulanmasından şeytani bir zevk alırdı. Çar Petro çok çalışkandı. Güneş doğmadan kalkar ve çok zengin bir adam olmasına karşın ceplerinde devlet yazıları, tamir edilmiş çoraplar ve eski ayakkabılar olan partal ve sefil bir manto giyerek işine koyulurdu. Lüks yaşıtıdan

hoşlanmaz, ilgisini daha çok bilime verir ve sarayla pek ilgilenmezdi.

Çar Petro ülke dışından yurduna döndükten sonra eşi Evdoksiya'dan ayrılarak onu bir manastıra gönderdi. Akabinde güzel bir dilber olan mutfak hizmetkârı Letonyalı Marta Skawronska ile birlikte olmaya başladı. Çiftin birlikte 12 çocuğu oldu, ancak bunlardan sadece üç kız yaşadı. Marta, çarı kızgın olduğu zaman güldürebilen az sayıdaki insanlardandı. Çar arkadaşları ile kafa çekmeye oturduğunda Marta gecenin ilerlemiş bir saatinde gelir ve "Eve gitme zamanı geldi babalık" der, bunun üzerine de çar uslu bir çocuk gibi kalkar giderdi. 1712 yılında çar Marta ile evlendi ve Marta Rus-Ortodoks mezhebine geçerek adını Katarina olarak değiştirdi. Saray erkânı ve kilise bu işten hiç hoşlanmadı, çünkü Evdoksiya hâlâ bir manastırda yaşamaktaydı.

Çar Petro'nun ilk eşinden veliaht olan Aleksei adlı bir oğlu vardı. Fakat bu oğluya anlaşıyor ve onu korkak ve fazla munis buluyordu. Babasının aksine Aleksei Rusya'nın eski halini seviyor ve modern bilim dallarından çok ilahiyatla ilgileniyordu. Babasının düşmanları onu çara karşı bir araç olarak kullandılar. Çar Petro gizli servisi eliyle arkasından çevrilen olaylar hakkında bilgi sahibi oldu ve oğlunu ihanet suçlamasıyla mahkemeye çıkardı. Ayrıca da öldükten sonra oğlunun reformları geriye döndüreceğinden korkuyordu. Çarın oğlu daha hakkındaki hüküm açıklanmadan ağır işkence altında yaşamını yitirdi. Bu olaydan altı buçuk yıl sonra 1725 yılında Petro da öldü. Neva nehri üzerinde askerlerin bindiği bir salın alabora olduğunu görünce yardım etmek istemişti. İlerlemiş yaşına karşın buz gibi suya atladı ve bunun sonucunda ağır biçimde hastalandı. On dan sonra Letonyalı mutfak hizmetçisi eşi Katarina iki yıl boyunca çariçe oldu. Fakat o da kendisinden sonra gelenler gibi zayıf bir hükümdardı ve zamanında ülke kargaşadan kurtulamadı.

Tezgâhlanan Bir Savaş

1700-1721 yılları arasındaki Kuzey Savaşı'nda İsveç'in Baltık Denizi'ndeki üstünlüğü kırılmıştı. Savaşın en büyük galiplerinden biri artık bu denize serbestçe geçiş olanağı ve Doğu Avrupa'da hak iddia edebilecek bir konuma gelen Rusya'ydı. Savaşın patlak vermesinde Livland doğumlu diplomat ve casus Johann Reinhold von Patkul'un büyük katkısı oldu. Bu şahıs, zamanının en başarılı gizli diplomatıydı ve aralarında Çar I. Petro da olan birçok efendiye hizmet etmişti. Von Patkul, İsveç ordusunda binbaşı olarak hizmet veren Livlandlı bir kaymakamın oğluydu. Babası 1657 yılında Wolmar kalesini Polonyalılara teslim ettiği için Stokholm'de hapse atılmıştı. Karısı da kocasının peşinden Stokholm'e gitti ve Johann Reinhold 1660 yılında burada dünyaya geldi. Çocukluğu hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Hakkındaki ilk belgeler Kiel Üniversitesi'nde hukuk okuduğu zamandan kalmıştır. Johann Reinhold daha sonra babasından miras kalan malları almak üzere Livland'a döndü, aynı zamanda da Riga'da İsveç ordusu emrine girerek subay oldu. İsveç devleti Livland aristokrasisinin mallarını kamulaştırdığı ve ortaya büyük bir kargaşa çıktığında İsveç Kralına rica mektubu yazan bir komisyonun da üyesi oldu. Bu protestolar kralı çok kızdırdı ve komisyon üyelerini mahkemeye verip mahkûm ettirdi.

Johann Reinhold von Patkul tam zamanında Kurland'a kaçıp gözden kayboldu. Bundan sonra bütün gücüyle İsveç'e karşı direniş hareketine karıştı. Bu faaliyeti ile de o kadar ünlendi ki, Saksonya ve Polonya Kralı Güçlü August onu hizmetine aldı. Kralın ona Polonya'yı sürekli tehdit eden İsveç'e karşı planladığı önlemler için danışman olarak ihtiyacı vardı. Fakat kral askeri bakımdan zayıftı ve İsveçlilerle başa çıkacak gibi değildi. Von Patkul kral için bir ittifak planı hazırladı ve olası müttefiklerle ilişki sağladı. Bunun yanı sıra Saksonya ve Rusya arasında bir ittifak formüle etti ve Çar I. Petro'yu ustaca İsveç'e karşı yapılacak savaştan ne gibi yararlar sağlayacağı konusunda ikna etti.

1700 yılı Şubatında Saksonya birlikleri gizli bir harekâtla İsveçliler tarafından işgal edilen Riga'ya yürüdüler. Aynı zamanda bir ayaklanmayı da kışkırttılar. Fakat bu harekât başarısız oldu ve İsveç Kralı XII. Karl bilahare Polonya'ya karşı saldırıya geçti. 1702 yılında birlikleri Krakov'u bile ele geçirdiler. Güçlü August zor duruma düştü. Von Patkul yardım almak üzere çara gitti. Çar Petro onu hizmetine aldı ve 1703 yılında Kral August'la Çar Petro arasında bir himaye sözleşmesi gerçekleşti. Rusya yardımcı kuvvetler ve para gönderdi, ancak Kral August bu parayı sevgilisiyle sarf etti ve ordularının yararına sunmadı.

Sonunda Güçlü August İsveçlilerle çarın çıkarlarıyla uyuşmayan ayrı bir barış antlaşması yaptı. Von Patkul bu planlar hakkında bilgi sahibi oldu ve krala yakınlaşmak istedi. Barış görüşmelerinin başlamasını kendisi önermek üzere çarla irtibata geçmeye çalıştı. Sadece çara sığındığı takdirde kendisini İsveçlilerden kurtarabileceğini düşünüyordu. Ayrıca Saksonya'da konuşlanmış olan ve yardım için gönderilmiş Rus birliklerine müttefik oldukları halde yeterli yiyecek içecek verilmediği için ilk gerginlikler de ortaya çıkmıştı. Saksonya gizli servisi bu yazıyı ele geçirince Von Patkul Güçlü August'un gıyabında ve o zaman geçerli olan diplomatik dokunulmazlık ilkelerini dikkate almadan tutuklandı. Rus elçisi olmasına karşın 1705 yılında Saksonya'daki Sonnenstein kalesindeki zindana atıldı. Güçlü August için savaş yenilgiyle sonuçlanmıştı ve 1706 yılında İsveç Kralı ile barış yapmak zorunda kaldı. İsveçlilerin barış koşulları arasında Johann Reinhold von Patkul'un teslimi de vardı. Kral August buna rıza gösterdi, fakat gizlice Von Patkul'un kaçmasına göz yumulmasını da emretti. Sonnenstein kalesinin komutanı bu emri yerine getirmekte tereddüt etti ve bir İsveç birliği zamanında oraya gelip Von Patkul'u yakaladı. Daha sonra da idam edildi. Çar Petro bir yazıyla Güçlü August'a kralın bu davranışını şikâyet etti ve hatta Viyana'daki İmparatoru da bundan haberdar etti. Sonuç olarak Rusya bu büyük savaşın galibi oldu.

Kral ve Parlamento

-İngiliz Gizli Servisi'nin Gelişmesi

İzole edilmiş bir ada konumundan ötürü İngiltere tüm Ortaçağ boyunca ani bir işgalden korunmuştu. Düşmanlar kıta Avrupa'sında ordularını topladığında İngiltere'ye hücumdan önce gemilere ve limanlara ihtiyaçları vardı ve bu hazırlıkların gizli tutulması mümkün değildi. Bu nedenle İngiltere'de askeri nitelikli düşman gözleme uygulaması hiç gelişmemişti. Casuslar sadece hasımlarını kendi topraklarında iseler izlerlerdi. Rönesans çağında casusluk diplomasının bir aracı haline geldiğinde ve şövalyece tutumlar giderek daha fazla önemini yitirdiğinde İngiltere kralı da casusluk operasyonlarına başvurmaya başladı. Artık hasmın sinsice izlenmesi onursuz bir davranış olarak kabul edilmiyordu. Diğer Avrupalı devletlerde olduğu gibi önce elçiler casusluk sanatında ilerlediler ve kendi misyonlarından bu işi yürüttüler. Bunu yaparken de kendilerine müsaade edilen den daha fazlasını yaptılar, çünkü kralın yazdıkları raporlardan çıkarması gereken sonuçlar olduğunu düşünüyorlardı. Yüzyıllar

boyunca Fransa, İngiltere'nin en büyük düşmanıydı ve casuslar özellikle burada kullanılırdı. İlk kez reformasyon döneminde ve bilhassa buna mukabil başlayan karşı reformasyon sırasında İngiltere casusluk ağlarını yaygınlaştırdı ve böylece kendi sınırları dışında da faal hale geldi.

Reformasyon çağında İngiltere özel yollara başvurdu. Kral VIII. Henri eşi Aragonlu Katarina'dan ayrılmak ve saraydan Anne Boleyn ile evlenmek istedi. Fakat Papa boşanmayı yasak etmişti ve sonunda kral Papa'nın otoritesini tanımadı, İngiliz kilisesi de Roma'dan koptu. Bununla kral ülkesinde çok sayıda ki kilise malları üzerinde de tam bir egemenlik kazandı. Kral, İngiltere kilisesinde Papa'nın konumuna gelmiş oldu. Onun bu konumunu tanımamak ihanet sayılıyordu ve derhal ölümle cezalandırılırdı. Anglikan kilisesi zamanla devlet kilisesi haline geldi ve sadece Katolik kilisesi karşısında değil aynı zamanda Protestan kilisesi karşısında da özel bir konuma yerleşti. VIII. Henri'nin ölümünden sonra oğullarından biri olan VI. Edward daha çocuk yaştayken tahta geçti. Hükümet işlerini bir amcası üstlendi ve bu amca Protestanlığı daha fazla teşvik ederken Katolikliği bastırdı. Edward'ın ölümünden sonra Katolik Maria İngiliz kraliçesi oldu. İspanyol II. Filip ile evliydi ve dinsel gelişmeyi tersine çevirdi. Büyük bir şiddetle ülkeye Katolikliği kabul ettirmeye çalıştı ve böylece de halk arasında Papa yanlılarına karşı büyük bir nefretin uyanmasına neden oldu. Maria'nın hiç çocuğu olmadı. Ölümünden sonra da VIII. Henri ile Anne Boleyn'in kızı I. Elisabeth İngiliz tahtına oturdu. Yeni kraliçe İngiltere ile İspanya arasındaki yakın ilişkileri bitirmeye ve Protestanlığın üstünlüğünü yeniden sağlamaya gayret etti. Politikası, kıtadaki Katolik güçlere karşı idi ve bu da İspanya'nın düşmanlığına yol açtı. Kral II. Filip İngiltere'yi işgal planı hazırladı ve din düşmanı kraliçeyi tahttan indirmek istedi. İlk hazırlıklar tamamlandı. İngiltere sarayı ve Londra kentinde İspanyol casusları cirit atıyordu. Bunların raporları İngiltere'nin büyük eko-

nomik sıkıntılar içinde bulunduğunu ve vurucu gücü olan askerlerinin sayısının da az olduğunu bildiriyordu. Bu durumda bir işgalin mümkün olabileceği anlaşıyordu.

İngiliz Gizli Servisinin İlk Başkanı: Sir Francis Walsingham

Sir Francis Walsingham bir avukatın oğluydu ve mesleki açıdan o denli başarılıydı ki, kendisi de 20 yaşında avukat olmuş, daha sonra da parlamentoya seçilmişti. Kraliçenin danışmanı Sir William Cecil 1568 yılında onu bir gizli servis kurmakla görevlendirdi. Bu servisin görevi özellikle Londra'da çok sayıdaki İspanyol ajanı ile mücadele etmektir. Bu suretle kariyerde ilerledi ve kraliçenin kişisel birinci sekreterliğine yükseldi. Walsingham'a verilen finansal kaynaklar sınırlıydı, ancak çok akıllı davrandı. Kendisine çok önemli bilgiler getiren ve böylece bir yandan Katolik İskoç Kraliçesi Mary Stuart lehine Kraliçe I. Elisabeth'e karşı bir darbeyi, diğer yandan da İspanya Kralının İngiltere'yi fethetme planlarını ortaya çıkaran yetenekli ajanları vardı.

İngiltere kraliçesinin kuzeni olan Mary Stuart 1568 yılında İskoçya'nın Kalvinci aristokrasisi tarafından tahttan indirilmiş ve İngiltere'ye kaçmış, burada Kraliçe I. Elisabeth tarafından gözaltına alınmıştı. Koşullar oldukça uygundu, emrine hizmetkârlar verilmiş ve haberleşmesi serbest bırakılmıştı. Bu haberleşme şifreli ve gizli yazışmalarla oluyordu. Faaliyetlerinin amacı I. Elisabeth'in devrilmesi ve bir iç savaş çıkartmaktır. Bu faaliyetlere Papa ve İspanya da yardımcı oluyordu. Cizvit tarikatı gerçi İngiltere'de yasaklanmıştı, fakat kraliçeye karşı propaganda yapmaları için çok sayıda Cizvit keşişinin İngiltere'ye sızması başarılmıştı. Bu keşişlerin görmüş oldukları iyi eğitim ve yabancı dil bilgileri işe yarıyordu. İngiliz gizli servisi Londra'da içinde Katoliklerin yaşadığı bilinen tüm evleri kontrol ediyordu. Ancak, çok sayıda gizli barınak bulunduğu için bu

aramalar sadece kısmen başarılı oluyordu. Cizvitlerden Peter Aylworth örneğin bir defasında gizli polisin sistematik bir ev aramasından söz etmektedir. Polisler girdikleri evde döşemelerde ve duvarlarda boşluklar arıyor, ahırlardaki saman yığınlarını kılıçlarıyla yokluyorlar ve bahçeleri sürüyorlardı. Fakat saklanılacak çok basit bir yeri unutmuşlar, papazın kurtulmak için saklandığı salondaki büyük masanın altına bakmamışlardı.

İngiliz Gizli Servisi'nin kurucusu ve ilk başkanı Sir Francis Walsingham.

İngiliz gizli servisi daha fazla istihbarat toplamak amacıyla çok sayıda Katolik İngiliz öğrencinin bir Cizvit seminerinde eğitim gördüğü Fransa'daki Reims'e kendi ajanlarını gönderdi. Burada bu öğrencilerin bazıları Roma veya İspanya tarafından İngiltere Kraliçesine karşı casusluk yapmak üzere görevlendirilmişlerdi. İngiliz gizli servisinin ajanlarından biri daha sonra tiyatro yazarı olarak ün kazanan Christopher Marlowe'du. Reims'deki Cizvit seminerine ajanlık yapma amacıyla 1587 yılında girmişti. 1593 yılında esrarengiz bir meyhane kavgasında yaşamını yitirdi. Bugün ölüm nedeninin casusluk faaliyetlerine karşı bir tepkiden kaynaklandığı sanılmaktadır.

İngiliz gizli servisi Fransa'dan yola çıkarak I. Elisabeth'in devrilmesine yönelik bir casusluk ağına sızmayı başarmıştı. Maria Stuart'a yakın olan kişilerin isimleri belirlendi. Bu kişilerin uzun süre gözlenmesinden sonra Walsingham'ın eline yeni deliller geçti ve Francis Throckmorton ve diğerleri tutuklanabildiler. Throckmorton işkence altında İspanyol elçisi, bazı diğer yabancılar ve İskoçyalı asillerin temsilcileriyle birlikte Maria Stuart'ın da rızasıyla bir darbe planlandığını itiraf etti. Bu ayaklanma sırasında İspanyol Kralının ordularınca İngiltere ve İskoçya'nın işgali öngörülmüştü. Gizli tutulan tutuklamalar kısa sürede duyulmuş ve çok sayıda darbeci kıta Avrupa'sına kaçmıştı. Throckmorton ve diğer tutuklular sonra idam edildiler. Maria Stuart'ın idamı konusunda İngiltere Kraliçesi tereddüt duydu, çünkü planlanan darbe ile olan ilişkisi tam olarak kanıtlanamamıştı.

Walsingham tüm gücüyle Maria Stuart'ın İngiltere tacına karşı hazırlanan bu komploya dâhil olup olmadığına ilişkin kanıtlar bulmaya çalıştı. Karşılaştığı en büyük güçlük eski İskoçya Kraliçesinin yazışmalarına ulaşmak ve bunları deşifre etmektir. Maria Stuart yeraltı faaliyetlerinden çok iyi anlar, gizli mektuplarının sadece kendi yanında yazılmasını ister ve şifreletirdi. Şifreleri güvendiği sekreteri Gilbert Curle temin eder ve o

da şifre tekniğini zaman zaman değiştirirdi. İngiliz gizli servisinin şifre uzmanı Thomas Phelippes bu şifreleri çözmeyi başarmıştı ve Walsingham her istediğinde bunları okuyabiliyordu.

Özel olarak yerleştirilmiş bir ajan vasıtasıyla İngiliz gizli servisi sonunda Maria Stuart'ın mektuplarını ele geçirmeyi başardı. Stuart tamamen izole durumda uzak bir şatoda yaşıyor ve çok iyi korunuyordu. Gelen her ziyaretçi bilinirdi. Mektuplarını iletebilmek için de hem çok cesur hem de kendisine sadık ve akıllı ulaklara ihtiyacı vardı. Koyu bir Katolik ve papaz okulunda okumuş olan Gilbert Gifford bu iş için en uygun adaylardan biriydi. Maria Stuart'ın hizmetinde gizli ulak olmak için başvuruda bulundu. Çevrede kimsenin tüm kontrollere karşın bilmediği ise Gifford'un Walsingham'ın emrinde bir ajan olduğuydu. İngiliz gizli servisi başlangıçta onun iyi çalışmasını ve iyi bir izlenim bırakmasını sağladı. Gifford bira fıçılarının musluk boşluklarına sakladığı gizli haberleri Maria Stuart'a ileterek onun güvenini kazandı. Londra'daki Fransız elçisi sonunda Maria Stuart'a gidecek son iki yılda biriktirdiği ve iletme olanağı bulamadığı tüm gizli mektupları verdi. Şifreleri çözen Phelippes'in şimdi artık çok işi vardı, kendisine verilen mektupları deşifre ederek ortaya çıkan metinleri Walsingham'a verecekti. Maria Stuart daima çok dikkatli ifadeler kullanmış ve isimleri zikretmemeye özen göstermiş olmasına karşın bazı kişilerin adları anlaşılmıştı. Hapse atılan İskoçya Kraliçesinin eski bir uşağı olan Anthony Babington deşifre edilen belgelerde Kraliçe I. Elisabeth'e karşı bir darbe planlamış ve bu emeline ulaşması için de dışarıdan destek görmüştü. Bir Cizvit olan John Ballard tarafından bu işe karıştırılmıştı ve emirleri de ondan alıyordu. Ayrıca İngiliz kraliçesinin yakın çevresinden altı saray mensubu da Babington'a katılmış ve I. Elisabeth'i uygun bir fırsatta öldürmeye razı olmuşlardı. Walsingham bir hile ile bu kişilerin adlarını öğrenmeye çalıştı. Maria Stuart'ın ağzından Babington'a içinde tek bir ek cümle bulunan sahte bir mektup yollatarak

Babington'dan saraydaki darbecileri artık daha yakından tanımak istediğini belirtti.

Mektubun daha yanıtı gelmeden İngiliz gizli servisinin diğer ajanları Babington'un İngiltere'nin yabancı ordular tarafından işgalini bazı elçilerle görüşmek üzere aniden ülkeyi terk etmek istediğini öğrendiler. Seyahat belgelerinin verilmesi sırasında zaman kazanmak için bir yanlış anlama varmış gibi yapıldı. Babington'a önce yanlış belgeler verildi: Bunun üzerine ilgili bakanlığın bir memuruna şikâyetle bulunmak istedi. O memurla bir meyhanede buluşmak üzere sözleştiler. Fakat randevuya gelen memur yerine bir gizli servis mensubu geldi: Yemekten sonra Babington tutuklanacaktı. Fakat Babington kuşkulandı. Şaşırtmaca yapmak için mantosu ile kılıcını oturduğu yerde bırakarak masasındakilere kısaca meyhaneci ile konuşmak istediğini söyledi. Babington aceleyle oradan uzaklaşarak kaçıp kayboldu. Onunla irtibat halinde olan altı saray mensubu da bu irtibat kesilince ortadan kaybolmayı yeğlediler. Hepsinin yakalanması dört haftadan fazla sürdü. Sonra da hepsi idam edildi. Şimdi artık Maria Stuart'ın ihanetini belgeleyecek yeterince kanıt vardı. Stuart mahkemeye çıkarıldı ve 8 Şubat 1587'de idam edildi.

Çift Taraflı Casus Sir Edward Stafford

Sir Edward Stafford Kraliçe I. Elisabeth'in bir akrabasıydı ve bu da kariyeri açısından çok yararlı oldu, kısa sürede Patris'e elçi olarak gönderildi. Burada bir casus ağı kurdu. Walsingham'a sürekli olarak gözlemleri hakkında raporlar gönderdi, fakat bu çalışması pek itibar görmedi. Londra'ya çok fazla rapor gönderdiği şikâyet konusu yapıldı. Stafford raporlarının hepsinin kraliçeye iletilmediği kuşkusuyla İngiliz gizli servisinin başına karşı güvensizlik duymaya başlamıştı. Walsingham de Stafford'a güven duymamaktaydı ve kendisini Paris'te izletmeye başlamıştı. Kısa süre sonra Stafford'un Maria Stuart'a yakın kimselerle

buluştuğu ve Paris'e kaçmış olan Glasgow Başpiskoposunu iyi tanıdığı ortaya çıktı. Sonunda Nicholas Berden adlı casus Londra'ya Stafford'un Papa'nın ajanlarıyla ilişki içinde olduğunu bildirdi. Ayrıca şantaj yapılmaktaydı ve kendisine Londra'dan gönderilen belgeleri yetkisiz kişilere de göstermekteydi. Gerçekten de Stafford gelirin üstünde harcamalar yaparak yaşıyordu ve kumar borçlarını ödemek için çok paraya ihtiyacı vardı. Paris'teki İngiliz elçisinin bu durumu İspanyolların kulağına gitmişti. İspanya'nın Paris elçisi Mendoza hükûmetine Stafford hakkında topladığı bilgileri ve kendisine 3 bin kron verdiğini bildirdi. İspanyollar küçük yoklamalarla Stafford'un güvenilirliğini ölçtüler ve kendisine altın ve mücevherat verdiler. Fransız Kalvinci Navarralı Henri'nin Kraliçe I. Elisabeth nezdinde Stafford'u şikâyet ettiği anlaşılmıştı. Stafford'un buna tepkisi çok sert oldu ve İspanyollar da bu fırsatı değerlendirerek ajanlık teklifinde bulundular. Stafford da İspanyolların diplomatik postasıyla Stafford'a bir kod adı verildi. İngiliz donanması hakkında ve I. Elisabeth'in Fransa Kralı III. Henri ile bir ittifaka girme çabalarını İspanyollara ilettiler.

Stafford böylece riskli ikili casus oyununa başlamış oldu. İspanyollara İngiltere'nin savunmasıyla ilgili bilgileri verirken İngiltere'ye de İspanya donanması hakkında bilgiler iletliyordu. Walsingham en iyi ajanlarından biri olan Richard Gibbes'i İspanya'ya göndererek Stafford'un bildirdiklerinin doğruluğunu sağlamak istedi. Gibbes kendisini İngilizlerden kaçan Katolik bir İskoçyalı olarak tanıttı ve çeşitli bahanelerle liman kentlerini dolaşmaya başladı. Kuşku uyandırmamak için de İspanyol kapitanlarının kendisine İngiliz limanları hakkında yönelttikleri soruları yanıtladı. Stafford'un bildirdiklerini ve İspanyolların donanmalarını büyüttüklerine ilişkin haberlerini doğruladı. İspanyollar da eşzamanlı olarak adı bilinmeyen ve dokümanlarda "B" olarak geçen kendi ajanlarını İngiltere'ye gönderdiler. Bu ajanın görevi olası bir iç savaş için halkın ruh halini, müstahkem

mevkileri ve yüksek harcamaları olduğu için de rüşvete uygun olan önemli kişiler hakkında bilgi toplamaktı.

Walsingham Stafford'a duyduğu güvensizlikten hiç vazgeçmemişti ve ona oyalayıcı ve hatta bazen yanlış bilgiler de iletliyordu. Diğer İngiliz casuslar bu bilgilerin İspanyolların eline geçip geçmediğini kontrol ediyorlardı. Stafford'un çift taraflı çalışan bir ajan olduğuna ilişkin kanıtlar hiçbir zaman İngiliz gizli servisinin eline geçmedi. Stafford diplomatik kariyeri bittikten sonra İngiltere'ye geri döndü ve orada saygın bir kişi olarak yaşadı. Daha sonra açıkça kanıtlandığı üzere her iki taraftan da para alan yakın çağın ilk çift taraflı ajanıydı. Bu kanıt ölümünden çok sonra İngiltere ve İspanya'da arşivlerin değerlendirilmesi ile ortaya çıkmıştır.

İstihbarat Hedefi İspanyol Donanması

Walsingham büyük bir yapboz oluştururcasına planlanan İspanyol saldırısına ilişkin bilgileri topladı. İlk haberler şaşırtıcı biçimde Fransa'da Gascogne'dan geldi. Oradaki (Protestan) Hügenotlar İspanyol kralının kardeşi Avusturyalı Don Juan'dan gelen bir İspanyol mektubunu ele geçirmişlerdi. Mektubun metni deşifre edildiğinde planlanan saldırıya ilişkin işaretler içerdiği görüldü. Don Juan küçük bir İspanyol gemisinin fırtınada İngiltere sahilinde karaya oturtulmasını ve mürettebatın böylece sahil hakkında bilgi sahibi olmasını öneriyordu. İngilizler bu karaya oturma işinden kuşkulalmazlardı.

Büyük bir İspanyol donanmasının yapılmakta olduğuna ilişkin haberler çoğaldığında Walsingham en iyi ajanlarını bu projede görevlendirdi. Kuşku uyandırmayacak bir yer olan İtalya'da Toskana'da bir karargâh kurularak faaliyetlerini buradan yönlendirmeye başladı. Anthony Standen adlı bir ajan İspanya'daki Floransalı elçiyle arkadaşlık kurdu ve böylece doğrudan haber kaynağına ulaştı. Ayrıca, İspanyol amirali Santa Cruz'un yanında sekreter olarak çalışan ve çok para karşılığında İngiliz-

lerin emrinde çalışmaya hazır olan bir Flaman'la irtibata geçti. Bu kaynaklardan İspanyol Armadasının hazırlığını henüz tamamlamadığını ve henüz bir saldırının söz konusu olmadığına ilişkin edindiği bilgileri Londra'ya ulaştırdı. Bunun üzerine İngiliz amirali Francis Drake İspanyol limanı Cadiz'e saldırı ve olabildiğince çok fazla gemi yakma emri verdi. Bu saldırıda 25 İspanyol gemisi tahrip edildi ve ortaya çıkan kayıplar nedeniyle Armanın İngiltere'ye saldırısı bir yıllığına ertelendi.

1588 yılının başında Londra'ya gelen güvenilir haberlere göre İspanyol donanması seyre hazır hale gelmişti. Ajanlar donanmanın muhtemelen Mayıs ayında yola çıkabileceğini tahmin ediyorlardı ve bu tahminleri doğru çıktı. O tarihlerde İspanya'ya ait olan Lizbon'dan 11 Mayıs günü muazzam İspanyol donanması yola çıktı. Kısa süre sonra bir fırtına gemileri dağıttı. Bunun üzerine donanma yeniden formasyona girmek zorunda kaldı. Manş Denizi sahili boyunca ilerlenmesi ve Flaman bölgesinden bir işgal ordusunu alınması planlanmıştı. Fakat sonra bu plan gerçekleşmedi. İngiltere'de yurtseverlik akımı yayılmış ve savunma stratejileri ve savaş taktikleri talim edilmeye başlanmıştı. Kıyılarda oturanlar dikkatle ufku gözlüyor ve kuşku uyandıran her gemiyi hemen bildiriyorlardı. Propaganda faaliyetleri almış yürümüştü. Ortalıkta İspanyol gemilerinin ne kadar İngiliz erkeği varsa hepsini asmaya yetecek ip taşıdığına ilişkin dedikodular dolaşıyordu. İngiliz donanması Armadaya karşı sayıca zayıftı. Fakat gemileri ağır İspanyol gemilerinin önünden kolaylıkla kaçabilecek nitelikte manevra gücü olan gemilerdi ve gemicileri de iyi eğitim görmüşlerdi. İngilizlerin bir diğer avantajları da toplarının güllerini uzak mesafelere atabilmesi, buna karşılık İspanyol toplarının yakın mesafeli savaş için olduğuydu. İğne deliği taktiği kullanılmak suretiyle Armanın gemileri sürekli olarak teke tek mücadele etmek zorunda kaldılar. *Brander* adı verilen küçük İngiliz gemileri barut yüklü olarak tutuşturulduktan sonra Armanın içine gönderiliyordu.

Sonunda hava koşulları da İngilizlere yardımcı oldu. Çok sayıda İspanyol gemisi Kuzey Denizine sürüklendi ve dağıldı. Birçok gemi Akdeniz koşullarına uygun olarak yapılmıştı ve hırçın Kuzey Denizine uygun değildi. Dağılan Armada İskoçya ve İrlanda'ya doğru sürüklendi ve fırtınalı denizde çok sayıda gemisini yitirdi. Başlangıçta 130 savaş gemisi ve 30 yük gemisi ile yola çıkmıştı. Sonunda sadece 76 gemi İspanyol limanlarına geri dönebildi. 29 bin İspanyol tayfanın üçte ikisi çatışmalar sırasında veya fırtınada öldü.

Oliver Cromwell'in Gizli Servisi

Francis Walsingham'ın ölümünden sonra İngiliz gizli servisinin kalitesi düştü. Karl I. Jacob yetecek finans kaynaklarını vermedi ve bazı başarılı eski ajanlar kendi hesaplarına çalışmaya başladılar. Örneğin, Walsingham için çok başarılı şekilde gizli yazıları deşifre eden Thomas Phelippes ticaret casusluğu için özel bir enstitü kurdu. Daha çok bir tesadüf eseri olarak Pheippes 1605 yılında kralla birlikte parlamento binasının havaya uçurulacağına ilişkin bir plandan haberdar oldu ve hızlı bir araştırma ile tam zamanında bu işin planlayıcılarını ortaya çıkardı. Kral I. Charles babası I. Jacob'dan devraldığında emrinda sadece az sayıda iyi ajan kalmıştı. Başarısı kanıtlanmış çok sayıdaki eski ajan Fransızlara geçmişler ve artık Kardinal Richelieu adına çalışmaya başlamışlardı. Sonunda Kral I. Charles ile parlamento arasındaki çatışma bir iç savaşa dönüştüğünde kralla sadık kalanların elinde işi iyi bilen hafiye ve casus kalmamıştı. Bir savaş, örneğin kralla sadık olan ajanların lideri Cromwell'in askerleri tarafından yakalanacağı korkusuyla araziyi tam olarak araştırmayınca yenilgiyle sonuçlanmıştı. Bu kişi daha sonra düşman ordularını görmediğini söyleyecekti.

Parlamentonun ordusuna bu suretle büyük yarar kazandıran Oliver Cromwell'in gizli servisi çok etkindi. Bu servis savaş için askeri istihbarat ve bir de dış ülkelerde casusluk hizmeti

olarak iki ayrı bölüme ayrılmıştı. Parlamento ordusunun ajanlarının başında Samuel Luke vardı. Bu görevliler çok iyi ücret alırlar ve genellikle tüccar veya uşak kıyafetlerine bürünerek krala sadık olanları izlerlerdi. Dış istihbarat örgütünü John Thurloe kurmuştu. Bunu yaparken İngiltere'nin başarılı ticaret misyonlarından ve İngiltere elçiliklerinden yararlanmıştı. İyi casuslar yaptıkları işe karşılık yüksek ücret alırlardı, çünkü Cromwell iyi enformasyon için fazla para ödemenin kötü bilgiye karşılık az para ödemedenden evla olduğu tezini ileri sürmekteydi. Thurloe ajanları için yıllık 70 bin Sterlinglik bir bütçeye sahipti. Bu 17. yüzyılda muazzam bir para demekti. Krala sadık olan ve tanınan herkesin ülke dışından gönderdiği mektuplar ele geçirilerek okunurdu. Cromwell'in deşifre uzmanı ünlü matematikçi John Wallis idi ve bu şahıs en zor şifreleri bile açmayı beceriyordu. Gizli İngiliz mektup istihbaratı daha sonra Fransız ve Avusturya istihbaratlarına örnek oldu.

Thurloe'nun casus ağında her ajanın kendisine ait bir alt ağ bulunur ve böylece ağın delikleri daha da daralmış olurdu. Örneğin Kral I. Charles'ın din büyüğü John Hewitt Fransa'dan İngiltere'ye geri döndüğünde çok etkin bir şekilde izlenebilmişti. Gizli servis ancak Hewitt çok sayıda irtibat kurduğu kişilerle buluşup da bunları istemeden ihbar etmiş olduktan sonra müdahale etmişti. Ajanlar uzak Jamaica'da gümüş madeni taşıyan bir İspanyol filosunu fark ettiklerinde bunu derhal Londra'ya bildirmişlerdi. İngiliz donanması hemen izlemeye başlayıp gemileri yükleriyle birlikte ele geçirdi. Thurloe'ya göre hizmetkârlar veya ev personeli gibi kişilerin de başarılı görevler icra edebilmeleri için ajanlar her şeyden önce fark edilmeyen kişiler olmalıydılar. Elçiler kendi başlarına istihbarat hizmetlerinde odak değildiler, çünkü bunları konuk eden devletler yakından izlemekteydi. Ortalama insanlardan farkları olmadığı ve bu nedenle farklarına varılmadığı için de birçok ajan başarıyla yerleştirilmişti. Yabancılar da Avrupa'da ve hatta Güney Ameri-

ka'da casusluk ağıları kurulmasında çalıştırılmışlardı. Cromwell'in gizli servisinde Papa'nın yakın çevresinden veya onun kardinallerinden haberler gönderen Cizvitler bile görevlendirilmişti. Thurloe için önemli olan gizlilik ve haber yollarında deliklerin engellenmesiydi. Sadece çok gerekli uzman kişiler görüşmelere katılabilirdi. Tutanakları her defasında bir kâtip tutar, tüm belgeleri derhal üstlerine iletir ve bunların kopyası da yapılamazdı.

Thurloe, Samuel Morland 'den bugün ne yazık ki kaybolmuş olan bir gizli mürekkep formülü almıştı. Zayıf mum ışığında mektup yazılır ve zarfı kapatılırdı. Mektup açıldığında yazı ışıktaki okunabilir, ancak bir süre sonra silinirdi. Böyle bir mektubun içeriğinin zaman geçirilmeden kayda geçirilmesi gerekiyordu, çünkü sonunda ortada boş bir kâğıttan başka bir şey kalmıyordu. Böyle bir mektup ele geçirildiğinde ışıktaki onu deşifre etmek için zaman hiç yoktu.

Cromwell'in ölümünden sonra İngiliz hükümeti Kraliçe I. Elisabeth'in ölümünden sonra yaptığını yaptı ve gizli servisin ödeneklerini büyük ölçüde kesti. Kalan ajanlar yeni kral II. Charles için hafiyelik görevi üstlendiler. George Downing yönetiminde gerçekleştirilen bir operasyon dikkat çekmişti. İngiliz ajanları bir kuryenin çantasından aldıkları anahtarlarla bir gece iki Hollandalı memurun evine girip yazı masasından gizli evrakı çalmışlardı. Bu belgeler İngiliz gizli servisi tarafından kopya edilmiş ve farkına vardırılmadan yerine konmuştu. Hollanda hükümeti her hangi bir kuşkuyla kapılmamıştı. İngiliz kralı böylesine cesur bir operasyonun sonucuyla ilgilenmemişti. Hollandalılar da bu vurdumduymazlıklar karşısında güçlerini genişletme olanağı buldular.

Kral II. Charles daha ziyade çekici kadınlara karşı ilgiliydi. Fransa Kralı XIV. Lui bir defasında saraylı bir kadın olan Louise de K roualle'i bir delegasyona eşlik etmek üzere İngiltere'ye göndermişti. Bu çok güzel kadın doğrudan krala yönlendirildi

ve sonunda Fransa ile İngiltere arasında bir gizli anlaşmaya razı edildi. Daha sonra bu kadın Kral II. Charles'ın metresi oldu ve bir asalet unvanının yanında kendisine yılda 27 bin Sterlin de ödenek verildi. Kadının etkisi çok fazlaydı ve bu da Fransa'da takdirle karşılanıyordu. İngiliz Kralının ölümünden sonra Fransa'ya döndü ve hizmetlerinden dolayı Kral XIV. Lui tarafından Düşes d'Aubigny adıyla asiller arasına katıldı. Çok masraflı bir yaşantısı olduğu için kral ayrıca tüm borçlarını da ödedi. Bu saraylı kadın çağının en çok ücret alan "özel ajanı" idi.

Gizli Entrikacılar

-Kardinal Richelieu'nün Dünyası

Armand Jean du Plessis, namı diğer Kardinal Richelieu (1585-1642), bugün bile diplomatik oyunların ve gizli faaliyetlerin üstadı olarak kabul edilir. Fransa'yı sıkı organize edilmiş mutlakıyetçi bir devlet haline getirmiştir. Onun bu ön çalışmaları olmasaydı XIV. Lui gibi daha sonraki krallar devleti sadece kralın temsil ettiği bir yapıya getirmeyi ve otoritelerinin mutlak olmasını sağlamayı başaramazlardı. Richelieu'nün devrinde gerçi Kral XIII. Lui devletin başındaydı, fakat aslında geri planda onun başbakanı olarak Kardinal işliyönetiyordu. Büyük bir siyasi yetenekle ipleri çekiyor, devletin çıkarı için ne varsa o karar veriyor ve Fransa'nın gerçek egemeni oluyordu. Gizli kapalı işler ve kamuoyunu etkileme at başı gitmekteydi. Mutlakıyetçi devlete ilişkin ideolojisini kabul ettirmek için sıkı dokunmuş, başarılı ve kendisince güvenilir bir casus ağı kurmuştu. Aynı zamanda yazıcılar görevlendirerek bir tür devlet propa-

gandası ile düşüncelerini ve planlarını övdürmekteydi. Karşıt siyasi görüşlerin kamuoyuna ulaşması mümkün değildi. Bilgi toplama ve kamuoyunun etkilenmesi Richelieu için büyük öncelik taşımaktaydı. Genellikle elle çoğaltılan enformasyon malzemesiyle ülkedeki seçkinlere bilgi verme bahanesiyle kendi düşüncelerini yaymıştır. Richelieu sürekli olarak iyi enforme edilir, böylece iyi ilişkiler kurarak ve düşmanlarına tuzaklar kurardı. Gizli faaliyetleri ve çok sayıdaki entrikaları nedeniyle de çok düşmanı vardı. Aristokratların büyük bir bölümü haklı olarak iktidarlarının geleceği açısından korku içindeydiler ve ondan nefret ederlerdi. Fakat onu devirmeyi başaramadılar. Yazar Alexandre Dumas, Richelieu'yü entrikacı bir fenalık simgesi olarak üç silahşörler kitabında ebedileştirmiştir. Fakat Richelieu kendisini devleti yüceltmek isteyen ve bunun için her türlü yöntemi kullanmaktan çekinmeyen onurlu bir yurtsever olarak görüyordu. Tahtla halk ona göre birbirine sıkı sıkıya bağlıydı, ancak kararları sadece taht veriyordu. Tahtın halkın üzerinde hiçbir itiraza yer vermeyecek şekilde kesin egemenliği vardı. Ölüm döşeğindeyken bir papazın kendisini düşmanlarını affetmesi için uyardığı söylenir. Richelieu ise buna cevaben kendisinin hiçbir zaman kişisel düşmanı olmadığını, o düşmanların hepsinin aynı zamanda devletin düşmanlarının olduğunu ifade etmiştir.

Devlet Propagandası

1631 yılının Mayıs ayında Richelieu yayıncısı Théopraste Renaudot olan La Gazette adında bir gazete kurdu. Yayıncı aynı zamanda ülke dışında muhabir çalıştırma yetkisi bile aldı. Richelieu'nün düşmanları Renaudot'yu "Kardinalin yaratıklarından biri" olarak tanımlıyorlardı. Gazetenin muhabirleri aslında kendilerini gazeteci olarak tanıtan ajanlardı. Gazete devletin seçkinlerine ve okuyabilen herkese diplomatik görüşmeler ve

kararlarla askeri faaliyetler ve ülke dışında olup bitenler hakkında haberler veriyordu.

La Gazette'e olan talep büyüktü. Asıl amacı ise devletin propagandasını yapmaktı. Bu gazete ile düşünceler sadece etki altına alınamayıp aynı zamanda da fikirler oluşturulup yazılıyordu. En önemli yazarları kralın kendisi ve başbakanı Richelieu idi. Kralın yazıları genellikle Richelieu tarafından düzeltilir ve baskıya öyle verilirdi. Bu sayede de haliyle kralın düşüncelerinin aksine farklı şeylere ağırlık verip okuyucularını istediği gibi etkilerdi.

1626 yılından itibaren Michel Lucas kralın emrinde mabeyinci olarak çalışmaya başladı. Yazısı kral XIII. Lui'nin yazısını şaşırtıcı şekilde taklit edebiliyordu ve bazı resmi belgeleri kendisi yazıyordu. Richelieu bu mabeyinciye doğrudan emir verebiliyordu. Lucas büyük olasılıkla kralın el yazısına benzeyen yazısıyla kaleme aldığı belgeleri aslında Richelieu'nün emriyle yazmıştı. Richelieu'nün yakın çevresinde devletin propagandası için çalışan çok sayıda etkin kişi vardı. Bunlar bildiriler, el ilanları ve broşürler yazıp dağıtıyorlardı. Sık sık da doğrudan Richelieu'nün isteğiyle yazıyorlar veya bu yaptıkları ile kendilerine ikbal arıyorlardı. Fakat her durumda Richelieu'nün görüşlerini geniş kamu oyuna yayıp onun reklamını yapmaktaydılar.

Bu kişiler arasında Richelieu için önemli belgeleri yazan ve gizli görevleri yerine getiren papaz Francois Dorval-Langlois de Fancan vardı. Fancan kardinalin başarılı bir gizli ajanı idi. 1627 Haziran ayında aniden tutuklandı, çünkü kendisinin çift taraflı bir ajan olduğuna ilişkin kanıtlar ortaya çıkmıştı. Yabancı güçler için casusluk yaptığı ve Richelieu'nün mücadele ettiği Hügenotları desteklediği ileri sürülüyordu. Bir diğer ağır kuşku da, Fancan'ın Köln Başpiskoposu ve Bavyera Kontundan para armağanları almasıydı. Aslında Fancan'a karşı çok sağlam kanıtlar bulunmamaktaydı. Ancak krala karşı olanlara bir takım

avantajlar sağladığına ilişkin kuşku onun yaşamının geri kalanını Bastil cezaevinde geçirmesine yetti.

Kardinal Richelieu hükümdar pozunda. Boynunda iktidar sembolleri taşıyor.

Casus Peder Josef

Richelieu'nün ajanlar ve hafiyeler ağında göze çarpar şekilde çok sayıda keşiş ve tarikat mensubu bulunuyordu. Birçok Fransız kralının günah çıkarttığı din adamları Cizvitti. Bunlar siyasi

kararları etkileyebildikleri gibi güçlerinden yararlanarak siyasi misyonlar da üstlendiler. Richelieu bunlara karşı bir ağırlık merkezi arayışındaydı. Devlet yönetiminde iktidarı arttıkça kral XIII. Lui'nin vaftiz babalarını dışlamaya başladı, çünkü onun için tek önemli şey devletin bekasıydı ve kilise değildi. Kralın vaftiz babası ve bir Cizvit olan Causin XIII. Lui'ye Richelieu'nün kendisinden istediği şekilde Protestanlarla, hatta Türklerle ittifak yapmamaya and içmişti. Richelieu bu nedenle onu etkisizleştirdi ve bundan sonra sadece kendi çıkarlarına hizmet edecek "günah çıkaran pederleri" tercih etti. İşin başından itibaren saraydaki Cizvitlerin durumunu zayıflatacak olan Fransiskan tarikatının bir kolu olan "Kapusinleri" tercih etmiştir.

Richelieu, Francois – Joseph Du Tremblay ile yakın dostluk ilişkisi içindeydi. Bu şahıs onun arkasındaki gizli gücü oluşturunuyordu. Francois Joseph Du Tremblay eski ve güçlü Parisli bir aristokrat ailesinin çocuğuydu ve Kapusin tarikatının lideri olarak adını Peder Joseph olarak değiştirmişti. Daha çocukken çok akıllı olduğu ve 12 yaşındayken akıcı bir Latince konuştuğu söylenirdi. Richelieu'yü daha piskoposken ve siyasi kariyerinin başında tanımıştı. Peder Joseph ayrıca kralın annesinin de yakınıydı ve derinliği olan ve etkili bir vaiz olarak tanınır, psikanaliz yapmadaki yeteneği beğenilir, onunla müzakere edenler düşüncelerinin etkilendiğinden söz ederlerdi. Peder Joseph, Richelieu'nün tam olarak güvendiği ender kişilerdendi. Bu nedenle de özellikle zorlu gizli misyonlardan sorumluydu. Richelieu kendilerine bağlı topraklarda Fransa'yı kuşatmış olan Habbsburg hanedanına mensup imparatorlardan ürkerdi.

1618 yılından beri Almanya topraklarında süren savaş 1630'da Protestanları zayıflatmış, Katolik olan Alman İmparatorunu güçlendirmişti. Richelieu bu gelişmeyi kabullenmek istemiyordu ve Alman imparatoruna zarar verecek entrikalar hazırlıyordu. Çünkü imparatora zarar verecek her şey ona göre Fransa'ya yarar getirecekti. Pahalı olacak bir savaş öncelikle

entrikalarla önlenmeliydi. Richelieu, Alman derebeylerinin din-den çok kendi iktidar ve ayrıcalıklarına önem vermesinden yararlanmayı düşündü. Bunlar, imparatorun kendi zararlarına olarak merkezi iktidarın olabildiğince güçlendirilmesinden ve iktidarın Viyana'da yoğunlaştırılmasından korkuyorlardı.

Richelieu imparatora doğrudan zarar verecek konumda değildi, ancak Alman derebeyliklerinin desteğiyle ordu komutanı Wallenstein'ı imparatorluğu zayıflatmada bir araç olarak kullanmak istedi. Friedland ve Mecklenburg kontu olan Albrecht von Wallenstein kendisine ait bir ordu kurarak imparator için büyük zaferler kazanmıştı. Bazı derebeyleri Wallenstein'ın bu nedenle çok güçlü olduğunu düşünüyorlardı ve Fransız gizli servisi de gerginliklerden haberdardı. Regensburg'da yapılan kontlar kurultayında Richelieu entrika oyunlarına başlamaya karar verdi ve en iyi casusu olan Peder Joseph'i oraya gönderdi. Peder Joseph Fransız sarayında resmi bir görevi olmaması nedeniyle İsviçre'deki Fransa elçisi Marki Charles Brubart de Leon ile yola çıkmıştı. Bu kişi Regensburg'da Fransa kralını temsil edecekti. Karar verme yetkisi ise sadece Peder Joseph'deydi.

Peder Joseph ve delegasyonu önce Wallenstein'ın karargahının olduğu Memmingen'e geldi. Daha vardıkları akşam Peder Joseph Wallenstein'la uzun görüşmeler yaptı. Bu görüşmelerin içeriği hakkında bu güne sadece bazı imalar kalmıştır. Retoriği çok güçlü olan Peder Joseph'in Wallenstein'ı konuşurken tuzağa düşürdüğü ve onu konuşturduğu tahmin edilmektedir. Wallenstein'ın ne denli güvenli olduğunu tartmak ve ona güvendiğini göstermek için Peder Josef sözde çok gizli bir Fransız teşebbüsünden söz etti. Kral kutsal toprakları Hristiyanlık için geri alma niyetindeydi. Bu teşebbüsün düşüncesi aslında Fransa'nın resmi siyasi planlarından çok Peder Josef'in hayallerinden ibaretti. Bu suretle Wallenstein'ın güveni arttı ve dikkati bir kenara bırakarak dili çözüldü. İmparatorun kendisine koyduğu kısıtlamalardan şikâyet ettiği ve günün birinde Almanya toprak-

ları üzerinde kendi devletini kurmayı düşlediği söylenmektedir. Farkına varmadan kontlar kurultayında kendisine karşı kullanılabacak dikkatlice hazırlanmış bir entrikada argümanlar vermiş oldu.

25 Temmuz 1630 tarihinde Peder Josef ve Fransız delegasyonu gemiyle Regensburg'a geldi. Peder önce Bavyera kontu I. Maximilian'la konuştu. Ondan imparator üzerinde etki kullanmasını umuyordu. Bavyera kontu aynı zamanda Köln Başpiskoposunun kardeşi idi ve Mainz ve Trier kontları ile arası iyiydi. Böylece kısa sürede önemli kişilerle ilişkiye geçmiş olacaktı. Toplanan kontlara Peder Josef kralının konumunun kontların durumlarıyla örtüştüğü güvencesini verdi. Yakın dostlar arasında konuşuluyormuş gibi sahte bir güvenilirlikle Kardinal Richelieu'nün gizli kaynaklardan imparatorun gelecekte sadece kendi sözünün geçmesini amaçladığını söyledi. Böylece kontların pozisyonlarının ileride iyice zayıflayacağını anlatmış oluyordu. Pederin görüşmelerde amaçladığının ne olduğu iyice anlaşılmış oldu. Kontlarla imparatorun arasına kara kedi sokmak için elinden geleni yapıyordu. Daha sonra Peder Josef imparatora tamamen farklı görüşler dile getirdiği ajanlarının ilettiği dedikoduları çürütücü şeyleri dile getirdiği bir ziyaret yaptı. Büyük bir ikna yeteneğiyle Kardinal Richelieu'nün kontların imparatora karşı durumlarını güçlendirmelerinde hiçbir çıkarının olmadığını vurguladı. İmparatorla ve kontlarla yaptığı sözde gizli ikili görüşmelerde ise sürekli olarak Wallenstein'la yaptığı görüşmeye değindi. İkilem yaratma çabası doğrusu başarılı da oldu. Birkaç gün geçmeden kontlar Wallenstein hakkında bir şikâyet mektubunu imparatora yolladılar. Bu mektupta imparatorluk komutanının müsrif olduğu ve ordusundaki şiddete göz yumduğu yazılıydı.

Wallenstein'a karşı bu dikkatlice hazırlanan saldırı kontların yeni talepleri için hareket noktası idi. İmparatorun gelecekte hiçbir işlerine karışmamasını istediler ve Peder Josef'den do-

laylı olarak aldıkları cesaretle Fransa Katolik Birliğine girmekle tehdit ettiler. Bilahare daha uzun süre imparator ve kontlar arasındaki anlaşmazlık sürdü gitti. Sonunda 1630 Ağustosunda imparator Wallenstein ordu komutanı unvanı aldı ve aynı zamanda kendi ordu gücünü azaltmaya kararlaştırdı. Peder Josefin planı böylelikle hedefine ulaşmıştır. Becerikli entrikaların farkına bile varmadan Habsburg imparatoru kendi kendini zayıflatmış, güçlü bir orduyu dağıtarak savaş gücünü bizzat azaltmıştı.

İmparatorun kendi ordusunu zayıflatması Richelieu için büyük bir başarıydı, çünkü İsveç kralı Guntav Adolf'la bir ittifak anlaşması yapmıştı ve İsveç'i savaşa girmesi için destekliyordu. Katoliklerin orduları ona göre İsveç'le birlikte savaşacak ve böylece Fransa herhangi bir tehlikeye atılmadan sınırlarını Ren nehri- ne kadar genişletecekti. Gerçekten de Richelieu İsveçlilerin saldırısından sonra Loren'i ve Alsas'ın bazı kısımlarını fethetmek için ordusunu seferber etti.

1631 yılında İsveç birlikleri muzaffer şekilde Güney Almanya'ya kadar girdiler, Münih'i zapt ettiler ve hatta Habsburg'un çekirdek bölgelerini bile tehdit eder oldular. İmparator, Wallenstein'ı yeniden komutan olarak atadı ve ordunun komutasını ona teslim etti. İyi keşifçiler ve yaygın bir espionaj sayesinde Wallenstein İsveç ordusunu izleyip gücünü tesbit etti. Gerçi Lützen'de 1632 yılında yapılan savaşı Wallenstein kaybetti, ancak İsveç başkomutanı da savaşta öldü. Wallenstein için savaşın anlamı kalmamıştı ve İsveçlilerle anlaşma yapmaya gitti. Viyana'daki imparatorluk sarayında yeni entrikalarla Wallenstein'ın devre dışı bırakılmasına çalışılıyordu. 1634 yılında bir imparatorluk fermanı ile Wallenstein ihanetle suçlandı ve kısa süre sonra da öldürüldü.

Richelieu'nün Savaşı

Richelieu için Fransa'nın Habsburg İmparatoru tarafından kuşatılmış olması bir kâbus demektir. Richelieu sadece Almanya'da değil, Habsburgluların İspanyadaki egemenliklerini de kırmak istiyordu. Casusları bu amaçla Portekiz'de ve Katalonya'da halkı isyana teşvik ederek İspanyol yönetimini devirmeye çalıştılar. Nihayet 1635 yılında Fransa İspanya'ya savaş ilan etti ve artık böylece İngiltere dışındaki tüm Avrupalı güçler "30 Yıl Savaşı-na" girmiş oldular. Almanya'da münferit Alman savaş taraflarının dışında Fransız, İspanyol ve İsveç birlikleri çarpışıyordu. Ülke talan edildi ve kentlerle köyler yerle bir oldu. Almanya hızla fakirleşmeye başladı. Çatışmalar uzun sürdü ve ilk kez 1648 yılında Habsburg İmparatoru Osnabrück'de İsveç'le ve Münster'de Fransa ile barış anlaşmaları yaptı. Fransa, Alman kontlarının bundan böyle imparatorun bağımsız olarak yabancı güçlerle anlaşma yapabileceklerini, yani fiilen bağımsız olmalarını kabul ettirdi. Bundan sonra artık bazı kontları imparatora karşı muhalefette kullanmak çocuk oyuncağı haline gelmişti. Almanya İmparatorluğu'nun artık görünürde değeri kalmamıştı. İsviçre Kantonlar Birliği ve Hollanda imparatorluktan koptular. Loren ve Alsas'ın büyük bölümü tamamen Fransa egemenliğine geçti. İmparatorun egemenlik hakkı artık sadece kendi ülkesinde geçerli olacaktı.

Kardinal Richelieu 4 Aralık 1642'de öldü ve ordusunun başarısıyla Alman İmparatorluğu'nun çöküşünü sadece kısmen görebildi. Kardinal savaşımını sadece dışarıya karşı değil aynı zamanda gizli servis vasıtasıyla içe karşı da yürütüyordu. Sonradan ünlü olan "Kara Kabineti"(Cabinet Noir) kurmuştu. Bu organın görevi Fransız aristokrasisinin ve diğer devlet için tehlikeli kişilerin yazışmalarını denetlemek ve olası ayaklanmaları daha çıkmadan bastırmaktı. Antoine Rossignol, Richelieu'nün emrinde Fransız kriptologu, yani gizli şifreleri okuyan uzman oldu. Rossignol, her şifrede bir sistem olduğunu ve okuma sıra-

sında bu sistemin mutlaka keşfedilmesi gerektiğini saptadı. Rossignol kendi şifre sisteminde rastlantıyı kullandı ve böylece Fransız Devlet Postası onun zamanında yetkisizler tarafından hiç deşifre edilemedi. Şifresini güvenli kılmak için olağanüstü sayıda kombinasyon olasılığı olan yaklaşık 3 bin şifre elemanı kullanmıştı. Şifre kırıcının görevi Fransız devleti için o denli önemliydi ki, bir bürosu hemen kralın dairesinin yanındaydı. Sadece gizli sansür tarafından daha önce kontrol edilmiş olan posta yerine ulaştırılırdı. Kral XIV. Lui çok sayıdaki metresinin mektuplarını okumaktan ve sonra onları birbirlerine düşman etmekten hoşlanırdı.

Cabinet Noir'da Kral XIV. Lui dışında her mührü ve mektubu açabilecek ve gerektiğinde yeniden kapatabilecek donanımına sahip gizli bir laboratuvar da vardı. Açarken mektup kâğıdının yırtılması halinde yerine konacak akla gelebilecek her şekil, renk ve özellikte yedek kâğıt hazır bulundurulurdu. Harcamaların hiç önemi yoktu. Uzmanlar her el yazısını taklit edebilirler ve entrika çevirmek amacıyla mektuba yeni cümleler ekleyebilirlerdi. Zarfları yapıştırılmış olan mektuplar ince bir buharla açılır ve sonra yeniden kapatılırdı. Önemli mektuplar özel ulaklarla gönderilmeye başlayınca Richelieu 1628'de mektup kaçakçılığı oluyor gerekçesiyle bir posta reformu yapmıştı. Bu tarihten sonra mektuplar sadece devlet tarafından ulaştırılır oldu.

Kral XV. Lui zamanında neredeyse her yurttaş devlet tarafından istisnasız her mektubun okunduğuna emin olabilirdi. Paris'teki merkez postanesinde kuşkulu mektupları ayırmaya yarayan bir dağıtım listesi bile vardı. Hatta çoğunlukla devletteki aksaklıklar özel mektuplardan dostlara bildirilir ve sunulurdu. Böylece bu mektuplar okunur ve şikayetler yerine ulaştırılabilirdi. Kralın annesi bile artık mühür kullanmayacağını söylemiş, zira tüm mektuplarının zaten okunup kopya edildiğinden şikayetçi olmuştu. Ülke dışında dahi *Cabinet Noir*'in Fransız politikası için önemli olan yazışmaları yakalamak ve

hemen oracıkta değerlendirmek için şubeleri vardı. Kral için mektup kopyalayan gizli servis çalışanlarının önemi büyüktü. Krala bazı siyasi önem taşıyan mektupların sunulmadığı biliniyordu. Buna karşılık kendisine her Pazar günü eğlenmesi için saray entrikalarına ilişkin veya gizli âşıklara ait mektuplar takdim edilirdi.

Richelieu'nün Halefleri

Richelieu daha yaşarken uzun yıllar birlikte çalıştığı ve kendisi de Kardinal olan Jules Mazarin'i halefi olarak hazırlamıştı. Mazarin İtalyan asıllıydı, asıl adı Giulio Mazzarini idi ve Cizvitlerin yanında gördüğü eğitimden sonra daha 20 yaşındayken hukukçu olarak doktorasını yapmıştı. Bilahare Papa'nın ordusunda askeri ve diplomatik görevler üstlenmiş, ilk başarılarına o dönemde imza atmıştı. Tıpkı Richelieu gibi girişkendi ve İtalyan olduğu için de onun özel güvenine sahipti. Richelieu genellikle Fransızlara fazla güvenmez ve kendisine rakipler çıkabileceğini düşünürdü. Mazarin, Richelieu'nün ölümünden sonra onun siyasi planlarını ve faaliyetlerini sürdürdü. Söylentiye göre Kral XIII. Lui'nin dul eşiyle evlenmişti. Kraliçenin daha çocuk yaşta olan oğlunun velayetini üstlenmesiyle ünlendi. Kral XIV. Lui ancak 23 yaşındayken ve Mazarin'in ölümünden sonra devlet işlerini tümüyle kendi eline alabildi.

Richelieu gibi Mazarin de güçlü bir gizli servise büyük önem vermiştir. Şifreci Rossignol onun tarafından terfi ettirildi ve kendi sistemini daha da geliştirdi. Mazarin yeni casuslar dadevşirdi. Ajanı du Parc'ı İngiltereye yollayarak oradaki Fransız aristokrasisinin gizli elçisini izletti. Mazarin'in bir diğer ajanı da Fransiskanların arasından buldu. Peder Francis Berthod işi için kendi tarikatının kurallarını çiğnememek şartıyla özel bir kıyafet bile giyebiliyordu. Peder Berthod kritik durumlarda kullanılmak üzere gizli mesajlar taşıdı. Bir defasında isyancılar tarafından tutuklanacakken kendisini bir köylüye yüksek bir

ödül karşılığında kraliyet ordusunun komutanlarından Baron Saint-Simon'a götürtmeyi başarmıştı. Baron'a aslında üzerindeki adrese göre bir papaza verilmesi gereken bir mektup ve içinde "göz yıkanmak" için su bulunan bir şişe teslim etti. . Mektupta sadece şişedeki su ile kâğıtın ıslatılması yazılmıştı ve böylece daha önce okunamayan gizli bir yazı okunur olacaktı. Baronun bir subayı şifreyi anladı. Mektubu "göz suyu" ile muameleye tabi tutunca daha önce okunamayan bir yazı ortaya çıktı. Yazı en üst makam tarafından yazılmıştı ve Peder'in devletin özel temsilcisi olduğu ve kurtarılması için ne yapılması gerektiği bildirilmişti. Peder Berthod bunun üzerine gizlice denizci olarak giydirildi ve güvenli bir yere kaçırıldı.

Diplomatlar için Öğütler

Kral XIV. Lui'nin özel sekreteri Francois de Callieres tarafından 1716 yılında diplomatlar için bir kılavuz yayınlandı. Bu kılavuzda özellikle Kardinal Mazarin'i övülüyor ve onun kendine olan hâkimiyetinden söz ediliyordu. Mazarin, ne yüz ifadelerinden ne de vücut dilinden o anki ruh halinin hiç anlaşılamaması nedeniyle örnek olarak gösterilmekteydi. Kardinal çoğu zaman konuklarını tahrik eder ve onların öfke patlamalarından ruh halleri hakkında sonuçlar çıkarırdı. De Callieres'in ölçülerine göre bir diplomattan beklentiler yüksek olmalı ve kendisinin aynı zamanda pek tabii ki casus olarak da çalışacağını bilmesi gerekmektedir. Bir diplomat ayrıca sürekli davetler yapmalı, önemli kişileri tanımalı ve konuk olduğu ülkedeki kadın dünyasına uzak durmamalıdır. Fakat gerçek bir aşka da kendisini kaptırmamalıdır, çünkü asıl görevi kendisine aşık ettiği kadınları konuşturmaktır. Etkili kadınlar diplomatlara önemli bilgiler verebilirdi. Armağanlar için her diplomatın özel bir bütçesi bulunmaktadır ve bununla sadece özenle seçilmiş pahalı hediyeler verilmelidir. De Callieres bir diplomatın ürünlerinin satın alın-

ması suretiyle sanatçılara destek olmasını da önermektedir. Çünkü birçok sanatçı ona egemene giden yolu açabilecektir.

De Callieres'e göre bir diplomatın eğitimi çok önemliydi. Bu eğitimin düzeyi hiçbir zaman tam anlamıyla yeterli ve çeşitli olamazdı, çünkü bir diplomatın sosyal aktiviteler retoriği parlak olmalı, bilgisiyle ilgileri üzerine çekecek yetenekte olmalıdır. Bunun dışında bir diplomat ev sahibi ülkenin onun hangi faaliyetlerine duyduğu ilgiyi çok iyi bilmektedir. Bu noktada olan Mazarin yine örnek gösterilmiştir. Otuz Yıl Savaşlarının sonunda yapılan barış görüşmelerinde tarafların istekleri hakkında tam bilgi sahibi olmuş, bunların mümkün olduğunca yerine getirmiş ve bu suretle Fransa için azami faydalar sağlanmıştır.

Gizli Mahkemeler

Kral XIV. Lui'nin Versay'daki sarayında resmi yargıdan bağımsız olarak arkasında dosya da bırakmayan gizli bir mahkemesi vardı. Sarayda bir dizi zehirlenme ve esrarengiz ölüm olayından sonra XIV. Lui örneği çok gizli bir organ olan *Chambre de Poison'u* (zehir odası) kurmuştu. Üst düzeyden 360'dan fazla kişi tutuklanmış, 110 kişi muhakeme edilmiş ve bunlardan 36'sı daha sonra idam edilmiştir. Yaklaşık olarak 150 kişi mahkemeye bile çıkarılmadan cezaevinde kalmıştır. Gerekçe olarak da bunların ifadelerinin sarayı ve kralın metreslerini rencide etmiş olmasıdır. Duruşmaların sonunda kralın emriyle dosyalar yakılır ve suça ilişkin tüm işler silinirdi. *Chambre de Poison* 'nun faaliyetinin öğrenilmesi bir rastlantı sayesinde olmuştur. Polis komiseri Nicolas de la Reynie not defterinde bulunan bazı talimatları silmeyi ve defteri de sonra yok etmeyi unutmuştur. Mutlakiyet devrinde Paris'te zehirle işlenen cinayetler ender değildi. Bir defasında genç bir kontes yaşlı eşini arsenikli bir gömlekle öldürmeye teşebbüs etmiştir. Markiz de Brinvilliers yoksullara zehirli yiyecek ve içecek dağıtırdı. Amacı, zehrin etkisini ölçmek

ve daha sonra para hırsıyla aile bireylerini öldürürken doğru dozajı öğrenmekti.

Kokusuz ve tatsız olan “ miras tozu” olarak da anılan bir arsenik alaşımı çok meşhurdu. Gizli servisler “veliaht iksirini” seçilmiş prenslerin tahta çıkması amacıyla kullanırlardı. Bu nedenle çeşniciler egemenlerden daha büyük tehlike içindeydiler. Bir çeşneci yemek sırasında yenen yemekle ilgisi olmadan fenalaşırsa ortaya karmaşık bir durum çıkardı. Filozof Descartes’ın İsveç’te zehirlenerek öldürüldüğü söylenir. Nedeni de gizli servisin filozofun kraliçeyi din değiştirmeye ikna etmek tehlikesinden korkması olmuştur.

Gizli Servislerin Düellosu

-Napolyon ve Secret Service

Fransız Devrimi sırasında siyasi ve toplumsal koşullar kısa süre içerisinde değişti. Önceki yüzyılların feodal düzeni yıkılarak aydınlanmanın ideallerinin önü açılmış oldu. Ancak bu idealler sadece kısmen gerçekleştirebildi. Devrim yolundan çıktı, çeşitli partiler birbirleriyle çatışır oldular ve sonunda radikal gruplar kendilerini kabul ettirdiler. Halka özgürlük, eşitlik ve kardeşlik getirmesi gereken büyük devrim sonunda bir şiddet rejimine dönüştü. Bu kaotik çağda çeşitli kesimlerden insanlar üst katmanlara doğru yükseldiler ve büyük iktidar gücü kazandılar.

Bunlara ailesi Toskana'dan Korsika'ya göç eden bir avukatın oğlu olan Napolyon Bonapart da dahildi. Aile asil olmakla birlikte çok yoksullaşmıştı. Babasının ilişkileri sayesinde Brienne askeri okulunda ve sonra da Paris'te okumak üzere burs bulmuştu. Genç askeri okul öğrencisi çok zeki, soğukkanlı ve pervasız olarak tanınıyordu. Partiler onun için sadece iktidara gö-

türen bir yoldu. Devrim sırasındaki savaşlarda Napolyon ün kazanmış, Toulon'un kurtarıcısı olmuş ve daha 25 yaşındayken tuğgeneral rütbesini almıştır. Robespierre'in devrilmesi ile o da mevkiini kaybetmiştir. 1795 yılında Paris'e yerleşmiş ve harita çizimcisi olarak zorlukla bir iş bulmuştur.

Değişimin yeniden yaşandığı bu zaman zarfında eski Jakobenlerin başı iyice dertteydi. Yine zenginleşen vealtınla olan ilişkileri nedeniyle Jeunese Dorée (Altın Gençlik) olarak anılan üst sınıfın çocukları, Jakobenlerin peşine düşmüştü. Sokaklarda suç kol geziyor, Jakobenler sabahleyin sokaklarda ölü bulunuyordu. Napolyon bir gezinti sırasında eski bir parlamenterin dövülmek üzere olduğunu gördü ve ona yardım etti. Buna karşılık kendisine yeni zenginlerin ve iktidar sahiplerinin devam ettiği lüks bir lokale giriş kartı verildi. Kısa bir tereddütten sonra bu lokali ziyaret etmeye karar verdi ve burada eski bir devrim generalinin dul eşi olan ve asil bir kurtizan olduğu söylenen Josephine de Beauharnais ile karşılaştı. Karayip bölgesi kökenli Josephine'in güçlü dostları vardı ve önde gelen müdürlüğün baş müdürü olan Paul Barras'ın sevgilisi olduğu söyleniyordu. Barras devrimci geçmişine karşın asil bir kont ailesinden geliyor, sık ve zarif bir görünüm sergiliyordu. Aynı zamanda da çok sayıda sevgilisi olan bir hovarda olarak tanınıyordu. Güzel Josphine'den bıkmıştı ve onu genç Napolyon'a devretmeye niyetlenmişti. Barras'ın Paris'te itibarı yüksekti, zira Robespierre'in devrilmesinde önemli payı vardı. Kısa bir süre için iç savaş tehlikesi bile ortaya çıkmıştı ve Barras bunu da bastırmıştı. Yurttaşların askerlik çağındaki oğulları daha sonra askere gitmek anlamında kullanılan "Barras'a gidelim" derlerdi.

Barras Napolyon'u destekledi ve aynı zamanda onu kullanacağı olanağı da Kendine ait gizli servis yakında bir ayaklanma olacağını bildirmişti Barras. Napolyon'u tümgeneralliğe yükseltti ve isyancıların üstüne yürümekle görevlendirildi. Napolyon da ani bir kararla Saint-Roch kilisesi önünde biriken isyancıları

toplarla imha etti. Az sayıda kurtulan da kurtuluşu kaçmakta buldu. Barras artık Korsikalı bu genç generalin nelere muktedir olduğunu görmüştü.

Sevgilisinden asaletine uygun bir şekilde ayrılmak isteyen Barras Josephine'e Napolyon'la evlenmesini önerdi. Fakat Josephine'in Napolyon'da gönlü yoktu. Bu kısa boylu Korsikalı generali işe yaramaz buluyor ve onun görgüsüz davranışlarından hazzetmiyordu. Fakat ikili daha sonra evlendi ve Barras da nikâh şahitleri oldu. Josephine daha sonra bir arkadaşına yazdığı mektupta Napolyon'la sırf Barras'ın onu İtalya ordusunun başkomutanı yaptığı için evlendiğini yazmıştır. Daha 27 yaşında olan Napolyon İtalya'da bir askeri deha ve strateji-taktik ustası olduğunu gösterdi. Kötü donanımlı bir orduyla birbiri ardına muharebeler kazandı. Fakat Josephine'le olan evliliği hep sorunlu oldu. Josephine çok huysuzdu ve histerikti. Napolyon'un parasını savurmayı seviyordu; bir yıl içinde 600'den fazla elbise satın almıştı.

Napolyon'un Gizli Servis Şefi Joseph Fouché

Napolyon imparator olduğunda kral zamanından kalan eski asillerin yanısıra yeni ve kendisi tarafından asalet unvanı verilmiş bulunan bir aristokrasi vardı. Bunlar genellikle mütevazı koşullardan gelen, doğru dürüst eğitim görmemiş olan, ancak kurnazlıkları, dikkatleri ve pervasızlıkları ile Napolyon'un gözüne çarpan kişilerdi. Devrimin çocuklarıydılar. Napolyon için adamlarının kökeni önemli değildi; güçlü ve becerikli olmaları yeterdi. Napolyon döneminin 26 mareşalinden sadece gerçekten ikisi asildi. Napolyon'un kız kardeşlerinden birinin eşi olan Murat daha sonra Napoli Kralı yapılmıştı ve bu kişinin asıl mesleği garsonluktu. En son Eßling Kontu olan Masséna kariyerine her türlü kirli işe bulaşmış bir kaçakçı olarak başlamıştı. Montebello baronu olan Lauren ise bir ahır seysisinin oğluydu ve yaşamını daha önce badanacı olarak kazanmaktaydı. En aşırı

durum ise Castiglioni Baron'un ki idi. Napolyon ona ilk rastladığında kırlarda gezen bir berduştur. Napolyon bir amcasını da köy papazlığından kardinalliğe yükseltmişti.

Napolyon 20 Mayıs 1800 tarihinde St. Bernhard geçidinden Alpler'i, aşıyor.

Eski asiller yeni asillerin davranışlarından çok şikayetçiydiler. Çünkü bunlar asiller sınıfına yükselmelerine karşın hiç değişmemişlerdi. Napolyon burada bir istisna teşkil etmemektedir ve çenesine de hâkim değildi. Dışişleri Bakanı Talleyrand eski asil sınıftan gelmekteydi ve bir defasında Napolyon'a "Ne yazık efendim, sizin gibi büyük bir adam ne kadar kötü bir terbiyeye sahip!" dediğinde Napolyon cevabını "Siz, siz ise ipek çoraplar içinde bir adet pislikten ibaretsiniz." demişti. Buna karşın Napolyon Dışişleri Bakanı'na saygı duyardı. Savaşan askerler gibi ender konuşurdu. Bununla birlikte müthiş bir zekâsı vardı, aynı anda üç veya daha fazla sekretere ince bir dille farklı mektupları dikte edebilirdi.

İmparatorun esrarengiz gizli servis şefi Joseph Fouché Napolyon döneminde yaşayan tüm önemli kişiler hakkında bir dosya tutarak kimin şantaja açık olduğunu veya kimin "mahzeninde bir ceset" sakladığını öğrenmişti. Bu dosya gizli servis şefinin kendi icadıydı. Fouché, Nantes kentinden bir gemicinin oğluydu. Hukuk okumuştı. Kendisini devrimin patlak vermesinden itibaren Napolyon'un saltanatına kadar en yüksek makamlarda tutacak ve tehlikeli durumlardan kurtaracak her türlü hileyi biliyordu. Girişken, yırtık ve acımasız olarak tanınıyor, aynı zamanda da sakin ve dengeli olabiliyordu. 1793 yılındaki bir isyanda Giotinin tutsakları öldürmede yavaş olduğu gerekçesiyle onları bir araya toplayıp top ateşi ile infaz etmişti.

Fouché bir örgütçülük ustasıydı ve Napolyon için fevkalade etkili bir gizli servis kurmuştu. Bu gizli servis başkaları tarafından hep kopya edilmiştir. Görev yaptığı süre içinde hiç büyük bir hata yapmamıştır. Bakanlığı "Genel Güvenlik", "Gözlemler", "Rüşvetler" ve olağanüstü nitelikteki "Arşiv" gibi toplam 6 bölümden oluşuyordu. Bu bölümlerin hepsi doğrudan kendisine bağlıydı. Olası direnişleri bastırmak için özel birlikler sürekli hazır bekletilmekteydi. Kâğıt para kullanımı yaygınlaştığında kalpazanların atölyeleri de ortaya çıkmıştı. İlk gizli servis şefi

olarak basın ve tiyatronun önemini fark eden Fouché her ikisini de faaliyetlerinde kullandı. Her iyi gazeteci ister istemez kontrolü altına girmişti. Çünkü sadece sansür uygulanmakla kalmamış, aynı zamanda muhalif basının en önemli temsilcilerini de etkisiz hale getirmişti. Ülke muhbirler ve ajanlarla dolmuştu. Özel inisiyatiflerinde başarılı olabilmeleri için iyi ajanlar işlerinde serbest bırakılmıştı ve başarılı faaliyetleri için özel ödemeler alırlardı. Ülke dışında da espionaj üsleri kurulmuş ve böylece Fransa'ya gönderilecek ajanların mümkün olabildiğince erken saptanması ve daha sınırdayken yakalanabilmesi amaçlanmıştı. Sınır kentlerinde ve limanlarda bu nedenle muhbirler görevlendirilirdi. Fouché buna ek olarak karşı casusluk da yaptırıyor ve kargaşa yaratmak için defalarca çelişkili haberler ve tekzipler yayıyordu. Rüşvet ödemeleri için hatırı sayılır ödenekleri kullanma yetkisi vardı. Bu ödemeler sadece bir defalık olmayıp, uzun süreli ve yıllık ücret şeklinde de yapılırdı.

Josephine, Napolyon'un eşi ve onun en ünlü ajanlarından biriydi. Evlendikten sonra da Napolyon'un planları hakkında bilgi sahibi olmak isteyen Barras'la ilişkisini sona erdirmemişti. Fouché' Josephine'e gizli bir kumarhanenin gelirinden pay veriyordu. İyi bir ücret karşılığında sadece kimi kabul etmeyi düşündüğünü bildirmesi yetiyordu. Aldığı paradan bazen köpekleri için kaşmir atkılar alırdı. Napolyon karısının harcamaları nedeniyle baskı altına alınabilecek bir kişi değildi, çünkü kendisi de muntazaman sevgilileriyle buluşmaktaydı. Bazı şatolarda bu iş için özel yatak odaları vardı. Söylendiğine göre zamanı daima kısıtlı olduğu için sevgilisinin yanına girdiğinde kızarak neden hâlâ soyunmadığını sorardı. Hizmetçilerinin anlattığına göre Josephiné bazen histeri nöbetlerine girer ve kocasının aşk odalarının kapılarını yumruklardı.

Askeri Casusluk

Napolyon ordularında askeri haber almanın başında General René Savary bulunuyordu. Napolyon'a bir defasında en yetenekli ajanlarından birini, Alsaslı Karl Schulmeister'i takdim etmiş, imparator da onu doğrudan Viyana'da konuşturmuştu. Schulmeister bir Protestan papazının oğluydu ve Strasburg'da demirci olarak çalışıyordu. Bu işteki kazancı yeterli olmadığı için de aynı zamanda kaçakçılık yapıyordu. Günün birinde polis kendisini yakalamış ve hapse girmekle bildiği yabancı diller nedeniyle ajan olarak çalışmak arasında bir tercih yapmaya zorlanmıştı. Schulmeister ajanlığı seçmiş ve başarılarından dolayı da hep yüksek ücret getirici görevler üstlenmişti.

Schulmeister sahte belgeler ve cebinde bol parayla bir Macar beyefendisi kimliğiyle Viyana'ya gönderilmiş ve rüşvet vererek bir Avusturyalı komutanın yanında iş bulmuştu. Fransız gazetelerinde kasten hain bir Macar beyefendisinin nasıl kaçtığına ilişkin haberler yayınlandı. Bu yayınlarla Avusturya'da hakkında oluşabilecek son kuşklar da ortadan kalkmış oldu.

Schulmeister ayrıntılı bilgi sahibi olması nedeniyle Mareşal Karl Frieherr van Mack-Leiberich'in kurmay heyetine alındı. Fransız ordusu hakkındaki bilgisi nedeniyle ünü parladı. Aynı zamanda Fransız gizli servisi Avusturya gizli servisinin eline geçecek şekilde yanlış bilgiler içeren mektuplar yolluyor ve bu mektuplarda Napolyon'a karşı ayaklanmalar olduğu bildiriliyordu. Schulmeister Mareşel Mack'ı Napolyon'a karşı küçük bir ordu ile saldırmanın yeteceğine, zira ordunun büyük kısmının ülkedeki ayaklanmaları bastırmaya ayrıldığına ikna etti. Askeri çatışmalar kaçınılmaz olacaktı. Avusturya genelkurmayı sonunda Kont Karl'ın komutasında büyükçe bir orduyu Napolyon'un yürümesinin beklediği Kuzey İtalya'ya göndermeyi kararlaştırdı. Mareşal Mack da daha az bir kuvvetle Bavyera'ya gitti. Amacı Bavyera ordusunun Napolyonla ittifak etmesini engellemkti. Aynı zamanda iki Rus ordusunun da Napolyon'a karşı

güçlere destek için gelmesi kararlaştırıldı. Napolyon derhal inisiyatifi ele aldı, çünkü her orduyla teke tek karşılaşp yenmek istiyordu ve harekete geçmesi gerekiyordu. Eğer bunu yapamazsa Tuna'nın üst kısmında kısa sürede 140 bin kişilik bir orduyla karşılaşacaktı. Mareşali Masséna'nın birlikleri planlara göre bu süre zarfında Kuzey İtalya'da kalarak Kont Karl'ın ordusunu orada tutacaktı.

Avusturyalıların bir askeri müzakeresi sırasında Schulmeister'in büyük bir ustalık yaptığı söylenir. Müthiş bir artistik yeteneği ve büyük değişim gücü vardı. Yaklaşık bir milyon tutarındaki rüşvetle bir Avusturyalı generalin üniformasını alarak onun rolüne bürünüp imparatorun da katıldığı bir toplantıya katılmıştı.

Avusturyalılar Rus müttefiklerinin kuvvetlerinin gelmesini beklemeden Bavyera'yı işgale başladılar. Schulmeister Mareşal Mack'a eşlik ediyor ve yürüme istikameti konusunda sürekli etkili oluyordu. Avusturya devriyeleri Fransız birlikleri ile karşılaştığında var olan tehlikeyi önemsiz göstermek için mutlaka ikna edici bir gerekçe buluyordu. Bir defasında Fransız öncülerine, sonra kanat birliklerine ve en son olarak da korunmalı levazım kuvvetlerine rast geldiler. Yedi paralel sıra halinde yürüyen Fransız ordusu ile bir türlü karşılaşamadılar. Fransız ordusunun Avusturya ordusuna kıyasla manevra kabiliyeti fazlaydı ve Napolyon herkesi şaşırtarak önce ileri ve geri hareket ediyor, böylece birlikler zaman zaman bir araya gelirken bazen de birbirlerinden ayrı düşüyorlardı. Ulm bölgesine gelindiğinde Schulmeister aniden ortadan kayboldu. Napolyon Avusturyalıları kuşatmıştı. Avusturya birliklerinin bir yarma hareketi başarsız oldu sonunda Mack 1805'te 30 bin askeriyle teslim oldu. Düştüğü tuzaktan kurtulamamıştı.

Daha sonra Napolyon Viyana üstüne yürüdü. Ortalıktan kaybolmuş olan Schulmeister Mareşal Murat komutasındaki Fransız süvarilerine katılmıştı. Kasım ayında Fransız ordusu

Viyana'ya ulaştı ve büyük bir askeri zafer kazanmış oldu. Yalnız bu arada Rus orduları da ülkeye gelmişti ve Napolyon bunlarla da savaşmak zorunda kaldı. Bohemya'daki Austerlitz'de 1805 Aralık ayında Fransa, Avusturya ve Rusya arasında "Üç İmparator Savaşı" adıyla bilinen savaş yapıldı. Napolyon ordusu sayıca zayıf olmasına karşın, savaş yerini saptama avantajını kullandı; ayrıca da birliklerini en uygun şekilde konuşlandırmış ve yeni tuzaklar kurmuştur. Savaşta galip gelen o oldu; müttefikler toplam 27 bin, Fransızlar ise 7 bin kayıp verdiler. Avusturya mağlubiyeti kabul etti. Yaklaşık bir yıl sonra, 1806'da ise Prusya'yı Jena ve Auerstädt yakınlarındaki muharebede yendi. Olağüstü nitelikteki casusluk performansı nedeniyle Napolyon Schulmeister'e paranın yanında büyük bir arazi ve bir řato armağan etti. Schulmeister adını daha sonra Charles de Meinau olarak değiştirdi.

Schulmeister'in çok sayıda faaliyeti hiç kuşkusuz bugün sinema filmi olabilecek niteliktedir. Bu faaliyetleri onun gerçekten demir gibi sinirlere sahip ve aklının başında olduğuna işaret etmektedir. Bir keresinde bir kentten tehlikesizce kaçabilmek için kendisini bir ceset kılığına sokup makyaj yaptırmıştı. Sonra bir tabuta uzanıp saygın bakışlar arasında tabutunu kentin dışına taşıtmıştı. Başka bir olayda ise kendisini neye benzediğini bilmeden polis takip etmekteydi. Evinin kapısını çaldılar. Schulmeister uşak kıyafetinde kapıyı açtı ve "İçeriye buyurun beyefendiler, içeriye buyurun! " dedi. Polisler içeri girince de kapıyı üstlerinden kapadı ve kaçıp gitti.

Savaş durumunda Avusturya ordusu kuşkulu sivilleri yakalamak için komandolar görevlendirmişti. Schulmeister böyle bir komandonun eline düşmüştü. Süvariler kendisini izlediler, önlerinden sıvışıp büyük bir eve kaçtı. Askerler eve girmek isterlerken merdivende üzerinde kanlar içinde bir doktor gömleği olan bir adam belirerek Avusturya lehçesiyle "Çabuk çabuk! Yukarıya! Domuz çatıda, ölüyor!" diye bağırdı. Askerler merdi-

veni tırmandılar. Kanlı gömlekli adam, yani Schulmeister kapıya çıktı, askerlerin atlarını kovaladı ve kaybolup gitti. Bir kere-sinde Avusturya'da iken çok sıkışmıştı. Berberde oturuyor ve görünümünü değiştirmek için sakal traşı oluyordu. Birdenbire polis geldi. Schulmeister aniden ayağa fırladı ve berbere bir madeni para fırlatıp yarım kalan sakal tıraşıyla arka kapıdan kaçtı.

Bir köpekle kaçakçılık fikri de çok orijinaldi. Schulmeister gizli dokümanları kaçıracaktı ve küçük bir köpeğin üzerine başka bir kaniş köpeğinin derisini koymuştu. Kaniş derisinin altına da gizli dokümanları saklamıştı. Acayip görünlü o köpekle sokağa çıkıp kimse farkına varmadan irtibat kuracağı kişiye köpeği teslim etti.

Napolyon tüm seferlerine büyük zahmetlerle hazırlanırdı. Uzmanlardan oluşan bir kurmay heyetiyle çalışır, bazen ordunun yürüyeceği mesafeyi bizzat hesaplar, levazım işlerini organize eder ve geri çekilmeyi de kendisi planlardı. Rusya'ya karşı büyük seferinin planlarını yapmaya başladığında özel bir büro kurarak bu ülke ve halkı hakkında her türlü bilgiyi toplamıştı. Çarlık nezdindeki Fransız elçisi General Lauriston'a ek personel verilmişti. Bu görevlilerin her biri üst düzey ajanlardı ve çeşitli bahanelerle ülkede dolaşıyorlardı. Savaş hazırlıkları devam ederken geniş Rus İmparatorluğu'nun iyi haritalarının bulunmadığı anlaşıldı. Planlı faaliyetlerle hairta basmaya yarayan kalıplar Rusya'dan çalınarak başarılı bir kurye zinciri ile Fransa'ya götürüldü. Rus polisi araştırmaya başlamadan bu koca kalıpların çoğu çoktan sınırı aşmıştı. Bununla birlikte Napolyon savaş ve işgal planlarında ciddi biçimde yanılmıştı. Tüm dikkatli hazırlıklara karşın Rusya seferi onun için bir felaket ve sonun başlangıcı oldu.

Tilsit Barışı

İngiltere'nin Secret Service'i ile Napolyon'un gizli servisinin başı dertteydi. İngiltere o güne kadar gizli istihbaratta uzun deneyimi olan bir ülkeydi ve Fransızlarca bir işgalin planlandığını zamanında öğrenmişti. Trafalgar deniz savaşındaki yenilgisi Napolyon'a Britanya adasına bir işgal ordusuyla çıkarma yapamayacağını göstermişti. O nedenle hasmını bir ticaret savaşı ve deniz ambargosu ile diz çöktürmeyi denedi. Ancak bu yolla önemli bir başarıya da ulaşamadı. Ambargo devamlı deliniyordu ve kontrolü de son derece zordu. İngiltere Napolyon'a karşı çeşitli gizli servis faaliyetlerini başarıyla gerçekleştirdi. Ve bunlardan bir tanesi de Tilsit barış görüşmelerine isabet etti. Napolyon Avusturya ve Prusya'yı yendikten sonra bu iki yenik devletin en yakın müttefiki olan Rusya'ya karşı da başarılı olmuştu. Çar, Memel ırmağı kıyısındaki Tilsit kentinde buna razı oldu. 25 Haziran 1807 tarihinde Napolyon ve çar I. Alexander ilk defa Memel ırmağında demirli bir sal üzerinde buluştular. Bu görüşmede resmi barış anlaşmasına konulacak gizli ekler görüşüldü. Fransa İmparatoru ile çar bundan böyle Avrupa'yı birlikte yönetecek ve böylece İngiltere'ye diz çöktüreceklerdi. Gerçekten de Rusya bilahare İngiltere'ye karşı ambargoya katıldı.

Bu gizli ek anlaşmaya Danimarka donanmasının İngiltere'ye karşı kullanılması da girmişti. Danimarka Fransa ile ittifak içindeydi ve donanmasıyla Baltık Denizini bir Fransız-Rus denizi yapmak ve orada İngiltere'nin ticaretini tamamen engellemek istiyordu. Fakat İngiltere bu planları fark etti. Bir İngiliz filosu birdenbire Kopenhag önünde göründü ve kenti dört gün boyunca topa tuttu. Kentin büyük bölümü yandı ve Danimarka donanması kullanılamaz hale geldi.

İngiltere'nin Tilsit'teki gizli ek anlaşma hakkında haberdar olduğu yıllar sonra anlaşılmıştır. Haber kaynağı hakkında bugün de tahminler yapılmaktadır. Muhtemelen Çarın bir yaveri olan ve Tilsitteki saldan sorumlu olan Kont Woronzow bilgileri

aktarmış olmalıdır. Woronzow İngiltere’de yetişmişti ve bu ülkeye büyük sempati duyuyordu. Babası Londra’da elçi idi ve atanması geldiğinde Rusya’ya geri dönmek istememişti ve Londra’da kalmıştı. Barış görüşmeleri sırasında oğluna yazdığı mektupta Napolyon’a karşı duyduğu nefreti ifade etmişti. Rusya’nın hizmetine giren bir ajan olan Sir Robert Wilson Woronzow ile iyi dosttu ve bu önemli bilgileri ondan almış olması düşünülebilirdi. Çar’la Fransa İmparatorunun sal üzerindeki buluşmalarından kısa süre sonra acilen İngiltere dışişleri bakanına iletilen gizli bir mektup Kopenhag’daki İngiltere elçisine verilmişti. Dışişleri bakanı da hemen donanmayı alarma geçirmişti. Donanmanın bundan sonraki acil hareketi da önemli istihbarat bilgilerinin var olduğunun bir göstergesiydi.

Peder Robert’un Misyonu

Fransa’nın işgali altındaki topraklarda Fransız gizli servisinin işi çok yoğundu. Çünkü teslim olan devletler henüz yenilgiyi kabul etmemişlerdi. Burada direniş merkezleri kuruldu hatta İspanya’da kanlı çatışmalar oldu. Prag ve Karlsbad istihbarat merkezi haline geldi. İngiliz ajanları direniş için para dağıtmak amacıyla genellikle İsveç üzerinden gizlice Bohemya’ya gelirlerdi. Haber taşıyan ulaklar tehlikeli maceralar geçirmek zorunda kalırlardı. Kuzey Almanya ve Hollandalı kaçakçılar onlara yüksek ücret karşılığında gece vakti İngiltere sahiline getirir veya oradan alırlardı. Diğerleri Osmanlı İmparatorluğu üzerinden daha az tehlikeli bir yolu tercih eder ve haberlerini Malta’daki İngiliz donanmasına teslim ederlerdi. İngiliz kâğıt formatı Avrupa kıtasında kullanılandan farklı olduğu için tüm şifreli yazılar ulaşım sırasında yeniden yazılır ve bunlara ticari mektup görünümü verilirdi. İngiliz deniz kuvvetleri Secret Service’in bir ön üssü olarak 1807 yılından daha önce Danimarka’ya ait olan Helgoland adasını işgal etti.

Fransız işgal ordusu İspanya'daki direnişçilere karşı vahşice tepki gösterdi ve seri halinde katliamlar yapıldı. İspanyol ordusunu kontrol altında tutabilmek için özellikle elit birlikler Napolyon imparatorluğunun değişik bölgelerine dağıtıldılar. Gittikleri yerlerde yabancı oldukları için kolaylıkla gözetim altında tutulabiliyorlardı. General Marquis de la Romana komutasındaki seçkin bir İspanyol birliği 1807'de Hamburg ve Schleswig Holstein'da konuşlanmış ve burada Fransız ajanlarca gözetim altında tutulmuştu.

İskoçyalı peder ve ilahiyat doktoru James Robertson yıllarca Regensburg'da yaşamıştı ve akıcı bir Almanca konuşuyordu. Ayrıca çok da cesur bir adam olduğu için İngiliz gizli servisi kendisini Marquis de la Romana ile temasa geçmesi için seçmişti. Pederle ilişki kuracak İngiliz ise daha sonra ünlü Wellington Kontu olan General Arthur Wellesley idi.

Peder Robertson İngiltere Dışişleri Bakanı Canning ile bir görüşme yaptıktan sonra Helgoland adasına getirildi, çünkü kaçakçılar tarafından gizlice Hamburg'a sızdırılacaktı. Yazılı talimat verilmediği için tüm emirler kendisine ezberletildi. Mister Mackenzie adında biri ona Helgoland'a eşlik edecek ve yardımcı olacaktı. Bu girişim, Elbe nehrinin denize aktığı yer Fransızlar tarafından çok sıkı denetlendiği için son derece riskliydi. Bu nedenle ancak ikinci teşebbüste başarılı olunabildi. Peder Robertson o bölge kökenli olan, ancak Londra'da ölen bir Almanın adını almıştı. Önce Bremen'e dil öğretmeni olarak yerleşti. Daha sonra Hamburg'a gitti ve hasta bir İspanyol'a bakan bir papazla temasa geçti. Dil sorunu yüzünden birbirleriyle Latince anlaşılabiliyorlardı. Peder Robertson Marquis de la Romana'nın Danimarka adası Fünen'e gönderildiğini söyledi. Onun için Fünen'de ufak tefek bir şeyler satan gezici satıcı kisvesine büründü. Peder mallarını ucuza satmaktaydı ve bu arada bazı İspanyol dostlar edindi. Sahte adreslere mektuplar yazarak "eşine" gezi izlenimlerini anlatıyordu. Mektuplarında yazılanlar

ilk bakışta zararsız görünüyordu, ama bunlar aslında gizli servis elemanı Mackenzie'ye hitaben şifreli bilgiler içermektedir. Mackenzie daha sonra yine dolambaçlı yollardan Fünen adasına geri döndü.

Peder Robertson sonunda Marquis de la Romana'yla görüşme olanağı buldu. Bu görüşme, İspanyol generalin kendisini Fransız muhbiri sanmasından dolayı çok zor olmuştur. Marquis de la Romana'nın İspanya'daki İngiliz elçisi ile arası iyiydi ve peder kendisine İngiliz gizli servisi tarafından verilen bilgiyi bu ikisinin dostluğu sayesinde iletebildi. Marquis de la Romana ne olup bittiğini anladı ve Peder Robertson'un elçinin el yazısını göstermesiyle de tamamen ikna oldu. Peder bunun üzerine Secret Service'in cüretli planını anlattı. İngiliz deniz kuvvetleri Danimarka'daki İspanyol kuvvetlerini gizlice alarak İspanya'ya getirecek ve orada Fransızlara karşı ayaklanmaya destek olmalarını sağlayacaktı. Marquis de la Romana buna razı oldu ve planı subaylarıyla müzakere etmek istedi. Peder Robertson görüşmeden on gün sonra yeniden Hamburg'a döndü ve şifreli bir mektup yazdı. Mektubunda "eşine" on binlerce öpücük gönderiyordu ve bu, İspanyol generalin yaklaşık on bin askerle geleceği anlamını taşıyordu. Mackenzie olan biteni uzaktan izliyor ve İngiliz donanması ile irtibatı sağlıyordu. İlk gemiler bu arada alarma geçmiş ve Fünen açıklarında toplanmaya başlamıştı. Marquis de la Romana çeşitli bahanelerle birçok kere Hamburg'a giderek gizli görüşmeler yaptı. Bazı subaylar Hamburg'da Fransızların Fünen'de teftişe gitmemesi için her türlü yöntemi kullanarak önlem alacaklardı. İspanyolların peşindeki Fransız ajanları bu arada olan bitenden kuşkulandılar. Fransız mareşali Bernadette gizli görüşmeler olduğunu tahmin etti ve İspanyollara gönderilen tüm postanın sahiplerine verilmeyerek önce iyice incelenmesini emretti.

Marquiz de la Romana'nın bu arada kaçış günü için parlak bir fikri vardı. Birliklerini, Napolyon'un İspanya Kralı yapılan kardeşlerinden birine olan bağlılıkları için bir tören yapmak üzere Danimarka'nın Nyborg kalesi yakınlarına toplamak istedi. Olan bitenden henüz haberi olmayan Fransızlar bu isteğe rıza gösterdiler. Bu törenin tarihi İngiliz donanmasına da iletildi ve Tümamiral Keat üç yolcu gemisi ve altı firkateyni bir araya getirdi. Bir yıldırım harekâtıyla 9 bin İspanyol askeri Danimarka saldırdı ve kaleyi ele geçirdi. Sonra 59 Danimarka gemisine el koyarak bekleyen İngiliz gemilerine doğru yelken açtılar. Fransız birlikleri durumu fark ettiğinde 6 bin İspanyol askeri İngiliz gemilerine ulaşmıştı ve sahilde bekleyen iki İspanyol bölüğünü esir aldı. Tümamiral Keat hemen yelken açtı ve oradan ayrıldılar. Hamburg'da Fransızları oyalayıp yanıltma görevi üstlenen 35 İspanyol subayı İngiliz ajanlarınca Anvers üzerinden kaçırdılar.

Elit İspanyol birlikleri İngiltere'den İspanya'ya getirilip halen İspanya'da Fransızlara karşı savaşı ve çok sayıda yerli direnişçiden destek gören General Wellesley komutasındaki 8 bin kişilik İngiliz ordu birliklerine katıldılar. Fransız mareşalleri bu orduyu yenemedi. Bu başarı Avusturyalıları da ayaklanmaya teşvik etti, ancak bu ayaklanma derhal bastırıldı. Çatışma sırasında halk hep İngiliz-İspanyol karışımı orduyu destekledi ve Fransız ordusunun ne taraftan geldiği veya gücünün ne olduğu hep halk tarafından bildirildi.

Örneğin ordunun San Sebastian dolaylarındaki bir geçiş yolu üzerinde yoksul bir ayakkabı tamircisi gece gündüz oturur ve ayakkabı tamir ederdi. Her defasında bir Fransız birliği geçtiğinde elindeki ayakkabının tabanına tebeşirle işaret koyardı. Akşam olduğunda düzenli olarak birileri gelerek ayakkabıları ondan alırdı. Bu gelenler İngiliz ajanlarıydı. Ayakkabıcı da önemli bir İspanyol asiliydi ve aslında casus olarak görevlendirilmişti.

Waterloo Felaketi

Secret Service İspanya'daki çatışmalar sırasında savaştaki istihbarat faaliyetleri konusunda iyi deneyimler edinmişti. General Wellesley değişik kaynaklardan bilgiler alıyor ve istihbaratın koordinasyonu ve değerlendirmesine ilişkin çok şey öğrenmişti. Kendi devriyelerinden ve yerli halktan bilgiler geliyor, bunun yanı sıra profesyonel yerli ve yabancı ajanlardan ve özellikle İspanyol köy papazları ile Fransız garnizonlarından aldıkları bilgileri ileten önemli kişilerden de istihbarat alıyordu. Bu profesyonellerin en önemlilerinden biri Colquhoun Grant idi. Bu şahıs, kendi tarafından oluşturulmuş ve içinde İspanyol ajanların bulunduğu bir ajan ağına sahipti ve kendisi de Secret Service'in de en iyi adamlarından biriydi. Fransız askerlerini bir defasında yakaladığında bu kişinin ne denli önemli olduğu anlaşılınca onu doğruca Mareşal Marmont'un karargâhına götürdüler. Grant'ın casusluk faaliyetleri hakkındaki ve Mareşal Marmont'a takdim edilmesi gereken bir mektup daha önce İspanyol direnişçilerinin eline geçmiş ve böylece Grant hakkında uzun süre sadece kuşku duyulmuştu. Grant Mareşalin karargâhından kaçmayı başardı ve Paris'e kadar giderek oradan da yardım edenler tarafından İngiltere'ye götürüldü. Daha sonra Colquhoun Grant Napolyon'un Waterloo'da yenilmesine katkıda bulunacak önemde bilgiler vermiştir. Bir diğer İngiliz üst düzey casusu yakalandığında saf değiştiren bir casus olduğunu iddia etmiştik. Mareşal Masséna Grant'a karşı başlangıçta itibar etmiş ancak Mareşal Junot'nun bir adamı onun bir ajan olduğunu anlamıştı. Bunun üzerine ertesi gün idam edilmesi gerekiyordu. Fakat gece kapatıldığı odanın penceresinden kaçmayı başardı. Soğukkanlılıkla Mareşal Masséna'nın odasına girdi ve not defterini çalarak oradan kaçıp gitti.

Napolyon 1814 yılındaki son yenilgisinden sonra Elba adasına sürgüne gönderildi. General Wellesley'e de başarılarından dolayı Wellington kontu olarak asalet unvanı verildi. Daha 1815

ilkbaharında Napolyon Fransa'ya geri döndü ve 100 gün boyunca iktidarı yeniden ele geçirdi. Belçika'daki Waterloo'da daha sonra nihai bir savaş olacaktı. Wellington ve Prusyalı müttefikleri Mareşal Blücher Napolyon'un nereden hücum edeceğini bilmedikleri için kuvvetlerini 250 Km'lik bir cepheye yayıldılar. Birlikler bu nedenle tehlikeli biçimde zayıfladı ve Napolyon gibi bir komutana karşı savaşı kazanamayacak bir duruma geldi. Ancak Colquhoun Grant ajanların aracılığıyla savaşın kaderini değiştirecek bir bilgiye ulaştı. Napolyon'un karargâhındaki casuslar imparatorun kuvvetleriyle Brüksel istikametinde harekete geçeceğini ve sonra da Charleroi yolundaki Sambre nehrini aşmak istediğini bildirdiler. Grant derhal bu önemli istihbaratı şahsen götürmeye karar verdi ve büyük bir hızla Wellington'a koştu. Prusya süvarileri kendisini durdurdu ve önce bu habere inanmak istemediler. Gecikerek yoluna devam edebildi. Şimdi artık İngilizler ve Prusyalılar kuvvetlerini hedefe yönelik olarak yoğunlaştırabilir ve Napolyon'u yenebilirlerdi. Hemen hemen aynı amaçla Blücher Wellington destek vermeye yetişmiş ve savaşın kaderini değiştirmiştir.

Elba adasına gönderildiği sürgünde Napolyon'un artık eski gücünden eser kalmamış, askeri dehası da zayıflamıştı. En parlak zamanında 24 saat istim üzerinde ve son derece aktif yaşıyordu. Şimdi artık günün her saatinde yemek yiyip uykuya yatabiliyordu. Eskiden aşçıları sürekli olarak mangalda pişen tavukları servise hazır tutuyor, günün en olmadık saatlerinde karnı acıktığında ve çalışırken yemek yiyordu. Gecede 5 saat uyku ile yetiniyordu. İsteddiği durumda ve anda derin bir uykuya dala bilme yeteneği vardı. Savaşta en yüksek formda olabilmek için bir hücumdan önce mutlaka uyurdu. Toplar gürlediği zamanlarda bile 5 veya 10 dakika derin bir uykuya dalacak kadar sınırları sağlamdı. Böylece son derece zinde olurdu.

İz Köpeklerinin Kralı -Prusyalı Casuslar

Napolyon İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra Almanya'da Viyana Barış Konferansının ardından yeni bir düzen ortaya çıktı. Halkın temsilcilerinden ziyade kontların bu müzakerelerde yer alması nedeniyle *restorasyon* dönemi başlatıldı. Gerçi Habsburg hanedanı altındaki eski Alman devleti yeniden canlandırılmadı, ancak eski egemenlerin gücüne de dokunulmadı. Napolyon'a karşı özgürlük savaşımına katılan halk gösterdiği çabalar ve verdiği kurbanlara karşın aldatıldığı gördü. Eski koşullar büyük ölçüde geri geldi ve bu dahoşnutsuzluklara ve düş kırıklıklarına neden oldu. Mutlakıyetçi devletler devrinde olduğu gibi yurttaşlar yine reşit sayılmadılar. Kontlar eskiden olduğu gibi "tanrı rızasıyla" hareket etmekteydiler ve her türlü eleştiriden muaftılar. Barış görüşmelerinde öncelikle Napolyon'un yıkılışından sonra bölgeler arasındaki denge unsuru gözetilmiş ve liberal-demokratik düşünceler veya yurttaşların çoğu tarafından arzulanan ulus-devletlerin kurulması konu edilmemiştir.

Halkın arasında gerginlikler görülmekte ve bunların bastırılması gerekmektedir. Ne var kibir resmi ve bir de gizli polis teşkilatı, ortalığın kaynamasını ve hatta devrimlerin patlak vermesini engelleyemedi. Suçla mücadele ve suçluları yakalamak polisin görevlerinin sadece bir bölümünü oluştuyordu. Bunlardan çok daha önemlisi, devlete muhalif olan yurttaşları izlemkti. Birçok insan bu nedenle kendi küçük dünyalarına çekildi. Diğerleri ise Ortaçağ'ın güçlü dünyasına dönmeyi düşlediler ve romantizm akımını başlattılar.

Sınırlar da değışmekten kurtulamadı. Otuz dokuz ayrı devletten oluşan Alman Birliğı ortaya çıktı. Prusya güçlü biçimde Batı'ya doğru genişledi ve Ren bölgesi ve Vestfalya'yı alarak birdenbire Fransa'nın komşusu haline geldi. Prusya Devleti kendi içinde kısmen izole bölgelerden oluşmakta idi. Bunun dışında Alman Birliğı sınırları içinde ve dışında da toprakları vardı. Prusya Devletinin münferit parçaları ayrıca farklı gelişmişlik düzeylerindeydi. Batıdaki bölgelerde sanayi gelişmeye başlamıştı. Doğuda ise tarım önde gelmekteydi. Gelişmişlikte denge sağlanması ve bu parçalanmışlığın aşılması arayışı zorunlu hale gelmişti. Ticaretin gelişmesi için gümrüklerin kaldırılması gerekiyordu. Almanca konuşulan bölgede ayrıca Prusya ve Avusturya arasında 1866 yılında askeri çatışmaya kadar varan bir anlaşmazlık mevcuttu. Prusya'nın kazandığı bu savaş Avusturya'nın dışında kaldığı bir Alman ulus-devleti kurulmasının koşullarını hazırlamıştır.

Bismarck ve Wilhelm Stieber

Prusyalı politikacı ve daha sonra başbakan olan Bismarck, devletin büyüklüğünü ve gücünü yurttaşların kişisel haklarından daha önemli gören becerikli ve başarılı bir reel politikacıydı. Prusya'nın egemenliğı altında bir Alman ulus-devletinin kurulması için çaba harcıyordu ve bu amacına 1870/71 yıllarındaki Fransa savaşı sonunda ulaşıldı. İç ve dış karşıtlarıyla mücadele-

de Prusya devlet yönetimi hep gizli operasyonlardan yararlanmıştır. Devletin hizmetindeki usta ajanlardan biri de kendisine Bismarck tarafından “iz köpeklerinin kralı” lakabı takılan hukukçu Dr. Wilhelm Stieber’dir.

Bismarck Prusya Genelkurmay Başkanı Mareşal Graf von Moltke'yi selamlıyor.

Bir Prusya bürokratinin oğlu olan Wilhelm Stieber 1818 yılında Merseburg’da doğmuştu ve babası onun Berlin Üniversitesi’nde teoloji okumasını istemişti. Fakat Wilhelm teoloji okuyormuş gibi davranıp aslında hukuk öğrenimi görmüştü. Babasını kandırmak için çalışma odasına teolojik vaaz metinleri bile koymuştu. Ailesi ve yakınları onu geleceğin pastörü olarak görüyorlardı. Berlin’deki Hof kilisesinde bir defasında bu nedenle

müşkül duruma da düşmüştü. Hasta bir pastöre vekalet edip onun yerine vaaz etmesi gerekmişti. Dini ayinde sadece kendi ile iftihar eden annesi ve babası değil Kral IV. Friedrich Wilhelm de bulunuyordu. Stieber'in daha sonra anlattığı üzere kral gözleri açık uykuya dalmıştı. Yaptığı etkileyici konuşmasından sonra babası onun için önemli şeyler düşünmeye başlamıştı. Fakat Wilhelm hiç teoloji okumadığını itiraf etmek zorunda kaldı. Babası fena halde kızdı ve ona yaptığı tüm finansal desteği kesti. Bundan sonraki öğrenimini finanse edebilmek için Stieber Berlin emniyet müdürlüğünde yazıcı olarak çalışmaya başladı ve sık sık polis komiserlerine kovuşturmalarda ve tutuklamalarda eşlik etti. Sınavlarından sonra Berlin Ceza Mahkemesinde stajyer oldu ve hatta 1844 yılında başarılı bir komiser olma amacıyla izin bile aldı. Çalışmalarıyla üst makamların dikkatini çekince ilk kez 1845 yılında kendisine bir gizli görev verdiler. Hirschberg bölgesinde faaliyet gösteren ve bir darbe planlayan, ayrıca zengin yurttaşlara da suikast düzenlemek isteyen bir sosyalist örgütü takip etmekle görevlendirildi. Çok güzel resim yapabildiği için ressam kılığına büründü ve Şilesya'ya gitti. Her yerde dikkat çekmeden sanat desenleri çizdi ve bunu yaparken de çevresini çok iyi gözlemledi. Topladığı deliller daha sonra mahkemede tutuklamalar ve mahkûmiyetler için yeterli oldu. Sonraki yıllarda Stieber ağırlıklı olan ceza avukatlığı yaptı ve polisiye haberler veren gazete muhabiri olarak çalıştı. Bu arada yeraltı dünyası ile yakın irtibat kurdu ve bu temaslar ileride kendisi için çok yararlı oldu. 1847 yılında devlet hizmetinden ayrıldı. Buna neden, kural tanımayan soruşturma yöntemleri ve delilleri bozma gibi metotlara başvurusuydu. Verildiği mahkemede delil yetersizliğinden beraat etti. 1848 Mart Devrimi sırasında siyasi davalarda avukatlık bile yaptı ve bazı başarılar kazandı. 1850 yılında yeniden devlet hizmetine kabul edildi. Bunda kralın etkisi olduğu söylenir. Nedeni de önde gelen devrimci Gottfried Kinkel'in Spandau Cezaevi'nden kaçmasıydı. Kral,

Berlin polisini bu nedenle beceriksizlikle suçladı ve sadece Stieber'in bu durumu düzeltebileceğini düşünmüş olmalıydı.

1850 yılında Stieber'e Prusya İçişleri Bakanı onu tarih kitaplarına bile sokacak bir gizli görev verdi. Bu görev resmen Londra'da açılacak bir sanayi sergisine katılmaktı. Fakat aslında görevi Londra'da yaşamakta olan Kral Marx'ı izlemektir. Karl Marx'a kendisini komünizme olan yakınlığı nadaniyle Almanya'dan kaçmak zorunda kalan bir tıp dergisinin redaktörü olarak tanıttı. Vedalaşırken Marx'tan imzalı bir "Komünist Manifesto" aldı ve bu imzayı daha sonra sahte yazılarda kullandı. Sonunda Marx ve Engels tarafından yönetilen "Komünistler Birliği"nin üye listesine girmeyi bile başardı. Karl Marx daha sonra listenin Londra'da bir hırsızlık olayında çalınmış olduğunu açıkladı. Bu isim listesinin bir örneğini Stieber Paris'e yolladı ve bu yüzden oradaki bir komünist örgüt ortadan kaldırıldı. Köln'de ise bu liste nedeniyle büyük ilgi toplayan bir mahkeme kuruldu ve çok sayıda tutuklamalar oldu. Karl Marx bunun üzerine yazdığı bir yazıda Köln'deki davayı çok sert eleştirdi. Ancak Stieber tarafından kandırıldığından hiç söz etmedi. Stieber ise bu davadan sonra polis müdürlüğüne yükseltildi.

Sonraki dönemde Stieber Berlin'de çeşitli olaylara karıştı, ancak her defasında üst makamlarca korundu. Örneğin, bir randevu evi sahibinin küçük yaştaki kızları önemli şahsiyetlere peşkeş çektiğini saptamıştı. Ancak randevu evini kapatırmak yerine burayı ziyaret eden yüksek memurlar hakkında bilgi toplamayı yeğledi. Bu nedenle görevi kötüye kullanmak ve hürriyeti kısıtlamaktan dolayı tutuklanması gerekirken bu tutuklama derhal engellendi, zira Stieber bildiklerini anlatmakla tehdit etmişti. Aynı zamanda arsa spekülasyonundan da çok para kazandı ve sonunda çok zengin oldu.

Meşhur Potsdam "*haber ihaneti vakasında*" Stieber'in de dahiliydi. O dönemdeki başbakan Otto von Manteuffel Berlin Polis Müdürü Hinckeldey Techen isimli birisini General von

Gerlach'ın ve hükümet müsteşarı Niebuhr'un mektuplarını gizlice kopyalayıp kendisine vermekle görevlendirdi. Durum, St. Petersburg'daki Prusya askeri ataşesinin raporları kopyalanınca karıştı. Manteuffel bu mektuplarla bir takım entrikalar çevirip kralın gözüne girecekti. Fakat Techen kendisine verilen paradan memnun değildi ve kopyaları aynı zamanda çok yüksek ücret mukabilinde Fransa ve Rusya elçilerine de satıyordu. Gizli servisin istihbaratı ile sonunda durum açığa çıktı ve Techen uzun gözlemlerden ve soruşturmalardan sonra Stieber tarafından tutuklandı. Stieber daha sonra kralın emriyle Manteuffel ve Hinckeldey hakkındaki delilleri halının altına süpürdü ve böylece tüm suçlar Techen'in üstüne kalmış oldu.

Stieber aynı zamanda Prusya'da sürgündeki devrimci Rusları gözetim altında tutabilmek için Rus gizli servisi için de çalışmaktaydı. Bismarck bu faaliyet hakkında sonradan bilgi sahibi oldu ve 1874 yılına kadar buna göz yumdu.

Dr. Wilhelm Stieber'in büyük yükselişi 1863 sonbaharında başladı. Stieber, "Norddeutsche Allgemeine Zeitung" gazetesinin kurucusu olan arkadaşı August Braß'ı Bismarck'a takdim etti. Bu arada Bismarck ve Stieber'in Berlin'de aynı liseye gittikleri ortaya çıktı. Bu nedenle birbirlerine anlatacakları pek çok şey vardı. Kısa bir süre sonra Stieber Bismarck'ın kendisini yeniden anımsamasını sağladı. Bismarck'a suikast planlayan anarşistlerin yabancılarla olan irtibatlarını öğrenmişti. Başbakana bizzat giderek onu şahsen uyarmaya karar verdi. Bismarck'la makamına her gün farklı bir araba ve değişik bir yoldan gitmesi konusunda uzlaştılar. Bu arada Bismarck'ın elbiselerinin giydirildiği bir manken resmi arabaya konacak ve her zamanki yoldan gidecekti. Gerçekten de bu mankene ateş edildi ve kurşun mankenin başına isabet etti. Suikast kamuoyundan saklandı ve suikastçı ortalık ayağa kaldırılmadan zaten aranmakta olduğu Rusya'ya gönderildi.

Bundan sonra Kabine toplanarak Stieber Kralın ve hükümetin korunması maksadıyla bir gizli polis teşkilatı kurmak üzere Stieber'i görevlendirdi. Bu gizli polis teşkilatı daha sonra kırsal bölgede de görev aldı ve savaşlarda da kullanıldı. Gizli polisin ödeneği Bismarck'ın "sürünge fonu " olarak adlandırılan fondan karşılanıyordu ve bu fon üzerinde parlamentonun denetim yetkisi yoktu. Stieber ilk casus ağını Avusturya'da oluşturdu. 1866 yılında Avusturya'ya karşı yapılan savaşta bu ağ çok işe yaradı. Tüm ajanlara Stieber tarafından cömertçe yüksek ücretler veriliyordu. Yalnız ödemede kullanılan para çok yüksek kalitede basılmış sahte Avusturya parasıydı. Stieber Prusya cezaevlerinden en iyi kalpazanları toplamış ve onları kendi hizmetinde kullanmıştı. Bismarck, Stieber ve Banker Bleichröder arka planda bu amaçla yakın bir çalışma içindeydiler.

1870/71 Savaşı

Stieber bir sonraki casus ağını Fransa'da kurdu. Bu ağ özellikle sıkı dokudu ve sadece münferit ajanlardan değil, çok sayıda başka casusların da getirdiği bilgilerden yararlandı. Ona göre ancak çok sayıda bilgi bir araya geldiğinde gerçeğe uygun bir resmin ortaya çıkması mümkündü. Ajanlarını birkaç gruba ayırmıştı: En beğendiği ajanlar intikam nedeniyle bu işe girmiş olanlardı. İkinci grupta ajan olmaya zorlananlardı, ki bunlara pek güven duymasa da münferit işlerde işe yaradıklarına inanırdı.

1867 Mayıs ayında Stieber kralla Rusya çarının Paris'deki dünya fuarında eşlik etti. Gizli servisinden daha Paris'e varıldığında Berezowski adlı Polonyalı anarşistin canlı bir resmigeçit sırasında çarı öldüreceğini öğrenmişti. Öğrendiği bu bilgiyi çarın korumalarına ilettiler. Fakat Fransız İmparatoru III. Napolyon müdahale etti ve kendi makamlarının bir suikast hakkında bilgisi olmadığını belirtti. III. Napolyon kuşkulu hale gelen çara onunla birlikte aynı arabada resmigeçite katılmayı önerdi. Çar

da buna razı oldu. Resmigeçitten dönüşte gerçekten de bir suikast teşebbüsü oldu. Fakat kurşun hiç kimseye isabet etmedi, sadece eskort arabalarından birinin atı başından vuruldu.

1869 Kasımında Stieber ajanlarının yeni Fransız silahları hakkında bilgilerini öğrenip değerlendirmek amacıyla yeniden Paris'e gitti. Yeni icat edilen mitralyöz silahı hakkındaki bilgi önemliydi, çünkü bu silah modern makineli tüfeğin öncüsüydü. Alman silah standartları ile yapılan karşılaştırmada Fransız ordusunun Alman ordusundan teknik bakımından üstün olmadığı ortaya çıktı. Mitralyöze benzeyen bir makineli tüfek Bavyera ordusunda da bulunmaktaydı. Alman Genelkurmay Başkanı Mareşal Graf von Moltke bu konularda enforme edilmişti ve Alman orduları gerekli hazırlıklara derhal başladılar.

Seferberlik ilan edilir edilmez Stieber İsviçre'ye gidip emrindeki Fransız ajanlarına güncel talimatlar verdi ve en yeni istihbaratı öğrendi. Savaş sırasındaki davranışların ne olacağı görüştüler. Sonra kendisi de Sahra Polis Direktörü olarak kralın Mainz'daki karargâhına katıldı. Ajanlarının sayısı şimdi arazinin de gözetimi için arttırıldı. Bununla birlikte Genelkurmayın askeri gizli servisi ile gerginlikler ve yetki rekabeti ortaya çıkmıştı.

Alman Genelkurmayının iyi hazırlıkları nedeniyle seferberlik son derece başarılı oldu, buna karşılık Fransızların bazı sorunları vardı. Mareşal Kont Moltke birliklerini yarmadan demiryoluyla doğrudan cepheye taşıdı. Başta savaşın kaderi belli değildi. Stieber'in ajanları defalarca askeri kararlar üzerinde etkili oldular. Örneğin Alman Genelkurmayı bu ajanlardan Fransız Mareşali Mac-Mahon'un Belçika sınırı boyunca Metz'e doğru ilerlediğini öğrenmişti. Alman birlikleri bu istihbarata göre hareket ederek Mac-Mahon'un ordusunu Sedan'da kuşattı. Bu muharebe savaşın sonucunu belirledi ve Fransız ordusu başında bulunan İmparator III. Napolyon'la birlikte teslim oldu.

Fakat savaş henüz tam olarak sonuçlanmış sayılmazdı. Alman orduları Paris'e yürüdüler ve 19 Eylül 1870'de kenti kuşattılar. Başkent Paris ağır silahlarla donanmıştı ve 60 km'lik bir hurçlar ve siperlerle 40 km uzunluğunda hendek ile 100 karakol korunuyordu. Buna ek olarak en az 2500 nişancı yeterli mükhimmat ve raylı takviye donanım ile hazırды. Alman ve Fransız topçusu karşılıklı atışa başladılar. Almanların ablukası giderek daraltıldı. Çünkü kentin açlıkla karşı karşıya kalması gerekiyordu. Stieber bu arada kaçakçılık faaliyetlerini organize ediyor ve Paris gazetelerini getirtiyordu. Almanlar cephenin bazı bölümlerinde Fransızların savaş parolalarını bile öğrenmişlerdi. Stieber, Paris gazetelerini Prusya kralının öldürölmesi karşılığında 2 milyon Frank ve Bismarck için de 1 milyon Frank verdiğini öğrenmişti. Bunun üzerine adamları ile koruma önlemlerini arttırdı. Alman Genelkurmayı Ekim 1870'de ana karargâhını Versay'a taşıdı ve böylece Stieber için yeni görevler ortaya çıkmış oldu. Kenti savunanların kaçma girişimleri başarılı olamamakta ve bunlar hemen engelleniyordu. Stieber, kentin varoşlarına yaptığı baskınlarla planlanan ayaklanmalar için saklanan silah depolarını ele geçirdiği için Demir Haç nişanı ile ödüllendirildi. Bir diğer baskında ise kuşatma altındaki kentten dışarıya sızmış olan 150 Fransız ajanı birden ele geçirilmişti.

Kuşatma sırasında neredeyse her gün Paris'ten dış dünyayla iletişim kurmak, posta taşımak ve gerektiğinde dışarıdan direniş örgütlemek amacıyla askerlerin bindiği balonlar yükselmekteydi. Bu balonlarının bazılarının vurulması, mümkün oldu, ancak birçoğu da işgal altında olmayan Fransız topraklarına ulaşabildi. Daha sonra Krupp tarafından bir "Özel Balon Silahı" geliştirildi. Şimdi balonları vurmak kolaylaşmıştı. Ne var ki vurulan balonlar havada infilak ediyor ve mürettebatı da ölüyor, böylece ifadelerinden yararlanılamıyordu. 1870 Noel'inde Stieber cömert davranarak muhtemelen casus oldukları gerekçesiyle kurşuna dizilmesi gereken baloncuları serbest bır-

raktı. Kenti savunanlar bir de posta güvercinleriyle Paris'ten dış dünyaya haber yollamaya çalışıyorlardı. Stieber bunlara karşı derhal şahinleri kullanmaya başladı ve sonuç olarak çok sayıda gizli haber Almanların eline geçti.

Paris'in her lokalinde, her sokağında ajan kuşkusu yaşanmaktaydı. Hemen herr yabancıya şüpheli gözle bakılıyordu. Durum histerik bir hal almıştı. Bir süre sonra da açlık baş gösterdi. İyi Almanca konuşan Fransızlar casusluk yapmak ve diğer bazı işler için dışarıya sızmaya başladılar. Hafif meşrep kadınlar dünyanın en eski mesleğini icra etmek üzere Alman siperlerinde askerlerle dostluk kurdular veya kuşatmacılara Paris gazetelerini sattılar. İyi Fransızca bilen Almanlar ise gözlemler için kente sızdırıldılar. Bir Alman ajanı Parisliler tarafından kahraman ilan edilmişti. Her sabah şafak sökerken geliyor ve beraberinde üzerinde kurşun delikleri olan Alman miğferleri getiriyordu. Ona gece karanlığında eşlik eden Fransız devriyeleri ise hep Almanlar tarafından öldürülmekteydi ve bundan kimse kuşkulandı. Kısa sürede Fransızların güvenini kazanan Alman ajan birçok şey öğrenmişti. Miğferlerdeki delikler haliyle onun tarafından açılmamıştı. Parislilere kendini beğendirmek için kuşatmacı askerlerden bunları kolaylıkla alabiliyordu.

Bir süre sonra Fransızlar kentin kurtarılması için bir ordunun daha bulunmadığının ayırdına vardılar. Dışişleri Bakanı Jules Favre bunun üzerine damadı ile birlikte Versay'daki Alman karargâhına giderek barış görüşmelerinin başlatılmasını önerdi. Bu ziyareti sırasında Stieber'in gizli polis merkezinde konuk edildiğinin farkına varmadı. Stieber elemanlarına sadece sivil kıyafet giymelerini ve orada bir otel atmosferi yaratılmasını emretmişti. Uzun zamandan beri kursağından doğru dürüst yemek geçmemiş olan Fransız Dışişleri Bakanını olağanüstü iyi konuk etti ve en iyi şaraplarını ikram etti. Paris'te hüküm süren açlığı hatırlatmak için bir defasında konuğun penceresinin önünden 3 bin başlık bir koyun sürüsünü geçirtmişti. Favre'in

mektuplarını bizzat kendisi kontrol ediyordu ve ajanları da garson veya hizmetkâr kılığında dolaşıyordu. Bismarck ve Favre sık sık saatlerce iki arkadaş gibi karşılıklı oturuyor ve barış anlaşmasının koşullarını müzakere ediyorlardı.

Barış anlaşması imzalandıktan sonra Stieber yeniden Berlin'e döndü ve kendisine daha çok ülke içindeki istihbarat faaliyetlerine yönelmesi görevi verildi. Görevinin ağırlığı bundan böyle sosyal demokratları izlemektir. Bismarck'ın çekilmesiyle gerçi Stieber'in gizli polis teşkilatı resmen lağvedildi. Fakat haber kaynaklarının oluşturulduğu ağ hâlâ ayaktaydı. Stieber özel yaşamına çekildi ve kendisini ailesine vakfetti. 1877/78 yıllarındaki Türk-Rus savaşında Rus Çarının hükümeti kendisiyle irtibata geçerek Rus ordusu için askeri istihbarat faaliyeti organize etmesi önerisinde bulundu. Fakat Stieber ciddi biçimde gut hastalığı çekiyordu ve bu çok paralı işi reddetmek zorunda kaldı. Stieber'in meslek yaşamı boyunca toplam 27 ödül ve madalya kazanmış olmasına karşın halk arasındaki ünü iyi değildi. Stieber onursuz bir adam olarak tanınmıştı ve Bismarck bile onunla özel ilişkiden girmekten kaçınmıştı.

Büyük Friedrich ve Ajanları

Stieber'den çok önce Büyük Friedrich'in ordusunda başarılı ajanlar görevlendirilmişti. Prusya Kralı bu ajanları saygıdeğer kişiler olarak değerlendirmemekteydi. Bunlar adi bilgi tüccarlarıydılar; insan bunları kullanır ve saygı duymazdı. Bununla birlikte yaptıkları iş de çok önemliydi. Bir defasında Avusturyalı bir general böbürlenerek savaşta bile ne kadar iyi bir yaşam sürdüğünü ve muharebeye çok sayıda aşçı ile gittiğini söyleyince II. Friedrich ona kısaca savaşta bir tek aşçıya, buna karşılık 100 iyi ajana ihtiyacı olduğunu söylemişti. Prusya Kralı bu ajanlar için yüksek ücretler ödemeye hazırды. Yaşamını tehlikeye atan bu insanlar ona göre iyi bir şekilde ödüllendirilmeliydi. Önemsiz muhbirlerle genellikle küçük meblağlar ödenirdi. Aja-

nın önemi ile birlikte değeri de artmaktaydı. Prusya Kralı etkili konumdaki asillere veya düşman subaylarına yüksek tutarlar ödemeye de hazırdı. Çift taraflı ajanları hemen açığa çıkarmaktansa onları amaçları doğrultusunda kullanmayı tercih ederdi. İlgisi olmayan insanları ajan olmaya zorlamayı uygun bulmakla birlikte devletin çıkarları için bunu da gerekli görmekteydi.

Avusturya savaşa başlamadan önce Berlin'deki Avusturya elçisi Kont de la Puebla idi. Bu elçinin sekreteri Maximilian von Weingarten'dı ve yüksek bir ücretle çalışıyordu. Fakat sekreterin gözü yükseklerdeydi. Sonunda bu paragözlüğü Prusya kralının kulağına gitti. Efendisinin yazışmalarının kopyalarını vermesi karşılığında kendisine 2 bin altın ödendi. II. Friedrich bu yoldan Viyana ile Paris ve Viyana ile St. Petersburg arasında yapılacak anlaşmaların taslaklarını ele geçirdi. Haber kaynaklarının bildiklerine göre bu üç başkentte Prusya'ya karşı bir koalisyon hazırlandığı ve yakında hücumu geçileceği öğrenildi. Prusya bunun üzerine inisiyatifi ele alarak savaşı kendi çıkardı. II. Friedrich ajanlardan insan olarak hazzetmemekle birlikte Weingarten'a foyası meydana çıktıktan sonra yardımcı oldu ve ona yeni bir kimlik verdirdi. Weingarten ondan sonra Kolberg'de sahte bir kimlik altında yaşamını sürdürdü.

Bir diğer önemli haber kaynağı da Dresden'de bulunmuştu. Prusya'nın Saksonya'daki elçisi Kont Maltzan Saksonya başbakanlık sekreteri Wilhelm Menzel'i yüklü bir parayla satın almayı başarmıştı. Buna karşılık gizli yazışmaların, anlaşmaların ve sözleşmelerin kopyalarını ele geçirmekteydi. Prusya Kralı için Saksonya ile Rusya arasındaki sözleşmelerle Avusturya ile Rusya arasındaki çok gizli anlaşmalar özellikle önem taşıyordu. Menzel zaman içinde çok daha geniş bilgiler sunmaya başladı. Zira Saksonya devleti kendisine hem az hem de düzensiz ödemeler yapıyordu. Personeline yeterli para ödemeyen Saksonya Kralı lüks içinde yaşıyor, pahalı şöenler düzenliyordu. Prusya

ajanları Menzel'in ödeme kapasitesinin üstünde bir yaşam sürdürdüğünü saptadılar. Babasından kalan mirası yiyip bitirmişti ve kazandığından çok fazla paraya ihtiyaç duyuyordu. II. Friedrich kendisi için yararlı olabilecek bu durumu fark etti ve bu adama yüklü meblağlar ödemeye karar verdi. Prusya Kralı sonunda ele geçirdiği belgelerden Rusya'nın ordusunu seferber etmek için bir yıla ihtiyaç olduğunu öğrenince fırsattan yararlandı ve Saksonya'ya karşı sürpriz bir saldırı başlattı. Daha sonra II. Friedrich ajanlarının uyarılarına uyarak bu saldırının savunma amaçlı olduğunu ileri sürmüştür. Halka savaşın neden çıkarıldığını açıklama amaçlı bildiriler dahi dağıtılmıştır.

II. Friedrich ileriki yıllarda gerçekleştirdiği seferlerde suç hükümlülerini de ajan olarak kullanmış ve bunlara af ve para vaadinde bulunmuştur. Prusya'da tanınmış bir hırsız olan Christian Käsebier 1757 yılında Stettin cezaevinden alınarak Prusya Kralının huzuruna getirilmiştir. Kendisinden Prusya ordusu tarafından kuşatılmış olan Prag'a giderek kentin daha ne kadar dayanabileceğinin ve nöbetçilere rüşvet verilip verilemeyeceğini öğrenmesi istenmiştir. Avusturyalı komutan Kont Karl von Lothringen'in ordusunun bir bölümüyle Prag'da konuşlanmış olması nedeniyle Prusya ordusu bu kenti mutlaka ele geçirmek istiyordu. Bu hizmet karşılığında Käsebier'in af edilmesi ve ona para ödülü verilmesi öngörülmekteydi. Prusya Kralı aynı zamanda kendisini sadece bir araç olarak gördüğünü ve yapacağı bu işe prensip olarak saygı duymadığını da ima etmekten geri kalmadı. Käsebier daha önce bir kez Prag'da mahkum edilmiş olduğu ve kenti çok iyi tanıdığı için seçilmişti. Davranışlarıyla başından itibaren çok dikkatli olmak zorundaydı. Käsebier bu göreve rıza gösterdi, ancak II. Friedrich'in umduğundan çok farklı bir davranış sergiledi. Prusyalıların bir Avusturya ordusunun buraya geleceğinden korktuklarını ve o nedenle Prag'ı biran önce zapt etmek istediklerini biliyordu.

Käsebieir Prag'a gelir gelmez daha önceden bildiği bir fahişe tarafından tanındı. Birlikte gittikleri bir lokalde orada bulunan bir polis muhabirinin dikkatini çektiler. Hatta fahişe polis muhbirine Käsebieir'i işaret bile etti. Muhbir onu tutuklayacağı yerde gelecekte Prusya Kralı için çalışıp çalışmayacağını sordu. Prag'ın büyük kayıplar ve açlık nedeniyle daha fazla Avusturyalılar tarafından savunulamayacağını ve kentin komutanının Prag'ı birkaç gün içinde teslim edeceğini duyduğunu belirtti. Käsebieir bir fırsat yakaladığını düşünerek kendisini kentin Avusturyalı komutanına götürttü. Görüşmede Prusya Kralı'nın kendisine söyledikleri doğrultusunda Prusyalılar artık kenti kuşatma gücü kalmadığını ve gönderilecek takviye kuvvetlerden korktuklarını anlattı. Böylece Avusturyalılar da teslim olma planından vazgeçtiler. Fakat Käsebieir'in de söylediklerinin doğruluğunu araştırmak için kendisini tutukladılar. Dört gün sonra Köln'de muharebe oldu ve II. Friedrich kuşatmayı kaldırmak zorunda kaldı. Käsebieir ise söyledikleri gerçek çıktığı için Avusturyalılardan yüklü bir ödül aldı. Bu parayla Saksonya'da bir çiftlik satın aldı, evlendi ve normal bir yurttaş oldu.

“Alçak Casus”

*-Mata Hari ve
Birinci Dünya Savaşı*

Alman İmparatorluğu’nun kurulmasından ve Prusya Kralı’nın Alman İmparatoru olmasından sonra askeri örgütlenme Prusya’nın devlet geleneğinden ötürü büyük önem kazanmıştı. Fakat merkezi bir askeri gizli servis oluşturulması ihmal edildi. İmparatorluğun birçok münferit ve daha önce bağımsız olan devletlerden oluşması burada olumsuz rol oynamıştı. Her birinin askeri makamların ve orduların kendine ait gizli servisi bulunmaktaydı. Fakat bunlar arasında ilişki bulunmamaktaydı ve genellikle kendi başlarına iş yapıyorlardı. Her bir servis kıskançlıkla kendi varlığını sürdürmeye çalışıyor ve böylece imparatorluğun kurulmasından sonra istihbarat deneyimleri bir işe yaramıyordu. Finans kaynakları daha çok silahlanmaya gidiyor, olası düşmanların izlenmesine para ayrılmıyordu. 1870/71 savaşı sırasında Wilhelm Stieber gizli polisiyle savaş esnasında iyi

bir istihbaratın ne kadar önemli olduğunu kanıtlamıştı. Barış zamanında bu deneyimlere artık önem verilmemişti ve istihbarat örgütü lağvedilerek casusluk faaliyetleri tasarruf önlemlerine kurban edilmişti. 20. yüzyılın ilk yıllarına kadar Alman gizli servisi son derece aksak yürümüş ve bu da ileride büyük bir zarara neden olmuştur.

Buna mukabil İngiltere, Fransa ve Rusya'daki gizli servislerin uzun bir geleneği vardı. Bunlar merkezi biçimde örgütlenmişlerdi ve Almanya'daki benzer servislerden daha deneyimliydi. 20. yüzyılın başında uluslararası krizler çoğaldıkça Alman genelkurmayı bu noksanlığın farkına vardı ve gizli servis görevlerine profesyonelce yöneten özel eğitilmiş istihbarat subayları atadı. Birinci Dünya Savaşı'nda Alman Gizli servisinin başında olan Yarbay Walter Nicolai örneğin kendi istihbarat görevine ilk kez 1906 yılında Königsberg'deki 1. Orduda başlamıştı. Önce bir kurmay heyeti oluşturdu ve sonra Rusya'da başarılı bir casus ağı kurdu. Sınır yakınındaki diğer ordu birlikleri 1907 yılında bu örneğe göre istihbarat grupları oluşturmuştu. Ancak 1913 yılında bu kuruluş çalışmaları o denli ilerlemişti ki, Nicolai genelkurmaydaki merkezi istihbarat dairesini üstlenip burayı modernize etti. Genelkurmayın III b Dairesi bundan böyle Alman istihbarat faaliyetlerinin koordinasyon merkeziydi. 1914 yılında Birinci Dünya Savaşı başladığında merkezi Alman gizli servisinin hâlâ deneyimi ve rutin çalışma yeteneği yoktu. Özellikle ülke dışındaki Alman elçileri ile istihbarat alanında işbirliği yapmak savaşın hemen öncesinde genellikle sorunluydu. Yabancı ülkelerde casus ağlarını oluşturmaya yarayacak kararlı bir destek bulunmamaktaydı. Birçok resmi makam için bu işler kirli ve desteklenmeye değer olmayan faaliyetlerdi. İlk kez savaş başladıktan sonra Alman gizli servisi bu nedenle etkili olmaya başladı ve bu arada birçok hatayı da kabullenmek zorunda kaldı. Yanlış yerde yapılan tasarruf kısa sürede acısını çıkartmaya başlamıştı. Fransız ve Rus ordularının ilerlemesi

öğrenilebilmişti, fakat askeri operasyonların planları ve niyetleri hakkında ayrıntılı bilgi noksanlığı devam ediyordu.

Mata Hari, " Şafak Kızılığının Gözü"

Birinci Dünya Savaşı'nın akılda kalan tek Alman kadın casusu Mata Hari'dir. Tüm zamanların en tanınmış kadın casusu olarak kabul edilir. Aslında çok başarılı olamamış ve tanınmışlığının nedeni gizli misyonlarının öneminden ziyade şahsı ve yaşam biçiminin değişimi ile ilgili olmuştur. Bununla beraber Mata Hari Alman vatandaşı da değildir ve Hollanda kökenlidir. Mata Hari, asıl adı ile Margaretha Geertruida Zelle, 1876 yılında bir şapkacının kızı olarak Hollanda'nın Fresya bölgesinde dünyaya gelmiştir. Babası iflas edip annesi de genç yaşta ölünce Margaretha 1891 yılında önce Leiden'a sonra da Lahey'e akrabalarına gönderildi. Genç kız kısa süre sonra çok güzelleşti ve daha küçük yaşta eretik özelliğı nedeniyle bir okul müdürünün sarkıntılığına maruz kaldı. 21 yaşındayken bir gazetede, Hollanda Doğı Hindistan'ında görevli bir subayın, evlenmek amacıyla genç bir kız aradığını okudu. Parlak üniformalı olan erkeklere olan ilgisi nedeniyle de gazete ilanına yanıt verdi ve birkaç ay sonra bu subayla evlendi. Kocasını Rudolph Mc Lead İskoç kökenliydi, yüzbaşı rütbesiyle Java'da konuşlanmıştı ve kendisinden 20 yaş daha büyüktü. Hastalığı nedeniyle uzun süre Hollanda'da kalmıştı. Kısa süre sonra bir oğulları oldu ve kocası ile birlikte Hollanda'nın bu sömürgesine gittiler. Margaretha, Java'da kendini iyi hissetmedi ve Avrupa'daki sosyal yaşamı özledi, aynı zamanda da kocasının kıskançlığından bunaldı. Partilerde subay arkadaşlarının gösterdiği ilgi kocasını rahatsız ediyordu. Kız çocuklarının doğumu da karı koca arasındaki gerginlikleri önleyemedi. Daha sonra oğulları öldüğünde kocası ordudan ayrıldı ve önce Java'ya sonra Sumatra'ya yerleştiler. Fakat Margaretha aslında Avrupa'ya dönmek istiyordu. Kocasını emekli olduktan sonra bu isteğıne razı oldu ve aile

1902 yılında Hollanda'ya geri döndü. Fakat evlilikleri artık bitmişti ve aynı yıl boşandılar. Kızının velayetini önce Margaretha aldı, ancak eşi yaşamındaki kuşkulu değişimi kanıtlayınca çocuk babasına verildi; annesini de bir daha hiç görmedi. Mahkemenin hükmüne karşın boşandığı eşi Margaretha'ya nafaka ödemedi.

Mata Hari bir dans gösterisinde.

Margaretha'nın her hangi bir mesleği yoktu ve sadece güzel olduğunu ve erkeklerin kendisini beğendiğini biliyordu. 26 yaşındayken cebinde yeterli para da olmadan rüyalarının kenti Paris'e giderek orada sanatçılar için model olarak çalışmaya başladı. Kazancı ile arzuladığı yaşamın masraflarını karşılayamayınca düş kırıklığı içinde geri döndü. Bir yıl sonra yeniden Paris'e döndü ve bu defa başarılı oldu. Kolonilerdeki yaşamı sırasında atlarla çok haşır neşir olduğu için bir şekilde iş buldu. Sirk müdürü çekiciliğini fark edince dansöz olmayı denemesini önerdi. Margaretha kendisini satmayı çok iyi biliyordu. Akıcı bir Malayca konuşuyordu ve Hint danslarını çok yakından gözlemlemişti. Egzotik görünümünü de öne çıkaracak şekilde kendisine özgü oryantal bir dans stili geliştirerek Lady Mc Lead adıyla sahneye çıkmaya başladı.

Kendini daha iyi pazarlamak için özgeçmişini efsanevi bir hale soktu, zaman zaman değiştirdi ve yeniledi: Bir Brahman ailesinin kızıydı, annesinin ölmünden sonra tapınak rahiplerince alınmıştı. Genç bir kızken gizlice tapındaki tanrıların önünde dans eder ve sembolik olarak tanrılarla sevişirdi. Dünyevi be-densel aşk kendisine yasaktı. Bir İngiliz sömürge subayı onu baştan çıkarınca tapınaktan atılmıştı.

İlk sahneye çıkışı büyük bir zaferdi ve farklı ve egzotik performansı gazetelere bile konu oldu. 1905 yılında Paris Belle Epogue'u yaşıyordu ve şımarıklaşan seyirciler hep daha farklı şeyler görmek istiyordu. Gösterisi sırasında bir de özel hayranı ortaya çıktı. Çok zengin bir adam olan ve Hint sanatına ilişkin bir de koleksiyonu olan Mösyö Guimat Margaretha'yı dans etmek üzere özel bir şölene davet etti. Malikânesindeki lüks pav-yon bir doğu tapınağı haline getirildi ve Mösyö Guimat'nın önerisiyle kendisine artık Mata Hari (Şafak Kızılığının Gözü) adını yakıştıran Lady McLead, Paris sosyetesinin en önde gelenlerinin önünde dans etti. Dansı sırasında üzerindeki şeffaf giysiyi yavaş yavaş açtı ve sonunda çıplak kaldı. Üzerinde sadece

çok pahalı bir inci kolye kalmıştı. Paris eğlencenin dünya kenti olarak bazı şeylere alışık, fakat seyircilerin önündeki çıplak gösterisi 1905 yılında tam bir sansasyondur. Bilahare her yerden dans gösterisi yapması için teklifler yağmaya başladı. 1905 yılında şık Paris salonlarında 30'dan fazla gösteri yaptı. Bu gösterilerin arasında banker Baron van Rothschild'in özel davetlerindeki üç gösteri de vardı. Dans yaşamının zirvesi de Trocadero Tiyatrosu ile meşhur Olympia Tiyatrosundaki gösterileridir. Dünya'nın her tarafından gelen ve Paris'te paralarını etrafa saçan hovardalar onun çevresini sararak para armağanlarına boğdular. Gazeteler bu yabancı ve egzotik güzelin cömert tapınak danslarını haber yapıyorlardı. Hatta New York Herald gazetesi bile gösterilere bir köşe yazısı ayırdı. Boşanmış olduğu eşini bu şöhret kışkırtmıştı. Bir gösteriden sonra Mata Hari'nin düztaban olduğunu açıklıyordu.

Ertesi yıl başka ülkelerden de teklifler almaya başladı ve Monte Carlo'da Madrid'de, Berlin'de ve Viyana'da dans etti. Viyana'da kilise çok öfkeli ve heyecanla bekleyen beyefendileri hüsrana uğratırcasına çıplak dans etmesine izin verilmedi. Buna karşılık vücuduna yapışan dar bir triko giymek zorunda kaldı. Berlin'de 1906 yılında zengin bir arazi sahibi olan Teğmen Alfred Kiepert ile tanıştı. Onunla Şilezya'ya seyahat etti ancak bir yıl sonra ondan da ayrıldı. Şimdi artık popülaritesinin zirvesine çıkmıştı ve dünyanın en çok para kazanan dansözüydü. Resimleri kartpostallarda, sigara paketlerinde hatta Hollanda'da bisküvi kutularının üzerinde reklam amaçlı olarak kullanılıyordu. Buna rağmen hâlâ cebinde parası yoktu ve çok sayıdaki sevgililerinden ve destekleyicilerinden para kabul etmek zorundaydı. Daha sonra bir borsa simsarı ile onun Loire ırmağı kıyısındaki sarayında yaşadı. 1911 yılında Milano Scala tiyatrosundan bile bir teklif aldı. 1913 yılında bir revü ile Paris'te son sandalyesine kadar satılmış olan Foli Berjer'de gösteriler yaptı.

Savaş başladıığında Mata Hari Berlin'deydi ve bu daha sonra aleyhine kullanıldı. Oradaki eski sevgilisi Alfred Kiepert ile karşılaştı ve üst düzey bir polis görevlisi tarafından yemeğe davet edildi. Siyasi nedenlerle Berlin Metropol Tiyatrosu ile daha önceden öngörülmüş bir kontratın imzalanması mümkün olmadı. Savaş patlak verdiği için Berlin'den doğrudan Paris'e gidemedi ve ancak İsviçre üzerinden gitmeyi denedi. Fakat bu yoldan da gitmesine izin verilmedi ve sonunda Hollanda yolunu kullanmayı denedi. Amsterdam'a geldiğinde önce eski hayranı Baron van der Capellen'i bulmak istedi, fakat gelişme farklı oldu. O arada çok zengin bir banker olan ve Mata Hari'yi cömertçe destekleyen, pahalı otel masraflarını üstlenen Heinrich van der Schelk ile tanıştı. Kısa bir süre için onun sevgilisi oldu. Kendisini Rus olarak tanıttığı için aslında çok iyi bildiği halde sevgilisinin Hollanda'yı tanıtmasına izin verdi. Banker onu Brükselli Bay Werflein ile tanıştırdı. Bu şahsın Belçika'yı işgal eden Almanlarla yakın ticari ilişkileri vardı ve bu işten çok para kazanıyordu. Werflein'in bir arkadaşı da Konsolos Karl H. Cramer'di ve Amsterdam'daki Alman konsoloslukunda görevliydi. Cramer aslında Alman gizli servisinin bir mensubuydu ve Mata Hari şimdi onunla tanışmıştı. Alman konsolosla çok sıkı fıkı olmayan bir ilişki içine girdi ve işte bu ilişki yaşamında bir dönüm noktası oldu.

Lahey'de 1914 Eylül ayının sonunda Mata Hari hayranı Baron van der Capellen'in kendisi için kiraladığı bir eve yerleşti. Kraliyet tiyatrosunda bir iş aldı, fakat alıştığı yaşam stilini sürdürmesi mümkün değildi. Savaş koşulları hüküm sürüyordu ve Paris'teki o zengin sevgililer artık yoktu. Çektiği para sıkıntısı sonunda onu uzaktan hayranlıkla izleyen bir hayranının, Üçüncü Alman Ordusu'nda istihbarat subayı olan Kant von Mirbach'ın dikkatini çekti. Von Mirbach Mata Hari'nin birçok sevgilisinin Paris'te önemli pozisyonlarda olduğunu biliyordu ve Mata Hari'nin şahsında Almanya için iyi bir ajan bulduğuna

inandı. Muhtemelen 1915 sonbaharının son aylarında Mata Hari Alman gizli servisine girdi ve kendisine "H-21" kod adı verildi. Paraya olan bağıllığı galip gelmişti. Alman gizli servisinin başındaki Nicolai Köln'e gelmesini emretti ancak bu muhtemelen bir hataydı, çünkü Mata Hari'yi herkes tanıyordu ve Almanya'daki Fransız casusları durumdan haberdar olacaktı. Gizli servis çalışmaları hakkında hızlı bir eğitime tabii tutuldu ve ek talimatlar için Frankfurt'a gönderildi. Frankfurter Hof oteline yerleşti ve bu da sonraki gizli servis faaliyetinin bir diğer zayıf noktasını teşkil etti. Otelin şef garsonunu çok iyi bildiği Paris'teki Ritz otelinden tanıyordu. Adam orada da şef garson olarak çalışıyordu. Mata Hari daha sonra bu şef garsondan hemen kuşkulandı, çünkü kendisine nasıl olduğuna ilişkin alışılmamış derecede ayrıntılı sorular yöneltmişti. Bundan sonra irtibat kuracakları ile ilgili talimatları aldıktan sonra yeniden Lahey'e döndü.

Lahey'de kendisine Baron van der Capellen'in kiraladığı evde oturmaya başladı. Konsolos Cramer'i davet ederek kendisine Paris gezisi için verilecek parayı getirmesini istedi. Cramer'in devamlı surette İngiliz casusları tarafından izlendiğini bilmiyordu ve bu temas derhal Londra'ya bildirildi. Cramer gerçekten de Mata Hari'yi kuşkulananmayacak bir yerde değil, evinde ziyaret ederek ona avans olarak 2 bin Frank ile gizli ve görünmeyen mürekkep içeren bir kaç tane şişe verdi. Bu mürekkeple yazılan yazılar ancak belli bir kimyasal işlem sonunda okunabiliyordu. İrtibat elemanı olarak da Madrid'deki Alman büyükelçiliğinde görevli Binbaşı Arnold Kalle bildirildi. Haberleri daha iyi gizleyebilmek için İspanya üzerinden gidilmesi gerekiyordu.

1915 Aralık ayında Mata Hari farklı yollardan ve Londra üzerinden Paris'e gelerek lüks "Grand Hotel"de bir odaya yerleşti. Çok sayıda eski dostu ve bu arada eski savaş bakanı Adolphe Messimy ile buluştu ve erotik ve diğer yöntemlerle

bilgi toplamaya çalıştı. Paris'e geliş nedenini ise Paris'te bıraktığı bazı mobilyaları satmak istemesi olarak açıkladı. Noel zamanı olması nedeniyle kentte ayrıca çok sayıda ilişki kurmaya çalıştığı Fransız ve İngiliz subay vardı. Bazı gecelerde ustaca sorduğu sorularla epeyi bilgi toplayabildi. Cephede yıl sonuna kadar herhangi bir Fransız saldırısı olmayacağı anlaşıldı. Alman üst komuta heyeti bu haberi aldığı anda cephedeki başka kaynaklardan da doğrulattı ve Alman birliklerini geçici olarak azalttı. Bunu izleyen çeşitli yanıltma manevralarından, Fransızlar'da Almanların Alsas ve Flandern bölgelerinde geniş çaplı bir saldırı planladıkları izlenimi uyandı. İlkbaharda yapılması planlanan Verdün saldırısı böylece örtülmüş ve yanıltma başarıya ulaşmış oldu.

Mata Hari bu önemli haberi Almanya'ya iletmek maksadıyla dolambaçlı yollardan İspanya'ya gitti ve Madrid'de Binbaşı Kalle ile buluştu. Binbaşı bu haberden irkildi ve derhal telgrafla Amsterdam'da Konsolos Kramer'e durumu bildirdi. Bu mesajın iletilmesinde askeri gizli şifreler yerine Dışişlerinin şifresini kullanmıştı. Bu şifreyi İngilizler daha önce çözmüşler ve H-21 kod adı hakkında bilgi sahibi olmuşlardı. Brüksel'deki Alman telgraf merkezinde bir ajanları vardı ve bu ajan Alman kod rehberini İngiliz gizli servisine kopyalayarak vermişti. Fransa ile İspanya arasındaki tüm seyahat hareketleri incelendi ve sonunda durum anlaşıldı: Mata Hari H-21'di. Mata Hari ise Madrid'deki görüşmelerinden sonra Portekiz üzerinden Lahey'e döndü. 1916 Mayıs ayında yeniden Paris'e gitmeyi planladı ve Fransız vizesini kolaylıkla aldı. Fakat İngiltere vizesini transit geçiş için bile vermediler. Gariptir ki bundan hiç kuşkulandı, aksine İspanya üzerinde Paris'e gitti. İspanya-Fransa sınırında hiçbir gerekçe göstermeden kendisini alıkoydular ve ancak bir gün sonra seyahatine izin verildi. Fransız ve İngiliz makamlarının tavırlarına hiç aldırmaz etmedi. Paris'te uzun zaman kalmayı planladığı için de bir ev kiraladı ve otele yerleşmedi. Nihayet

büyük aşkı Rus Yüzbaşı Vadime von Massloff yaralandığı için Vogesen'deki sayfiye yeri Vittel'de istirahat ediyordu. Ancak Vittel askeri yasak bölgedeydi ve sivil kişilerin girmesi sadece özel izinle mümkündü.

İyi bir dost, Savaş Bakanlığı'ndan Teğmen Jean Hallaure'den yardım istedi. Teğmen kendisine bir adres verdi ve Mata Hari bilemediği nedenlerle sonunda Fransız karşı casusluk teşkilatının başındaki Yüzbaşı Georges Ladoux'un odasına geldi. Ladoux, Massloff ve Hallaure gibi adamlarla olan ilişkisinden haberdar olduğunu söylediğinde önce pek aldırmadı. Fakat hakkında ne kadar bilgi sahibi olduğunu anladı ve gizli servisteki dosyaları hakkında şakalaştılar. Bir süre sohbet ettikten sonra Ladoux birdenbire İngilizlerin kendisini bir Alman casusu olarak tanımladıklarını, kendisinin buna inanmadığını söyledi. Bu nedenle sınır makamlarına Fransa'ya girebilmesi konusunda talimat verdiğini belirtti. Daha sonra Massloff'u ziyaret edebilmesi için izin alabilmesine gayret edeceğini söyledi. Vedalaşmasından az önce de doğrudan ve açıkça Fransız gizli servisi adına çalışıp çalışmayacağını sordu. Mata Hari şaşırdı ve düşünmek için zaman istedi.

Massloff'u ziyaret için gerekli izni derhal verdiler ve Mata Hari iki haftalığına Vogesen'e gitti. İki sevgili birlikte geçirdikleri zamanın tadını çıkardılar, fakat izleniyormuş duygusuna kapıldılar. Ladoux postalarını sıkı bir şekilde denetlemiş, fakat casusluk faaliyetlerine ilişkin bir ipucu bulamamıştı. Mata Hari Paris'e döndükten sonra Ladoux ile buluştu ve Fransız gizli servisinde çalışmayı kabul ettiğini söyledi. Kendi isteğiyle Brüksel'deki temaslarını ve orada tanıdığı önemli kişilerin adlarını bildirdi. Casusluk hizmetleri karşılığında da astronomik bir rakam, 1 milyon Frank talep etti. Ladoux buna yanıt vermedi ve öncelikle sonuçları görmek istediğini ifade etti. Bununla birlikte Belçika'da yakalanmasına yardım edeceği her casus karşılığında 25 bin Frank para alacağını söyledi. Mata Hari'ye bir de isim

listesi verildi, fakat bu sonraları bir tuzak olarak değerlendirilmiştir. Görüşmenin sonunda Ladoux yine İspanya üzerinden Lahey'e gitmesini önerdi.

İspanya'daki Vigo limanında Fransızların kendisi için bir kabin rezerve ettirdikleri "Hollandia" gemisine bindi. İngiltere'nin Falmouth limanına geldiklerinde Scotland Yard'ın memurları gemiye gelerek Mata Hari'yi tutukladılar. Mata Hari Londra'ya getirildi ve sorguya çekildi. Daha sonra anlaşıldığı üzere Scotland Yard onu Alman ajan Clara Bendix ile konuşturmuşlardı. Fakat İngilizler için tutuklanması önemliydi; çünkü Scotland Yard'ın şefi onu bizzat sorgulamak istemişti. Mata Hari sorguda açıkça ve biraz da kibirli biçimde Fransız gizli servisi adına seyahat ettiğini belirtti ve kendisi fark etmese de ortalığı bir hayli karıştırdı. Scotland Yard'ın başı olan Sir Basil Thomas bu yanıt üzerine gizli bir telgraf göndererek Paris'teki Ladoux'dan bilgi istedi. Ladoux bu işe çok kızdı ve Mata Hari'nin Alman casusu olduğunu ve yeniden İspanya'ya gönderilmesini önerdi.

Mata Hari, Madrid'de yeniden Binbaşı Kalle ile buluşarak ona gözlemlerini ve başından geçenleri anlattı. Ayrıca acilen ihtiyacı olan paradan da söz etti. Binbaşı Kalle kendi bütçesinden para veremezdi ve Konsolos Cramer bu temastan müthiş rahatsızlık duydu. Çünkü Alman gizli servisi telgraf sistemindeki aksaklıklara ilişkin ipuçları elde etmişti. Gerçekten de Madrid'le Amsterdam arasındaki tel haberleşmeleri Eyfel Kulesindeki güçlü bir tesisle izlenmekte ve İngiliz uzmanlar bu haberleşmelerin deşifresinde yardımcı oluyorlardı. Gizli H-21 kod adı açığa çıkmıştı ve durum anlaşıldı: Mata Hari Madrid'deydi.

Binbaşı Kalle ile görüşmesinden sonra Mata Hari Madrid'deki Fransız elçiliğinden Albay Danvignes ile buluştu. Albay aynı zamanda İspanya'da Fransız gizli servisinin şefiydi. Lüks "Palace Hotel" de bir araya geldiler ve Mata Hari hemen konuşmaya başladı; sadece Ladoux'un talimatlarını bekleyeceğini

söyledi. Danvignes Almanlar hakkında bilgi toplamasını istedi. Alman denizaltıları sözde Türkleri Fas kıyılarına çıkaracak ve burada Fransız sömürgelerine karşı İslami bir ayaklanma başlatacaklardı.

Mata Hari sonuçta hem Almanlar hem de Fransızlar tarafından izlenir oldu ve erkekleri yatakta konuşturan kadın casus olarak adlandırıldı. Bir süre sonra Binbaşı Kalle'den kendisine bir çay daveti geldi. Binbaşı her defasında daha çekingen davranıyordu ve Alman karşı casusluk örgütüne Fransızların bu tel mesajını ele geçirdiklerini ve mesajdan Alman denizaltılarının Fas kıyısındaki operasyonlarından söz edildiğini belirtti. Mata Hari tuzağa düşürülmüştü. Alman gizli servisi bu denizaltı hi-kâyesini uydurmuş ve kendi örgütündeki boşluklarla Fransızların tepkilerini önlemek için bir dedikodu olarak yaymıştı. Bu tepkiler Fransızların Mata Hari ile buluşması sonrasında ortaya çıkmıştı. Alman gizli servisi ise Mata Hari'nin çift taraflı çalışan bir casus olmasından kuşkulanıyordu. Buna rağmen Binbaşı Kalle'den kendisine Paris'te 5 bin Frank verileceğini öğrendi. Bu para Almanların bir işareti üzerine hiç kuşkuya mahal vermeden Hollandalı hayranı Baron van der Capellen tarafından ödendi.

Ocak 1917'de Mata Hari trenle doğrudan Madrid'den Paris'e gitti. Bir İspanyol arkadaşı önceden bir uyarıda bulunarak kendisi ile dostluk kurmasının yasaklandığını ve Fransız ajanlarının kendisini sürekli izlediğini söyledi. Fakat Mata Hari bu uyarıya aldırmadı. Paris'de eski arkadaşları ile buluşacaktı, fakat onların da çoğu birden bire zamanı olmadığını söylemeye başlamıştı. Yüzbaşı Ladoux da garip bir davranış içindeydi ve Mata Hari'yi kabul için uygun zamanı olmadığını bildirdi. O çok sevdiği Rus sevgilisi Yüzbaşı Vadime von Massloff Paris'deki kısa bir kalışı sırasında onunla gizlice buluşarak üstlerinin bir casusla birlikte olduğu konusunda kendisini uyardıklarını söyledi. Mata Hari'den yalvararak tüm irtibatlarını sona

erdirmesini ve derhal ortadan kaybolmasını rica etti. Göze çarpmamak için de kendisi gizlice ortadan kayboldu. Mata Hari bu uyarıları önemseyeceğine tam bir düş kırıklığı yaşadı. Sonra da savaş yıllarında iyice zayıflayan Paris eğlence yaşamına daldı.

1917 Şubatında Mata Hari Şanzelize yakınındaki "Elize Palais" otelinde 6 polis tarafından gözaltına alındı. Hapse atıldıktan sonra aylarca sorgulandı. Fakat Alman gizli servisinin yapısı hakkında bir bilgi vermedi, zaten hiçbir bilgisi yoktu. Hakkında uydurulan birçok efsane ve hikâye, sözde resmi özgeçmişindeki-ler şimdi aleyhine olmaya başlamıştı. Ladoux, onun hiçbir zaman Fransız gizli servisi adına çalışmadığı şeklinde ifade verdi. Almanların kendisine ödedikleri paraların hepsini sunduğu aşk hizmetlerinin karşılığı olduğunu söyledi. Mata Hari gerçi zanlıydı ama hakkındaki tüm kanıtlar aslında zayıftı. Polisin ipuçları zayıftı, ta ki 1917 Nisan'ında Alman tel mesajları yakalanıp deşifre edilene kadar: Bu mesajlarda ajan H-21'in akıbeti soruluyordu. İşte şimdi kanıtlar mahkemeye götürülebilecek nitelikteydi. Çünkü İngiliz gizli servisi H-21 kod adlı casusu Mata Hari olarak çoktan deşifre etmişti.

Mahkeme 24 Temmuz 1917'de Paris'teki bir askeri mahkemede başladı ve duruşmalar gizli yapıldı. Sadece iki eski sevgili onun suçsuzluğunu ileri sürdüler, geri kalan etkili hayranları bu işe buluşmamayı yeğlediler. Margaretha Zelle, nam-ı diğer Mata Hari, ölüme mahkûm edildi. Hüküm hukuken zayıftı, fakat siyasi durum devleti böylesine bir başarıya zorluyordu. İngiltere ve Fransa'nın Almanya'ya karşı yürüttükleri saldırı harekâtı 1917 ilkbaharında durmuştu. Rusya'da devrim olmuş, Alman denizaltıları lojistiği engellemiş ve 16. Fransız ordusunda büyük kayıplar nedeniyle isyanlarbaş göztermişti. Fransız hükümetinin başarılarına ihtiyacı vardı. Nihayet bir "Usta Alman Casusu" yakalanmıştı ve bu bir emsal teşkil etmeliydi. 15 Ekim 1917'de Mata Hari sabahın erken saatlerinde Paris'teki bir askeri garni-

zonda kurşuna dizildi. Daha sonra idam mangasının 12 aske-
rinden bazılarının bilerek Mata Hari'ye nişan almadıkları söy-
lendi. Bir subay kurşuna dizildikten sonra bir kurşun da kafası-
na sıktı. Yaşamı ölümünden hemen sonra efsaneleştirildi. Mata
Hari "büyük casus" ve "Femme Fatal" di, efsaneler, romanlar ve
filmler için malzemeydi. Casusluk faaliyetleri ise daha sonra
anlaşıldığı üzere aslında hiçbir önem taşımamıştı.

Başarılı Bir Casus

Alman İmparatorluğu Birinci Dünya Savaşı'nda oldukça başarı-
lı, ancak Mata Hari kadar ünlü olmayan, buna karşılık önemli
bilgiler vermiş olan casuslara sahipti. Bunlardan biri Jules
Crawford Silber'di. İngiliz istihbarata karşı koyma örgütünün
posta sansür biriminde çalışan bu ajan hiçbir zaman ortaya çık-
rılmamıştır. İyi çalışmaları nedeniyle de savaştan sonra İngiliz
makamlarından teşekkür mektubu almıştır.

Jules Crawford Silber Şilezya kökenliydi, ancak daha çocuk-
luğundan itibaren Güney Afrika'da büyümüşü ve aksansız
İngilizce, Almanca ve Boerce konuşuyordu. Boer savaşında
planladığı tıp öğrenimine devam edemedi, çünkü öğrenimini
yarıda keserek İngilizler için tercüman olarak çalışmaya başladı.
Boer savaş esirlerinin sorgulanması sırasında tercümanlık yapıp
tutanakları yazmıştı. Boer savaşının bitmesinden sonra ABD'ye
yerleşti. Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasının hemen akabinde
eski vatanına olan bağlılığı nedeniyle Almanya için casusluk
yapmaya karar verdi. ABD'deki Almanya elçiliği ile irtibata
geçti ve olası faaliyet alanlarını görüştü, bunun yanında ilişki
kurabileceği tarafsız isimlerden oluşan bir liste aldı. Burada
kendisine ne bir Alman subayından talimat ne de herhangi bir
yardımcı veya destekçi verildi. hâlâ bir Alman pasaportuna
sahip olduğu için artık İngiltere'de istediği gibi kalması ve ça-
lışması mümkün değildi. Dolaylı yollardan Kanada'ya gitmeye

karar verdi. İrtibat kurduğu kişiler aracılığıyla Kanada kimliği aldı ve Kanadalı olarak İngiltere'ye gitti.

Çok iyi bildiği yabancı diller nedeniyle Londra'daki İngiliz sansür teşkilatında iş bulabildi. Hakkında yapılan araştırma da olumlu sonuçlandı. Ayrıca İngiltere'de İngiliz ordusunun emrinde çalıştığını belgeleyen tanıkları vardı ve bu konuda yapılan araştırmalar başarılı çalışmaları olduğunu kanıtladı. Jules Crawford Silber ülke dışından İngiltere'ye gelen veya İngiltere'den ülke dışına gönderilen mektupları açıp okuyacak ve kontrol edecekti. Onun kontrolünden geçen mektuplar resmi bir zarfa konarak gönderilirdi. Silber dikkat çekmeyen örtülü adreslere gönderdiği bazı mektuplardan bazı önemli bilgiler öğrendi. Bu arada İngiliz gizli servisi için tehlikeli olan kişilerin listesine ulaştı. Bu listeleri dolaylı yollardan değişik tokuş edildikleri Almanya'ya yolladı. Sık sık tarafsız ülkelerden gönderilen ve belli ölçüde Alman dostluğu içeren mektupları da iletirdi. Bu iş sırasında iş arkadaşlarından hiçbir şüphe uyandıracak notlar almamıştı. Tersine birçok konuyu ezberleyip bunları daha sonra tanıkların olamadığı bir sırada yazmaya dikkat ederdi. Bazen özellikle önemli belgeleri evine götürür, bunların fotoğraflarını çeker ve orijinallerini ertesi gün göndereceği yere iletirdi. Fotoğrafları düzenli olarak gizli adreslere yollardı.

Göze çarpmamak için evinin uzağında küçük bir oda kiralamıştı ve burada akşamları kopyalama ve fotoğraf işlerini hallediyordu. Her defasında evinde tiyatro, konser veya dans gösterilerine ait bilet parçalarını ani bir kontrol sırasında akşamlarını nerede geçirdiğine kanıt teşkil etsin diye bırakıyordu. Banyo odasında bir karanlık odası vardı, çünkü kendisi amatör fotoğrafçıydı.

Uzun bir zaman iyi Almanca bilgisi nedeniyle Alman savaş esirlerinin postalarını da işleme tabi tutuyordu. Farkına varmadan tüm önceden denetlenmiş posta zarflarına ek bilgiler koyarak Almanya'da değerlendirilmek üzere gönderirdi.

En büyük başarısı 1915 yılında gerçekleşti. Kanada'daki kız kardeşine bir mektup yazan genç bir kız erkek kardeşinin bir madalya aldığını ve şimdi memleketinde izne ayrılmış olduğunu bildirdi. Bu erkek kardeş Alman denizaltılarına karşı savaşacak özel bir gemide görev yapmaktaydı. Silber bu metni ilettili ve genç kızın ailesi resmen bir ihtar aldı. Bu ihtarın açıklanması için de bu kızın oturduğu İngiliz liman kentine gidip orada ailesi ile görüşmesi gerekiyordu. Bir dürbünle önce limanı izlerken ilk defa çok gizli tutulan Q gemilerinden birini gördü. Bunlar küçük ve toplan olan gemilerdi ve toplan güvertede zararsız yüklerin arasına saklanmıştı. Mürettebatın üniforması yoktu, sivil elbiselerle görev yapıyorlardı. Gemiler denizde ticaret gemisi bayrağı taşıyorlar ve savaş gemisi olduklarına iliklin herhangi bir işaretleri bulunmuyordu. Savaş bayraklarını ancak tam muharebe öncesinde çeklerdi. Bu Q gemilerinin görevi Alman denizaltılarına olta atmaktı. Pahalı torpidoları harcamamak için denizaltılar küçük gemileri gördüklerinde su yüzüne çıkarlardı. Mürettebat tahlisiye sandallarına bindiği zaman gemileri gemideki toplanla batırıldılar. Q gemilerindeki mürettebat da zaman kazanmak ve saklanmak için tahlisiye sandallarına binerlerdi. Mürettebattan birkaç kişi gizlice gemide kalır ve denizaltı su yüzünde görünür görünmez bir hidrolik sistemle gizlenmiş toplan sözde yüklerinin arasından çıkarıldılar. Su yüzüne çıkmış olan denizaltı derhal ateş altına alınır ve batırılırdı. Silber Alman donanma komutanlığına İsveç ve Hollanda üzerinden Q gemileri hakkında etraflı bir rapor gönderdi. Alman denizaltı mürettebatları bunun üzerine özel bir eğitim gördüler ve olası Q gemilerine karşı nasıl davranacaklarını öğrendiler; böylece İngilizlerin bu gizli silahlarının etkisi oldukça sınırlı kaldı.

Son Söz

Yüzyıllar boyunca casusların dünyasında ve istihbarat faaliyetlerinde maceralar ve yürek hoplatıcı olaylar egemen olmuştur. Gözünü budaktan esirgemeyen kadınlar ve erkekler “aslanın inine” girip onu uyandırmadan istihbarat toplamaya cüret etmişlerdir. Gizli planları çalmak, süratle krokiler çizmek veya fotoğraflar çekmek için “aksiyon” gerekmektedir. Bazı gerçek veya uydurulmuş heyecan verici hikâyeler günümüzde de bu türden “aksiyonla” sürmektedir. Fakat bugün espionajın gerçek dünyasında “aksiyon” için cesaret artık daha az gerekir olmuştur. Gerçi James Bond filmlerinde bu vardır, ancak o aksiyonlar istihbarat gerçeğinden oldukça uzaktır.

Modern istihbarat dünyasında maceracılık yerini genellikle bilim ve tekniğe terk etmektedir. Bazı teknik gelişmeler aslında istihbarat hizmetleri için çalışmış olan mucitlere dayanmaktadır. Uzun teknoloji buna bir örnek oluşturmaktadır. Sovyetler Birliği 1957 yılında ilk defa bir uyduyu dünyanın yörüngesine gönderdiğinde espionaj için hemen kullanılmaya başlanan yeni olanaklar ortaya çıkmıştır. Önce hem Ruslar hem de Amerikalılar kendi casus uydularını yaparak güvenli mesafelerde hasım bölgeleri kontrol etmeye başladılar. Daha sonra başka ülkeler de onları izledi. Casus uyduları Soğuk Savaş'ın işe yarar araçlarıydılar ve günümüzde de kullanılmaktadırlar.

İlk casus uydusunu Amerikalılar 1961 yılında yolladılar. Bugünkü teknolojik olanaklara bakıldığında bu uydu son derece demode idi, çünkü geçilen bölgelerin üzerinde çekilen fotoğraflar dijital teknikle dünyaya gönderilemiyor, sanki normal bir fotoğrafımsı gibi bir filme kaydedilmesi gerekiyordu. Bu film sonra paketlenerek dünyaya atılıyor ve ancak uzun uğraşılardan sonra bulunabiliyordu. 1967 yılında Araplarla İsrail arasındaki Altı Gün Savaşında gerçi değişik casus uydular faaliyetliydi, ancak kesin görüntülü fotoğraflar ilk kez savaş bittikten sonra ele geçmişti. Özel arama birlikleri filmleri bulmadan önce ve bu filmler ABD’de veya Sovyetler’de banyolanıp değerlendirilene kadar İsraililer savaşı kazanmıştı.

1976 yılında yapılan Amerikan KH-11 uydusu bu türden zayıflıkları artık bünyesinde barındırmıyordu. Filmlerle çalışmıyor, tüm fotoğraflar derhal dijitalize ediyor ve son derece iyi görüntülü resimler doğrudan yer istasyonuna aktarılıyordu. 322 km’lik bir yükseklikten örneğin 15 cm’lik genişliği olan maddeler fotoğraflanabiliyordu. Dünya atmosferinin sınırından otomobiller bile tanınabiliyor ve büyükçe yazılar okunabiliyordu. Artık hiçbir ajan yaşamını tehlikeye atarak yüksek duvarlara tırmanıp yeni silah sistemlerinin veya gizli uçakların ve gemilerin fotoğraflarını çekmek zorunda değildi. Buna karşılık tüm çekimlerin uzaydan yapılması mümkün hale gelmişti. Bilgisayarlarla resimlerin görüntülerinin daha da iyileştirilmesi gerçekleşmiş, böylece otomobillerin plakaları bile okunur olmuştur. Tek sorun gökyüzünün bulutlu olmasıdır. 1988 yılında bu nedenle kod adı Lacrosse olan ve radar aracılığıyla kalın bulutların üstünden de görebilen ve kötü havada kullanılabilen, nispeten küçük ayrıntıları da fark edebilen bir uydu gönderilmiştir. Şimdi sadece karanlık bu faaliyetlerin önündeki sınırlayıcı engeldir. 1989 yılında bu kez kızıl ötesi ışınli yeni bir tip uydu gözetleme araçlarına katılmıştır. Böylece artık bu uydunun geçtiği bölgelerin gece de izlenmesi mümkün olmuştur. Sonuç olarak ısı yayan

her şey gibi insan gözüyle görülemeyen her şeyin de farkına varılabilir oldu. 1990/91 yıllarındaki Körfez Savaşı'nda örneğin bir Irak silah sistemi daha önceden Amerikalılar tarafından bilinmiyordu. Bu silahlar dünya atmosferinin dış sınırından izlenmiş ve analiz edilmişti.

İlk kez ABD tarafından hizmete sokulan Rhyolith uydusunun olağanüstü "kulakları" vardır. Örneğin, gizli bir vericiden yine gizli bir alıcıya radyo dalgaları gönderildiğinde teknik nedenlerle minimal dağılımın tümüyle önlenmesi mümkün olmamaktadır. Bu radyo mesajları belirlenen yoldan gitmeyip her yöne ve bu arada yukarıya da dağılabilmektedirler. Ryolith uydusu bu dağılmış yayınları kendi pozisyonunun altında doğrudan 35 bin km'lik bir alanda algılayıp değerlendirilmesi için yer istasyonuna gönderme yeteneğine sahiptir. Uydu böylece hasmın gerisindeki radyo haberleşmelerini dinleyebilir ve casus da ne maceralara atılmak, ne de saklanıp şaşırtmacalar yapmak zorunda kalmaktadır.

Bununla birlikte, casusluk teknikleri bunlarla çalışan insanlar kadar güvenli ve iyi değildir. 1977 yılında ABD'de bir casusluk skandalı yaşanmıştır. Bir Amerikan uydu firmasının çalışanı ile onun arkadaşı ciddi para sıkıntısına girmişlerdir. Casusluğun en eski nedeni olan para hırsı aniden tekniğin önüne geçmiştir. Bu ikili, bu durum karşısında derhal tepki gösterip harekete geçerek aldıkları bilgiyi kullanmak suretiyle, yeni istihbarat teknikleri ve istihbarata karşı koyma konusunda ileri bir adım atan Sovyet gizli servisine satmışlardı.